

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

На правах рукопису

УДК 94 (477.8) «18/19»

ПРОСКУРНЯК ВАСИЛИНА ПАНТЕЛЕЇВНА

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОСИПА МАКОВЕЯ**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
Добржанський Олександр Володимирович
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України,
декан факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

Чернівці – 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4-10
РОЗДІЛ 1. Історіографічний огляд й	
аналіз джерельної бази дослідження.....	11-32
1.1. Історіографія проблеми.....	11-21
1.2. Джерельна база.....	21-32
РОЗДІЛ 2. Становлення Осипа Маковця як громадського діяча,	
його суспільно-політична діяльність.....	33-74
2.1. Формування О. Маковця як особистості.....	33-45
2.2. Участь Осипа Маковця в суспільно-політичному житті	
Буковини у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.	45-59
2.3. Громадська діяльність О. Маковця в 1910 – 1925 рр.	59-74
РОЗДІЛ 3. Просвітницька діяльність	75-119
3.1. Журналістська та редакторська діяльність Осипа Маковця.....	75-91
3.2. Діяльність О. Маковця як педагога.....	91-103
3.3. Національна ідея в літературній та публіцистичній спадщині	
Осипа Маковця.....	103-119
РОЗДІЛ 4. Наукові дослідження	120-170
4.1. Етнографічні та історичні дослідження О. Маковця.....	119-138
4.2. Осип Маковей і становлення української літературної мови на	
західноукраїнських землях.....	139-152
4.3. Дослідження української культури у творчості О. Маковця.....	152-170
ВИСНОВКИ.....	171-176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	177-240
ДОДАТКИ.....	241-251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника – відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника;
 Відділ рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України – відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України;
 Держархів Львівської області – Державний архів Львівської області;
 Держархів Чернівецької області – Державний архів Чернівецької області;
 Інститут рукопису НБУВ – Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського;
 ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ;
 ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів;
 ЧЛММ Ольги Кобилянської – Чернівецький літературно-меморіальний музей Ольги Кобилянської.

ВСТУП

Актуальність теми. Україна переживає нині тривалий період утвердження державності та духовного ренесансу нації. Одним із пріоритетів у формуванні національної свідомості українського народу стало звернення до історичних коренів. Тому дослідження яскравих прикладів культурного відродження і становлення ідеологічних засад на основі патріотизму та формування національної гордості має бути провідним. Прикладом патріотизму стала діяльність українських діячів суспільно-політичного та культурного життя західноукраїнських земель другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст.

Сучасний розвиток історичної думки характеризується переосмисленням наукових концепцій, усуненням стереотипів, новою інтерпретацією фактів, дослідженням маловідомих та замовчуваних подій минулого. У цьому контексті змістовного значення набувають біографічні студії, які є джерелом інформації з історичної тематики. Переосмислення їх ролі у сучасних умовах з

політично незаангажованих позицій вимагає глибокого аналізу біографічних студій з метою повного і цілісного відтворення процесу історичного розвитку нашої держави. Тому закономірно, що одним із пріоритетних напрямків досліджень новітньої історіографії є вивчення творчого доробку українських діячів, зокрема тих, життя, діяльність і творчість яких замовчувалися або спотворювалися. Впродовж останніх років триває значна робота по регенерації історичної справедливості. З небуття повертаються імена багатьох людей, які жили і творили у період модернізаційного процесу становлення української нації. Мета сучасних науковців полягає у тому, щоб не лише проаналізувати їх діяльність і творчу спадщину, але й визначити їхнє місце в історії України. Тому наукові студії про діяльність, життєвий та творчий шлях українських діячів, які самовіддано та натхненно працювали у різних сферах життя українського суспільства, об'єктивна оцінка їх літературного та наукового доробку – справа необхідна і актуальна.

Однією із значних постатей в історії західноукраїнських земель другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст. був Осип Маковей (1867 – 1925). Він належав до тих діячів, які жили справами суспільно-політичного та культурно-національного життя українців і були найкращими прикладами для тогочасної молоді і старої генерації. Значну роль О. Маковей відіграв в українському суспільстві як патріот, журналіст і редактор, критик і публіцист, історик і етнограф, політик і громадський діяч, літературознавець.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена відсутністю спеціальної комплексної праці про суспільно-політичну та наукову діяльність Осипа Маковея, необхідністю виваженої оцінки його внеску та ролі у тогочасному суспільно-політичному та культурному житті західноукраїнських земель, віднайденням та залученням до наукового обігу невідомого досі комплексу джерел.

Виходячи із зазначених критеріїв оцінки актуальності теми, можна стверджувати, що вивчення різних аспектів діяльності О. Маковея в суспільно-політичному та науковому житті українців західноукраїнських земель кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. дозволить краще з'ясувати особливості розвитку національного історіографічного процесу. З погляду на це, досліджувана тема вельми актуальна і має не лише науково-пізнавальне, а й прикладне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у рамках науково-дослідної роботи «Актуальні питання соціально-економічного і суспільно-політичного життя України ХVІІ – ХХ ст. (за матеріалами західного регіону)» (Державний реєстраційний номер 0106 У 008487), яку розробляє кафедра історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мета наукового дослідження полягає у комплексному і систематичному дослідженні ролі Осипа Маковея в суспільно-політичному та культурному житті західноукраїнських земель. Дисертантка ставить перед собою ціль сконцентрувати увагу на вирішенні таких **дослідницьких завдань**:

- визначити основні чинники формування світогляду та суспільно-політичних поглядів О. Маковея;

- дати аналіз його журналістської та редакторської діяльності;
- дослідити головні напрямки суспільно-політичної діяльності Осипа Маковея в Галичині та на Буковині;
- проаналізувати концептуальні засади національної ідеї в його публіцистичному та літературному доробку;
- визначити роль О. Маковея в становленні української літературної мови;
- з'ясувати внесок науковця в українську історичну науку, біографістику та етнографію;
- розкрити діяльність Осипа Маковея як педагога.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичне та культурне життя західноукраїнських земель другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст.

Предметом вивчення обрано життєвий шлях, суспільно-політична та наукова діяльність О. Маковея, його творчий доробок на тлі соціокультурних процесів та національного руху українців на західноукраїнських землях другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст.

Хронологічні рамки дослідження зумовлені тематичною спрямованістю роботи й охоплюють роки життя та діяльності Осипа Маковея (1867 – 1925).

Територіальні межі дослідження визначені місцем проживання О. Маковея, де він навчався і працював упродовж життя. Насамперед, це територія Східної Галичини та Буковини.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої мети та дослідницьких завдань авторка дисертації використовувала загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Кожен з них мав своє функціональне навантаження: методи аналізу і синтезу були використані для дослідження становлення Осипа Маковея як громадського діяча, його діяльності в суспільно-політичному житті українського народу; метод логічного аналізу дозволив виявити основні моменти у фактичній масі, зрозуміти головні закономірності у формуванні політичних поглядів українського політика.

З низки міждисциплінарних застосовано структурно-систематичний метод, який дозволив розглянути об'єкт дослідження з усіма його основними напрямками як єдине ціле. За допомогою застосування функціонального та культурологічного методів вдалося проаналізувати зв'язок суспільно-політичного та культурного життя українців на західноукраїнських землях з багатогранною діяльністю О. Маковея.

У ході підготовки дисертації перевага надавалася конкретним історичним методам: проблемно-хронологічному, синхронному, ретроспективному, біографічному, діахронному (періодизація) та методу класифікації. Проблемно-хронологічний метод застосовувався передовсім при огляді дослідницької літератури, бібліографічних джерел і дав змогу простежити діяльність Осипа Маковея в суспільно-політичному та культурному житті українців на західноукраїнських землях. Застосування синхронного методу дало можливість з'ясувати як загальні закономірності суспільно-політичного та культурного життя українських земель другої половини ХІХ – першої чверті ХХ ст., так і певні регіональні особливості. За допомогою методу періодизації виділено

періоди суспільно-політичної, журналістської та редакторської діяльності О. Маковея. Крім зазначених вище, біографічний, ретроспективний методи та метод класифікації дозволили комплексно здійснити реконструкцію наукової біографії та визначити пріоритетні напрямки діяльності Осипа Маковея. В останньому випадку головна увага зверталася на опрацювання й осмислення невідомих до цього часу фактів.

Методологічні засади базувались на принципах історизму, наукового та об'єктивного підходу до висвітлення теми, систематичності, діалектичного розуміння історичного процесу. В сукупності вони дали змогу ґрунтовно та комплексно охарактеризувати суспільно-політичну та наукову діяльність О. Маковея на тлі конкретних умов суспільно-політичного життя українців західноукраїнських земель.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою в українській історичній науці працею, яка присвячена комплексному і систематичному дослідженню суспільно-політичної та наукової діяльності Осипа Маковея. На основі використання різноманітних джерел у дисертації вперше:

- введено до наукового обігу велику кількість архівних документів і матеріалів, що з'ясували невідомі і маловідомі факти з життя та діяльності О. Маковея;
- здійснено реконструкцію його діяльності як політика;
- проведено комплексне дослідження просвітницької діяльності.

Уточнено:

- погляди Осипа Маковея на процес українського державотворення кінця ХІХ – початку ХХ ст.;
- уявлення про нього як біографіста та дослідника української культури.

Доповнено:

- дослідження внеску О. Маковея в розвиток української історичної думки;
- аналіз його етнографічних студій;
- дослідження діяльності Осипа Маковея як громадського діяча, журналіста та редактора;
- характеристику його діяльності як педагога.

Достовірність результатів дослідження ґрунтується на глибокому вивченні історіографії проблеми та неупередженому аналізі і використанні широкого кола джерел.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основний зміст роботи може бути використаний для написання узагальнюючих праць з української історіографії, історії України, з історії національного руху українців західноукраїнських земель, для створення фундаментальних досліджень з історії Галичини і Буковини, з історії української культури та укладанні галузевої бібліографії. Дослідження може бути також застосоване для підготовки синтетичних узагальнюювальних та спеціальних праць про життя та

діяльність О. Маковея, для написання навчально-методичних посібників з окремих проблем історичної науки, для читання лекційних та спеціальних курсів за вибором студентів, для проведення семінарських та практичних занять ВНЗ III – IV рівнів акредитації, у шкільній, вузівській, культурно-освітній та краєзнавчій роботі. Робота може викликати певний інтерес у краєзнавців, наукових працівників архівів, музеїв, бібліотек, культурно-освітніх і громадських товариств.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати роботи обговорювалися на засіданні кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, їх виголошувала авторка на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: VI Буковинській Міжнародній історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 600-річчю першої писемної згадки про Чернівці (Чернівці, 12 – 13 жовтня 2007 р.); V Міжнародній науковій конференції «Кайндлівські читання» (Чернівці, 16 – 17 травня 2008 р.); III Волинській Міжнародній історико-краєзнавчій конференції (Житомир, 12 – 13 листопада 2010 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців «Україна в посткризовий період: економічний і політичний аспект» (Одеса, 31 березня 2011 р.); IV Міжнародній науковій конференції «Дні науки історичного факультету – 2011», присвяченій 20-річчю незалежності України (Київ, 28 – 29 квітня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Кайндлівські читання» (Чернівці, 28 квітня 2011 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль та місце музеїв у підвищенні туристичної привабливості регіонів» (Чернівці, 15 грудня 2011 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 11 статей, у тому числі 6 у фахових виданнях.

Структура дисертації визначена змістом проблеми, окресленими метою і завданнями студії. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (11 параграфів), висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної праці 251 сторінка, з них обсяг основного тексту – 176 сторінок, список використаних джерел та наукової літератури 65 сторінок (807 позиції).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД І АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Для написання даного науково-історичного дослідження авторка використала великий масив наукової літератури про Осипа Маковея. Історіографію проблеми умовно можна поділити на три групи. До першої групи належать праці 20 – 30 рр. ХХ ст., до другої – дослідження радянського періоду, до третьої – сучасну історіографію.

Слід зауважити, що праці про О. Маковея були опубліковані ще в кінці ХІХ ст. Уперше були надруковані публікації про його поетичну творчість у 1895 р. на сторінках «Зорі» у зв'язку з виходом у світ збірки «Поезії Осипа Маковея», що співпало з десятиріччям літературної діяльності українського письменника. У публікаціях під однаковим заголовком «Поезії Осипа Маковея» дослідники О. Макарушка [698] та Т. Галіп [640] намагалися дати аналіз його поезіям.

На зламі ХІХ – ХХ ст. уже йшла мова вже про Осипа Маковея як українського письменника на сторінках німецьких журналів у публікаціях «Відродження української літератури. Осип Маковей» («Die Wiedergeburt der kleinrussischen Litteratur. Don Ossip Makowej») [807] та «Відродження галицьких українців. Перші кроки» («Die Wiedergeburt der galizischen Ruthenen. Die ersten Schritte») [806]. А в праці «З останніх десятиліть ХІХ ст.» («Буковина», 1901) Іван Франко [796] дав характеристику творчості талановитого новеліста і поета. Він писав, що прозові твори О. Маковея старанно «оброблені і окрашені гумором». Згодом Олександр Грушевський проаналізував прозові твори українського письменника у праці «Сучасне українське письменство в його типових представниках. Осип Маковей» («Літературно-науковий вістник», 1908) [652].

Єдиною студією на початок ХХ ст. про тогочасну громадську та педагогічну діяльність О. Маковея на Буковині стала стаття «Професор, доктор Осип Маковей» («Каменяр», 1910) [635] з підписом «вдячний бувший ученик». За свідченням Й. Криля, автором цієї публікації був Іларій Карбулицький. Поштовхом до появи даної праці став переїзд О. Маковея з Чернівців до Львова. У цій статті було вперше зроблено акцент на значимість його постаті в суспільно-політичному житті Буковини, хоча про громадську діяльність там

було лише згадано. Та найглибше автором цієї публікації було охарактеризовано педагогічну діяльність Осипа Маковея в Чернівецькій учительській семінарії. Звернено увагу на його педагогічний талант: помітити обдарованого учня і спрямувати його працювати на благо українського народу.

Історіографія першої групи стала особливо важливим матеріалом для написання цього наукового дослідження, адже авторами праць були здебільшого товариші, колеги, сучасники О. Маковея, і тому в цих роботах вміщено чимало інформації, яку неможливо почерпнути з інших джерел. Найбільше було надруковано публікацій Денисом Лукіяновичем, товаришем та колегою по перу Осипа Маковея. З нагоди ювілею літературної діяльності українського письменника він опублікував статтю «Осип Маковей. (З нагоди його 40-літньої літературної праці)» («Діло», 1924) [695]. Тут Д. Лукіянович проаналізував сорокарічний шлях літератора від опублікування першого поетичного перекладу «Післанець» аж до 1924 року. А вже наступного року ним було надруковано такі праці: «Осип Маковей. (Огляд 40-літньої літературної і громадської праці)» («Літературно-науковий вістник», 1925) [696] та «Осип Маковей. 1867 (23/8) – 1925 (21/8). (Посмертна згадка)» («Українська школа», 1925) [694], «Автобіографія О. Маковея» («Літературно-науковий вістник», 1925) [693]. Остання праця була опублікована на основі біографічного матеріалу, який Осип Маковей сам надав дослідникові. В архіві відділу рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України зберігся рукопис цього матеріалу, що ідентичний зазначеній праці. У даних публікаціях Д. Лукіянович ґрунтовно розкрив життєвий шлях О. Маковея. У статті «Осип Маковей. (Огляд 40-літньої літературної і громадської праці)» він охарактеризував журналістську, редакторську, громадську та літературну діяльність. Та найглибше дослідник проаналізував роботу О. Маковея як публіциста, новеліста, прозаїка, критика. У тій праці також було згадано про його наукові студії з історії української літератури. Згадані вище публікації – це оглядовий матеріал багатогранної діяльності Осипа Маковея. У даних працях не з'ясовано історичні та етнографічні дослідження, не визначено його роль у суспільно-політичному та культурному житті західноукраїнських земель. Ці статті здебільшого акцентували увагу на літературну діяльність письменника.

Серію публікацій про О. Маковея опубліковано в 1925 р., у рік його смерті. Це статті Михайла Рудницького, Василя Сімовича та Богдана Лепкого. Останній надрукував працю «Осип Маковей» в «Українському голосі» та «Народному ілюстрованому календарі товариства «Просвіта» на звичайний рік 1926» [688], до якої подав фотографію похорону українського діяча. М. Рудницький написав статтю «Осип Маковей. Спроба характеристики» («Діло», 1925) [765]. У ній автор подав лише його літературну діяльність, охарактеризувавши як письменника ліричного та сатиричного з почуттям гумору «пронизливим інтелігентним оком людини, вражливої на нюанси». Василь Сімович, який довгий час підтримував стосунки з Осипом Маковеєм, опублікував такі праці «Із поетичної спадщини О. Маковея» («Ілюстрований календар «Українського голосу» на переступний рік 1936», 1935) [771] та

«Йосип Маковей» («Студентський вісник», 1925) [774]. В останній він розкрив життєвий шлях Осипа Маковея. Дослідник тонко описав його душевний стан у різні періоди життя. Напевно, він дуже добре знав О. Маковея і розумів його внутрішній світ. Також В. Сімович оглядово торкнувся педагогічної, громадської, журналістської та редакторської діяльності українського діяча. Але ним не було розкрито його суспільно-політичну, просвітницьку та наукову діяльність. Досить глибоко дослідник описав розчарування громадського діяча в житті українців після подій Української революції. Саме цьому періоду його життя присвячена публікація «Із поетичної спадщини О. Маковея». Автор статті розкрив історію написання вірша «Полетів би я на Україну...», який став результатом надій та розчарувань Осипа Маковея у зв'язку з подіями національно-визвольних змагань українського народу. Хоча його просвітницьку діяльність та участь в цих подіях автором статті не було відображено.

Досить цікавими дослідженнями літературної спадщини О. Маковея були праці його сучасника Євгена-Юлія Пеленського. Він опублікував статті «З дослідів над творчістю Осипа Маковея. (Михайлові Вознякові)» («Літературно-науковий вісник», 1928) [717] та «Осип Маковей. Спроба літературної оцінки» («Діло», 1930) [718]. Остання публікація вийшла з нагоди п'ятої річниці його смерті. У зазначених працях автор проаналізував тільки літературний доробок українського письменника на різних етапах його життя, виокремлюючи особливість творчості на кожному періоді.

Крім зазначених вище публікацій, у міжвоєнний період було видано дві брошури про життя та літературний доробок О. Маковея. Данило Харамбура випустив у світ брошуру «Осип Маковей (Автор оповідань з міщанського побуту)» [800]. У цій праці він розкрив життєвий шлях українського письменника, використавши досить багато фотографій, які надала автору Ольга Маковей (дружина письменника). Значна частина книги присвячена прозовим творам Осипа Маковея, сюжетом в яких було життя міщанства містечка Яворів. Данило Харамбура вважав, що його оповідання з міщанського побуту відзначалися «незлбним гумором, легким стилем і життєвою вірністю». В епілозі автор праці намагався визначити внесок О. Маковея в українську літературу.

Про історичну повість «Ярошенко» опублікував І. Історик книжечку «Осип Маковей. Ярошенко» [664]. У ній автор розкрив історію написання повісті, подав зміст та характеристику героям повісті: Микулі Ярошенку, Яцьку Бородавці, Яну Каролію Ходкевичу, Петру Сагайдачному. Про останнього було написано розділ «Козаччина за Сагайдачного». На основі матеріалів Осипа Маковея дослідник описав також події кожного дня Хотинської битви, що змальована у творі.

Отже, товаришами, колегами, сучасниками О. Маковея було опубліковано ряд публікацій про його життя та творчий доробок. Однак його постать як журналіста, редактора, педагога, громадського діяча була розглянута поверхнево, здебільшого для висвітлення життєвого шляху або впливу багатогранної діяльності на письменницьку творчість. Окремих публікацій про

суспільно-політичну та наукову діяльність Осипа Маковея не було опубліковано. Грунтовної та об'ємної роботи про нього тогочасними авторами так і не було написано.

Другу групу склали праці про О. Маковея радянського періоду. Найбільш об'ємніше дослідження цього періоду стала монографія Олекси Засенка «Осип Маковей» [662]. Ця праця ґрунтовно охарактеризувала життя і творчість відомого літератора. Крім життєвого шляху, дослідник у чотирьох розділах розкрив багатогранну діяльність Осипа Маковея на літературній ниві. Ґрунтовно було проаналізовано поетичний доробок у різні періоди життя українського письменника, визначивши переважаючу тематику поезій. У монографії автором було також охарактеризовано його прозові твори, що склали значну частину творчої спадщини. Дослідник дав оцінку його фейлетонам, оповіданням, новелам, повістям, викреслюючи основні теми цих творів, властивий спосіб О. Маковею спостереження явищ дійсності, його критерії відбору матеріалу для творчості і власну манеру художнього вираження думки, образного живопису словом. Досить цікаво О. Засенко описав діяльність Осипа Маковея як публіциста, дослідивши його численні відгуки в публіцистичних і літературно-критичних статтях на актуальні тогочасні проблеми української громади у суспільно-політичному та культурному житті. Тут дослідник подав не тільки тематику публікацій, але й з'ясував вплив публіцистики О. Маковея на громадськість та її сприйняття цих праць. Олекса Засенко не залишив поза увагою також його діяльність як критика та літературознавця. Дослідник простудіював вплив критичних праць Осипа Маковея на творчість молодих письменників. Дослідник пригадав і його редакторську діяльність, допомогу друкуватись молодим початківцям літературного слова, особливо у період редакторства в українській газеті «Буковина». Також дослідник розкрив його наукові дослідження з історії української літератури. О. Засенко дав аналіз його науково-популярним працям про П. Куліша та Ю. Федьковича, літературно-критичним студіям про життя і діяльність відомих і малознаних українських письменників Російської та Австро-Угорської імперій. Отже, дана праця розкривала діяльність Осипа Маковея тільки на літературній ниві, а його суспільно-політична діяльність розглядалась лише для повного розкриття життєвого шляху та впливу її на творчість.

До відомих авторів праць про О. Маковея радянського періоду належав Й. Кріль. Його книга «Осип Маковей» [680] вийшла у світ з нагоди сторіччя від дня народження українського літератора. У ній дослідник подав матеріал двома сюжетними лініями: життєвий шлях і характеристика творчості у різні періоди життя. Суспільно-політичну діяльність О. Маковея було розкрито оглядово та з ідеологічною заангажованістю радянського часу. Також при огляді його біографії було згадано про наукову діяльність. Автор у праці дослідив детально його редакторську діяльність у видавництвах «Буковини» та «Літературно-наукового вістника», акцентуючи увагу на його допомогу молодим українським письменникам. Варто зазначити, що Й. Кріль був також автором серії публікацій, присвячених Осипу Маковею, де висвітлив тільки його діяльність

на літературній ниві [677, 679, 682 – 684]. Ці статті друкувались на сторінках українських періодичних видань. Лише в статті «Осип Маковей – борець за народну освіту» («Радянська школа», 1957) [678] оглядово подано аналіз його педагогічного хисту та вміння допомогти молодому українському поколінню. Отже, дослідження Йосипа Кріля ґрунтовно висвітлили життєвий та творчий шлях О. Маковея, але ним не було розкрито його діяльність як політика та науковця.

Вагому роль у популяризації життя і творчості Осипа Маковея відіграв Федір Погребенник. Він надрукував серію публікацій про українського письменника на сторінках української періодики [724 – 729, 731 – 733]. Та найбільш об'ємною працею дослідника став критико-біографічний нарис «Осип Маковей» [730]. Чотирма розділами він простудіював його життєвий шлях та діяльність на літературній ниві. Науковцем було досліджено поетичну творчість та окреслено тематику поезій у різні періоди життя. ґрунтовно Ф. Погребенник проаналізував художню прозу, виділивши декілька тематичних груп. Літературно-критичну діяльність була досліджена та охарактеризована теж досить глибоко. Автор у зазначеній вище праці довів, що Осип Маковей був однією із значних постатей в історії української літератури кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. Таким чином, Федором Погребенником було досить глибоко проаналізовано його творчий доробок. Для повного висвітлення життєвого шляху О. Маковея він розкрив поверхнево громадську діяльність, здебільшого редакторську та педагогічну. Останні його сфери діяльності стали основою двох статей дослідника «Осип Маковей – редактор» («Радянська культура», 1957) [727] та «Письменник, педагог, громадський діяч» («Радянська школа», 1957) [732]. Отже, праці Ф. Погребенника стали цікавим і об'ємним дослідженням життєвого та творчого шляху О. Маковея. Однак у них не розглядалась його просвітницька, політична та наукова діяльність як історика та етнографа.

Дослідники літературного процесу завжди знаходили незвідані сторінки життєвого та творчого шляху Осипа Маковея. Крім зазначених праць, на сторінках української періодики було опубліковано ряд публікацій, більшість з яких присвячені знаменним датам життя українського письменника. Серед них: П. Довгалюк [657], Р. Кирчів [667], Ю. Мельничук [704], Д. Харамбура [796], Д. Григораш [649], Є. Кравченко [674], П. Кравчук [675], О. Романець [760]. Безумовно, така велика кількість дослідників та праць засвідчила, що пам'ять про О. Маковея жила серед українських літературознавців у радянський час.

Досить велику роботу щодо популяризації етнографічних досліджень Осипа Маковея провів Володимир Качкан. Він упорядкував зібрані ним народні пісні, зробив до них примітки та написав вступну статтю до книжки «Народні пісні в записах Осипа Маковея» [597], яка вийшла у світ 1981 р. Але у цій праці був опублікований тільки фольклорний матеріал, інші його етнографічні матеріали не вивчались В. Качканом.

Отже, в радянський час досить плідно проводилося дослідження життєвого та творчого шляху О. Маковея. Особливо глибоко було досліджено його поетичну та прозову спадщину. Журналістської, редакторської, педагогічної та

громадської діяльності Осипа Маковей торкнулися Й. Кріль, Ф. Погребенник та О. Засенко у власних працях для об'єктивнішого дослідження життєвого шляху та їх впливу на літературну діяльність. Однак громадська діяльність розглядалася через призму заангажованої радянської ідеології. Також радянськими дослідниками не вивчалась його діяльність як політика, та науковця, навіть при огляді життєвого шляху.

Сучасна історіографія склала третю групу. Це праці про життєвий і творчий шлях Осипа Маковей. До сучасних дослідників належать Олександр Попович та Олександра Гонюк. Для них тематикою дисертацій на здобуття науково ступеня кандидата філологічних наук стало дослідження життя та літературного доробку українського письменника. Мета і завдання дослідження О. Гонюк «Поетика малої прози Осипа Маковей» [647] полягали в тому, щоб визначити значущі риси поезики малої прози. У процесі цілісного аналізу оповідань, новел, казок та гуморесок прозаїка автор дисертації довела, що мала проза Осипа Маковей була специфічним явищем у літературі, маючи жанрову різноманітність та відрізняючись художньо-стильовою єдністю. А основні положення дисертації знайшли відображення у декількох публікаціях [645 – 646, 648]. Отож, в цих працях досить ґрунтовно розкрито прозову спадщину українського письменника.

У монографії «Осип Маковей – критик та історик літератури» [742] Олександр Попович ґрунтовно дав характеристику діяльності О. Маковей в українському літературному процесі кінці ХІХ – першої чверті ХХ ст. Окремий розділ у праці присвятив автор його дослідженням про літературний процес ХІХ ст. Дослідник проаналізував публіцистичні та науково-популярні праці Осипа Маковей про відомих українських письменників, вихідців з різних частин українських земель. Значну частину монографії присвячено його студіям про П. Куліша, Ю. Федьковича та братів Воробкевичів. Також було висвітлено його діяльність як літературного критика. О. Попович довів, що О. Маковей відіграв значну роль в історії української літератури. Він був обізнаний зі слов'янськими та іншими літературами, на що акцентував автор монографії. Варто відзначити, що цим дослідником було написано з даної тематики декілька статей [734 – 741, 743 – 744, 746]. У публікації «Осип Маковей – редактор газети «Буковина»» [740] автор окреслив його громадську діяльність як редактора української газети «Буковина». Також він опублікував окремою брошурою конспект лекції «Становлення О. Маковей як критика та історика літератури» [745]. Отож, згадані вище праці розкрили тільки життєвий та творчий шлях Осипа Маковей. У них Олександр Попович розкрив під літературознавчим кутом його дослідження з історії українського літературного процесу на західноукраїнських земель та на Наддніпрянській Україні. Однак його наукову діяльність з інших дисциплін не було розглянуто.

Редакторська діяльність О. Маковей теж стала предметом дослідження сучасних науковців в останні роки. Досить цікавими з даної тематики стали публікації Роксолани Романюк «Осип Маковей – редактор, публіцист і дослідник української преси: трактування діяльності» [762], «Публіцистична та редакторська діяльність О. Маковей: джерелознавчий аспект» [763] та

«Громадсько-політична публіцистика Осипа Маковея у газеті «Буковина» [761]. У них авторка охарактеризувала переважно його публіцистичну діяльність, окресливши тематику його публікацій. Але ці праці не повному обсязі подали його просвітницьку діяльність у редакціях газети «Буковина» та журналу «Літературно-науковий вістник». Не було проаналізовано також його громадську діяльність на редакторській посаді у згаданих видавництвах.

Наукову діяльність О. Маковея сучасні науковці розглядали здебільшого як історика української літератури. Тільки О.В. Добржанський звернув увагу на його історичні дослідження. У монографії «Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.» він розглядав праці О. Маковея як такі, що заклали підвалини української концепції історії національного руху українців Буковини. Також дослідником було коротко охарактеризовано тезами на конференції його історичні дослідження. Але це були лише перші звернення уваги на наукову діяльність Осипа Маковея як історика.

В останні роки на сторінках української періодики опубліковано низку статей, які розкривають у різних аспектах літературну діяльність О.Маковея. Авторами публікацій були І. Макаровський [699], М. Гнеп [643], Б. Мельничук [701 – 702], С. Карачко [666], Л. Тарновецька [781], М. Шот [800].

Плідним був обмін думок дослідників на науковій конференції «Спадщина Осипа Маковея в контексті української ідеї» (Івано-Франківськ, 1992 р.) [778] присвяченій 125-річчю від дня народження українського діяча. Однак більшість учасників знову досліджували його літературну діяльність. Хоча деякі статті торкалися й патріотичних почуттів Осипа Маковея до українського народу та педагогічної діяльності. На тій конференції не йшлося про його політичну діяльність та світогляд, історичні дослідження.

Отже, можна стверджувати, що дослідження сучасних літературознавців в основному розкрили багатогранність діяльності О. Маковея у літературному процесі західноукраїнських земель. Варто зазначити, що досить ґрунтовно проаналізовано його прозовий доробок і доведено, що український письменник не лише власними творами вносив посильний вклад у розвиток української літератури, але й зробив спроби досліджувати життя і творчість українських письменників Австро-Угорської монархії та Російської імперії. Однак політична діяльність Осипа Маковея сучасними науковцями не розглядалася.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема даного наукового дослідження не мала спеціального висвітлення в українській історичній науці. Згадані вище праці були ґрунтовними науковими студіями філологів, а науковці інших дисциплін не досліджували життя і діяльність О. Маковея. У цих працях основна увага була приділена насамперед літературознавчому аналізу спадщини українського письменника. Окремі статті присвячені редакторській та педагогічній діяльності Осипа Маковея, а його наукова діяльність розглядалась в основному як дослідника української літератури. У той же час відсутня праця, в якій би комплексно висвітлювалась діяльність О. Маковея як політика, патріота-державника, історика, громадського діяча.

1.2. Джерельна база

Дисертаційна праця вимагала залучення великої кількості опублікованих і неопублікованих документів та матеріалів, різних за походженням та за інформативним змістом. Значну частину джерел авторка дисертації ввела до широкого обігу вперше (93 одиниці збереження документів).

Всі матеріали можна умовно згрупувати так: 1) особисті документи; 2) діловодство державних, політичних та культурних інституцій; 3) публіцистичний, науково-популярний та літературний доробок Осипа Маковея; 4) матеріали періодики; 5) спогади його сучасників.

Основний масив архівних матеріалів і документів зберігся у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ України); Центральному державному історичному архіві у м. Києві (далі – ЦДІАК України), Державному архіві Львівської області (далі – Держархів Львівської області), Державному архіві Чернівецької області (далі – Держархів Чернівецької області), відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України (далі – відділ рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України), Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі – Інститут рукопису НБУВ), відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (далі – відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника), Чернівецькому літературно-меморіальному музеї Ольги Кобилянської (далі – ЧЛММ Ольги Кобилянської).

Значна кількість документів та матеріалів, без яких неможливо науково досліджувати проблему, збереглася в архіві відділу рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України та у ЦДІАЛ України. В останній установі відклався великий обсяг особистих документів Осипа Маковея: свідоцтво про хрещення, документи про освіту, свідоцтва про майновий стан, паспорти, диплом Чернівецького університету про присвоєння йому наукового ступеня доктора філософських наук, рукопис автобіографії, військовий квиток, документи про проходження військової служби, різні нагороди, зокрема, посвідчення військової нагороди першого ступеня «Австрійського ордену Залізної корони з військовою відмінністю низького рангу», що вперше введено до наукового обігу. Також збереглися особисті документи його родини, зокрема дружини Ольги, та клепсидри про смерть О. Маковея (Фонд 386. «Маковей Осип Степанович – письменник») [11 – 15, 23, 39]. Ці матеріали дозволили авторові дисертації дослідити його життєвий шлях.

Частина епістолярної спадщини також відквалася у ЦДІАЛ України. Його листи і поштові листівки, багатьох громадських та культурних діячів розмістились не тільки в особистому фонді Осипа Маковея, але й у фондах Антіна Крушельницького, Володимира Охримовича, Ярослава Веселовського, Кирила Студинського, Семена Ґорука та Михайла Павлика [8 – 10, 41]. Крім цього, збереглися і різнопланові листи за інформуванням. Це листування з різними редакціями та видавництвами про його участь у виданні підручників, публікацій, статей і виплату гонорарів; з різними українськими товариствами; з бібліотеками «Наукового товариства імені Шевченка» та Чернівецької

учительської семінарії; листування з Буковинською шкільною радою у Чернівцях, з Крайовою шкільною радою та Кураторією Львівського шкільного округу, Повітовою шкільною радою у Заліщиках; запрошення на ювілейні вечори та вітальні листівки громадських установ і приватних осіб з нагоди сорокарічного ювілею його творчої та громадської діяльності [17 – 19, 21, 22, 34 – 37]. Такий епістолярій допоміг дослідити громадську діяльність українського діяча.

У вищезазначеному архіві відклалися документи та матеріали суспільно-політичних та культурних інституцій, з якими співпрацював О. Маковей. До таких матеріалів слід віднести рішення крайової президії Буковини про затвердження термінів видання газети «Буковина» та щотижневого додатку, звернення Маковея до письменників Галичини про співпрацю [20]; справа клопотання Міністерством віросповідання і освіти про його призначення на посаду викладача Чернівецького університету і надання матеріальної допомоги [25], диплом цього закладу про присвоєння йому наукового ступеня доктора філософських наук [16]; відповідь на статтю газети «Буковина» і ухвала «Національної ради русинів на Буковині» про результати рішень спору між О. Маковея з С. Смаль-Стоцьким [26]; справа про оренду приміщення для потреб державної чоловічої учительської семінарії у м. Заліщиках за період його директорства [5]; матеріали про його діяльність у «Науковому товаристві імені Шевченка» [6, 7]; афіша про його відкриту лекцію на тему «Розвиток національної української думки» у приміщенні Пушкінського народного дому у Кам'янець-Подільському [18]; матеріали, видані українським академічним товариством «Запороже» до прощального вечора з нагоди його від'їзду з Буковини [12].

Як публіцист, письменник і науковець Осип Маковей залишив по собі велику творчу спадщину. У ЦДІАЛ України збереглися матеріали про упорядкування літературної та публіцистичної спадщини, зокрема, його бібліографія публікацій і виписки до історії літератури, фольклору і етнографії XVI – XIX ст. [31], каталоги праць [32, 33]. Також тут відклалися праці про його наукову діяльність [30 – 33].

Значна частина джерел збереглася в архіві відділу рукописів рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України в особовому фонді (ф. 59. «Маковей О.С.»). Тут відклалося 2762 одиниць збереження, різні матеріали за походженням та насиченістю змістом за 1887 – 1933 рр. Деталі про життєвий шлях О. Маковея можна почерпнути зі щоденників (три частини), збереглися фотографії, записна книжечка з різними записами, рукописи автобіографії та біографії [92, 260 – 265, 285 – 288].

Епістолярій склав значну частину матеріалу, що утримується у вищезазначеному архіві. У його особовому фонді (ф. 59. «Маковей О.С.») збереглося понад 1400 листів різних авторів (за підрозділами фонду: листи Осипа Маковея – од. зб. 193 – 388; листи до нього – од. зб. 389 – 1489; листи різних редакцій до О. Маковея – од. зб. 2548 – 2568; листування різних осіб – од. зб. 2624 – 2715). Авторка дисертації вперше ввела до наукового обігу 51 лист з особистого фонду О. Маковея. Цінним для науковців залишається різнопланове

листування, з відомими українськими суспільно-політичними та культурними діячами: з А. Кримським, В. Лучиком, І. Карбулицьким, М. Лисенком, С. Смаль-Стоцьким, В. Щуратом, Марком Черемшиною, М. Івасюком, М. Павлика, Оленою Пчілкою, О. Барвінським, М. Грушевським та іншими діячами. Слід зазначити, що частина його епістолярію знаходиться у інших фондах архіву, зокрема, у фонді 2. «Леся Українка», фонді 3. «Франко І.Я.», фонді 10. «Грабовський П.А.», фонді 19. «Барвінок Ганна», фонді 83. «Гнатюк В.М.», фонді 146. «Біляшівський М.Ф.».

У цьому архіві також збереглися рукописи фольклорних матеріалів, частина яких уперше введена до наукового обігу. Тут маємо матеріали про студії Осипа Маковея над життєвим шляхом та творчою спадщиною Ю. Федьковича: зауваження та замітки до видання творів буковинського діяча, матеріали його біографії, твори, переписані дослідником разом з власними примітками. Тут також збереглася значна кількість інших матеріалів О. Маковея: рукописи його поезій та прозових творів, плани, замітки та уривки з творів; матеріали публіцистичної діяльності.

Найбільше джерел першої групи відкриті у зазначених вище архівних установах. Невелика частина особистих матеріалів Осипа Маковея збереглися в відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка в його особовому фонді (ф. 66. «Маковей Осип Степанович»). Це записні книжки за 1894 р., 1895 р. та 1918 р.

Безумовно, найбільше розпорошена епістолярна спадщина О. Маковея. Його листи до Михайла Грушевського збереглися у ЦДІАК України у фонді «Грушевські – історики, лінгвісти» [4]. Про постійний зв'язок діяча західноукраїнських земель з відомими діячами Наддніпрянської України за свідчило листування, що збереглося в Інституті рукопису НБУВ, зокрема його листи до Б. Грінченка [49]. У відділі рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка в особистому фонді Осипа Маковея (ф. 66.) відкриті його листи та до нього суспільно-політичних діячів, письменників та вчених: Андрея Шептицького, Іллі Шрага, Володимира Шухевича та інших осіб, до редакцій періодичних видань; родинне листування – із дружиною Ольгою, її батьком Теодором Кордубою, Іваном Маковеєм й іншими родичами. У дослідженні авторка в перше використала листи О. Маковея до дружини Ольги. Його листування з діячами суспільно-політичного та культурного життя розміщено ще у шести особових фондах, зокрема К. Панівського (ф. 1), О. Барвінського (ф. 11), В. Гнатюка (ф. 34), Р. Заклинського (ф. 48), Т. Реваковича (ф. 93) і В. Щурата (ф. 206). Цікавий лист колишніх членів студентського товариства «Союз» в Чернівцях про вихід із названого товариства і створення у Чернівцях буковинського філіалу товариства «Академічна громада» під його керівництвом Осипа Маковея розмістився у Держархіві Львівської області [43]. Авторка дисертації використала літографічний лист О. Маковея «Відповідь моїм приятелям», копії якого збережено у різних архівах й у фондах бібліотек. Значну роль він зіграв у житті буковинської письменниці Ольги Кобилянської, їх листування (копії листів) знаходяться у ЧЛММ Ольги Кобилянської [291].

Отже, такий різноплановий та багатий епістолярій Осипа Маковея допоміг авторці дослідити і розкрити у цьому науковому дослідженні суспільно-

політичну та просвітницьку діяльність українського діяча; його зв'язки з відомими діячами західноукраїнських земель та Наддніпрянської України; його почуття та роздуми з приводу різних подій суспільного та особистого життя. До роботи залучено копії листів з ЧЛММ Ольги Кобилянської.

Крім зазначених вище джерел другої групи, слід назвати ще низку цінних матеріалів, а саме: з Держархіву Чернівецької області – книгу протоколів засідань комітету українсько-руського академічного товариства «Союз» у Чернівцях [44], книгу вхідних і вихідних паперів академічного товариства «Союз» [45] та протоколи засідання членів товариства «Шкільна поміч» за 1902 – 1918 рр. [46]; з Держархіву Львівської області – книгу реєстрації членів товариства «Академічне братство» за 1896 – 1901 рр. [42]; з ЦДІАК України – донесення агента Державного жандармського управління про перевезення О. Маковеем нелегальної літератури із Львова до Києва [1]; з відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника – програму «Християнсько-суспільної партії», начерк якої зробив Осип Маковей, а редакційні правки та коментарі зроблені О. Барвінським [57], та поазбучний список членів «Християнсько-суспільного союзу» у Львові [58]. Отож, досить багато документів та ділових матеріалів збереглося в архівних установах України, які торкнулися тієї чи іншої сфери його життя та діяльності.

Для написання даного наукового дослідження авторка використала опубліковані документи у збірниках. Як уже зазначалось вище, епістолярій склав значну частину джерельної бази наукового дослідження. Нині велика кількість цих матеріалів на сьогодні залишилась так і неопублікованою. Відомий вчений Ф. Погребенник зробив спробу на початку 70-х рр. ХХ ст. надрукувати епістолярну спадщину О. Маковея, і ним було опубліковано 70 листів, а також п'ять його автобіографічних праць. Частина епістолярію, використаного у дисертації, є вже опублікованою. Видано його листування з Іваном Франком, Лесею Українкою, Василем Стефаником, Михайлом Коцюбинським, Ольгою Кобилянською, Кирилом Студинським, Андрієм Чайковським, що опубліковані у різних збірниках документів.

У даному науковому дослідженні були використані матеріали із збірників «Ілюстрована хроніка товариства «Український народний дім» у Чернівцях» та «Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернівцях», які вийшли у світ з нагоди п'ятдесятиріччя існування зазначених товариств. Ці збірники опублікованих матеріалів дозволи глибоко дослідити участь Осипа Маковея в українських товариствах на Буковині. Також було використано матеріали книги «Semper magister et semper tiro: Іван Франко та Осип Маковей», упорядкування, передмова, коментарі та пояснення слів зроблено Н. Тихолоз. Тут зібрано мемуарну, епістолярну, літературо-критичну та полемічно-публіцистичну франкіану О. Маковея.

Як публіцист, науковець, письменник Осип Маковей залишив велику творчу спадщину, що і склала третю групу джерел. До його літературного доробку належать твори різного жанру. Поетичні твори склали збірки: «Поезії» (1895), «Поезії» (1895 – 1897), «Подорож до Києва» (1897), «Поезії» (1898 – 1917). Його прозові твори склали окремо виданих вісім книжок – оповідань (

«Весняні бурі», «Оферма», 1895), повістей («Залісся», 1897 і «Ярошенко», 1905), збірок («Наші знакоми», 1901; «Оповідання», 1904; «Кроваве поле», 1921; «Прижмуреним оком», 1923).

Багато праць О. Маковея не ввійшли до зазначених збірок і залишилися опублікованими тільки на сторінках тогочасної періодики. Чимало неопублікованих творів збереглися у рукописах в архівах України. За останній час було видано двотомне видання його творів у 1990 р. [530 – 531] та з серії «Бібліотека шкільної класики» для учнів старшого віку в 2008 р. вийшла книга «О. Маковей. Вибране» [313]. На щастя, у ЦДІАЛ України збереглися каталоги художніх, поетичних та прозових творів, перекладів, статей, праць, бібліографія його публікацій і виписок до історії літератури, фольклору і етнографії XVI – XIX ст. Саме вони стануть у нагоді упорядникам його літературної спадщини.

Осип Маковей видав декілька науково-популярних праць, які вийшли окремими книжками. Ці роботи дозволили авторці дисертації дослідити і розкрити різні сфери діяльності. Для розуміння його духовного світу та спостереження суспільно-політичних поглядів у різні періоди життя були особливо цінними праці «На порозі світових подій» [432] та «Історія одної студентської громади» [398]. Адже остання дозволила глибше дослідити період його гімназійного життя, зокрема, формування національної свідомості та процес учнівської самоосвіти. В її основі стали спогади О. Маковея як очевидця і учасника процесу формування молодшої української інтелігенції. У брошурі «На порозі світових подій» розкрито його переживання, роздуми, сподівання, надії під час подій Української революції. Ця праця дала можливість дослідниці зрозуміти непідробний патріотизм українського діяча.

Результатом наукових досліджень Осипа Маковея стали праці: «Історія будови церкви в Бережанах» [397], «Три галицькі граматики» [534], «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [343] та «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» [596]. Дві останні присвячені провіснику національного руху українців Буковини Юрію Федьковичу. «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» – збірник документів, спогадів, матеріалів з громадської, педагогічної й астрологічної діяльності буковинського діяча, його невідомі твори. На основі цієї збірки О. Маковей написав ґрунтовну працю «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича». Ці праці розкривають також сторінки історії Буковини та літературний рух українців другої половини XIX ст.

Книга «Три галицькі граматики» стала ґрунтовним науково-історичною працею з історії першої хвилі національного відродження українців Галичини та історії української філології. У ній було розкрито дослідником діяльність перших галицьких граматиків. Досить цікавим етнографічним та історичним дослідженням стала праця О. Маковея «Історія будови церкви в Бережанах». У ній він висвітлив історію церкви та суспільне життя галицького містечка Бережани.

Значну частину творчого доробку склали публіцистичні праці на різну тематику. Цей матеріал дав можливість авторці дисертації глибше дослідити різнобічну діяльність Осипа Маковея. Його публіцистика здебільшого

надрукована сторінках українських часописів, окремої книжки так і не видано. Значна частина цих матеріалів була надрукована без підпису, під псевдонімами, або з використанням криптонімів, криптонімних знаків. Певну роботу у систематизації публіцистичної спадщини О. Маковея зробив О.П. Куш, опублікувавши біографічний покажчик «Осип Маковей» [602]. Тут він подав перелік виданих та опублікованих творів та праць Осипа Маковея в хронологічному порядку. Ним було подано список літератури про життя і творчість О. Маковея. Та цей покажчик був виданий у 1958 р., тому за останні десятиліття до нього не ввійшла низка праць про нього.

Багато вирізок публіцистичних статей з різних періодичних видань зберігається в архіві відділу рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України в особовому фонді Осипа Маковея. А у ЦДІАЛ України утримуються каталоги художніх творів, статей, праць та бібліографія публікацій і витягів до історії літератури, фольклору і етнографії XVI – XIX ст. [31 – 33]. Також у примірниках газети «Буковина», що знаходяться у бібліотеці Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, біля його статей зазначено рукою автора напис «О. Маковей».

До четвертої групи джерел належать матеріали періодичних видань. Більша частина творчого доробку Осипа Маковея опублікована лише на сторінках українських періодичних виданнях: «Діло», «Промінь», «Руслан», «Громадська думка», «Громадський голос», «Нова Буковина». Особливо багато праць розмістилося на сторінках журналів «Зоря» та «Літературно-науковий вістник», газети «Буковина» за період його редакторства цими періодичними виданнями. Це здебільшого праці, які не ввійшли до зазначених вище зібрань. Ці матеріали дали змогу авторці дослідити різні аспекти його діяльності.

Журнал «Зоря» став стартом редакторської кар'єри О. Маковея. Тоді на сторінках цього видання він друкував власні поетичні твори та фейлетони. Останні праці друкувались під рубрикою «Фейлетон» та «Світла й тіні». Дослідження творів того часу дало можливість зрозуміти авторці дисертації глибше зрозуміти суспільно-політичні погляди, сутність тогочасної просвітницької діяльності молодого Осипа Маковея. Адже фейлетони віддзеркалили авторське сприйняття актуальних питань української громадськості. У цих сатиричних творах він висвітлював власне бачення для вирішення тієї чи іншої суспільної проблеми.

Досить значним матеріалом для даного дослідження стали публікації на сторінках «Літературно-наукового вістника», особливо в рубриці «З життя і письменства». Ці публікації допомогли вникнути просвітницьку та наукову діяльність О. Маковея. Особливо цінними для даного наукового дослідження стали публікації: «Огляд часописей за 1897 рік: Часописи українсько-руські», «Перегляд українсько-руських часописей за 1898 р.» та «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики». Адже вони дали можливість вивчити його дослідження з історії української журналістики, позицію до української мови та правопису. А праці про життя та діяльність українських культурних діячів стали основою вивчення його діяльності як дослідника української культури.

Великий масив творчого доробку Осипа Маковей було надруковано на сторінках української газети «Буковина» у період його редакторства. Це більше ста різних праць – публіцистичні статті та художні твори різного жанру. Завдяки цьому матеріалу авторка дисертації змогла глибше дослідити різні сфери діяльності та світоглядні позиції О. Маковей. Адже у цей час він не лише активно брав участь у суспільно-політичному житті краю, але через публікації та твори доносив до читачів власні політичні погляди. Різноманітні повчальні ситуації із суспільно-політичного та культурного життя українців стали основою його фейлетонів, які друкувались під рубрикою «З життя».

У дисертації дослідницею було використано хронікальні матеріали, що подані в різних рубриках «Новинки» (газета «Буковина»), «Хроніка» (журнал «Зоря»), «Хроніка і бібліографія» (журнал «Літературно-науковий вістник»), «Новинки» (газета «Діло»). На сторінках останнього часопису можна було прослідкувати події загальних зборів «Наукового товариства імені Шевченка» у замітках під заголовком «Загальні збори наукового товариства ім. Шевченка», що дало змогу простежити активність Осип Маковей у цьому товаристві. Завдяки хронікальній рубриці української газети «Буковина» авторка дисертації змогла простудіювати його суспільно-політичну діяльність на Буковині. Адже дана газета була друкованим органом українських товариств та політичних партій краю. Такий різноманітний матеріал дозволив висвітлити просвітницьку, наукову та громадську діяльність О. Маковей.

Важливим джерелом для даного науково-історичного дослідження стали спогади його сучасників, колег, друзів і близьких, що і склали п'яту групу матеріалів джерельної бази. Як уже вище було сказано, колегами та друзями було надруковано серію публікацій. Денис Лукіянович опублікував кілька ґрунтовних статей: «Осип Маковей. (З нагоди його 40-літньої літературної праці)» («Діло», 1924) [697], «Осип Маковей. (Огляд 40-літньої літературної і громадської праці)» («Літературно-науковий вістник», 1925) [698], посмертну згадку «Осип Маковей» («Українська школа», 1925) [696]. У них автор статей подав власні спогади про відомого діяча. Досить цінними спогадами у дослідженні стали публікації: Василя Сімовича, з яким разом працював у редакції української газети «Буковина» та тісно підтримував з ним дружбу. Він написав статті «Листування Лесі Українки з Й. Маковеем» [610], «Йосип Маковей» [775] та до десятиріччя його смерті статтю під таким же заголовком [773]. Цікавим став матеріал Д. Корінця на сторінках «Діла» у публікації «Недуга, смерть і похорони Осипа Маковей» (1925) [671], де він розкрив власні спогади про О. Маковей та описав прощання громади з ним.

Досить цікавими і цінними залишились спогади і свідчення учнів, педагогів. Зокрема це мемуари учениці Львівської жіночій учительській семінарії П. Сімовичевої про його педагогічну діяльність [681] та його учня, за фахом учителя, В.М. Цаланюка про любов свого вчителя до музики [681]. Ці свідчення допомогли авторці дисертації краще зрозуміти моральні цінності Осипа Маковей як педагога та людини. Адже відгуки дітей є досить тонкими та справедливими. Вже вище згадувалась публікація «Професор, доктор Осип Маковей» Іларія Карбулицького, в якій він досить глибоко розкрив

різносторонню діяльність свого вчителя на Буковині. А Михайло Рудницький висвітлив свої спогади про зустріч О. Маковея у Бережанській гімназії з учнями [764]. Адже автор мемуарів був одним із тих гімназистів. Безперечно, ці публікації дали можливість авторці дослідження краще зрозуміти духовний світ Осипа Маковея на різних етапах життя.

Така ґрунтовна джерельна база стала основою даного наукового дослідження. Як уже зазначалось, багато архівних матеріалів та документів авторкою роботи було введено вперше до наукового обігу. Безумовно, не всі джерела були рівноцінними. Але їх сукупність зробила джерельну базу репрезентативною та вірогідною.

Таким чином, історіографічний огляд підтвердив у недостатньому вивченні досліджуваної проблеми. Суспільно-політична та наукова діяльність О. Маковея кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. заслужила особливої уваги, детального і всебічного аналізу для створення ґрунтовної історичної праці. І особливо важливо це зробити у сучасних умовах національно-державної розбудови України. А враховуючи таку об'ємність джерельної бази, авторка дисертації має змогу виконати поставлену мету та завдання цього наукового дослідження.

РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ОСИПА МАКОВЕЯ ЯК ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА, ЙОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. Формування О. Маковея як особистості

Осип Маковей був представником нової генерації української інтелігенції, яка вийшла на історичну арену у кінці ХІХ ст. і творила цілу епоху у державному, науковому і культурному житті тогочасного українського суспільства. Його діяльність була багатогранною, адже не було жодної вагової ділянки у різних сферах діяльності української громади, в яких він

безпосередньо чи опосередковано не брав би участі. Щоб глибше зрозуміти природу таланту та діяльності громадського діяча, політика, науковця, педагога, журналіста, потрібно ґрунтовніше дослідити його життєвий шлях.

Осип Степанович Маковей народився 23 серпня 1867 р. у містечку Яворів на Львівщині, яке було «колишньою оселею короля Собіського, вільне місто королівське, славне колись заможним міщанством» [583, с. 50]. Родина Маковейів не знала крайніх злиднів, але й не мала великих статків. Батько Степан походив із давніх яворівських міщан. Він займався кушнірством та мав невелику ділянку землі. Мати Катерина була дочкою управителя панських маєтків Мартина Бржезіни, який походив з родини визначних чеських культурних діячів. Про освіченість батьків О. Маковей у своєму щоденнику писав, що батько читав «лиш слабо по польски (що научив ся вже парібкуючи – з іншими)», а мати вміла «руське і польське й говорить також по німецьки (бо отець їх часто з ними так розмовляв)» [285, арк.190]. У сім'ї Маковейів росло троє синів: Осип, Іван та Остап.

Осип був старшою дитиною в сім'ї. Його дитячі роки пройшли у рідному містечку, де впродовж 1874 – 1879 рр. здобув початкову освіту в Яворівській школі [див. дод. В]. За наполяганням матері він вступив до Львівської академічної гімназії, де навчався з 1879 по 1887 рр. [див. дод. В]. Одержуючи невелику допомогу від батьків, юнак жив у матеріальних нестатках і був змушений заробляти на прожиття приватними лекціями. З цього приводу здібний гімназист писав у щоденнику: «Почавши вже від другої, третьої, а особливо четвертої кляси удержую ся я в більшій частині з лекцій. Перевчив я учеників, що вже цілу клясу з них зложив би. Та й натерпів ся я через голод і всякої біди, що й школа не була мила чоловікові – але минуло ся» [285, арк. 195]. Влаштування свого бідного учнівського побуту забирало багато часу та енергії в Осипа Маковея, та він не відставав у навчанні, а належав до когорти кращих учнів української гімназії.

Навчання у гімназії дало змогу О. Маковею розкрити свої здібності. Особливо він виявляв хист до малювання, музики та художньої літератури. Однак для навчання малювання юнакові не вистачало часу і заважала короткозорість. А матеріальні нестатки у сім'ї перешкодили йому розвинути музичні здібності, про що гімназист зазначав: «В моїй душі по лишила ся десь покупця жалю, чому я не мав змоги навчитися грати на якійсь інструменті – бодай для себе, для розваги душі. Осталось мені те, що найменше коштувало: перо, чорнило і папір» [92, арк. 8]. Можливо, ці обставини підштовхнули його до захоплення художньою літературою.

У вільний час від навчання здібний гімназист багато читав. «В другій клясі почав я вчитовати ся в різні поезії і взагалі книжки – тай тоди почав я сам складати стишки. ... І від того часу я мов взяв собі за задачу все дещо писати: якось жити без того не можу, невідома сила пре мене до того. ... Буду писати дальше, як вправляю ся, то може дечим прислужу ся моїй літературі» [285, арк. 196], – писав О. Маковей у щоденнику про свої перші літературні проби. Власні ранні вірші він записував у «Пам'ятник», збірку поетичних (оригінальних і перекладів) і прозових творів, що збереглася в архіві відділу

рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України [див. дод. Б]. До його ранніх поетичних проб належали «Заказані яблука», «Неділя в полі», «Сон вдівця», «Перед жнивками», «Нічна думка». Тоді ж він спробував писати перші нариси та оповідання («Щасливий», «На ловах», «Заробок на свята»).

Саме у гімназійні роки О. Маковей спробував перекладати українською мовою уривки з творів античної та німецької літератур. Перекладацьку діяльність він сприймав як одну із важливих форм набуття необхідного досвіду для власної творчості. Труднощі цієї справи Осип Маковей проаналізував у статті «Про руські переклади поезії Г. Гайного» («Зоря», 1892). Він писав, що потрібно «задержати не лише по змозі вірно думку, але й форму, тон і розмір первотвору», але ще «треба справді знати дуже добре власну мову, розуміти докладно самого автора, треба знаменито володіти формою поетичною – словом: треба бути поетом ... суперником автора» [492, с. 396]. Перекладацька діяльність гімназиста засвідчила, що він добре володів українською мовою, мав хист поета і відчував тонку душу авторів оригінальних творів.

Важливу роль у формуванні особистості юнака відіграв гімназійний гурток. Осип Маковей був одним із засновників таємного гуртка «Згода», назву якого пізніше було змінено на «Бог надія». Гурток мав печатку зі знаком «Б.Н.», членську книгу і гектограф, але писаного статуту не мав. Переосмислюючи значення «кружка для самоосвіти», у своєму щоденнику юний гімназист писав: «Дасть Бог, може хто з нас зможе прислужити ся чимсь нашій Русі!» [285, арк. 201]. Як бачимо, вже тоді в О. Маковея зародилося бажання служити українському народу.

За дворічний період існування гуртка до нього було залучено приблизно 58 гуртківців. Зустрічалися вони часто у різних місцях: у класі гімназії, де була відсвяткована перша річниця заснування гуртка під боком директора, у приміщенні чоловічої учительської семінарії, влітку на прогулянках по околиці Львова, а пізніше у «кавалерській» кімнаті Осипа Маковея. Там і розмістилась бібліотека гуртка. «...В мене, – згадував гімназист, – відбувалися «концерти» і всякі сходини, которі я потім описав в оповіданні «Весняні бурі»» [398, с. 11]. Саме на зборах він прочитав гуртківцям перші власні твори, зокрема, «Поклик», «В гімназії», «Думка», «Неділя в полі», «Відважний».

Гуртківці часто проводили зібрання на різні теми: з історії українського народу, розвитку української мови, літератури; проводили диспути (у своєму щоденнику О. Маковей описав диспут товаришів про Дарвіна); читали власні твори. Гуртківці проводили таємно концерти на честь Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича, В. Барвінського. На зібраннях вони познайомилися з творами українських та зарубіжних письменників: Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича, С. Гулака-Артемівського, Ю. Федьковича, І. Нечуя-Левицького, Д. Писарева, І. Тургенєва, Д. Дрепера, Е. Золя. Часто гімназисти вели розмову про Івана Франка, його творчість та життєва позиція не могли залишитися поза увагою гуртківців. Вже тоді у молодого Осипа зародилось бажання особисто познайомитись з великим І. Франком.

Детально історію таємного гуртка гімназії Осип Маковей подав у праці «Історія одної студентської громади», де зазначав про діяльність гуртка: «Життя в кружку проявляло ся ще тим, що ми писали оцінки з театральних вистав, читали їх і складали в окрему теку; вели широку кореспонденцію з провінціональними кружками, висилали відпоручників до тих кружків (до нас також часом приїздили), підтримували гімназійний хор і брали участь в концертах, їздили по Галичині, Буковині» [398, с. 16]. Ще гімназійний гурток підтримував зв'язки з таємним гуртком польської молоді та отримувал від нього нелегальну літературу. Пізніше О. Маковей згадував, як польські товариші дали йому прочитати сконфісковану книжку «Idea» (автор Едвард Жуковський), яка так йому «завернула голову» так, що він пізніше, при виборі професії, не відважився вступити на теологічний факультет.

Діяльність гімназійного гуртка викликала бурхливу реакцію москвофільської преси не тільки у Львові (часописи «Слово» і «Промінь»), але й у Відні (газета «Parlamentar»). У результаті цього було розпочато слідство, проведені обшуки на квартирах підозрілих учнів. Попереджений учителем про обшук, молодий Маковей передав на переховування у надійні місця книги та інші матеріали, що стосувалися гуртка. Закінчилося тим, що декого з учасників гуртка відрахували з гімназії, а Осип Маковей отримав дисциплінарну догану. У той важкий період для гуртківців він записав у своєму щоденнику: «Кружок не сміє пропасти ніколи і не пропаде!..» [285, арк. 221]. І, справді, зерна посіяні членами таємного гуртка, хоч він згодом і розпався, не пропали. Чимало гуртківців приєдналися до загону демократичної молоді та віддали свій талант на службу народові.

Хоча все-таки слід пам'ятати, що це був період у житті О. Маковея, коли, за його свідченнями, «кожна книжка, прочитана на останку, могла тоді перекинути до гори дном цілу будову попередніх думок, назбираних так само з книжок та розмов, але не перетравлених з тої простої причини, що ще критичний розум був за німечним...» [398, с. 5]. Також гуртківці були відірвані від широкого кола учнівської молоді та не мали добре підготованих ідейних керівників. Деякі викладачі знали про існування гуртка, але не вважали його шкідливим для гімназистів і не повідомляли про це дирекцію. Пізніше у згаданій вище праці Осип Маковей про гімназійних учителів писав: «Ми були романтики ... професори, що нас учили, а се були поступовці, що мали небавом заложити радикальну партію» [398, с. 26].

Крім активної діяльності у гімназійному гуртку, О. Маковей паралельно відвідував також «Академічне братство». Про це засвідчив запис у щоденнику за 1 листопада 1886 р.: «Ходжу майже вже з рік 2, 3 рази на тиждень до «Академічного братства»» [285, арк. 362]. У товаристві гімназист мав можливість читати часописи, різну літературу, слухав доповіді старших членів товариства, які залучали до наукової та громадської праці своїх молодших колег. Тут збиралася значна частина прогресивної української молоді. Він писав, що товариства «се єдина з усіх форм європейського академічного життя, котра в цілості увійшла в практику у русинів», бо «інших форм академічного життя, університету, академії, фахових вищих шкіл у русинів

нема» [297, с. 1]. Його активність в «Академічному братстві» засвідчило його обрання бібліотекарем наприкінці 1888 р. [287, арк. 24]. У тому ж році його твори були надруковані в «Ювілейній бібліотеці».

Особливо значущим для Осипа Маковея видався 1885 рік. Саме тоді він написав листа до Івана Франка, в якому зважився надіслати десять своїх перекладів і оригінальних віршів. У цьому листі від 19 листопада 1885 р. відважний гімназист писав уже відомому письменнику: «Поважний Пане! Не слід би то мені виступити в «Зорі» зі своїм, але спробую. Шлю Вам дещо свого і переводів зо два. Добре се, то робіть с тим, що хочете; а зле, то не дивуйтесь, бо я доперва вправляюсь. На всякий же случай відповіджить, прошу, в переписці редакції хоч одним-двома словами ... чи се, що шлю до чого здалось. ... Тимчасом же не гнівайтесь, сли-може-читанем сего стратите собі троха часу на М.* зі Львова» [85, арк. 951 – 952]. Саме цей лист зіграв значну роль у подальшому житті О. Маковея, бо став важливою відправною точкою до здійснення заповітної мрії молодого письменника. Адже, у 1885 р., у його житті відбулися дві особливо пам'ятні події. Перша – публікація його перекладу вірша Генріха Гейне «Післанець» на сторінках «Зорі» (за листопад 1885 р.) і друга – його особисте знайомство з відомим діячем.

Зустріч Осипа Маковея з І. Франком стала початком їхньої довголітньої дружби. «В грудні 1885 р., – писав гімназист, – я познайомився з Іваном Франком і бував у него досить часто. Маю записи з того часу і бачу, з якою повагою відносився я до нього, як радо записував собі те, що він казав, і який був вдячний за добру пораду та за людяне поведіння зі мною» [92, арк. 8]. Товариські стосунки вплинули на формування суспільно-політичних смаків молодого початківця, який прислухався до порад Івана Франка, а другий радо допомагав йому. Вже через рік після їх знайомства О. Маковей відвертіше писав про свого наставника: «О пів до 5-тої пішов я до Франка і говорив з ним майже до 7-ої. ... З тим то й не жаль говорити. Щось мудрого почувеш, научиш ся, а, я би балакав цілими днями с такими людьми, що хоч мудрі і значення мають і будуть мати, а такі поговорять з таким, як я, зовсім по широму і дружньому» [285, арк. 289]. Завдяки їх стосункам в останні роки навчання у гімназії Осип Маковей познайомився і спілкувався з багатьма українськими письменниками, культурно-громадськими діячами, які на той час жили у Львові. Щоденникові записи засвідчили, що це були: М. Павлик, О. Кониський, О. Борковський, О. Барвінський. Безумовно, в особі Івана Франка гімназист бачив свого наставника. І. Франко не лише ввів О. Маковея в тогочасне літературне життя, але й вплинув на формування суспільно-політичних уподобань майбутнього громадсько-культурного діяча.

Отже, період навчання у гімназії для наполегливого Осипа Маковея – це час активної праці, коли під впливом прочитаних книг, лекцій викладачів, особистого знайомства з Іваном Франком, участі у таємному гімназійному гуртку, в «Академічному братстві» закладався фундамент його розуміння важливих суспільно-національних проблем. У колі гімназистів він здобув перший досвід вести просвітницьку та громадську діяльність. Пізніше у праці «Історія однієї студентської громади» О. Маковей зазначив: «Основи до

національної свідомості – і то не вузької – ми могли винести з гімназії і винесли» [398, с. 27]. Безумовно, тогочасне молоде покоління мало у своїх молодечих серцях віру у життєві сили і майбутнє свого рідного народу.

Після закінчення гімназії Осип Маковей довгий час обирав професію. «Гадка: бути літератом мені подобає ся (бо й кому ж вона не подобає ся?..) і тая то нещаслива гадка була (підкреслено – *В.П.*) мені мовби другою цілею, до котрої стреміти я бажав, по при становиську» [286, арк. 26], – зробив запис у щоденнику здібний юнак. Та батьки обрали йому професію священика. Таке рішення дало б змогу забути про матеріальні нестатки. Вагання між власним бажанням та вибором батьків довгий час не покидали О. Маковей, про що він писав: «Отверто сказавши: виробилась у мене якась самолюбна гадка, скріплена а може і впоєна іншими людьми мені прихильними, – що шкода мене на попа, що хоч я нічим не єсьм тепер, але можу бути чимсь колись і то чимсь ліпшим ... Блуджу – фантазую, великі плани нераз роблю – бо молодий єсьм» [286, арк. 26]. Та все-таки юнак зробив свій вибір, керуючись власним бажанням: «Побідую ще тих кілька літ; але буду вдоволений, що зробив так, як мав охоту...» [286, арк. 25 – 26]. Таким чином, його вибір був зроблений усвідомлено, попри несприятливі умови для письменників, що були на той час у Галичині.

Відтак 29 листопада 1887 р. Осип Маковей став студентом філософського факультету Львівського університету [див. дод. В]. Таким чином він продовжив своє життя у злиднях. У кінці першого місяця бідного життя студент виразив свої сумніви у вірші «До мети» на сторінках щоденника: «Не верну назад вже, хоч мучить тривога, чи справді до щастя веде та дорога?» [286, арк. 38]. Отже, на початку обраного шляху в його душі запанував песимістичний настрій. Через відсутність матеріальної підтримки від родини він сподівався тільки на власні сили і талант. І щоб покращити матеріальне становище, йому довелося працювати на різних роботах. Понад сім місяців О. Маковей служив писарем у синдикаті Львова, підробляв репортером у редакції польського щоденника «Kurjer Lwowski». Туди його влаштував І. Франко. Він у найскрутніші дні підтримував студента не тільки морально, але й матеріально. З того приводу Осип Маковей писав: «Шість днів я в нього обідав. Більше сам не хочу і він не багач, а я не дід. Годі надуживати чужої доброти...» [288, арк. 1]. Згодом студент влаштувався інструктором в інститут «Руського товариства педагогічного» наприкінці 1888 р., що стало початком його педагогічної діяльності. Та О. Маковей працював там недовго. Невгамовне бажання до науки надавало йому заповзяття переборювати всі перешкоди та продовжити навчання.

В університеті студент велику увагу приділяв вивченню класичних (грецька, латинська) та сучасних іноземних мов (польська, німецька, російська). По можливості він стежив за новинками української, польської, російської літератур, багато читав. Йому подобалися твори М. Гоголя, М. Салтиков-Щедріна, Г. Успенського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, І. Франка. Особливу цікавість Осип Маковей виявляв до нових явищ української літератури, про що

студент записав 21 серпня 1888 р. у щоденнику: «Не пишу нічого, бо вважаю кориснішим читати дещо доброго. От новішу літературу українську мало знаю, а тут такі гарні речі пишуть...» [286, арк. 148].

З першого курсу університету О. Маковей був членом «семінару для рускої фільольогії (української філології – *В.П.*)» [див. дод. Е] і підготував праці: «Оцінка етичних творів Куліша» (квітень 1888), ««Наймичка» поема Т. Шевченка. Порівняння» (жовтень 1888), «Порівняння, образи і символи в народних піснях. (травень 1889), «Критично-історичний розбір думи про Самійла Кішку» (липень 1889), «Рускі вояцькі пісні з Австрії. Розбір і пояснення» (квітень 1891), «Про рускі переклади поезій Г. Гайного» (вересень 1892) [13, арк. 22 – 25, 27, 29]. Та тільки остання його праця була опублікована у журналі «Зоря» (1892), а інші збереглися у рукописному варіанті в архіві відділу рукописних фондів і текстології ІЛ НАН України та у ЦДІАЛ України. Отже, згадані вище праці стали першими його науковими дослідженнями.

Осип Маковей багато часу проводив у середовищі молоді інтелігенції прогресивних українських громадських діячів: І. Франка, М. Павлика, О. Терлецького, В. Будзиновського. У щоденнику за травень 1889 р. він описав поїздку з Іваном Франком у Карпати (у село Карльсдорф). Прогулянки, рибалка та спілкування у приємному товаристві у мальовничій місцевості справили на нього незабутні враження.

Ще більше запам'яталась О. Маковою інша подорож у Карпати. У липні 1889 р. він, І. Франко та його друзі з Наддніпрянської України, Сергій Деген, кандидат слов'янської філології і викладач французької мови у Київській духовній семінарії, зі своїми сестрами Наталією та Марією (діти російського генерал-майора), А. Маршинський та Б. Кістяківський (син відомого українця) та ще кілька осіб, здійснили тижневу подорож по Карпатах. Мета їхньої подорожі – побачити Карпати, ближче познайомитись з українцями Галичини та поспілкуватись українською мовою. Подорожні зупинились у селі Дидьовій на відпочинок, де і мали можливість познайомитись з місцевим населенням, милуватись карпатськими краєвидами понад річкою Сяном, поспілкуватися в колі однодумців, а рибальство та збирання грибів стало їх щоденним заняттям.

Однак у цій прогулянці органи австрійської влади запідозрили гостей із Наддніпрянщини у приналежності до соціально-революційного таємного товариства, метою яких було «вербовати молодіж до сего товариства...». Гостей з Наддніпрянщини, Івана Франка, Михайла Павлика та Андрія Скородинського було заарештовано. При затриманні Іван Франко не повідомив про присутність Осипа Маковей у подорожі. На допиті І. Франко відповів, що справді з ним «до Дидьової їздив і Маковей», але він про це забув сказати. Не важко здогадатися, що І. Франко просто хотів оберігати свого молодого друга від поліцейських переслідувань. О. Маковей був серед «ожалованих», яких викликали лише на допити. Та прямої вини слідчі органи не довели і затриманих було звільнено. Цей випадок дав можливість уперше глибше придивитись юнаку до порядків цісарської влади. Таким чином, Осип Маковей став учасником подій судового процесу у Львові проти радикально налаштованої молоді.

Ця подія не зашкодила його захопленості радикальним рухом. О. Маковей був запрошений на установчий з'їзд «Русько-української радикальної партії», який відбувся у Львові 4 – 5 жовтня 1890 р. На цьому зібранні планувалось заснувати першу політичну партію на західноукраїнських землях; розробити її максимальну та мінімальну програми; тактику, організацію та органи партії, що і було реалізовано. Та за волею долі він не був присутній на з'їзді, бо у цей час відбував військову службу. Запрошення для нього, підписане І. Франком, М. Павликом та Є. Левицьким, збереглося серед опублікованих документів Івана Франка [581, с. 535]. Отже, можна стверджувати, що лідери першої української політичної партії не забували про молодого радикала. Хоча О. Маковей так і не став офіційно членом «Русько-української радикальної партії».

Ще краще з монархічними порядками Осипу Маковесві довелось познайомитись під час військової служби. Впродовж 1889 – 1890 рр. він служив в австро-угорській армії, де 16 вересня 1890 р. склав іспит на офіцерський чин. Своє річне армійське життя та зібрані матеріали про солдатське життя Австро-Угорської монархії, О. Маковей вирішив висвітлити у власних творах. «Списати нараз враження, які я зібрав ... се майже неможливо ... треба буде конче писати повістки з життя войкового і в них визискати сі враження [285, арк. 81], – писав він.

Вийшовши з війська «резервним підпоручником» у 1890 р., Осип Маковей продовжив навчання в університеті. Він, як і раніше, жив у злиднях, декілька місяців не міг влаштуватися на роботу. Саме тоді, 3 березня 1891 р., О. Маковей розпочав журналістську діяльність. Першою сходинкою його журналістської кар'єри стала посада помічника редактора у видавництві народовської газети «Діло», де працював він більше року і про що писав: «Працюю для зарібку, не для того, щоб я був борець за народовску політику, яку «Діло» веде» [285, арк. 97]. А в червні 1892 р. Осип Маковей став працювати ще й помічником редактора львівської газети «Народна часопись». «Може і зле я для себе зробив, що для зарібку чим скорішого вступив в редакцію «Народна часопись» [285, арк. 98], – записав він у щоденник 23 серпня 1892 р. А вже за 29 листопада 1892 р. бачимо інший запис: «Заробляю при «Народній часописі» добре. І мені, і матери з того вигода. Позбув ся майже всіх своїх довгів ... придбав дещо для дому матери, поміг братові у войску – з того боку я вдоволений» [285, арк. 101]. Отже, за дворічний період співробітництва у різних періодичних виданнях матеріальне становище О. Маковея покращилось: він позбувся боргів, матеріально допомагав родині та, найголовніше, продовжив навчання в університеті.

Та все-таки у душі Осипа Маковея було невдоволення, бо політичні спрямування редакцій розходилися з його власними політичними переконаннями. Правда, на сторінках згаданих вище видань він публікував власні поетичні та прозові твори. Пізніше про цей період життя Осип Маковей писав: «Доля заглузувала собі з мене: я був по симпатії радикал, а прийшло ся заробляти на прожиток у «народовців» і навіть в урядовім часописі. Життя – се не математична формула... Щоправда, і в «Ділі», і в «Народній часописі» я не

писав ніяких політичних статей, тільки перекладав фейлетони, писав новинки і т. п. При тім я писав і для «Жите і слова», і для «Народу» та «Зорі» [695, с. 234]. Безумовно, шлях його журналістської діяльності не був рівним і бездоганим.

Саме у галицьких виданнях О. Маковей спробував себе не тільки у журналістській діяльності, але і розпочав свою редакторську кар'єру. Після закінчення Львівського університету в 1894 р. він очолив редакцію львівського журналу «Зоря», бо йому дуже подобались «редакторське ремесло і письменницька кар'єра».

Ще займаючись в університеті Осип Маковей продовжував брати участь в українських товариствах. Важливою організаційною структурою національного відродження українців у Галичині було товариство «Просвіта». «З дрібного, несмілого почину молодіжі розрослося се товариство широко, розкинуло по краю сотки тисяч своїх видань популярних, допомогло руські школи своїми учениками і помічну руку подало неодному чоловікові...» [544, с. 71], – писав Осип Маковей про товариство. Він був одним із активних членів «Просвіти», і 3 березня 1891 р. його обрали порядкувати бібліотекою у товаристві [285, арк. 1] [див. дод. Е]. Неодноразово у власних фейлетонах О. Маковей писав про діяльність «Просвіти» на сторінках «Зорі». Адже саме це товариство поклало перші основи для всього організованого життя Галичини. Під його впливом молоде покоління українців «перетворювалося» з етнічної маси у національно-свідомих українців, поборників власної незалежної держави.

Осип Маковей входив до складу «Літературного товариства імені Шевченка» у Львові, яке займало провідне місце у тогочасному суспільному та науковому житті українців не тільки західноукраїнських земель, але й Наддніпрянщини [див. дод. Е]. 13 березня 1892 р. на загальних зборах товариства було прийнято новий статут і перейменовано його на «Наукове товариство імені Шевченка». На той час товариство перетворилося на своєрідну академію наук, що об'єднувала найкращі наукові сили національно-патріотичного спрямування. У тому ж році головою товариства обрали О. Барвінського, заступником став С. Громницький, секретарем та бібліотекарем – О. Маковей. Ці посади спонукали студента проводити багато часу в товаристві та частіше спілкуватися в середовищі українських культурних діячів. Також він був членом філологічної секції «Наукового товариства імені Шевченка», що підштовхувало його до написання різнопланових праць.

Отже, дитинство та юність Осипа Маковея припали на період, коли у Галичині проходила ідейна боротьба москвофілів та народовців. Юнак зростав і формувався як особистість у середовищі, яке спонукало до витворення молодого покоління української інтелігенції. О. Маковей мав змогу навчатися в українській гімназії, йому випала можливість не тільки бути знайомим з Іваном Франком, але між ними існувала дружба як учня і вчителя, а пізніше як громадсько-культурних діячів. У гімназійні та студентські роки Осип Маковей не лише входив до українських товариств, але й активно брав участь у їх роботі. Він належав до когорти молоді інтелігенції, яка витворила радикальну течію в українському національному русі. Незважаючи на матеріальні нестатки та прирікаючи себе на довгі роки бідного життя, О. Маковей все-таки обрав

професію, керуючись своїм бажанням працювати для українського народу.

2.2 Участь Осипа Маковея в суспільно-політичному житті Буковини у кінці XIX – на початку XX ст.

Злам XIX – XX століть – час єднання українського народу на ґрунті позитивної праці, знання і самопізнання, високої поваги до рідного народу, зростання національної гідності. У цей період на західноукраїнських землях відбувалося становлення української політичної еліти. Саме тоді на політичній арені з'явилася постать Осип Маковея, який стверджував: «Ми вже знаємо, що ми русини, і національної програми нам мало. Пора одягати свої партії по-європейськи!» [332, с. 2]. Особливо активною була його політична діяльність на Буковині. В автобіографії громадський діяч писав: «Цілий свій вік я не любив партійної правомірності і партійних кайдан, а що ніколи не мав наміру стати активним політиком, той не путав собі рук і ніг». [695, с. 234]. Та життя склалося так, що він став активним суспільно-політичним діячем.

Із своєї сорокарічної громадської діяльності О. Маковей за волею долі тринадцять років присвятив Буковині, що припало на останній період австрійського панування в краї. У квітні 1895 р. він переїхав до Чернівців і очолив редакцію української політичної газети «Буковина», що було найповажнішим періодичним виданням герцогства. Власники газети вели «реальну політику», яка була головним політичним маніфестом місцевих народовців, засвідчувала прихильність до австрійської влади та максимально використовувала конституційні методи для зміцнення національних позицій українства. Будучи редактором «Буковини», Осип Маковей підтримував політику народовців. Слід зауважити, що на кінець XIX ст. на Буковині, на відміну від Галичини, не існувало українських політичних партій. Отже, його редакторство газетою припало на часовий відтинок, коли продовжувалися пошуки ідейних орієнтирів у національному русі.

Посада редактора стала передумовою до його активної участі в суспільно-політичному житті краю. Важливу роль в українському національному русі Буковини другої половини XIX – початку XX ст. відігравали культурно-просвітні товариства. Саме через українські товариства свідомо буковинська інтелігенція гуртувала сили для активної просвітницької та організаторської роботи. Це дозволило українській громадськості послідовно відстоювати національні інтереси, забезпечувати кращі умови для розвитку рідної мови, літератури, мистецтва, освіти, захищати політичні права українців. Газета «Буковина» на початку існування товариства «Руська бесіда» була його органом і впродовж існування публікувала відомості про товариство. Тому діяльність редактора «Буковини» дещо корегували окремі члени «Руської бесіди», зокрема професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцьким. Останній писав О. Маковеєві: «Я є властитель газети, я Вам маю платити, зо мною ви будете в тісних зносинах редакторських і т.д., бо я за се відповідаю» [26, арк. 1]. Отже, згідно зі статусом редактора він увійшов до складу першого українського товариства на Буковині «Руська бесіда». Та на цьому його діяльність в українських товариствах не обмежувалась.

Відтак 15 жовтня 1895 р. Осипа Маковея прийняли в українське студентське товариство «Союз», а 9 лютого 1896 р. його обрали членом виділу [44, арк. 21, 33]. На зборах та вечорах товариства обговорювалися питання культури української нації, плекалися хоровий спів та літературна творчість місцевих митців, виголошувалися доповіді про літературу та мову. Тут О. Маковей мав змогу познайомитися з представниками культурного та духовного життя українців Буковини. На сторінках газети «Буковина» за 1909 р. було опубліковано програму «циклу популярно-наукових викладів», що їх організувало товариство «Союз». «Коли всі прочі нації нашого краю популяризують науку і уряджують різні наукові виклади, то у нас досі в сім взгляді зроблено дуже мало. Та можемо сконстатувати відрадний факт: академічному товариству «Союз» удало ся приєднати на рік циклу популярно-наукових викладів перворядних прелегентів» [608, с. 3], – такими словами звернулося товариство до читачів газети та своїх однодумців, запрошуючи на виступи: М. Лозинського, В. Дутчака, Б. Лепкого, П. Кліма, Л. Когута, О. Поповича, С. Смаль-Стоцького, В. Гузара, М. Кордуби та О. Маковея. Останнього виступи «Військова служба Федьковича» (19 грудня 1909 р.) та «Поезії Данила Млаки» (16 січня 1910 р.) були подані на сторінках «Буковини». У них автор подав цікаві сторінки життєвого та творчого шляху буковинських провідників національної ідеї українців Юрія Федьковича та Сидора Воробкевича.

Нові культурно-освітні товариства, заснування яких безпосередньо пов'язано з «Руською бесідою», досить швидко стали вагомою силою українського національного відродження в краї. За її ініціативою в 1884 р. було створено товариство «Руський народний дім» (пізніше змінено назву «Український народний дім»), метою якого було захищати і підтримувати матеріальні та моральні інтереси українців. Осип Маковей входив до складу цього товариства [585, с. 57]. У зв'язку із заснуванням бурси ім. Юрія Федьковича для бідних українських учнів, він виступив на народному вічу 26 травня 1896 р. із «патріотичною промовою», в якій вказав «на брак української інтелігенції і зазивав присутніх заснувати фонд на бурсу».

Саме товариство «Руська бесіда» в 1896 р. організувало кредитове об'єднання «Руська каса». Головою було обрано Є. Пігуляка, а членами правління – О. Маковей, С. Смаль-Стоцького, В. Ясеницького [656, с. 201]. Значимість діяльності цього товариства для буковинців полягала у тому, що засновники товариства постановили кредитування 7%, на той час на Буковині справа нечувана. Також Осип Маковей був прийнятий (за згодою виділу) як «спомагаючий член» до ремісничого товариства «Зоря», яке прагнуло підтримувати освіту ремісників, надавати їм матеріальну допомогу [12, арк. 13 – 14]. Звичайно, згадані вище культурно-освітні та соціальні товариства, заснування яких безпосередньо пов'язано з «Руською бесідою», досить швидко стали вагомою силою в українському національному русі краю. У міру власних можливостей діяч вносив свою лепту в їх діяльність.

Через фінансові труднощі наприкінці 1897 р. наклад газети «Буковини» скоротився вдвічі. У той час зі Львова до О. Маковея надійшла пропозиція

працювати у редакції журналу «Літературно-науковий вістник», заснувати який планувала галицька інтелігенція з нагоди столітнього ювілею українського національного відродження у Галичині. Ще 18 жовтня 1897 р. Осип Маковей у листі до Михайла Грушевського писав: «Коли справа дозріє вже так, що проект реформи стане ділом, я готов приїхати і взяти ся за роботу. ...я Вам б подякував, коли б Ви мене звістили хоч коротко о дальшій поступі сеї справи, щоб я знав, як мені тут в Чернівцях поступати, ...аби звідси виїхати, то треба мені багато ниток порвати, а на се так же доволі часу потрібно...» [4, арк. 7 – 11]. Таким чином, можна стверджувати, що у його перспективні плани входило залишити посаду редактора газети «Буковина» та переїхати до Львова.

Від грудня 1897 р. до квітня 1899 р. О. Маковей проживав у Галичині. Він разом з Іваном Франком та Михайлом Грушевським очолювали редакцію новоствореного журналу «Літературно-науковий вістник». Та його редакторська кар'єра скоро припинилася. Осип Маковей одержав літературну стипендію з фонду для молодих письменників за рекомендацією відомого славіста Ватрослава Ягича. Вчений звернув увагу на здібності українського письменника ще від часу появи оповідання «Оферма». Весною 1899 р. О. Маковей виїхав на навчання до Віденського університету. Тут він слухав лекції відомих учених Ягича, Іречка, Мурка, поглибив свої знання зі слов'янської філології. Про цей період в автобіографії він писав: «Дуже мені подобалось таке життя і така праця. Велика бібліотека під рукою, в залі ясно, спокійно, праця тиха і не нервуюча. Я заняв ся слов'янськими літературами і мовами» [695, с. 236].

Після семестрового навчання у Відні Осип Маковей повернувся до Львова, де його покликали до війська на місячні маневри. Повернувшись з військових занять, що відбував у Чернівцях і Радівцях (сучасна територія Румунії), він переїхав на Буковину. Тут упродовж 1899 – 1910 рр. О. Маковей працював учителем української мови та літератури у Чернівецькій учительській семінарії з німецькою мовою навчання. Саме у цьому закладі він утвердився на педагогічній ниві.

У 1901 р. у Чернівецькому університеті Осип Маковей захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що дало право стати йому «провізоричним головним» учителем (асистентом – *В.П.*). У 1903 р. його діяльність «Наукове товариство імені Шевченка» високо оцінило і обрало своїм «дійсним членом» філологічної секції [12, арк. 15] [див. дод. Ж]. Така честь приємно його вразила, і він у листі до Михайла Грушевського 22 лютого 1903 р. писав: «Спасибі філологічній секції за честь, яку мені учинила; я ще собі на ню не заслужив, але маю надію, що заслужу» [4, арк. 68] [див. дод. Ж]. Проте це не дозволило зайняти посаду головного вчителя у семінарії. Тільки після складання вчительського іспиту в 1905 р. О. Маковей одержав право бути головним учителем. Ці події чітко простежуються у його листах до Михайла Грушевського: «Цілий сей рік мені зійшов на тім, що я приготовляв ся до гімназійного іспиту і нарешті здав його...» [4, арк. 77]. А вже майже через рік він писав: «Мене тяжка служба у семінарії так прибиває і стільки бере часу, що я вже поклав хрестик на всю мою літературну діяльність і рад буду, коли хоч

оттаку кореспонденцію видам. «Зійшов на професора», як казав колись . Франко про таких, як я. Справді «зійшов»...» [4, арк. 79]. Паралельно український педагог викладав у Чернівецькому університеті. За архівними даними протягом 1907 – 1910 рр. він був лектором української мови на філософському факультеті [25, арк. 25 – 27].

Здобуття наукового ступеня активізувало наукову діяльність Осипа Маковея. Він активно брав участь у роботі «Історичного товариства» в Чернівцях, що було засноване у 1902 р. «І в цілій Європі почали зав'язувати ся товариства, які попри звичайне читання і обговорювання відчитів мали метою таку збірку джерел історичних для даного краю... Наше товариство, се-ж перше того роду і поки-що одиноке на Буковині, а ціла минувшина нашого краю – се поле майже не тикане плугом. Нива розлога і плідна – варта-б працювати!» [768, с. 2], – так писав Мирон Кордуба про заснування українського товариства істориків Буковини. У 1904 р. на других зборах цього товариства головою товариства обрано В. Мильковича, заступником голови С. Смаль-Стоцького, секретарем О. Маковея, касиром М. Кордубу [768, с. 2]. На сторінках «Буковини» О. Сатир написав про виступ Осипа Маковея на цих зборах: «Др. О. Маковей заявив, що товариство не може ще поки що похвалити ся великими успіхами раз тому, що воно єствує лиш другий рік, а крім того із тої причини, що виділові приходить ся доволі важко згуртувати більшу групу людей охочу до наукової праці, яка б відповідала цілі товариства» [768, с. 2]. Можливо, саме участь в «Історичному товаристві» підштовхнула Осипа Маковея обрати історію Буковини та її український літературний рух предметом наукового дослідження.

Працюючи учителем української мови та літератури, він був активним діячем «Руської школи». Українські педагоги в тогочасному суспільстві відігравали вагомий роль. Буковинські учителі були «на висоті часу своєю солідарністю й патріотизмом». Українська інтелігенція Буковини розуміла, що духовний розвиток суспільності краю залежить від школи, яка була розсадником освіти і від її праці залежала майбутня доля українського народу. Вирішенням проблем українців у галузі шкільництва, заснуванням та розвитком шкіл, підтримкою виховання на основі рідної мови та наданням вчителям моральної та матеріальної допомоги займалося на Буковині товариство «Руська школа» (з 1908 р. змінено назву на «Українська школа»). Осип Маковей був членом восьмого – десятого виділу товариства (1900 – 1902), контролером десятого – одинадцятого виділу (1902 – 1904), першим заступником голови з дванадцятого по п'ятнадцятий виділи «Руської школи» (1904 – 1909), будучи вже на той час доктором філософії, професором [573, с. 49 – 54]. Також він був одним із засновників педагогічного товариства «Шкільна поміч» [46, арк. 1], яке було засноване 26 лютого 1902 р. у «Народнім домі» у Чернівцях. Та особливою активною діяльністю у цьому товаристві він не відзначився.

О. Маковей підтримував стосунки з громадсько-культурними діячами Наддніпрянщини. Він, як один із делегатів від українських товариств Буковини, брав участь у 1903 р. на ювілеї Миколи Лисенка та в урочистім відкритті

пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві, згодом, у 1904 р., на святкуванні ювілею Івана Нечуя-Левицького у Києві. На сторінках «Буковини» Осип Маковей розкрив значимість цих зустрічей. «Сі з'їзди австрійських русинів українцям дуже потрібні і корисні... Жива розмова має великий вплив, свої люди пізнають ся між собою і учать ся одні від других. Поки-що ся розмова часом дуже курйозна, так і видко, що зійшли ся люди неоднакових поглядів...» [317, с. 1], – писав він. За його твердженням, на цих зібраннях можна було пересвідчитися у відмінності у національній свідомості українців західноукраїнських земель та Наддніпрянщини, але їх єднало прагнення мати власну державу. «Ми в Австрії перейшли добру школу державного життя, але про те і в нас дуже багато досвідів зовсім недотепних, а ще більше досвідів пішло і йде на марно, нам треба добре пізнати українців і їх обставини і добре обдумати, яким нашим досвідом з ними ділити ся» [317, с. 1], – писав О. Маковей після святкування ювілею Івана Нечуя-Левицького у статті «Вражіння з Київа». На з'їздах український патріот мав змогу поспілкуватись з соратниками по духу з усіх куточків українських земель. Напевно, йому дуже подобались такі зустрічі, а особливо публіка, про яку він згадував так: «Коли дивити ся на таких щирих та вірних синів України, то справді душа підіймаєть ся в гору. Оттаких кілька патріотів підтримало у найтяжчі часи добру славу України, не дати їй замерти і дожили до часу, що їх зерно вже сторицею приносить плоди» [317, с. 2]. Мабуть, такі з'їзди надихали його ще активніше брати участь у суспільно-політичному житті українського народу. Його участь у зазначених вище святкуваннях, як делегата від Буковини, засвідчила, що Осип Маковей відіграв важливу роль в українському національному відродженні краю.

На початку ХХ ст. на Буковині відбулося формування українських політичних партій. 12 листопада 1905 р. у Чернівцях було скликано «Національну раду», на яку прибули представники усіх товариств краю, депутати буковинського сейму та австрійського парламенту. На цих зборах затвердили документи, які й знаменували організаційне оформлення народовства у партію. Офіційно її називали «Національна рада русинів на Буковині», а неофіційно – «Національно-демократична партія». Керівним органом організації проголошувався Крайовий комітет з 15 членів. О. Маковей не тільки був присутній на перших зборах «Національної ради русинів на Буковині», але ввійшов до складу керівного органу [605, с. 1 – 2]. Впродовж 1906 р. Крайовий комітет працював досить активно, його засідання відбувалися регулярно, по суботах, у приміщенні Народного дому. Окремого друкованого органу для партії не створювали, використовуючи у разі необхідності газети «Буковину» та «Руська рада». Цікаво, що у програмних засадах у державно-політичних справах на перше місце партія ставила вимоги запровадити загальне, рівне і пряме виборче право при таємності голосування, ввести широкі демократичні свободи, посилити відповідальність урядовців за свої дії перед громадянами. Це був досить великий крок вперед до європейських стандартів, зроблений українськими політиками Буковини. Остаточного створення першої української політичної партії було завершено 2 січня 1906 р. Тоді під час

формування керівництва партії на зборах Крайового комітету було обрано головою партії Володимира Филиповича, першим заступником голови М. Галіпа, другим заступником А. Клима, секретарем О. Маковей [618, с. 3]. Отже, можна констатувати, що Осип Маковей належав до тогочасної політичної еліти Буковини. «Національна рада русинів на Буковині» неодноразово проголошувала, що буде прагнути єднати усіх українців краю. Однак на той час диференціація в українських суспільних силах зайшла далеко. І вже в 1906 р. у національно-демократичній партії сформувалося ліве крило на чолі з адвокатом Теодотом Галіпом, що активізувало розпад першої української політичної партії Буковини.

Серед представників опозиції до «Національної ради русинів на Буковині» був і О. Маковей. З приводу тогочасної політичної ситуації на Буковині та позиції українського політика на сторінках преси було сказано так: «Недавно ... на Буковині, особливо в Чернівцях, поділила ся громада українців на два табори: народовців і опозицію. Опозиція твердила, що народна праця не йде так, як повинна була би йти, що проводирі, особливо послы, нічого не роблять, отже треба починати роботу радикально. До тої опозиції належав і д-р Маковей...» [664, с. 2]. 16 червня 1907 р. на основі радикального гуртка молодих інтелігентів краю була створена «Українська радикальна партія Буковини». У програмі партії наголошувалося, що визволення українського народу пов'язане з широкими соціально-економічними перетвореннями, встановлення соціалізму. Ці радикальні ідеї були близькі Осипу Маковеєві ще з юних літ, він активно брав участь у перших зібраннях цієї партії. Особливо підтримував друкований орган радикалів «Народна справа». На сторінках цієї газети було опубліковано декілька його фейлетонів.

У цей час внутрішні суперечки у «Національній раді русинів на Буковині» продовжувалися посилюватися. У липні 1907 р. В. Филипович офіційно склав повноваження голови, і фактично після цього партія не подавала помітних ознак життя. Щоб якось врятувати становище, у січні 1908 р. українські депутати і рештки Крайового комітету першої української політичної партії Буковини енергійно взялися до відродження партії. 17 січня 1908 р. у Народному домі відбулися збори української інтелігенції. Метою зібрання було бажання послів вислухати думку української громадськості про політичні справи. На зборах виступали С. Смаль-Стоцький, А. Клима, К. Білінський та О. Маковей. У своїй промові останній розкритикував «політику гешефтів» українських депутатів. За його свідченням, на Буковині процвітала корупція серед представників політичного життя краю, бо політики працювали за принципами «рука руку мие», або «даш мені, дам тобі». Така діяльність не приносила користі українській громадськості. Осип Маковей стверджував, що «кожного, хто мав сміливість сказати слово правди про нашу політичну роботу і її хиби та потреби, різними способами діячі змушували замовкати» [519, с. 3]. Його виступ вразив присутніх, і на сторінках газети «Народна справа» було прокоментовано так: «Забравши слово, він (О. Маковей – В.П.) в гарячій, викінченій промові обговорив політичне положення українців на Буковині. Часто перериваний голосним одобренням присутніх піддав справедливій, хоть

безпощадній критиці способи політичних проводирів; говорив про те, що їх політика протівна народним інтересам, а виходить лиш на користь одиницям, і що ті одиниці власне проводирі, ще й нетерпимі супротив всякої щирої думки...» [625, с. 7]. Промову О. Маковея було опубліковано на сторінках згаданої вище газети під заголовком «Слово правди». А вже на других зборах 26 січня 1908 р. український політик зазначив, що «Національно-демократична партія» повинна організовуватися не лише для боротьби проти нової «Української радикальної партії Буковини», яка була визнана громадськістю, мала власних прихильників і тим здобула право на власну діяльність. Ці збори стали своєрідним містком, яким деякі члени «Української радикальної партії Буковини» повернулися назад до народовства. Було створено комітет для організаційного відродження партії, який очолили А. Клим і О. Маковей. На нього покладалося завдання підготувати документи до крайових установчих зборів партії. У березні 1908 р. на сторінках «Буковини» було опубліковано «Начерк організації Української поступової партії» і «Відозву до всіх українців на Буковині». Одним із авторів цих програмових документів був Осип Маковей. У цих документах було оголошено, що відроджена партія отримала назву «Українська поступова партія». Пропонована програма новоствореної партії майже повністю повторювала головні вимоги «Національної ради русинів на Буковині», окремо наголошуючи, що політична організація буде боротися за національну автономію українців у складі Австро-Угорщини. Таким чином, документи «Української поступової партії» базувалися на перспективній народовській програмі національного руху, яка так і не була реалізована.

Перехід О. Маковея з «Української радикальної партії Буковини» до «Української поступової партії» був розкритикований на сторінках часопису «Громадянин» у публікації «Наше слово». На сторінках «Громадського голосу» та «Буковини» розгорнулася полеміка між ним та його опонентами. На шпальтах «Громадського голосу» він зазначив, що на Буковині політична свідомість українців ще не на такому високому рівні, як у Галичині, і не було «таких партій, що мусять із собою на розріз іти». За його твердженням, суттєвих відмінностей у програмних документах «Української радикальної партії Буковини» та «Української поступової партії» не було, тільки були відмінності у тактиці, а найповніше в особистих амбіціях лідерів політичних організацій. Він наголошував, що це потрібно було знати і пам'ятати при характеристиці тогочасного політичного життя буковинського краю. Отож, Осип Маковей був одним із тих, хто творив тогочасне політичне життя. Участь в українських політичних партіях була періодом найактивнішої його політичної діяльності.

Політичні погляди та діяльність О. Маковея не були до впадоби провідним політичним діячам Буковини. Це часто ставало причиною конфліктів між ними. Особливо гостра суперечка розгорнулася після публікацій на сторінках галицької преси матеріалів про буковинський край. Будучи співробітником газети «Громадська думка», він під заголовком «Листи з Буковини» опубліковував статті, в яких намагався всебічно проаналізувати політичне життя краю. Про свій задум Осип Маковей писав: «Отож із цього града над

Прутом буду вам писати від часу до часу листи про те, як нам живеться у нашім краю, Буковині» [407, с. 2]. У першій публікації автор подав коротенько історію Буковини та тогочасне становище українців у цьому краї в австрійський час. А вже у другій публікації він проаналізував «українське питання» на Буковині. На перший погляд, ця публікація не містила цікавих маловідомих фактів із життя буковинців, але висловлювала власні думки автора на тогочасну політичну ситуацію в коронному краї. Не називаючи прізвищ О. Маковей описав діяльність українських депутатів. Останні, за його свідченням, величали себе «мойсеями». Та його оцінка політичного життя Буковини не сподобалась деяким політикам. Або, можливо, хтось себе впізнав. І в відповідь Осипу Маковееві була опублікована не підписана стаття «Навкруги золотого теляти», що вийшла в світ 15 березня 1906 р. на сторінках «Буковини». У ній з обуренням накинулись на нього: «...У «Листах з Буковини» тільки й читаєш, що насмішки й підозрівання тих, котрих Осип Маковей ще вчора, доки їх потребував, вихвалював» [706, с. 2]. Йому пригадали редакторську працю у газеті «Буковина», оцінивши її негативно: «Доки О.М. (Осип Маковей – В.П.) був ще плаченим редактором, доти писав у цій газеті, ... величав Буковину обіцяною країною для усього українського народу, газету, яку писав за гроші, органом всеї Русі-України, а наших діячів – головно-ж себе самого – Мойсеями, що виведуть весь український народ із неволі». [706, с. 2]. Таким чином, О. Маковей було звинувачено в зрадництві та корисливості, знівельовали його працю на посаді редактора «Буковини». Для нього ця стаття стала непередбаченим та образливим явищем. У листі від 27 березня 1906 р. до Бориса Грінченка він писав: «Обмовляють чоловіка у своїм часописі від ніг до голови... Я за не цілих три роки трохи не здурів від тяжкої роботи, своїх грошей не мав, робив щиро, а вони хоч не із своєї кишені давали мені плату, до сьогодні випоминають мені ... се викликує у мені такий пекучий біль, що дур голови чіпає ся» [49, арк. 2]. На його захист стала Леся Українка, вважаючи виступи проти Осипа Маковей безпідставними. У листі до Ольги Кобилянської вона писала, що «виступи п. Маковей на політичному ґрунті, то цілком що іншого, ніж його виступи супроти когось «при пиві...»» [591, с. 165].

О. Маковей продовжив полеміку і розіслав приватний лист «Відповідь моїм приятелям», що був написаний під впливом почуттів та емоцій, які вирували у його душі на той час. Адже він вважав, що автор статті «Навкруги золотого теляти» мав безпосереднє відношення до газети «Буковина» на період його редакторства і був йому «приятелем». У цьому листі Осип Маковей писав, що «не з потреби, лише з аматорства» прийняв запрошення обняти редакторську посаду. І саме молодечий запал допоміг йому переборювати ті труднощі, які були на початку його праці у редакції «Буковини». А їх було не мало: видання шістьох чисел на тиждень у старій друкарні і при цьому допомагав редактору тільки один помічник, недостатня кількість матеріалу для друку газети спонукала його самостійно писати публікації на різні теми та друкувати власні художні твори, а при цій великій роботі керманічі видання не все обіцяне йому платили. Хоча за період його редакторства «Буковина» перетворилася з локальної газети на відоме всеукраїнське видання, і його

працею у часописі тоді керманічі були задоволені. «Тільки я покинув «Буковину», зараз мені у ній кілька разів заспівали «вічна пам'ять». Виходило дуже чудне спостереження, що доки я був на Буковині, то ще був щось варт, а тільки но перейшов за Прут, зараз пропав» [313, арк. 3], – писав О. Маковей у приватному листі. Згодом, уже викладаючи в Чернівецькій учительській семінарії, він ще декілька місяців безкоштовно виконував обов'язки редактора «Буковини» та друкував «немало і за дарма». Та цього, за його свідченням, ніхто не пригадав.

Ця полеміка тривала до травня 1906 р. і закінчилася мировим судом: «Національна Рада русинів на Буковині» висловила на засіданні від дня 28 квітня 1906 р. своє бажання, щоб «спір між професором університету др. С. Смаль-Стоцьким і професором др. О. Маковеєм, викликаний статтями в «Громадській думці», «Буковині» і приватним листом др. Осипа Маковея, полагодити полюбовним судом» [26, арк. 5]. Суд після проведення чотирьох засідань конкретного рішення не оголосив, а продовжив справу, щоб сторони конфлікту «могли евентуально полагодити ся між собою». Та такої злагоди так і не відбулося. Згодом у публікації «На громадській службі» («Руслан», 1911), що була опублікована як одна із серії праць різних авторів під заголовком «В обороні правди і честі», Осип Маковей писав: «До ніякої провини супротив буковинській суспільності я не почуваю ся. Я служив їй вірно і чесно і тоді, коли я в роках 1895 – 1897 за скромну плату, з одним лише помічником, видавав серед тяжких обставин дневник ... і тоді, коли я служив в учительській семінарії (1899 – 1910). ...Я дійсно вдячний тим моїм добродіям, котрі дали мені спромогу, кілька літ молодого віку ужити не для себе, тільки для Буковини, котру я люблю і для котрої далі працюю; вдячний всім, хто давав мені моральну піддержку у моїй роботі для громади. За все інше, що я зробив для себе, я мабуть не маю кому дякувати і не маю за що, бо на «драбині мрій» у 45-ім році життя я стою ще зовсім не високо, завдяки тому, що вісім літ був на громадській службі...» [428, с. 96 – 97].

Згадані вище події вплинули на рішення О. Маковея покинути Буковину у 1910 р. У ЦДІАЛ України збереглися тексти пісень «Збудилась Русь» та «Промова козака К. Купчанка ім. тов. «Запороже» з «прощального комерсу на честь професора др. Осипа Маковея», що відбувся 29 жовтня 1910 р. у Чернівцях [12, арк. 38 – 39] [див. дод. 3]. А на сторінках «Каменяра» у публікації «Професор, доктор Осип Маковей» з підписом «вдячний бувший ученик» (за свідченням Й. Кріля автором був статті Іларій Карбулицький) висловлено слова вдячності громадському діячу: «В глибокім зрозумінню всіх заслуг д. Маковея, які він положив для буковинської України і з тугою бажано з цілою душі, що він забув ті – часом і дуже гіркі досвіди, які довело ся ему на Буковині від часу до часу збирати, і які почасти прогнали его з Буковини, а щоб полишили ся в его душі тільки гарні спомини...» [635, с. 5].

Підсумовуючи наведене вище, можна констатувати, що українські товариства та політичні партії були живим і незвичайно чуйним на всі прояви і потреби організмом на теренах Буковини у складі Австро-Угорщини. Цей організм пронизувала золота нитка ідеї: усвідомити, навчити та виховати народ

так, щоб кожен українець відчував своє національну гідність та діяв під кутом добра для українського народу. До тих проявів і потреб буковинського суспільства долучився О. Маковей. Саме на Буковині він сформувався як політик. Його можна зарахувати до когорти представників тогочасної політичної еліти Буковини. Адже він був один із творців перших українських партій та формував їх політичні програми.

2.3 Громадська діяльність Осипа Маковея в 1910 – 1925 рр.

Початок ХХ століть – це час єднання українського народу на ґрунті позитивної праці, знання і самопізнання, високої поваги національної гідності. У свідомості тогочасної української інтелігенції утверджувалася ідея необхідної боротьби за відродження власної Української державності, що її народ «був, є і буде» на цьому світі зі своєю історією та культурою, те що виокремлювало його серед інших етносів Європи, у тому числі серед слов'янських народів. «Жити хочемо своїм життям – от і вся загадка розв'язана. А бажаючи жити, як можемо і вміємо, так даємо собі раду в теперішніх обставинах і думаємо над тим, що далі з нами буде?» [296, с. 1], – писав Осип Маковей. Займаючи гідне місце в українському національно-демократичному таборі, будучи активним діячем лише українських товариств та політичних партій він належав до активних діячів, тих, які творили широкий контекст суспільно-політичного процесу західноукраїнських земель.

Восени 1910 р. О.Маковей повернувся в Галичину. Тут він продовжив педагогічну діяльність і влаштувався вчителем української мови та літератури у Львівську жіночу учительську семінарію з польською мовою навчання.

Та крім професійної діяльності, Осип Маковей брав активно участь у суспільно-політичному житті Галичини. Він увійшов до складу «Католицького руско-народного союзу». Лідерами цієї політичної організації були його товариші О. Барвінський, Л. Лопатинський, К. Студинський, з якими багато років підтримував дружні стосунки.

У 1911 р. відбулося трансформування «Католицького руско-народного союзу», результатом якого стало заснування «Християнсько-суспільної партії». Осип Маковей став активним учасником цього процесу. Архівні матеріали засвідчили, що він написав програмний документ партії, а Олександр Барвінський зробив редакційні поправки та коментарі [57, арк. 1]. Цю програму було опубліковано під назвою «Відозва» у публікації «Перші загальні збори Християнсько-суспільного союзу». В червні 1911 р. відбулися перші збори «Християнсько-суспільної партії», де було обрано керівний склад новоствореної партії. О. Маковей увійшов до складу ревізійної комісії.

«Християнсько-суспільна партія» була малочисельною організацією і не відігравала значної ролі в політичному житті Галичини. Вона виступала за проведення змін у політичному, суспільному, культурному і економічному житті шляхом реформ та закликала українські політичні об'єднання підтримувати Австро-Угорську монархію як гаранта всебічного національного розвитку українців. Та за релігійний характер, консерватизм і стосунки з польськими політичними колами «Християнсько-суспільну партію» часто

критикували інші українські партії. У перші місяці роботи новоствореної політичної організації було опубліковано низку статей у «Ділі», «Свободі», «Народному слові», в яких критикувалася діяльність партії. За свідченням Осипа Маковея, опоненти робили закиди партії: національні демократи говорили «про кастовість і клерикалізм», радикалам були «не в смак релігія і духовенство». Як політика його особливо вразили публікації С. Єфремова, що були надруковані у київській «Раді». Український діяч з Наддніпрянщини стверджував, що новостворена партія пішла «старим шляхом». О. Маковей вступив у полеміку з С. Єфремовим. У липні 1911 р. на сторінках газети «Руслан», друкованого органу «Християнсько-суспільної партії», у статті «Старий і новий шлях» він прокоментував думки С. Єфремова. «Єго замітки різняться ся корисно тим від інших, що писані спокійніше, без притирки і без лайки. Видко, хоче автор зрозуміти нову появу і придивляється їй з таким засобом відомостей, який має про наші відносини і взагалі про культурне життя ...» [525, с. 1], – писав автор статті.

У грудні 1911 р. Осип Маковей виступив з рефератом «Про політичне становище» на довірчих зборах партії. Український політик проаналізував кулуарну політичну боротьбу проти «Християнсько-суспільної партії», окресливши претензії різних політичних партій. Свій виступ він закінчив словами: «Уже нас благословили на різні способи: і по доброму, зі щирого серця на многая літа, і по злому, на куцу годину. Прикро то, без сумніву прикро, за добрі наміри і роботу слухати клевет, обмови і підлих зневаг... Але нам не вільно упадати духом, наші ідеї не хвилеві, а вічні, ми мусимо їх боронити, бо вони гідні того» [491, с. 3]. Політик з «ранимою душею творчої особистості» важко переносив напружену атмосферу львівської громади, яка, за його свідченням, «по своїй вдачі була селом зі звичайними сільськими інтересами й обмовами».

Типаж «провідників політиканства» підштовхнув О. Маковея до написання сатиричної поеми «Ревун» (1910). Саме українським політикам він присвятив цю поему, бо часто їх називав «ревунами». Автор поеми стверджував, що головний герой «Ревуна» був «типовий політичний Дон Кіхот, чоловік, що береся до поважних справ без поважного приготування; се дуривіт з патріотичними фразами на устах, очайдух, котрий знає, що у нас може багато зискати, а нічого не втратити» [54, арк. 121]. Автор засобами гострої сатири викривав лицемірство і підступність різного роду ошуканців-кар'єристів, продажних хамелеонів та їх байдужість до інтересів народу. Про головного героя поеми український письменник у листі до О. Барвінського писав: «Правда, я склав нарочно Ревуну «життєпис» так, щоб жоден посол і відомий діяч не міг взяти її до себе, однак самі описувані мною події нагадують Вам загальновідомі хоч і перелицьовані тут факти. Я вважав неможливим, бо інакше, сатира не була би сатирою на наші обставини; в ній мусіло остати ся щось таке, що відразу нагадувало би наше життя. Через те припаде до смаку всяким великим і малим ревунам, яких у нас багато і вони почнуть «ревіти»...» [54, арк. 121 – 122]. І не дивно, що прототип таких політиків став сюжетною канвою для поеми. Враховуючи те, що Осип Маковей часто з такими політичними діячами

спілкувався, то йому не важко було влучно змалювати їх.

Напружені стосунки з політичними противниками та матеріальні нестатки підштовхнули О. Маковея до думки покинути Львів. Він порушив клопотання перед Шкільною радою про переведення на вакантну посаду директора Заліщинської учительської семінарії. Про власне рішення він в автобіографії писав: «Я не раз питав себе: Що я маю з життя у Львові? – І тому згодився піти на директора до Заліщиків, хоч се була найгірша директура у Східній Галичині» [695, с. 239]. У травні 1913 р. Осип Маковей переїхав до містечка Заліщики (зараз Тернопільська область). Невдовзі активною діяльністю директора семінарії він завоював авторитет у місцевої громади. О. Маковей розпочав працю на суспільно-політичній ниві. Він очолив осередок товариства «Руська бесіда» у Заліщиках [21, арк. 2]. У його перспективні плани входило заснування місцевого осередку «Суспільно-християнської партії». У середині 1913 р. Осип Маковей писав до Олександра Барвінського: «Небавом дістанете звідси нових членів – і ми тут зберемося та зазначимо й своє становище... Досі тут, не було нашої організації. Її треба створити, а на то треба часу. Я сим по змозі займуся...» [55, арк. 140]. Отже, можна стверджувати, що він належав до когорти провідників суспільно-політичного життя містечка Заліщики.

Та налагоджене життя перервала Перша світова війна. Діяльність О. Маковея, як і багатьох інших суспільно-політичних діячів, була призупинена. Він не був пасивним спостерігачем подій того часу. Сорокасемирічного офіцера запасу призвали до лав австро-угорської армії та, зважаючи на вік, він участі у боях не брав. Осип Маковей працював начальником поштової цензури у Чернівцях, згодом «товмачем» (перекладачем – *В.П.*) для німецького Карпатського корпусу (*Deutschen Karpathencorps*) [85, арк. 40]. Згодом за службу в австро-угорській армії його нагородили військовою нагородою «Австрійським орденом Залізної корони з військовою відмінністю низького рангу» [15, арк. 42 – 43]. Воєнний час у його житті був досить важким. У листопаді 1915 р. у листі до дружини Ольги Маковей він писав: «Я найрадіше жив би тепер на якимсь хуторі близько міста і на якимсь малім господарстві, щоб убігти від крику політичного і воєнного світа та жити природно і успокоїти нерви. ...Війна навчила мене (і очевидно доказ того), що для життя по правді дуже мало треба (а для смерті ще менше)» [64, арк. 30].

Під час Першої світової війни Осипа Маковея не покидали думки про український народ та його майбутнє. «Забрані до війська сини України, найкращий цвіт українського народу. Пролито море крові, кров ллється і зараз. Народ складає величезні жертви, жертвуючи своїми найкращими дітьми» [432, с. 4]. – писав він. Працюючи начальником поштової цензури, О. Маковей перечитував телеграми та листи українців з західноукраїнських земель та Наддніпрянської України, в яких знаходив «цілі трагедії: розлуку закоханих молодят, журбу матерів о синів, смерть у родині, страх перед переслідуваннями, – одним словом, муку людей, котрі не знають, як собі у тяжкій горі порадити». Про тогочасні страждання українського народу він у творі «Розлука» писав: «Через Збруч на Вкраїну далеку перелітають невидимі сльози, нечутні зітхання і плачі, летить любов, що лучить розлучених, без уваги на всі воєнні кордони.

Щезають кріси і гармати, ворожа політика і самолюбні рахунки сильних, – і над великим простором землі з-поза хмар визирає тепле і ясне сонце – невидима сила теплого, доброго людського почуття, що єднає і тих, що осталися у близькій Україні, на захід від Збруча, і тих, котрим несподівано прийшлося жити, воювати або вмирати на Вкраїні далекій...» [503, с. 244]. Безумовно, важким було становище українців, які воювали і гинули на війні і навіть не захищали інтереси власної Батьківщини. У Першій світовій війні Російська та Австро-Угорська імперії намагались вирішити свої проблеми, перетворивши українські землі на арену жорстоких боїв, а українців – на учасників братовбивчого протистояння. Осип Маковей розумів, що українці були у стані ворогуючих братів і не мали для того «яблука розбрату». І цю трагічну ситуацію потрібно було негайно змінювати. Власні роздуми над цією проблемою він виклав у листі до Кирила Студинського: «Помирити ся з самим собою також треба. Ми, австрійські українці своєю службою на війні довели до смерті не одного закордонного українця, але хто знає, чи не більше наших загинуло з рук російських українців, – побили ми себе посполу здорово, хоч і не по своїй волі. Страшне се і смутне, але іншої ради не було» [8, арк. 159]. Безумовно, участь українців у Першій світовій війні була згубною і несправедливою. Така доля українського народу стала результатом декількох століть бездержавності.

Архівні документи підтверджують, що О. Маковей мав бажання служити в Легіоні Українських Січових Стрільців. У своєму листі до Семена Горука, одного з стрілецьких командирів, він писав: «Порадьте мені, чи я би придав ся між нашими стрільцями і до чого? Я би дістав відпустку від своєї дивізії, і хотів би в дечім своїм допомогти. Очевидно, треба би вже брати на увагу мої літа і мої лихі очі» [10, арк. 6]. Слід зазначити, що його і С. Горука до війни доля не раз зводила до спільної діяльності. Вони входили до складу «Просвіти», «Педагогічного товариства», «Християнсько-суспільної партії», а активна праця О. Маковея в «Руслані» припала саме на період редакторства в газеті С. Горука. Архівні матеріали ЦДІАЛ України, зокрема листування Осипа Маковея та його дружини Ольги з Семеном Горуком, свідчать про тісні довголітні дружні стосунки між їхніми сім'ями. Безумовно, з таким палким бажанням прислужитися українському народові, що вирувало у душі сорокасемирічного офіцера австро-угорської армії, краще було служити у Легіоні Українських Січових Стрільців. Адже ця військова частина стала не тільки збройним формуванням в австро-угорської армії, а й першим військовим українським формуванням після втрати Україною державності. Та вже у листі від 10 березня 1915 р. О. Маковей до С. Горука писав: «Я лишаюся при своїм відділі, не пустять до нашого... Зладив також марш для Січових стрільців (слова і мелодію), посвятив єю стрільцям, і післав до Відня ... коли прийме ся, буду дуже тішити ся. Досить жвавий марш. Я вишлю єго також Вашому полковій команді, може виправлює єго і заграє колись» [10, арк. 4] [див. дод. Л]. Хоча український патріот безпосередньо не був учасником Легіону, але думками він був там, навіть, написав для них «Стрілецький марш». Оцінюючи українське формування, він писав: «Січові стрільці за свій край борці, за всю

рідню і свободу. У них борба – се їх судьба і дорогого народу» [10, арк. 9]. Напевно, у цих рядках Осип Маковей вбачав і сенс власного життя. Слід зазначити, що його зв'язок з Легіоном Українських Січових Стрільців донедавна залишалися білою плямою у його біографії.

У важкий період братовбивчої війни на території України відбувалася Українська революція, метою якої було політичне самовизначення українського народу у формі поновлення та захисту державності. Національна ідея на той час поєднувала різні соціальні верстви українського народу. За твердженнями О. Маковея, це був час, коли «народ терпеливо чекав, ... що волю і землю і людське життя на своїй землі він незабаром одержить, ... вірив в революцію, вірив, що революція відкриє йому двері до кращого вільного забезпеченого життя» [432, с. 3]. В умовах розширеної демократизації для українського суспільства з'явився шанс відновити власну державу. Як громадський діяч Осип Маковей хотів, щоб українці не втратили цього моменту. «Недержавні народи Росії уже творять своє національне життя, ні у кого не питають, закладаються автономії, федерації. А ми спимо. – писав він у вересні 1917 р. – Давно уже маємо свій уряд: Українську Центральну Раду і Український Генеральний Секретаріат, але уряд недіяльний, зав'язаний по ногам і рукам московськими путами: приписами та інструкціями з Петрограду» [432, с. 11]. О. Маковей не мав змоги безпосередньо брати участь у подіях Української революції. Але в міру власних можливостей він хотів допомогти українцям. У шестимісячний період революції громадський діяч написав працю «На порозі світових подій», яка мала пропагандистську місію. Ця праця була видана окремою брошурою і поширювалась культурно-просвітньою комісією Всеукраїнської Ради військових депутатів. Тут Осип Маковей розкрив тогочасне становище національно-визвольних змагань українського народу, результат яких міг бути кращим. Адже тогочасний розвиток українського національно-визвольного руху був дуже повільний і малоефективний. Тому потрібно було переломити ситуацію і не залишатися, за його твердженням, «позаду навіть таких маленьких країн, як Фінляндія, Литва, навіть народів Кавказу, а може після бурятів, зирян». Українці мали можливість змінити ситуацію, і це потрібно було реалізувати.

У цій брошурі О. Маковей подав власний погляд на революційні події, що відбувалися після проголошення Другого універсалу на українських землях. Він не бачив світлого майбутнього для українців, якщо Україна буде пов'язана з Росією. Тому Осип Маковей протестував проти співпраці Української Центральної Ради і Тимчасового уряду. У перспективні плани Тимчасового уряду не входило визнати українську державність. Усвідомлюючи згубне співробітництво, він писав: «На Всеросійських Установчих зборах Україна може бути представлена більшістю неукраїнського елемента, яка вкупі з депутатами од руських губерній складатимуть на Всеросійських Установчих зборах більшість і уже певно подбають, аби Україна не тільки не стала незалежною державою в федеративній спілці вільних народів Росії, але лишалась, навіть, і без куцої автономії» [432, с. 15]. О. Маковей не підтримував політику тогочасної української влади. Він вважав, що тогочасна потенційна

сила українського народу була колосальною, їй потрібно було негайно дати поштовх до будівництва нового життя на українських землях. А для цього необхідна була ефективно діюча українська влада, яка б змогла відстояти інтереси українського народу та радикально змінити хід революційних подій. Тому громадський діяч закликав: «Події і обставини моменту вимагають, аби український народ взяв до своїх рук свою долю, взяв до своїх рук владу на Україні. Українська Центральна Рада і Український Генеральний Секретаріат мусять стати фактичним урядом України і в першу чергу зробити адміністративний апарат – українським урядовим апаратом, вичистивши його від усіх ворожих елементів...» [432, с. 15 – 16]. Як бачимо, погляди українського діяча були досить раціональними і далекоглядними.

Далі Осип Маковей пише: «Уся Україна: усі з'їзди, що відбувались, усі організації вимагають, аби Українська Центральна Рада і Український Генеральний секретаріат взяли до своїх рук владу на Україні. Взяти до рук владу на Україні – значить об'явити Україну незалежною. Українська Центральна Рада мусить негайно видати декрет-універсал незалежної України республіки» [432, с. 16]. Така заява була достатньо радикальна, враховуючи те, що виголошена у вересні 1917 р., коли ще не було оголошено, навіть, Третього Універсалу. Та український діяч був переконаний, що тільки такі дії лідерів українських сил зможуть привести до незалежності України. Покладаючи багато надій на Українську революцію він висловив таке передбачення: «Весь світ тоді побачить величезний вибух народної енергії. Зникнуть свари, ексцеси, погроми, бо їх плодила неволя. Загомонить розбурхане море селянське от краю до краю великої України. Грізним громом одгукнеться Українське військо. Зашумлять знамена вільного козацтва. Стане увесь народ Українським, як один, і немає сили, яка-б зломилася вільну самостійну республіку – Україну» [432, с. 16]. Звичайно, його сподівання на майбутнє українського народу були овіяні безмежним піднесенням і щастям.

Проголошення незалежності Української Народної Республіки було апогеєм радості у житті О. Маковей. Та, на жаль, український народ не міг втримати реалізованого. У листі до Кирила Студинського від 22 грудня 1918 р. Осип Маковей писав: «Показало ся, що й українці не були приготовлені до будови своєї держави – і навіть М. Грушевський, такий острій критик нашої галицької політики, на Україні коло себе не бачив спершу більшовиків і дозволив їм розрости ся, не бачив потім надходження Гетьманщини, оточив себе молодими доктринерами і з превеликої справедливості до всіх народів на Україні трохи не скривдив свого власного народу, господаря на своїй землі. Не вменшало заслуг М. Грушевського, але він мене розчарував...» [8, арк. 165 – 166]. Перелом подій надзвичайно вразив душу патріота-державника і змінив настрій його життя з оптимістичного на песимістичний.

У 1918 р. Осип Маковей повернувся з Першої світової війни до Заліщиків, де на нього чекала сім'я. Йому було запропоновано посаду «завідуючого всіма середніми школами Подільської губернії», але він відмовився. Власне рішення О. Маковей прокоментував так: «Гарна і добра платна посада, дуже важна, непевна, бо московське чиновництво, чим може, тим гонить українців. А мені

ризикувати годі, за старий уже» [8, арк. 165]. Він залишився працювати директором учительської семінарії у Заліщиках та очолив місцеву філію «Українського педагогічного товариства» [20, арк. 36]. Осип Маковей хотів реорганізувати навчальний заклад. Він надіявся відкрити промислову школу у Заліщиках, що входило у плани «Українського педагогічного товариства», та, на жаль, йому не судилося реалізувати цей проект. У листі до свого гімназійного товариша О. Маковей писав: «От справді варто би ще «більше» прожити, подивити ся на те, як світ і Україна упорядкуєть ся, а потім уже гарненько вклонити ся громаді і відійти на спочинок. Та чи ще до цього справді доживемо. Ми хоч і сиві або лисі, але ще не дідусі, ще можемо діждати ся чого не будь. Коли б тільки чого доброго!» [8, арк. 167]. Пишучи ці рядки до Кирила Студинського, він ще не знав, яке життя його чекало попереду. Влітку 1920 р. більшовики хотіли звільнити Осипа Маковея з семінарії і вивезти його за Збруч, бо він «довгі літа виховував молодіж для буржуазії». Постійне «програмове граблення, – систематичне, доволі спокійне» підштовхнуло його з сім'єю до втечі, щоб не стало «ім часу довести діло до кінця». Слід зазначити, що в той час у будинку Маковейв переховувався не один прихильник незалежності української держави.

Зміна радянської влади на польську у Східній Галичині погіршила становище О. Маковея. Польська влада вдавалася до відкритих репресій української інтелігенції. Пізніше він писав, що у «більшовиків був я буржуем, хоч не маю ані свого дому, ані поля, ані покладених капіталів», а у поляків «коли вернулись, став я більшовиком» [8, арк. 173]. Осипа Маковея звинуватили у тому, що на «більшовицькім концерті мав промову в дусі Є. Петрушевича». Його було заарештовано «за признаки зради держави і бунту» і в лютому 1921 р. відправлено до в'язниці у Чортків. З цього приводу він писав: «Ой, є правда, що найтяжча неволя у бувшого невільника...» [8, арк. 173]. На захист українського діяча стали мешканці Заліщиків. Шість днів тривало судове засідання, поки «переслухали в суді тих самих, що доносили» і відпустили Осипа Маковея. Хоч його звільнили з тюрми і дозволили далі працювати на посаді директора учительської семінарії у Заліщиках, але за його поведінкою продовжувала пильно стежити польська влада. Здоров'я О. Маковея погіршилось: ще з війни «мав нервову дрож тіла», а декілька місяців «непевного життя» взимку 1920 – 1921 рр. у Чорткові вплинули так, що часом не міг втримати пера в руці. Про це він у серпні 1921 р. писав до К. Студинського: «Приходить мені часом велика охота писати ще щось літературне, але сама робота писання мене відстрашує. Ревматична права рука зробилася така тяжка, як дроворуба» [8, арк. 174]. Та, незважаючи на проблеми із здоров'ям, український письменник продовжував писати. «Я й на далі не думаю кидати пера, чи краще сказати: кину перо і буду писати машиною...» [279, арк. 2], – писав він до Д. Лукіяновича. Друкарська машинка стала його незамінним помічником у літературній справі до кінця життя. В останні роки життя Осип Маковей займався громадською та літературною справою.

Денис Лукіянович і Михайло Рудницький мали намір провести вечір з нагоди сорокарічного ювілею громадської та літературної діяльності

О. Маковей. Але він, як скромна людина, відхилив пропозицію товаришів. Усе ж Д. Лукіянович на сторінках «Діла» у статті «Осип Маковей. (Огляд 40-літньої літературної і громадської праці)» (1924) пригадав про його ювілей. Ювіляр у листі до К. Студинського за грудень 1924 р. писав: «Я є вдячний Д. Лукіяновичеві, що нагадав мене нашій публіці і сказав добре слово про мене, але що він начислив мені вже 40-й рік діяльності, з тим я не годжуся, бо годі перші школярські проби вважати літературою. Як би був сказав? 30 літ, то я також був би не загнувся» [8, арк. 184].

Несолодко було українцям у Східній Галичині, що входила до складу Польщі. В останні роки свого життя О. Маковей писав, що українська громада «повинна покласти собі як першу задачу; всіма силами ширити любов до свого рідного», адже «думки, свідомості, народного почуття в тюрму не замкнеш», бо «тіло буде мучитися, а думка прийде й тюрму розіб'є» [391, с. 48] До останнього дня він працював на благо українського народу, а 21 серпня 1925 р. його не стало. З великими почеснями Осипа Маковей поховали на місцевому кладовищі в Заліщиках.

Слід зазначити, що суспільно-політична тематика була однією з провідних у публіцистичних та літературних працях О. Маковей. За його свідченням «відколи в австрійських русинів почало ся с'як-так свідоме життя», тоді «всі громадські діячі звертали свою увагу передовсім на політику», бо «політика має на цілі витворення корисних обставин, серед яких міг би нарід розвивати ся, але і се певна річ, що подання суспільності самих обставин не рішає ще справи розвою народу, котрий сам мусить працювати» [410, с. 1]. Особливо цікаво він висвітлював суспільно-політичні проблеми українського суспільства у фейлетонах. Осип Маковей розкривав актуальні і болючі питання суспільства в іронічно-сатиричній формі, які сприймалися читачами не тільки як оглядові роздуми автора, а й як спроби визначити шляхи вирішення різнопланових проблем української спільноти.

Крім фейлетонів, О. Маковей опублікував низку публіцистичних статей, які торкалися зазначеної тематики. Особливо цікаво публіцист висвітлював процес так званої «високої політики». У публікації «Кілько є правд?» він торкнувся виборчого процесу. Автор статті розкрив сутність діяльності українських депутатів австрійського парламенту. За його свідченням програма «класичного руского посла до галицького сойму» передбачала «дай вам Боже щастя і здоров'я, а що вам бракує, то собі купіть». Він стверджував, що при цьому політичні погляди депутата не були стабільними, бо «у неділю він народовець, в понеділок москвофіл, у вівторок радикал, у середу клерикал, у четвер революціонер, у п'ятницю анархіст, у суботу – гуску їсть...», хоча у той же час його депутатська діяльність була односторонньою, бо «в сеймі мовчить, поза сеймом мовчить, в селі мовчить, в раді повітовій мовчить – і тому зветь ся тихий патріот» [402, с. 1]. Напевно, не один український депутат у такому образі пізнав себе. А в публікації «Фальшиве пророцтво» Осип Маковей дав сатиричні штрихи до групового політичного портрету українських депутатів (послів) австрійського парламенту кінця XIX ст. За його свідченням, послы Барвінський і Каратницький – це «віра», бо вірили в можливість одностайної

боротьби українців у парламенті; посли Тянячкєвич, Охримович і Вахнянин були «керинею», бо вносили розбрат і безлад у середовище українських парламентарів; Мандичєвський, Окуневський, Винницький вели себе, як «парламентєрські дикуни»; а «себе поборювали» Яросєвич і Гробельський. [540, с. 3]. Безумовно, це був досить сміливий крок публічно дати характеристику політичній діяльності відомих політиків.

Критикуючи парламентарів, О. Маковей часто опинявся під їх цькуванням. Це було головною причиною його зміни місця проживання та роботи. Та він продовжував висміювати «ревунів». У той же час публіцист стверджував, що велику роль у політичному житті західноукраїнських земель відігравали пересічні українці, які самі повинні «заробити собі почесного місця між другими, щоб нас сусіди поважали і любили, а вкінці з нами рахували ся». За його твердженнями, для цього потрібно «хоть одробина народної чести, хоть трохи доброї та сильної волі попрацювати над собою, ужити розуму свого і гроша для власного добра, то ми-б нині були народом, котрий би заслужував на повагу» [365, с. 2].

Упродовж життя Осип Маковей виношував ідею заснувати товариство для українських майстрів пера. Задум був реалізований, але вже без присутності автора ідеї. Йому не судилося ввійти до складу «Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка», яке було засноване 24 жовтня 1925 р. Перші збори товариства розпочалися зі «слів теплої згадки покійному О. Маковєєві, якому все лежала на серці справа організації українських робітників пера». Також було зачитано його передсмертний лист до ініціативного комітету організації журналістів [601, с. 2].

Слід згадати, що ще будучи початківцем у журналістській справі, Осип Маковей розпочав піднімати актуальні питання буття українських письменників. Зважаючи на важке становище українських письменників, він задумав створити для них товариство про що у 1892 р. на сторінках «Зорі» у фейлетоні «Нема грошей!» писав: «Центрів літературних не маємо; літерати наші розкинені по всій Україні-Русі; в товариство їх не стягнеш; хіба що то було би яєсь центральне бюро, котре би збирало рукописи, продавало їх, коли можна; старалось їх дєсь помістити і взагалі було посередником межі літератами і редакціями» [444, с. 450]. Автор публікації запропонував на широкий загал обговорення однієї ідеї виходу з цієї ситуації: «А може подобаєсь така гадка: В році 1894 буде у Львові вистава краєва, як можна сподіватись, дуже величава. Чи не з'їхались би тоді нашим письменникам, українським і галицьким, у Львові, та обговорили справу видавництва і всего, що з тим в'яже ся? ... Ми не маємо іншого способу порозумівати ся на таким широкім просторі України-Русі» [444, с. 450]. Та, на жаль, цей перший з'їзд письменників тоді так і не відбувся. Але його задум знайшов підтримку передових українських громадських діячів, зокрема, І. Франка, М. Павлика, О. Кониського. Останній у своїх замітках писав: «На зборах товариства ім. Шевченка, здаєть ся д. Маковей натякнув на ростич між нашими письменниками і публікою, а ще більш між ними самими. Щирє спасибі єму за се» [543, с. 119].

Під час святкування столітніх роковин нової української літератури Осип Маковей, будучи співредактором «Літературно-наукового вістника», брав участь у заснуванні видавничої спілки і товариства для допомоги незаможним письменникам. Тоді за ініціативи «Академічної громади» у «Руській бесіді» було зібрано громаду письменників і «любителів письменства для народу». Наслідком цієї наради стало створення комітету, куди ввійшли М . Грушевський, І. Франко, О. Маковей, В. Гнатюк і М. Заячківський. Також було оголошено відозву та створено проект – створення «Українсько-руської видавничої спілки», яке за свідченням Осипа Маковея, заснували «в формі товариства на уділах з обмеженою порукою з найширшим кругом видавничої діяльності, а при ній запомоговий фонд для українсько-руських літераторів імені Івана Котляревського» [527, с. 104]. Потреба товариства, яке зайнялося б видаванням книжок, існувала вже довгий час, і його заснування стало найкращим проектом до святкування столітнього ювілею нової української літератури.

А значно пізніше, напередодні перших зборів «Товариства письменників і журналістів ім. Івана Франка» у 1925 р., у статті «В справі товариства письменників і журналістів» («Діло», 1925) Осип Маковей писав: «Я не можу приїхати на нараду наших робітників пера, котрі загадують оснувати своє професійне товариство, але сама думка мене зацікавила і нагадала давні часи, коли й я про це думав і писав. Літ тому 33, коли мені здавалося, що буду могли жити «з пера», надрукував я в «Зорі» 1892 р. статтю «Нема грошей!» ... Це був великий «акт обвинувачення» нашої тодішньої суспільності і мені здавалося, що я до сліз зворушу заспані душі наших людей. Не диво, що я вірив в таку силу пера, – я мав тоді тільки 25 літ...» [305, с. 2]. І все-таки його думка заснувати товариство для митців літературного слова була реалізована.

Отож, О. Маковей – інтелігент, який був не тільки добре обізнаний з політичним життям західноукраїнських земель, але й займав гідне місце в українському національно-демократичному таборі. Та, на жаль, він часто політичну діяльність пропускав через серце, а не через розум холоднокровного політика і тому зазнавав розчарувань. В останні роки життя він практично перестав займатися політичною діяльністю. Хоча педагогом, літератором та громадським діячем був до кінця життя.

Шлях до появи на карті світу незалежної соборної України був тернистий і пов'язаний з діяльними українськими громадянами-будівничими. Одним із них був Осип Маковей. Доленосну роль у його житті відіграв Іван Франко. Як уже зазначалось вище, під впливом І. Франка формувалися суспільно-політичні погляди майбутнього політика. Завдяки йому відбулося знайомство гімназиста О. Маковея з відомими прогресивними діячами Галичини. Безумовно, його навчання та виховання в українській гімназії та Львівському університеті дали свої плоди. У цей час він зробив перші кроки в письменницькій, науковій, громадській, політичній, журналістській, редакторській та педагогічній діяльності. З юних літ Осип Маковей усвідомлював складність політичної діяльності. Однак він увійшов до когорти діячів українського державотворення, виховували національну свідомість в українців. Будучи справжнім патріотом, О

. Маковей діяв на благо створення незалежної соборної України та й іншого сенсу життя він не уявляв.

РОЗДІЛ 3. ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1 Журналістська та редакторська діяльність Осипа Маковея

Важливим чинником духовного, культурного, громадського і політичного життя українців на західноукраїнських землях на зламі ХІХ – ХХ ст. були українські періодичні видання. Часописи відображали і фіксували тогочасний час з усіма його найхарактернішими ознаками, соціально-економічними і моральними особливостями та ідейним розвитком. Українська преса висвітлювала факти та свідчення доби, допомагала пізнати витоки подій у конкретних умовах, скласти об'єктивну і правдиву картину тогочасного життя.

До когорти сподвижників, які заклали підвалини української преси на західноукраїнських землях, належав Осип Маковей. Декілька років він професійно займався журналістською та редакторською діяльністю, яку умовно можна поділити на три періоди. Перший період (березень 1891 – березень 1895 рр.) – початок його журналістської та редакторської діяльності у галицьких видавництвах; від квітня 1895 р. до листопада 1897 р. – другий період – редактор української політичної газети «Буковина»; третій період – грудень 1897 р. – весна 1899 р. – співредактор журналу «Літературно-науковий вістник».

Ще у дитинстві О. Маковей захопився журналістським та редакторським ремеслом. Будучи гімназистом Львівської української гімназії, він разом з іншими учасниками таємного гуртка гімназії «Бог надія» вирішили заснувати видання. Власними силами гуртківці видали гектографічні часописи:

«Молодецька праця» (п'ять чисел), «Зільник молодецької праці» (декілька чисел), «Чортик» (одне число). Крім того, була ще рукописна (не видрукувана гектографом) газета «Зірка». Ті часописи відіграли важливу роль у вихованні національних почуттів учнів. У названих виданнях друкувалися перші проби пера здібних учнів: поезії, комедії, статті на історичні та літературні теми.

У студентські роки думка про видання часопису не покидала Осипа Маковея. Він разом з активними студентами, членами товариства «Академічне братство», вирішили видавати молодіжну науково-літературну газету «Товариш». Іван Франко був обізнаним у планах молоді, про що студент Маковей у щоденнику писав: «План сей виявили лиш Франкові. Він сказав тоді, що ліпше буде надати проєктованій часописі характер більше загальний, поважніший, котра би заступила не лиш інтереси молоді і котра би містила також праці старших людей. Також радив, щоб перше число видати перед вакаціями. На се ми пристали» [286, арк. 142]. Відомий діяч допоміг молодому колезі та його приятелям організувати видання першого номера «Товариша». Для нього надали свої матеріали І. Франко, М. Павлик, М. Драгоманов. До речі, Іван Франко, навіть, ще підтримав фінансово видання «Товариша». За його наполяганням, у першому номері газети О. Маковей опублікував свій вірш «На самоті». Але видання швидко припинило своє існування. «Товариш» виходити не буде. Доки був в руках Франка, то й надія була, що не пропаде. Але наші крикуни ... запосілись відобрати від нього – і відобрали. Казали, що в першому числі праці самих старших, они так і друге число заповнимо своїм, – а «Товариш» – орган праці молодіжних людей. А чому ті молоді не дали матеріалу до першого числа і не зібрали до другого – того не хочуть знати. І так тепер ні старі, ні молоді не будуть друкувати, бо «Товариша» нема» [287, арк. 46] – зробив запис студент Осип Маковей у щоденнику за лютий 1889 р. На цьому закінчилась його студентська спроба стати видавцем молодіжного часопису.

Усе ж гімназійні та студентські роки окреслили початок журналістської та редакторської діяльності О. Маковея. Як уже згадувалося, під час навчання у Львівському університеті він став професійним журналістом, а вже, ставши випускником зазначеного навчального закладу, розпочав редакторську кар'єру у видавництві львівського журналу «Зоря». Будучи помічником редактора газет «Діло» та «Народна часопись», журналу «Зоря», він мав змогу друкувати на сторінках цих періодичних видань власні праці. У 1891 р. на сторінках «Народної часописі» Осип Маковей опублікував оповідання «Заробок на свята», у наступному – опублікував у «Зорі» цикл ліричних поезій про нещасливе кохання під назвою «Завжди те саме» («Semper idem»). Про останню працю в оглядовій статті «Наше літературне життя в 1892 році» Іван Франко загалом позитивно відгукнувся про поетичний цикл молодого автора. «Найінтересніше і артистично найвартніше явище в тім році є низка віршів Маковея «Semper idem», – писав він у публікації. – Не входжу і не маю права входити в те, що автор малював тут свої власні чуття і погляди чи ні, в усякім разі, фігура героя «Semper idem» видається мені типовим екземпляром інтелігентного галичанина» [793, с. 36 – 37]. Слід зазначити, що ці міркування про тип

галицького інтелігента О. Маковей взяв на свій рахунок і через багато років з легкою іронією він згадував, що Іван Франко за ці вірші його підніс «угору, але на вилах». Він не погоджувався, що в тих його віршах був цинізм, зазначаючи, що у них просто не вистачало належної глибини думки і почуття.

У цей час і пізніше Осип Маковей чимало перекладав з німецької, польської, російської інших літератур. Він, як перекладач, працював дуже сумлінно (за свідченнями І. Франка та М. Павлика). О. Маковей вважав, що кожний твір був «доробком не лише того народу, в мові котрого твір той написано, але й доробком цілої людськості» і справою дуже потрібною для збагачення культури власного народу. Тому він домагався найбільшої відповідності до змісту і форми перекладу до тексту оригіналу. За його свідченням, добрий переклад той, що так само зміг зворушити читача, як «первотвір», передавши всі відтінки оригінального твору. Осип Маковей добирав для перекладів твори, що відповідали його ідейного-естетичним уподобанням, до того здебільшого невеликі розміром та зручні для надрукування в газетах.

Будучи редактором «Зорі», О. Маковей був відповідальний за рубрики «Фейлетон» та «Світло та тіні», в яких друкував власні фейлетони. Змістовне наповнення рубрики komponувалося таким чином: інформативний підзаголовок, що складався з назв низки обговорюваних питань і містив елементи інтриги, і власне текст, в якому всі заанонсовані теми висвітлювалися в окремих фрагментах. У цих творах автор віддзеркалював тогочасні проблеми української громадськості. Особливістю його текстів була іронічно-сатирична форма подачі інформації. Поданий матеріал у фейлетонах сприймався читачами не лише як оглядові роздуми автора, а й як спроби визначити шляхи подолання різнопланових проблем. Завдяки його фейлетонам журнал «Зоря» став набагато цікавішим та актуальним, а ім'я молодого редактора стало відомим широкому колу суспільства.

Саме у цей період О. Маковей розпочав діяльність як критик. Так у 1893 р. він написав рецензію на збірку Лесі Українки «На крилах пісень», що була опублікована на сторінках «Зорі» та «Народної часописі». У червні того ж року Леся Українка у листі до молодого критика писала: «Великі Вам спасибі за надіслані рецензії та лист. Се не то що велика гречність, се більше ніж гречність, бо небагато є людей, щоб так старалися про втіху чужої, незнаної людини. І справді, справили Ви велику втіху» [78, арк. 1]. Таким чином, будучи початківцем-критиком, він уже бачив Лесю Українку талановитою письменницею і намагався її підтримати.

Отже, можемо констатувати, що в перший період журналістської та редакторської діяльності у видавництвах «Діла», «Народна часопись», «Жите і слово», «Народ», «Зорі» відбулося становлення Осип Маковея як журналіста, письменника, перекладача. Особливу роль у його житті відіграла робота у редакції львівського журналу «Зоря». Як уже зазначалось, саме на сторінках цього видання був опублікований його перший поетичний переклад. У цьому видавництві він професійно зростав не тільки як журналіст, але й критик. І саме видавництво українського журналу «Зоря» стала орбітою його редакторської

кар'єри.

Другий період журналістської та редакторської діяльності О. Маковея – це час праці в редакції української газети «Буковина». Слід нагадати, що буковинський часопис був друкованим органом буковинських народовців і весь час проповідував так звану «реальну політику», що спиралась на австрійський уряд. У кінці XIX ст. керманічі часопису вирішили перетворити «Буковину» у загальноукраїнський орган, який би інформував про життя українців західноукраїнських земель та Наддніпрянської України. «Буковина» буде органом всієї Русі-України, буде живо займати ся справами всіх частин її, буде тримати свою руку на живчику матері Русі, слідити бочним оком розвій і упадок руского духа, рускої сили, буде баштовим сторожем Русі» [710, с. 2], – так було сказано про реорганізація газети на її сторінках. Керманічі часопису вважали, що Осип Маковей зможе реалізувати заплановану загальнонародну програму, і тому запропонували йому заступити посаду редактора часопису.

Досвід журналістської та редакторської діяльності у галицьких видавництвах допоміг О. Маковеєві внести зміни до роботи видання. І якщо раніше газета виходила раз на тиждень, то від 1 квітня 1895 р. – чотири рази з літературним додатком «Неділя». Протягом 1896 – 1897 рр. періодичне видання виходило щодня, крім неділь і свят, без згаданого додатку, і стало першою щоденною українською газетою на Буковині. Слід відзначити, що «Буковина» засновувалась як «часопись політична й наукова для народу руского», а протягом 1896 – 1897 рр. функціонувала як «часопись для русских родин». Літературний додаток «Неділя» довго не проіснував. Пізніше редактор О. Маковей згадував про нього: ««Неділю» вважаю невдатним видавництвом; я не міг у першій році роздобути добрих матеріалів і для газети і для літературного додатку, а нужденна друкарня Чопа нівечила найкращі ілюстрації. З технічного, друкарського боку просто жалко було дивити ся на «Неділю»» [504, с. 4]. Напевно, ці обставини вплинули на подальше існування згаданого додатку.

Із збільшенням кількості чисел «Буковини» зріс обсяг роботи у видавництві. Для реалізації запланованої роботи редакторові допомагав у видавництві протягом двох перших років роботи єдиний помічник Степан Кравчук, на третьому році – Лев Лопатинський. Та не завжди вдавалося роздобути цікавий матеріал для випуску, тому за свідченням Осипа Маковея, «редактор мусів не раз сам усе писати: і політичну і економічну статтю, і оповідання, і вірш і рецензію – просто все, чого треба було для газети» [504, с. 5]. Такий обсяг роботи «дуже скоро втомить і найзавзятішого робітника» та ще у поганих умовах праці, про які він згадував: «Друкарню Чопа, переважно неграмотних складників і страшенні коректи у пізню ніч, у нехлюйній, від віків мабуть немитій кімнаті згадую, як каторгу» [504, с. 5]. Умови праці покращились з придбанням власної друкарні в лютому 1896 р.

Не будучи власником видавництва, О. Маковей фактично не мав можливості впливати на її політичний напрям, але зміст газети значно залежав від нього. Багато цікавих статей про національне, політичне, культурне життя народів країн світу було опубліковано редактором та під його керівництвом у

рубриках: «Що нового в світі», «Політика загранична», «Новини», «З ради державної». Матеріали про економічне життя Австро-Угорської імперії, про проблеми та перспективи розвитку економіки Буковини містилися у рубриках: «Новинки», «Телеграми Буковини» та «Справи економічні». Така кількість рубрик дозволяла досить ґрунтовно і об'ємно розкрити політичні події світу, становище та перспективи економіки, що сприяло обізнаності читачів з зазначених тематик.

З суспільно-політичним становищем українського народу у складі Австро-Угорської та Російської імперій читачі мали змогу ознайомитись у матеріалах рубрик: «З галицького сойму», «Буковинський краєвий сойм», «Хроніка з України» (з листів та з часописів), «Новини», «Телеграми Буковини», «З життя». В останній Осип Маковей розміщував власні фейлетони та надісланні до редакції іншими авторами, в яких було подано у сатиричному характері тогочасне життя. «...Нашій суспільності можна все сказати, але єї треба ще так, як дитину, і бавити і учити, тоді вона раднійше приймає науку. Веселим фейлетоном, балаканиною, пересипаною дотепами, часом посоленою та приперченою, можна було далеко більше осягнути, ніж найповажнішою статтею» [504, с. 5], – писав він.

На сторінках газети часто друкувались дописи з різних куточків українських земель. Ці матеріали подавались устами очевидців життя українців у Російській та Австро-Угорській імперіях. Пізніше у публікації «Спомин колишніх редакторів «Буковини»» («Буковина», 1909) О. Маковей писав: «З великою вдячністю згадую особливо дописувателів з України, між ними на першій місці Олександра Кониського. Правда, уже й 1893 та 1894 р. полемізували із собою у «Буковині» на різні теми, літературні та суспільні, М. Драгоманов і Б. Грінченко (се була довга і незвичайно інтерна суперечка) і взагалі в тих роках українці якось уподобали собі були «Буковину», але стільки дописів з України, як у роках 1895 – 1897, не було у «Буковині», ні предеше, ні пізніше» [504, с. 5]. Таким чином, «Буковина» відіграла позитивну роль у консолідації прогресивних сил Буковини, Галичини, Закарпаття та Наддніпрянської України.

Значну кількість публікацій Осип Маковей присвятив політиці москвофілів. «На цілій лінії трагічна борба, якої тепер не переживає в такій мірі жоден народ в Європі, борба, яка русинів коштує багато, і поту і крові, а як на Україні, то й багато зломаних на віки екзистенцій» [296, с. 3], – писав він. У статтях «На сторожі», «Домашні справи» автор досить ґрунтовно доводив антиукраїнський характер ідей москвофілів та безпосередню причетність до їхньої діяльності російських політичних кіл. Зважаючи на політичне становище в Європі, назрівання війни між Австро-Угорщиною та Росією, редактор «Буковини» аналізував стратегічні плани москвофілів на сторінках газети: «На випадок війни на границі Росії, Галичини і Буковини можуть діяти ся чудні речі, а іменно готова москвофільська робота принести для Австрії зовсім не милі несподіванки. Народ бідний і переслідуваний політично дає знаменитий ґрунт, на котрім уже в багато пограничних околицях зросла туга за меншими російськими податками, а вже коріння запустила віра в спасителя з півночі. В

тих окопах російське військо великих перепон від самого населення не найде; а може бути противно...» [296, с. 1]. Усвідомлюючи негативний вплив москвофілів на українське суспільство, О. Маковей підтримував політику народовців на Буковині.

Народовську позицію «Буковини» осуджувала румунська преса на сторінках власної преси. «*Bukowiner Post*» з цього приводу писала: «І коли мати Австрія любить свою дитину, Буковину, ... то нехай прожене русинів-народовців з нашого краю, геть-геть поза границю, куди їх душа тягне. ... Тоді настануть в краю мир і згода, яких доконче потрібно до его розвою» [302, с. 3]. Це дало поштовх Осипу Маковею опублікувати статтю «Буковинські суперечки». Автор публікації на основі низки історичних і лінгвістичних доказів доводив, що українці на Буковині проживали на законних підставах на власній території та заперечив претензії шовіністично налаштованих публіцистів румунської преси. «Ми свого добра не хочемо собі дати видерти, румунізатори знов думають, що лише добро, крадене у русинів, додасть їм сили ... Ми, буковинські русини, знаймо, що ми ніякі «зайди» котрими така «*Bukowiner Post*» сміє помітувати; тут наша земля і ми її з рук не дамо видерти!» [302, с. 6]. – такий висновок у кінці публікації зробив редактор «Буковини». Отож, далеко не простим було середовище, в якому діяли народовці буковинського краю.

У цей час на Галичині вже існували українські політичні партії. О. Маковей у публікаціях на сторінках часопису знайомив буковинців з ідеями радикалів, соціал-демократів, клерикалів. Він писав: «Ми, русини, знаймо, що у нас час переходовий, що у нас з хаосу політичного що лиш тепер повстають партії справді політичні...» [400, с. 2]. Соціалістичні ідеї в Австро-Угорській імперії набули тоді особливого значення, про що Осип Маковей писав: «Соціалізм подає тим мільйонам той новий ідеал, котрого їм потрібно, і нічого не може їх спинити, аби звернути ся до него з щирим серцем» [559, с. 2]. Також на сторінках «Буковини» активно полемізувалась праця молодого радикала Юліана Бачинського «Україна irredenta». Отже, газета «Буковина» за часів редакторства О. Маковея знайомила буковинців з програмними завданнями українських політичних партій Галичини, обговорювалися пекучі проблеми суспільно-політичного життя, формувала національну свідомість українців Буковини.

Не було залишено поза увагою часопису питання становище церкви та релігії. Осип Маковей писав, що «борбу за православну церкву пішло на Буковині найбільше часу та праці і тільки ... здобуто деякі позиції для русинів в церковній ерархії, через що, можна надіятись, помалу настануть ліпші часи і в церкві», хоча «найбільша біда з тим, що нема руских теологів (тепер є 1)», і через «декількох літ вийде з буковинських гімназій більше число русинів, то з них дехто піде певно і на теологію» [302, с. 2]. І хоча до початку ХХ ст. церковне життя не було розв'язане до кінця, але зміни, які відбулися, показували, що при належній організації та цілеспрямованості можна досягти позитивних результатів, використовуючи демократичні засади австрійської конституції. О. Маковей прихильно ставився до українців різних релігійних

конфесій, тому він писав: «Нам однаково дорогі і православні і уніяти, нехай лиш будуть русинами, а не перевертнями» [302, с. 2].

Розвиток галузей культури, зокрема освіти, науки, літератури, стало тематикою багатьох публікацій, які друкувались у рубриках «Телеграми Буковини», «Новинки», «Наука, штука і література». Редактор «Буковини» вважав, що «загальний культурний розвій – то перше услівє до того, щоби суспільна діяльність була більше можлива і більше корисна» [319, с. 1].

Однією з актуальних проблем тогочасного українського суспільства була еміграція українського населення у країни Америки та Європи, в Австралію. З цього приводу Осип Маковей писав: «Еміграційна горячка ... має ... прикмети хоробливі; але характеристичне для нашого народу се, що він на ту горячку – зовсім так як в пісні – бажає мати тройзіле аж із-за моря, а в ліки, які у себе міг би роздобути, не вірить і навіть їх не глядає» [536, с. 1]. У часописі часто публікувались матеріали про життя емігрантів, їхні розповіді про пошуки кращого життя за кордоном. Для них газета стала актуальним виданням. Архіви зберігають цікаві документи, де з проханням прислати «Буковину» зверталась громада товариства українців у Відні [21, арк. 13]. Голос газети долинав і до Лондона, де будив громадську думку політемігрантів. Редактор «Листков фонда вольной русской прессы в Лондоне» Ф. Волховський у квітні 1895 р. звертався до редакції «Буковини»: «Посилаю рівночасно з цим листом новий комплект нашого видання «Листки фонда вольной русской прессы в Лондоне» за роки 1894 і 1895. Просимо, коли ласка Ваша, посилати Вашу шановану часопись взамін за нашу» [267, арк. 1]. Отже, на той час буковинська газета часто була своєрідним зв'язком емігрантів з рідною Батьківщиною.

Важливу роль «Буковини» у суспільному житті австрійської та російської України помітили видатні діячі того часу, про що засвідчило листування О . Маковея з відомими українськими громадськими діячами та письменниками. «В останніх часах без сумніву найбільше гомону на українсько-руській землі робить чернівецька газета «Буковина». Редагована живо і талановито ... заслуговує на повне признання» [794, с. 73], – писав Іван Франко. Також прихильно відгукнувся про редактора «Буковини» Михайло Коцюбинський. Він писав, що «під керуванням такого талановитого й рухливого редактора (кажу це цілком щиро) стала цікавішою, живійшою й вартнійшою газетою» [205 , арк. 1]. Український письменник з Наддніпрянщини просив Осипа Маковея надіслати йому свою фотографію та з захопленням говорив про його літературну творчість. «Мені так хотілось би побачити обличчя людини, яку я давно вже знаю з літератури й праці якої, дякуючи гарній ідеї, здоровому гумору, сприту й красі форми, дали мені стільки приємни хвилин» [205, арк . 2]. – у серпні 1896 р. писав М. Коцюбинський у листі до буковинського редактора. Пізніше відбулася зустріч О. Маковея та М. Коцюбинського, який шанував його талант та з повагою ставився до нього. З такою ж приязністю до нього ставились К. Студинський, М. Лисенко, М. Павлик, Б. Грінченко, К . Стеценко, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Черемшина, П. Грабовський, родини Косачів (Леся Українки та її мати Олена Пчілка) та Старицьких і загалом більшість української, демократичної інтелігенції. Особливо

популярним було ім'я Осипа Маковея серед передової студентської і шкільної молоді.

На сторінках газети «Буковина» популяризувались твори українських та зарубіжних письменників. Читачі мали змогу познайомитися з західноєвропейською літературою, зокрема, з перекладами творів угорської (Р. Таборі), польської (Л. Страшевич), сербської (Д. Якшич), німецької (Л. Весткірх), французької (Гі де Мопассан, Е. Золя), данської (І. Якобсен), норвезької (Л. Вінтергієльм). Періодично з'являлися переклади з творів російських письменників: М. Некрасова, М. Лермонтова, Г. Успенського. Часто друкувалися твори українських письменників Наддніпрянщини: Т. Шевченка, Марка Вовчка, Б. Грінченка, О. Кониського, М. Вороного, С. Руданського, М. Коцюбинського; галицьких і буковинських письменників: Ю. Федьковича, Г. Воробкевича, С. Воробкевича, В. Щурата, М. Кордуби, Т. Галіпа.

Нерідко українські літератори зверталися особисто до редакції «Буковини», щоб надрукувати власні твори на сторінках газети чи з проханням придбати часопис. У травні 1895 р. зі заслання з далекого Вілюйська (Якутія) Павло Грабовський писав Осипу Маковеєві: «Посилаю Вам, вельмишановний добродію, 16 віршових перекладів з великоруського: прошу надрукувати, коли вдалі, в «Буковині» [90, арк. 1]. А вже у вересні того ж року він звертався до редактора «Буковини»: «Вельми дякую високоповажній редакції за ласку, яку вона доси для мене робила. Коли буду здоровий, маю надію віддячити співробітництвом» [89, арк. 1]. Усвідомлюючи потребу українського часопису для українців на Закарпатті, В. Гнатюк у червні 1896 р. писав редакторові: «Будьте ласкаві повідомити, чи могли би на Угорщину вислати безплатно «Буковину» і в кількох примірниках, ... Т. Шевченка й І. Франка вже там переводить двоє людей, по них підуть Ю. Федькович, Марко Вовчок, І. Нечуй-Левицький, може і другі» [135, арк. 1]. Отож, «Буковина» була знана і бажана газета в усіх куточках українських земель.

Та незважаючи на приязні стосунки відомих українських діячів з О. Маковеєм, він на свою адресу одержував критику за підтримку курсу народовської політики, яку підтримувала газета «Буковина» та її керманічі. Оскільки він ще у студентські роки був прихильником радикальних ідей. У зв'язку з тим Леся Українка присвятила редакторові «Буковини» вірш «Пророчий сон патріота» («Народ», 1895) та статтю «Безпорадний патріотизм» («Народ», 1895). Вона звинувачувала Осипа Маковея в опортуністичній політиці. У час його редакторства «Буковиною» відбувся значний конфлікт з Іваном Франком. Яблуком розбрату стала публікація С. Смаль-Стоцького «Політика реальна» («Буковина», 1896). Ця праця засвідчувала, що народовці краю не думають іти в опозицію до властей. На ту публікацію з великою полемічною статтею «Реалісти чи кар'єристи?» («Житє і слово», 1896) виступив Іван Франко, в якій явно перебільшував та ідеалізував рівень національної свідомості українців Австро-Угорщини кінця ХІХ ст. У публікації І. Франко пригадав і політичні переконання редактора «Буковини»: «...д. Маковей, талановитий белетрист, бувший співробітник «Діла» і редактор «Зорі», чоловік щирий і правдомовний, пройшов докладно народовецьку школу

, хилив ся по трохи й до радикалізму і тим способом усе таки станув по над рівнем звичайного народовця...» [794, с. 73]. З відповіддю йому не забарилася газета «Буковина». В. Коцовський у статті «Наші рутенські радикали» детально проаналізував суперечку й основні розходження у позиціях Степана Смаль-Стоцького та Івана Франка. О. Маковей, як редактор часопису, виступив проти опублікування статті В. Коцовського, але не зміг перешкодити її виходу в світ. У листі за жовтень 1896 р. він писав до І. Франка, що керманічі «Буковини», не враховуючи його протесту, наказали надрукувати публікацію. Свій лист редактор «Буковини» закінчив словами: «Не гнівайтесь на мене, пане Франко і Ви собі по таких статтях вірте, чи не вірте, але я серцем чую, що поважаю Вас і буду поважати» [86, арк. 1 – 2]. Згодом в іншій полеміці, між Іваном Франком та опонентами, він виступив зі статтею «Любить чи не любить. (Громи на др. Івана Франка)» на його захист. Слід зазначити, що зазначені вище колізії не зіпсували стосунки між І. Франком і О. Маковеем.

Та все-таки те, що Осип Маковей, працюючи редактором «Буковини», іноді поступався власним переконанням, довгий час не полишали його сумління. «Не за все, що друкувало ся в «Буковині», я можу відповідати, бо часопис не був мій, але я стягнув до нього багато різнородних людей, без уваги на їх партійну приналежність. – пізніше, у 1923 р., він писав в автобіографії. – «Буковина» була вправді спомагана правительством газета, – скільки діставала, не знаю, – але поза лояльністю для уряду мала повну свободу. Об'єктивно судячи (тепер, по літах) ся лояльність приносила українському населенню на Буковині значні здобутки. По війні показалося, хто був кращий для буковинських українців, чи Австрія, чи Румунія» [695, с. 234 – 235]. Наприкінці 1897 р. скорочення накладу газети «Буковини», важкі сімейні обставини та пропозиція працювати в редакції «Літературно-наукового вісника» підштовхнули його покинути Чернівці та переїхати до Львова.

Безумовно, редакторство Осипа Маковея газетою було часом розквіту діяльності видання. «Буковина» стала першою щоденною українською політичною газетою у буковинському краї, перетворилась із локального видання у відомий громадський і літературно-художній орган західноукраїнських земель і Наддніпрянщини. Згодом він про своє редакторство в часописі «Буковина» писав так: «Про свою працю при «Буковині» я можу з чистою совістю сказати, що я майже три роки писав не за гроші, як наймит, тільки з приємністю і посвятою для народної справи» [695, с. 234 – 235].

Третій період професійної журналістської та редакторської діяльності О. Маковея припав на період співредакторства журналом «Літературно-науковий вісник», заснованого з нагоди столітнього ювілею національного відродження українців. Новостворений журнал прийшов на зміну етапним журналам «Зоря» та «Жите і слово», які з різних причин перестали існувати. Редакцію «Літературно-наукового вісника» Осип Маковей очолював разом з Іваном Франком та Михайлом Грушевським. З власної ініціативи він відповідав за рубрику «З життя і письменства». Ця назва дозволяла висвітлювати різні аспекти тогочасного життя української громадськості. У цій рубриці

співредактор журналу подавав матеріал, що заставляв задуматись українців над ідейною боротьбою на західноукраїнських землях, над становищем української преси, мови, правопису, культури, освіти та духовного життя.

Цікаві факти з підготовки до заснування «Літературно-наукового вістника» розкрило листування М. Грушевського та О. Маковей. Останній з Буковини міркував про назву журналу, радив видати першу книжку перед Різдом Христовим та визначив власну роль у редакції. У листі за 29 жовтня 1897 р. він писав: «Рубрику мою, ... «Місячна хроніка» я би гадав перейменувати на «З життя і письменства» або просто «З життя», бо прийдець ся не раз місяць такий, як н.пр. під час ферій, то яку хроніку я зможу про нього написати? Нічого не діє ся звичайно, то нічого й писати. А під рубрику «З життя» можна всяку всячину завести, бо вкінці і письменство, і політика, і театр, і концерти – все те також життя, одно описуване, друге переживане, третє продумане, четверте заспіване і т. д. Короткий заголовок «З життя» широкий і вигідний і – бездонний» [4, арк. 12 – 13]. Отже, Осип Маковей самостійно обрав назву рубрики та зміст її наповнення.

Особливу увагу він приділяв діяльності українських періодичних видань на західноукраїнських землях. У публікаціях «Огляд часописей за 1897 рік: Часописи українсько-руські» та «Перегляд українсько-руських часописей за р . 1898» він детально проаналізував роботу українських видавництв за 1897 – 1898 рр.: фінансування, керівництво, короткі відомості про письменників, які часто друкували твори на сторінках української періодики. «Коли є в нас багато добра і багато лиха, то в дуже значній мірі се заслуга або провина наших газет. – писав О. Маковей. – Коли роздивити ся в історії їх, то видко, якими то дорогами вони ходили і на які заводили народ, як вагали ся в самих принципіальних справах життя народу, яку важну придумали політику, як повторяли ті самі експерименти, на котрих уже попередники попекли ся, як поводили ся між собою і у відносинах до всякого поступу – бачить ся, так сказати-б, ціле життя австрійських русинів» [354, с. 112]. Безумовно, на той час великий вплив мала публіцистика на громадську думку, суспільно-політичне життя українців. Це і стало поштовхом для співредактора «Літературно-наукового вістника» оглянути пройдений шлях українською пресою, відзначити головні віхи цього поступу та окреслити його новий етап.

Важливою працею в цьому напрямку стала стаття «П'ятдесятилітній ювілей рускої публіцистики». Хоча стаття була не велика за обсягом, але в ній автор розкрив найважливіші етапи розвитку історії української журналістики західноукраїнських земель за 1848 – 1898 рр. Він першим спробував періодизувати історію української журналістики Галичини. За його свідченням, початком став вихід «Зорі Галицької» у 1848 р. і тривав до появи газети «Слово» – друкованого органу москвофілів. У цій праці Осип Маковей першим проаналізував зміст і значення «Зорі Галицької». Він писав, що програма цієї газети була досить «неясна і неповна», а редагувалась вона «зовсім лихом». Таким чином, можна стверджувати, що він став першим критиком «Зорі Галицької». 1861 – 1873 рр. – другий період – час, коли народовці видавали журнали «Вечерниці», «Мета», «Нива» і здавалось тоді, що народна мова

українців «візьме верх». Слід відзначити, що у 1866 р. розпочалася ідейна боротьба між народовцями і москвофілами, яка внесла корективи у розвиток українських періодичних видань. У третій період (1873 – 1898) значну роль відіграли діяльність М. Драгоманова у Галичині, зародження першої політичної організації «Русько-української радикальної партії», заснування часописів «Батьківщина» (1879), «Діло» і «Зоря» (1880). Безумовно, поява трьох українських періодичних видань засвідчили силу народовців на Галичині. Отже, запропонована дослідником періодизація стала першою спробою визначити основні етапи розвитку української журналістики, хоча вона мала неточності та була малообґрунтованою. Слід зауважити, що визначаючи періоди п'ятдесятилітнього розвитку галицької преси, О. Маковей керувався принципом історичної взаємозалежності явищ суспільно-політичного життя, формування громадської думки і заснування періодичних видань.

В аналізованій праці автор коротко висвітлив історію української публіцистики в інших регіонах західноукраїнських земель. На відміну від Галичини становище українських періодичних видань на Буковині та у Закарпатті істотно відрізнялося. Перший український часопис «Церковна газета» вийшла у світ у закарпатському краї у 1856 р. За його свідченням, там до 1898 р. було важке становище для українських видавництв. На відміну від Закарпаття, українська журналістика швидко розвивалася на Буковині до кінця XIX ст., хоча перша українська газета «Буковинська зоря» була заснована лише у 1870 р. Автор статті про тогочасне становище на Буковині писав: «...Національна партія разом зі своїм органом «Буковиною» перемогла вже там давню мертвечину, так що буковинська Русь приносить тепер для цілого народу невміру більше користі як угорська» [354, с. 123 – 124].

У праці «П'ятдесятилітній ювілей рускої публіцистики» автор визначив п'ять основних тематик публікацій, які переважали на сторінках тогочасної української преси. Найголовнішою темою стало становище української мови та правопису. Мовне питання часто використовували в тодішній ідейній боротьбі народовці та москвофіли, політичні партії та політики. Другою темою стало ставлення українців до австрійського керівництва та до поляків на Галичині. Автор писав, що австрійське керівництво українців «то пригортало до себе, то покидало і інформувало ся про русинів у ворогів їх, то зовсім забувало про русинів, а вкінці безрадно старало ся лишити полагодження русько-польських відносин галицькому соймові» [354, с. 120]. Третьою провідною темою стало церковне життя. Тоді була розповсюджена думка, що «обряд української церкви спас народ як націю». Часто тогочасні політичні партії у власних програмах ставили «справи церкви і духовенства» на перші позиції. Економічне життя стало четвертою актуальною темою публікацій. А взаємозв'язки українців західноукраїнських земель та Наддніпрянської України у різних сферах суспільно-політичного та культурного життя стали п'ятою поширеною темою публікацій. Матеріали останньої тематики стали великосяжним розділом публіцистики і були важливими для консолідації української нації. Окреслені вище теми висвітлювали найактуальніші проблеми тодішнього українського суспільства. Отже, ця праця стала цілісним дослідженням української

журналістики на західноукраїнських землях. Початок відліку української журналістики розпочався неодноразово на всіх українських землях. Це був досить тернистий шлях. І лише завдяки українським патріотам, непересічним особистостям його пройдено достатньо плідно. Відзначимо, що Осип Маковей зумів першим розпочати на науковому рівні студії над історією українських періодичних видань на західноукраїнських землях, спробував періодизувати, виділив актуальність тематик та підкреслив важливість високої професійності журналіста. Тому його по праву можна зарахувати до істориків української журналістики.

Отже, у третьому періоді журналістської та редакторської діяльності О. Маковей розпочав наукові дослідження. У 1899 р. він покинув редакторську службу. Але журналістською діяльністю Осип Маковей продовжував займатися, будучи співробітником журналу «Світ» [619] та газет: «Руслан» [55], «Діло» [774], «Буковина» [313], «Громадська думка» [619]. З редакцією «Руслана» він найтісніше співпрацював, що підтвердили опубліковані там його матеріали.

Констатуємо, що О. Маковей займався професійно журналістською та редакторською діяльністю вісім років. Працюючи у редакціях різних періодичних виданнях він завжди проводив просвітницьку діяльність. Він, як журналіст і редактор, намагався привернути увагу української громадськості до тогочасного національного руху українців, до українського літературного руху на сторінках «Зорі», «Буковини», «Літературно-наукового вістника». Підсумовуючи можна з упевненістю стверджувати, що у міру своїх сил, таланту, вміння він віддано працював для українського народу. І це йому вдалося.

3.2 Діяльність О. Маковей як педагога

На зламі XIX – XX ст. Російська імперія та Австро-Угорська монархія вже не могли ефективно контролювати національно-культурні процеси та спрямовувати їх у русло денационалізації. Протистояти процесу дискримінації могла українська інтелігенція – сила, яка спроможна була б стимулювати культурний і освітній розвиток народу. О. Маковей вважав, що українська інтелігенція – це та «верства нашої суспільності, в руки якої зложено дальший розвій і долю народу», яка має «велику задачу і роботу перед собою; вона відповідає перед історією за всяку свою недбалість; вона приготує будучність своїм наслідникам; вона нарешті і сама собі улекшує життя, дбаючи про красні обставини в краю» [295, с. 1]. Тому він упродовж життя власною суспільно-політичною, публіцистичною, редакторською та педагогічною діяльністю намагався вплинути на виховання молодого українського покоління та на формування української інтелігенції. За волею долі йому найбільше довелось працювати з плеядою молодих українських письменників та вчителів. Саме вони, за його свідченням, відігравали значну роль у вихованні та навчанні молоді, впливали на формування національної свідомості українців, прищеплювали любов до рідного слова.

Двадцять п'ять років Осип Маковей присвятив праці на педагогічній ниві, будучи учителем української мови та літератури, директором семінарії. Про

початок педагогічної кар'єри він в автобіографії писав: «Я взяв ся до учительської праці щиро і радо та багато причинив ся до піднесення рівня науки української мови...» [695, с. 237]. Як уже зазначалось, він розпочав педагогічну діяльність у Чернівецькій учительській семінарії з німецькою мовою навчання. Про цей заклад Осип Маковей писав: «...Се справді не одна школа, а ціла педагогічна фабрика з різними школами під одним дахом, одним зарядом. У великім, досить вигіднім будинку посеред садів були до осені 1909 р. з одного боку хлоп'яча школа вправ, два приготовляючі курси і чотири роки мужеського семінару, а з другого боку дівоча школа вправ і приготовляючі курси та жіночий семінар, ... а є ще тут і фребелівська школа, де виховує ся щороку по 40 дітей, а практикує все з кільканадцять кандидаток» [501, с. 20]. До своєї праці у семінарії педагог ставився з глибоким почуттям відповідальності. Викладацька праця стала поштовхом до його самоосвіти. І в цей час він самоутвердився як педагог, склавши вчительський іспит на головного учителя та здобув науковий ступінь доктора філософії.

О. Маковей як педагог мав «лагідну вдачу, спокій, любов до молоді, любов до предмету, ініціативу, незвичайну розважність, велику точність, справедливість». Він зумів зацікавити учнів українською мовою та літературою, що було нелегко в семінарії з німецькою мовою навчання. Для заохочення студентів предметом він на уроках проводив диспути, що зближувало вчителя та молодь. Педагог мав бажання створити літературний гурток у семінарії, але йому не дозволили. Тому він запрошував учнів до себе у гості. Ці зустрічі перетворювались на своєрідні збори, на яких Осип Маковей висловлював думки про покликання народного учителя, про його подвижницьку діяльність на користь українського народу. Особливо цікаво він проводив уроки граматики – не мучив сухими граматичними тайнами, а вчив граматики під час читання кращих літературних творів Івана Котляревського, Панаса Мирного, Івана Франка, Юрія Федьковича. Часто О. Маковей задавав письмові роботи, зокрема, написати твір, оповідання, нариси, відшукати та записати етнографічний матеріал. Він, як український педагог, зумів посіяти зерно любові до рідного слова серед студентів семінарії. Серед його випускників були українські письменники: Іларій Карбулицький, Данило Харов'юк, Сергій Канюк. З почуттям вдячності І. Карбулицький згадував про свого вчителя: «З его учительської діяльності треба піднести ту его прикмету, що д. Маковей, вступивши до учительської служби, вмів, як не може бути краще «відшукувати» між своїми учениками здібних хлопців, з яких – як се він не раз казав – дасть ся щось зробити і які зможуть своїй рідній землі послужити... Не одного цікавого і талановитого русначка, ...врятував д. Маковей перед цілковитим онімеченням у той спосіб, що зумів у питомий ему ввічливо-батьківський спосіб заінтересувати до української літератури і збудити в нім любов до рідного слова» [635, с. 5]. А перші літературні проби Сергія Канюка припали саме на період його навчання у семінарії. У 1901 р. газета «Буковина» надрукувала його оповідання «Варварка» і «Фонетика», а згодом ім'я юнака все частіше з'являлося на сторінках «Буковини», і в «Літературно-наукового вістника». Поважному наставникові і другу Сергій Канюк у квітні 1902 р. зі

Старих Мамаївців писав: «Прямую шляхом, Ви показали мені його, я ж був Вашим школярем і – серцем повіки останусь вдячним за те, що справили на добру дорогу» [159, арк. 1].

Такими ж приязними до українського педагога були відгуки випускників Львівської жіночої учительської семінарії з польською мовою навчання. У цьому закладі О. Маковей продовжував прищеплювати своїм учням любов до рідного слова, виховувати і навчати на культурно-історичному досвіді українського народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності. Саме таке виховання молодого покоління вчителів на традиціях українського народу, за його свідченням, дало б змогу вирішити відразу кілька виховних проблем: виховання національної свідомості, патріотизму, естетичного та морального виховання. Осип Маковей завжди вселяв надію українській молоді, що від них залежатиме майбутнє, а для цього потрібно спільними зусиллями працювати на благо свого народу. «Нам ніхто раніше не говорив про те, що «так вічно не буде», що прийдуть часи, коли всі будуть мати однакові права... – згодом згадувала його учениця П. Сімовичева. – Всі ми нетерпляче ждали години української літератури. Професор Маковей ніколи не вимагав, щоб ми вивчали тільки дати, прізвища, імена персонажів художніх творів, а говорив про вдумливе вивчення художніх творів, радив виписувати зразки пейзажів з творів І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, цитати з віршів Т. Шевченка, Лесі Українки та інших. Заохочував писати вірші, нариси, оповідання. Нам, українкам, давав завдання на вакаціях записати пісні свого села, описати сватання, весілля тощо» [680, с. 31]. Отже, ці свідчення очевидця досить глибоко розкрили сутність діяльності його як педагога. Та в цьому закладі О. Маковей працював недовго.

Від 1913 р. до останніх років життя Осип Маковей працював директором учительської семінарії у Заліщиках. Цей навчальний заклад тоді був досить у занедбаному стані. Будучи попередженим про важкий стан приміщення семінарії, він улітку 1912 р. побував у Заліщиках, щоб оглянути заклад та віднайти собі помешкання у містечку. Побутові умови семінарії вразили його і він у листі до О. Барвінського від 12 серпня 1912 р. писав: «Будинок семінарії (а властиво будинки, бо їх є 3) кличуть о помсту до неба. Кімнати низькі, вікна на метр від землі, вогкість, стухлина, холод, каміння. Бібліотека сплісніла, в однім з кабінетів я бачив правдиве живе муравлисько, як в лісі, – з кілька метрів мурашок! Зрозуміти годі, як держава має лице так нівечити людську молодіж і учителів...» [55, арк. 131]. Хоча знайомство з навчальним закладом не залишило позитивного враження, та все-таки О. Маковей вирішив обійняти посаду директора цієї семінарії.

До кінця 1913 р. йому вдалося роздобути нове приміщення для навчального закладу і власне помешкання, про що він писав: «Від грудня 1913 р. полегшало – і я, і школа живемо вже в кращих будівлях, сухих і ясных...» [55, арк. 152]. Для дітей із бідних сімей директор семінарії домігся відкрити інтернат, за що одержав прихильність з боку викладачів та учнів. Про свою директорську діяльність Осип Маковей писав у липні 1913 р. в листі до Олександра Барвінського: «Коротко сказати: не святі горщики ліплять, більша штука бути

добрим учителем, ніж директором, хоч – щоправда директура забирає більше часу, ніж учительювання...» [55, арк. 143]. Напевно, саме досвід громадської діяльності допоміг О. Маковеєві вирішити за короткий час поточні проблеми у Заліщиках. Та налагоджене життя у навчальному закладі перервала Перша світова війна.

Після демобілізації з війська Осип Маковей продовжував працювати директором Заліщицької учительської семінарії. Складним був повоєнний період у його житті, адже Східна Галичина увійшла до складу Польщі, яка вела дискримінаційну політику щодо українців. Про той час Д. Коренець у статті «Недуга, смерть і похорони Осипа Маковея» на сторінках «Діла» писав: «Несолодкою була його доля серед нових обставин. Він мусів як директор українець (як я це чув в по сторонніх та віродостойних уст, бо він сам не жалівся) терпіти чимало колючок, не згадуючи вже про ревізії і арешт, спричинений доносом, і це відчай підривав не помітно, але постійно його здоров'я» [671, с. 2]. Пережитий час у в'язниці вплинув негативно на стан здоров'я директора. Та він продовжував займатися педагогічною діяльністю, основною метою якої були виховання свідомого громадянина і патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин та формування у молоді потреби і вміння жити у громадянському суспільстві.

О. Маковей часто переживав за майбутнє випускників навчального закладу. З цього приводу Д. Коренець писав: «Багато журби причиняла йому також доля його учеників. Він бачив, що семінаріальна матура не дає хліба. Багато його учеників опинилося на посадах по найбільш запалих кутах західної і північної Польщі. Та останніми часами і там же стало для них місця. Це було предметом його журби. Він думав про те, куди би скерувати молодь, особливу ту, яка рік-два повчиться і застогне, а потому в неї по його вислову «ні пан, ні Іван» [671, с. 2]. Справді, випускники семінарії опинялись у важкому становищі. Здобувши освіту, вони часто не могли влаштуватися на роботу. Але молоді вчителі були професійно підготованими та національно свідомими українцями, що тоді було надзвичайно важливо. «Національне виховання, українська свідомість, зацеплена в молодіжні і в народі, це таке добро, що його й знівечити не можна й воно скоріше чи пізніше виведе суспільність на власну широку дорогу» [715, с. 4]. – писав директор семінарії.

Як український публіцист, Осип Маковей часто друкував статті на педагогічну тематику на сторінках буковинської та галицької періодики. Власний аналіз про підготовку українських учителів різних поколінь він виклав у публікації «Листи до читателів» («Буковина», 1897). Національна свідомість вчителя старшого покоління була на низькому рівні. Такий учитель втішався піднесенням національної свідомості українців, але часто, за свідченням автора, «закидав по-німецьки», не знав української історії, літератури, а про українців підросійської України навіть нічого не чув. Тому такий учитель на високому рівні не зміг би виховати молоде покоління, адже він, за свідченням автора статті, «навіть не знав, як собі поступити, аби дитина ніколи в світі не знімчила ся, ані зволощила ся, тільки зістала до смерті рускою» [406, с. 2]. О. Маковей вважав, що кращою була підготовка вчителя молодого покоління, якому «вже

не треба багато говорити, як і що; і се читав, і се знає, і о тім чув, і то собі запам'ятав – то вже що інакше, для такого не треба довго розписувати ся, він уже знає, що й до чого» [406, с. 2]. У порівняльній характеристиці він підкреслював значимість фахової підготовки педагогів, яка у майбутньому відображувалась на формуванні національної свідомості учнівської молоді. Слід зауважити, що педагоги різного покоління здобували освіту у різних умовах. Молодий педагог навчався у період національного руху українців, коли існували українські періодичні видання, виходили у світ художні твори українською мовою. Для учителя старшого покоління таких умов ще не було створено.

Ще будучи редактором «Буковини», Осип Маковей про рівень освіченості українського населення буковинського краю писав: «А що-ж казати про Буковину, про буковинських русинів? Одні виховували ся в таких школах, що й не чули руского слова; других учив такий учитель рускої мови, що сам нічого не знав; молодші знов уже знають дещо і з рускої історії і літератури, знають без похибки писати по рускі. Є старі, що виховували ся не тільки в школі, але й дома по-німецьки; є молоді, що вже мати і батько говорили з ними лише по руски. Дуже а дуже ріжнородні люди щодо свого виховання і освіти» [406, с. 2]. Слід зазначити, що на той час австрійський уряд дозволяв викладати українську мову у школах, розширював мережу початкових шкіл та середніх навчальних закладів на західноукраїнських землях. Та рівень знань української мови, літератури, історії випускників навчальних закладів залежав все-таки від фахової підготовки та національної свідомості учителя.

У власних публікаціях О. Маковей звертав увагу на розвиток народних шкіл, завданнях, що ставились перед тогочасним шкільництвом. Він вважав, що освіта була основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Тому він стверджував: «Нашому молодому поколінню все треба товкти вчися, вчися! Не лиш для хліба, ще більше, для власної освіти, для визволення. Ми терпимо через нашу безосвітність і безкультурність» [404, с. 4]. Звичайно, підвищення освітнього рівня народу дозволило б активізувати тогочасний національний рух українців.

Будучи редактором «Буковини» та «Літературно-наукового вістника», він згуртував навколо видавництва педагогів, які писали твори для дітей та статті на педагогічні теми. Серед них були Євгенія Ярошинська, Іван Бажанський, Іван Синюк, Стефан Ковалів та інші. Водночас виховання та навчання молодого покоління було не тільки тематикою публіцистичних праць Осипа Маковея, але й художніх творів. В основу змісту багатьох творів українського письменника («Записки професора», «Година граматики», «Задача», «Образа честі», «Сердак») взято ситуації з його педагогічної діяльності. Ці твори були пройняті глибокою душевною симпатією до сільської бідноти. Вони висвітлювали високі моральні якості учнів з бідняцьких родин, здібності і природний розум, яких душив тогочасний суспільний лад. Паралельно підтекстом кожного художнього твору було виховання моральних цінностей.

Його найкраща повість «Ярошенко» була написана для учнівської молоді, чим й обумовлено деякі особливості побудови твору. Він намагався зробити

фабулу повісті простою і захоплюючою. Особливо цікаво письменник відтворив момент, коли козаки робили вибір для власної допомоги одному із ворогів українців. Цей епізод заставив задуматись не одного читача над долею українського народу. Адже гіркою була доля того народу, що не зміг створити чи утримати власну державу. Отже, сумний, навіть трагічний, але у той же час повчальний момент з історії України обрав О. Маковей для сюжету свого твору

Особливу увагу звернув автор у повісті на особистість керівника козацького війська Петра Сагайдачного. Письменник дав можливість побачити його як живу людину з усіма її болями, сумнівами і тривогами. Гетьман глибоко ображений, йому боляче, коли козаки обрали замість нього Бородавку, але він не дав волі своїм почуттям, а, навпаки, допоміг козакам зробити правильний вибір у важкій і важливій ситуації. Осип Маковей відтворив у повісті урочистості повернення булави Петрові Сагайдачному: момент, коли гетьман не піддавався торжеству, а відчував ще більшу відповідальність за долю козацтва та за українську землю. Для гетьмана власний біль ніщо: своє поранення він сприймав «як би комар укусив», але сумніви не покинули його голови щодо козацької підтримки поляків у Хотинській війні проти турків. Своім виступом перед козаками гетьман переконував їх підтримати поляків: «Король його милость сказав, що за нашу поміч підтвердить нам нашого митрополита і єпископів і що не буде ширити унії. Дав слово!... І я кажу: не треба нам лишати християн у такім нещастю, ми повинні їм допомогти. Ляхів гудьмо, та з ляхами будьмо. Ану, не поможемо ми їм, тоді невірні розпустять на всі сторони свої загони; не буде кому боронити землю християнську, бо і нас можуть потім змести» [569, с. 73]. Викриття П. Сагайдачним задумів поляків, їхню підступність та бажання прикритись українським козацтвом непокоїли гетьмана, та обставини змушували підтримати саме їх. Таким чином, автор повісті акцентував увагу на ролі керівника, який повинен передовсім дбати про власний народ. Лише під керівництвом авторитетного і патріотичного провідника народ міг би заснувати та розбудувати власну державу.

О. Маковей часто зустрічався з учнівською молоддю. М. Рудницький у спогадах «Письменники зблизька» описав його зустріч з учнями гімназії, що відбулася у 1908 р. у Бережанах. Гімназисти з нетерпінням чекали цієї зустрічі, бо вони мали змогу обговорювати важливі питання для них з українським письменником. Цікавим для учнів стали виступ Осипа Маковея про розвиток української літератури та бесіда про перші літературні проби, при яких треба навчитися «відрізняти шкаралупу від того, що вона закривала». Особливо цікавила учнівську молодь його співпраця з Іваном Франком та Михайлом Грушевським у редакції журналу «Літературно-наукового вістника». Він розповів учням про повсякденне життя у редакції, яка за його свідченням, «нагадувала потроху фабрику, де сировину очищується і переробляється, поки вона не стане придатною для загального вжитку» [764, с. 138]. Автор спогадів писав: «...Маковей почав довгий виклад на теми, які і сьогодні хвилюють молодих авторів. І не одне кинене ним зауваження глибоко запало нам у душу і стало спонукою до дискусій, які тяглись у нашому гуртку під час перерв між

заняттями і на наших прогулянках протягом довгих місяців» [764, с. 139]. Безумовно, такі зустрічі були важливою подією у житті учнівської молоді та відігравали значну роль у їх вихованні.

Просвітницьку діяльність О. Маковей проводив і серед педагогів. Будучи активним учасником суспільно-політичного життя буковинського краю, він спонукав учителів до участі в «Українській радикальній партії Буковини». Про це діяч в автобіографії писав: «Безцеремонний був народ – ті наші політики і їх прихвостні-кадильники. Я воював з ними і – як мені й досі здається – боронив розумну справу: організацію знизу, селян та учительства» [695, с. 238]. Тогочасні буковинські педагоги, за його свідченнями, склали майже всю буковинську інтелігенцію, бо своїми силами підтримували українську справу на належному рівні. На сторінках «Буковини» він опублікував «лист до товариша-учителя на Буковині», в якому пояснив «куди дівала ся за 60 років політики наша енергія і праця на Буковині». Осип Маковей вважав, якщо учителі-радикали «справді прихильниками радикальних ідей» і «радикали з переконання», то повинні «перш усього перестудіювати докладно цілу історію української політики в нашій країні ... розділити в чім лежить вина нашого політичного застою – чи в лихій тактиці, чи в злій волі наших політичних проводирів» [295, с. 2]. Цей лист був адресований свідомим учителям, оскільки автор був переконаний: учительство краю відігравало значну роль у тогочасному суспільстві краю, а його діяльність змогла б покращити життя українців.

Будучи директором семінарії у Заліщиках, О. Маковей продовжував просвітницьку діяльність серед педагогів. Він читав лекції про розвиток української мови та літератури, проводив практичні заняття. У 1918 р. на педагогічних курсах у Кам'янці-Подільському виступав з лекціями на тему «Розвиток національної української думки» [18, арк. 8] [див. дод. М]. З приводу лекцій у листі до Кирила Студинського від 22 грудня 1918 р. він писав: «Просили з лекціями на учительській курси. ... Видко, мої лекції подобали ся, бо по них не раз і плескали в руки і співали «Заповіт» (по лекції про Шевченка) або наші пісні патріотичні, а при кінці, як у нас пишуть, оваціями не було «кінця»... Сі учителі – се вже готові українці, їх не треба наворачувати на наш бік, але достає їм кріпких основ для їх свідомості і тут курси українознавства справді потрібні» [18, арк. 165]. Маємо право констатувати, що бажання працювати на користь українського народу не покидало його і в останні роки життя.

Осип Маковей як редактор, критик, відомий громадський і культурний діяч, допоміг багатьом тогочасним молодим українським письменникам. З цього приводу на сторінках «Самостійної думки» було написано: «Він ніколи не відпихав від себе тих, що тільки починали писати, але навпаки він старався притягнути їх до себе й тишився, коли міг і комусь з талантів подати свою конечну руку... Таким своїм культурним та людським поступуванням він заохочував українців до думання й творення» [715, с. 2]. За короткий час перебування на посаді редактора «Буковини» та співредактора «Літературно-наукового вістника» він виплекав цілу плеяду українських письменників.

Ольга Кобилянська в автобіографії писала, що «особистість Осипа Маковея відіграла свою незлу роль у мене як письменниці» [586, с. 218]. Будучи редактором «Буковини», він розумів реалії тогочасного суспільного життя на Буковині, які впливали на становлення літератури як соціокультурного явища. Тому О. Маковей писав: «Німецька культура, яка здавна панує на Буковині, і політичне верховенство волохів надовго здержали там розвій руської інтелігенції... Серед тяжких для русинів обставин на Буковині Ольга Кобилянська могла дуже легко стати німецькою писателькою, а не руською...» [600, с. 44]. Розуміння цього стало однією з причин, що спонукло його залучити талановиту письменницю, яка спочатку писала більше німецькою, ніж рідною мовою, до співробітництва в український часопис.

За сприяння Осипа Маковея через буковинську пресу увійшов в українську літературу такий видатний майстер, як Марко Черемшина, який у листі до нього назвав себе «буковинським гуцулом». Ще в 1896 р. на сторінках «Буковини» було надруковане перше оповідання Івана Семанюка «Керманич», підписане псевдонімом «Марко Черемшина», що відтоді так і лишився його літературним ім'ям. Згодом у «Літературно-науковому вістнику» О. Маковей виступив із рецензією на цикл творів «Листки», де він писав: «В них Марко Черемшина намагається підійти під лад теперішніх модерністів: фантазує, символізує, старається описати такі ніжні речі, як ледові квіти, і часом попадає у надмірну і майже нездорову чутливість» [692, с. 49]. Критик радив молодому письменникові «заправляти свій талант на живих подіях, але не заморожених фіалках та ледових квітах».

Працюючи редактором «Буковини», Осип Маковей підштовхнув учителя Івана Бажанського до літературної праці. І саме на період його редагування буковинською газетою припала творча активність молодого письменника. Завдяки йому дебютував Іван Синюк, автор чудових ліричних творів збірки «Образки з життя і природи», що ними захоплювався чеський дослідник Ф. Ржегорж. У цей час О. Маковей розпочав друкувати твори адвоката Андрія Чайковського. Пізніше він писав про молодого письменника так: «...Чайковський має те, чого бракує багатьом сучасним письменникам: хист спостерігача і зацікавлення до людей, яких бачить. Він має неоціненний дар – здоровий розум. Він – оповідач, себто людина, яка знає багато життєвих пригод і оповідає їх так, що загострює нашу увагу» [764, с. 140]. Саме тоді твори Тимотея Бордуляка вийшли у світ завдяки Осипу Маковею, який підштовхував молодого священика писати, незважаючи на важкі умови життя, які часто губили талановитих письменників.

Газета «Буковина» стала «літературною орбітою» для Василя Стефаника, що дало підставу Лесі Українці зарахувати його до «буковинського тройзілля», а Ольга Кобилянська його назвала галицьким Федьковичем. О. Маковей був вражений новелами В. Стефаника, надісланими до редакції «Літературно-наукового вістника» в 1898 р. Хоча все-таки він радив молодому письменникові глибше «обробляти і шліфувати» свої твори. Таким чином його по праву можна називати «ювеліром» творчості багатьох літературних імен, без яких сьогодні важко уявити українську літературу.

Підсумовуючи констатуємо, що Осип Маковей належав до когорти особистостей, які стимулювали культурний і освітній розвиток народу. Він сподівався на кращу долю українського народу. Педагог своєю різноплановою діяльністю прищеплював любов до рідного слова учнівській молоді, допомагав молодій генерації українських письменників та вчителів. Він змінював місце проживання декілька разів, але це не заважало йому зробити немалий внесок у формування національної свідомості української інтелігенції та учнівської молоді Галичини та Буковини.

3.3 Національна ідея в літературній та публіцистичній спадщині Осипа Маковея

Європейські модернізаційні процеси в кінці XIX ст. викликали національне відродження недержавних народів Австро-Угорської монархії. «Нема такого кутка в Європі, де б не піднімали ся давно пригнетені народи, дбаючи про те, щоб розвинути свою самосвідомість і здобути собі право, жити і розвивати ся по своїй волі» [296, с. 1], – писав О. Маковей на сторінках «Буковини». Кожен народ шукав свій власний шлях до визволення. У свідомості тогочасної української інтелігенції утверджувалася ідея необхідної боротьби за відродження власної української державності. У цей час відбувалося єднання українського народу на ґрунті позитивної праці, знання і самопізнання, високої поваги національної гідності. «Ми русини хочем бути вже раз вільним народом, а нічийми попихачами, ані польськими, ні московськими, ані жидівськими, ані волоскими (румунськими – *В.П.*) ...досить носили ми ярмо, тепер вже не хочем і не будем» [381, с. 1], – писав український журналіст.

Якщо ще на початку XIX ст. пророцтво, що Україна може відродитися як держава, для більшої частини українців здавалося неймовірним, то в кінці століття воно вже не сприймалося за утопію. Про ідею політичної самостійності українського народу заговорила українська громадськість після виходу брошури радикала Ю. Бачинського «Україна irredenta». Ця праця породила дискусію серед українців. Адже більша частина українського народу не була готова до радикальної ідеї і тому схилилась до автономії українських земель у складі Австро-Угорської чи Російської імперій. «Далеко-далеко, хто знає, в котрім столітті, мріє у них в світлі критики соціалістичної своя держава . Все те красна фатаморгана і така далека ціль нікому не шкодить, ані не помагає. Се пророцтва радикальні» [559, с. 1], – висловив своє ставлення до згаданої вище праці Осип Маковей від імені народолюбів краю у березні 1896 р. на сторінках газети «Буковина». Тоді він належав до прихильників української автономії у складі Австро-Угорщини. «Працюємо і для добра Австрії, бо вчимо народ любити і цінити конституційну Австрію, де народність поважають. Ми заставляємо наш народ брати участь в європейській культурі і політиці, тим що не даємо єго прилучити до деспотичного колоса, котрий грозить забрати всю стару цивілізовану Європу» [296, с. 2], – писав український публіцист. Отже, у середовищі діячів українського національного руху на західноукраїнських землях в останні роки XIX ст. зародилася ідея цілком політичної самостійності

українського народу, але тоді більша частина української громадськості ще не сприймала цю ідею реалістично. Серед них був і О. Маковей.

Слід зауважити, що на кінець XIX ст. не було розв'язане національне питання, що передбачало усунення несправедливості щодо українців. Зокрема, вони зазнавали дискримінації в соціально-економічній, політичній, культурній сферах, самостійно визначити політико-правовий статус країни. На шляху консолідації української нації стояли істотні перешкоди, бо інтереси самих українців великі держави Європи не враховували. Розшматування українських земель між Російською імперією та Австро-Угорською монархією крало серце Осипа Маковея, про що він писав у вірші «Привіт Україні»:

*«Так нас розділили граничні стовпи,
жандарми, солдати і варти,
що вже українці не знають, хто ми,
а ми про них відаєм з карти» [487, с. 150].*

Усвідомлюючи тогочасне становище, О. Маковей писав, що потрібно «не дати себе пожерти сусідам ... не дати загинути нашому народові як нації» [558, с. 2]. Безумовно, у такому важкому становищі необхідно було українцям прищеплювати національну свідомість, повагу до історії України та до рідної землі. Це і стало основною ідеєю просвітницької діяльності Осипа Маковея впродовж життя – він був переконаний, що «треба бути гордим за свою національність!».

Саме із роздумів над своєю національною ідентичністю, своїм минулим, сучасним і майбутнім ферментувалася, як правило, національна ідея. На сторінках «Буковини» О. Маковей подав свої міркування про націю, її потреби, відносини, ідеали. Він виходив з того, що «всяка група людей, яка складає один тип, становить націю ... виробляє ся самою природою, а не державою» [296, с. 1]. Такій історичній спільноті людей властиві спільна територія, мова, національна свідомість, риси психологічного складу, що проявляються у національному характері. Слід зауважити, що Осип Маковей виникнення нації не прив'язував ні до держави, ні до якогось суспільного ладу, пояснюючи, що «межі етнографічні і державні дуже рідко сходять ся». Цим він чітко стояв на постулатах М. Грушевського. При цьому О. Маковей акцентував на праві самовизначення та вільного розвитку кожної етнічної спільноти: «Відродження народів в XIX столітті полягає на тім, що кожна етнографічна одиниця вимагає, щоб їй дали право на існування власної культури, щоби в державнім законодавстві забезпеченні були їй всі права та потреби. З сего погляду і ведуть боротьбу всі народності, отже і ведуть русини...» [296, с. 1]. Отож, можна сказати, що мова ішла про прагнення етносу до самозбереження, вільного розвитку її культури на законодавчому рівні. Хіба така думка, при всіх неточностях, не віддзеркалювала суть національної ідеї будь-якої нації, а тим більше тієї, яка прагнула волі? Такі міркування Осип Маковей формулював досить часто, що мало особливе значення напередодні Першої світової війни та під час революційних потрясінь у Росії. Подібне мислення залишалось актуальним також і в умовах тогочасного політичного життя Австро-Угорщини, яке характеризувалось посиленням реакції та соціал-демократичною пропагандою

«державної ідеї», іншими словами «національно-культурної автономії» в рамках австрійської держави [699, с. 2]. Та О. Маковей бачив Українську державу не культурно-національною автономією, а міцною демократичною «вільною самостійною республікою – Україна». А на чолі цієї держави, за його мрією, була б українська влада. Про таке бажання засвідчили його роздуми у вірші «На Лисячій горі». Прогулюючись по Києву, український письменник біля Маріїнського палацу мріяв:

*«Палата нічого, здала би ся нам,
не треба й великої зміни:
нехай би тут лиш не чужинець сидів,
а наш президент України...»* [430, с. 160].

Отже, ще на кінець XIX ст. Осип Маковей хотів бачити Україну соборною на чолі з українською владою.

Для самозбереження і перетворення в модерну націю українцям необхідно було не лише зрозуміти, що вони відрізнялись від інших народів, але й збагнути, що їхніми співвітчизниками заселена частина Російської та Австро-Угорської імперій. Це усвідомлення означало сприйняття ідеї єдності та соборності України. Та на той час існувало ряд перешкод для їх втілення. Певні стереотипи мислення наклала на українців історія перебування у межах різних держав. Адже в роз'єднаних частинах українських земель формувалися відмінні риси господарської інфраструктури, політичної культури, етноконфесійних відносин. Усвідомлюючи складність існуючої ситуації, О. Маковей писав: «Як широка Україна-Русь, так всюди нема в нас почуття спільності, нема зносин, нема широкої спільної помочи, нема свідомости, що не тільки світа, що в вікні. Коли українцеві в Золотоноші або в Кобеляках цензура не дозволить видати книжку, так він уже опускає руки, всю Україну вважає за пропащу. Думками не сягне в той час, коли народ буде вольний...» [312, с. 1 – 2]. Він стверджував, що тільки разом українці змогли б подбати про себе та рідну землю. І надія була тільки на українських патріотів, які повинні були б пропагувати «справедливий і широкий погляд на справи цілої Русі, і сеї, що за Збручем, і тої, що за Прутом, і третьої, за Карпатами». Тому Осип Маковей часто активізував своєю публіцистикою національних патріотів у боротьбі за національні права, переконував, що коли «спільними силами візьмемо ся до роботи, видвигнемо наш корабель народний з мілини, розпустимо вітрила і цілою силою пари причалимо до зеленого берега рідної нашої землячки України-Русі!» [378, с. 3].

Особливо важким було становище українців Наддніпрянської України. Русифікація українців у Російській імперії ускладнювала поширення тут національно-визвольного руху. «Так ото і на Україні могли би наші українці далеко більше зробити, як би хотіли, і пам'ятали, що за кордоном їх земляки всіх сил добувають з себе, аби дійти до сеї мети, яка українцям законами заборонена. А так що? Гірше ката свої діти матір розпинають» [312, с. 1 – 2], – писав О. Маковей. Тому він вважав, що особливо потрібно було проводити просвітницьку діяльність на землях підросійської України, бо саме там проживала більша частина українців. Саме це б остаточно зробило процес

націотворення повномасштабним і незворотним.

Тогочасному становищу українського народу по різні кордони Осип Маковей присвятив велику кількість праць. Особливо виокремлювалася із них стаття «Від Вислока аж по Дон – русин всюди автохтон!» («Буковина», 1897). Тут автор проаналізував розвиток національного руху українців у Галичині, Буковині, Закарпатті та Наддніпрянській Україні. Він вважав, що західноукраїнський регіон, на відмінну від Наддніпрянщини, відзначався високим рівнем національної свідомості населення та стійким прагненням до творення національних форм суспільного життя. О. Маковей окреслив тут становище українців, розвиток їх національного життя в Галичині, Закарпатті та Буковині. У закарпатському краї, за його свідченнями, українці були у найважчому становищі. Він запропонував спільно українцями відсвяткувати столітній ювілей українського національного відродження в 1898 р. Також він підкреслював, що кожному українцю повинна бути дорога українська земля і, незважаючи на труднощі, вони мусять спільно гуртуватися навколо ідеї соборності.

Цією публікацією автор намагався привернути увагу українців до ідеї консолідації нації, що йому вдалося. Згадану вище статтю прокоментували польські, румунські, москвофільські, українські періодичні видання. Зібравши відгуки на адресу власної праці, Осип Маковей подав їх в огляді «Голоси праси» («Буковина», 1897) з власними коментарями. За його свідченням, «Gazeta Polska» у статті під заголовком «Наші русини» («Nasi Rusini») шукала відповіді на запитання «Хто такі русини?» та доброї так і не знайшла. «Bukowiner Post» не була противником національних змагань українців та їй не сподобалося «наше старання, щоби русини знали, що їх народ, то не жменя русинів над Прутом», але значно більше. А «Галичанин» висловив протест проти святкування ювілею національного відродження українців. Отож, огляд «Голоси праси» засвідчив серйозне ставлення О. Маковей до власних опублікованих роздумів та ідей у статті «Від Вислока аж по Дон – русин всюди автохтон!».

Слід зауважити, що будучи співредактором новоствореного журналу «Літературно-науковий вістник», він активно брав участь у святкуванні столітніх роковин нової української літератури (1898). Цей ювілей став всеукраїнським святом, яке підготувало «Наукове товариство імені Шевченка». На сторінках «Записок Наукового товариства імені Шевченка» Осип Маковей звертався з закликом до українського народу: «Наукове товариство імені Шевченка» у Львові, котрому нинішні обставини надали першорядне значення в культурнім життю українсько-руського народу, взяло на себе ініціативу святкування сего пам'ятного моменту і звертає ся до всього українсько-руського загалу, до наукових та культурних інституцій всіх слов'янських народів з зазивом – взяти участь в сім великім культурнім святі українсько-руського народу, святі національної рівноправності і загального поступу» [527, с. 101]. Отже, він покладав великі надії на сторічний ювілей появи «Енеїди» Івана Котляревського, який повинен згуртувати українців та змінити їх життя, та активно брав участь в організації святкування цього свята.

На сторінках періодичних видань український публіцист часто стверджував, що великою бідою для українців було їх різновекторне бачення майбутнього України, адже «консолідація не є ціль, тільки средство». Але, на жаль, ідеали у провідників були неоднакові. Особливо це твердження стосувалося суспільно-політичного життя західноукраїнських земель. З цього приводу О. Маковей писав: «Таким чином вийшло для русинів незвичайно трудне положення: в Росії безнадійність, насильна русифікація; в Австрії тяжка робота за всю широку націю при слабих силах, а притім ще домашня боротьба з ренегатами... В національним взгляді бачимо з одного боку як на рускі сили досить енергійну культурну роботу, з другої сторони нищення сеї власної культурної роботи, а ширення російської» [296, с. 3]. Отже, він розумів, що Російська імперія різними способами намагалася одержати прихильність українців західноукраїнського регіону, що і стало метою її просвітницької роботи. Водночас поступки австрійської влади у культурно-національному житті сприяли модернізації української нації, відкривали сприятливі умови для консолідації української нації, національного відродження й зростання національної самосвідомості українців. До цієї влади був прихильний Осип Маковей.

Як патріот свого народу, О. Маковей мав бажання примирити українців москвофільського та народовського табору, бо лише спільними зусиллями український народ зміг би створити собі власне майбутнє. Як уже зазначалось вище, найкращим приводом для примирення він вважав столітній ювілей українського відродження. За його радикальним задумом святкувати ювілей повинні були разом народовці та москвофіли разом, за таким сценарієм: «В залі Народного дому у Львові (так само і в Чернівцях) концерт. Під час назви в залі тихо, всі ждуть на щось важне. На естраду виходять відпоручники різних народовських товариств, і стають по правім боці. По лівім уставляють ся відпоручники москвофільських товариств і Дідицький в імені їх відзиває ся так до народовців: – Мої панове! Довго ми блукали манівцями і других на манівці зводили. Але від нинішнього дня ми, всі москвофіли, покидаємо свою шкідливу роботу і стаємо народовцями. Простіть нам наші гріхи і прийміть нас! Вся зала в плач. Тільки літ блуканини і праці раз! Руске серце не може неприняти сеї новини сльозами радости... Відтак вся публіка встає і співає: «Ще не вмерла Україна!» так грімко, як досі ніколи не співала. Дальше концерт не може відбутися, бо всі такі зворушені!» [358, с. 3]. О. Маковей хотів радикально змінити хід ідейної боротьби українців. Хоча задум українського патріота був не реальний, та він все-таки стверджував: «Коли-б мене і в Галичині і на Буковині послушали, то ювілей відродження Руси був би справді новим другим відродженням. Ось до чого ми повинні змагати, ось який ювілей ми повинні устроїти!» [358, с. 3]. Отже, він у власних публікаціях неодноразово висвітлював власні надії на 1898 р., як на рік великих змін у житті українського народу.

Спільна політична стратегія українських патріотів, бачення майбутнього єдиної нації, а не лише окремих її частин дали поштовх до формування поступового єдиного погляду на минуле українського народу. У статті «Наша

мета», що була опублікована в газеті «Буковина», О. Маковей намагався довести, що українці – це нація з власною багатовіковою історією. За його свідченням, український народ «з давніх часів кладе... підвалину до свого культурного розвитку, засновує державу з осередком в Києві, матері рускої країни», де «цілими віками відбуває ся там культурна робота», але «перетинає ся головню погромом татарським» і тоді «переймає Галич і Володимир Волинський ролю Києва» і «корона Данила, то та корона, около котрої з'єднана було свого часу вся Русь» [437, с. 1 – 2]. Автор статті писав, що після занепаду державних формувань на території України українці як нація «вступають в новий державний організм і там то з більшим то зменшим успіхом ведуть політичну боротьбу з націями тих нових державних організмів», а потім «повстає Гетьманщина, все таки свого рода держава руска, але і вона минула ся, перемінила ся в губернії російського царства» [437, с. 1 – 2]. Хіба можливо було з історією таких могутніх держав, як Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Гетьманщини, і не бути нацією. У статті О. Маковей ставив запитання перед українцями: «Де ж сліди нашого тисячолітнього життя? Де добутки нашої тисячолітньої культурної праці? Де твори наші державні? Де позначки нашої культурности? Де свідоцтво того, що ми нація?» [437, с. 1 – 2]. Ці питання спонукали задуматись не одного читача «Буковини». Автор статті намагався привернути увагу до існуючої проблеми українське суспільство. Він розумів, що лише спільними зусиллями українці могли б творити власне майбутнє. Тому необхідно, щоб бажання мати власну країну домінувало в українців з усіх куточків української землі і стало ґрунтом до національної єдності. І українська нація, яка неодноразово створювала і втрачала свою державність, повинна змогла б відродити власну державу.

Як уже зазначалось, Осип Маковей брав активну участь у роботі культурно-просвітніх товариствах Галичини та Буковини, що сприяли національному відродженню українців. Українські товариства використовували у рамках статусу всі можливі засоби і методи освітньої праці відповідно до понять, потреб і настроїв часу, стоячи неухильно на сторожі моралі, християнської і громадської етики. «В котре наше товариство заглянемо, всюди бачимо, що воно могло би сто разів красне розвивати ся, як би ми хотіли. Чи се товариство просвітне, чи політичне, чи економічне – все одно; з чистою совістю ми не можемо жадним чванити ся; можемо тільки сказати: початок незлий, і брати ся жваво до дальшої так дуже потрібної роботи» [376, с. 2], – писав він. Діях вважав, що українські товариства мали велике суспільно-політичне та ідеологічне значення. Адже під впливом їхньої просвітницької діяльності зростала національна самосвідомість українців, закріплювалося почуття національної гідності. Отже, діяльність товариств справляла значний вплив на перетворення західноукраїнського населення на згуртовану націю. «Народ – то ти, він, ми, ви, вони і я. Права і обов'язки народу, то права твої, его, наші, ваші, їх і мої. Воля і голос народу – то воля і голос нас всіх. А що нарід цілий своєї волі в суспільнім життю не виявляє, бо не вміє, або не хоче, або не дають ему виявити, то нема волі і голосу народу, тільки є воля і голос тих, що за нарід і для народу думають і працюють. Тому вартість не становлять ті мільйони, що

родять ся, плодять ся і вмирають, лише ті тисячі, що его культуру підносять» [498, с. 1], – писав О. Маковей. Він вважав, що на українців західноукраїнських земель покладався важкий обов'язок – бути епіцентром національного єднання. З цього приводу Осип Маковей писав: «Ми мусимо в Австрії придбати стільки власного добра, щоби в потребі мали що роздати і між братів українців, заким вони самі дороблять ся свого. Ми мусимо берегти свою гідність так, щоби нас українці не соромили ся, щоби приклад наш додав їм духа і сили витерпіти всі невзгоди. Годі нам не сягати думками дальше, як по стовпи галицької та буковинської границі, що в нас річ звичайна. Всякий поступок свій мусимо міряти мірою загальнішою, не спеціально галицькою або буковинською» [376, с. 2].

Де б не жив і не бував О. Маковей, чи то у Львові, Чернівцях, Заліщиках, Одесі, Києві, чи Бережанах, його не покидали думки про реалізацію національної ідеї, прагнення жити і працювати для народу. Довгий час він мріяв про поїздку на Наддніпрянську Україну, зокрема, хотів відвідати Київ. Уперше український патріот відвідав столицю України у 1897 р., про що він у вірші «Привіт Україні» написав:

*«Вітай, дорога Україно моя!
Чи дужа ти, нене, здорова?
Пропали і воля, і сила твоя,
а все ж ти й сьогодні чудова!
... Прийми мене, мати; я рідний твій син,
редактор з-над синього Прута;
не бачив я досі тебе ані раз,
писав про тяжкі твої пуга.
Вся сила моя і вся слабкість моя –
сталеве перо і чорнило...»* [487, с. 150 – 151].

Факт, але до того часу він писав про красу всієї України і ніколи не бував за кордоном Австро-Угорської монархії. Власні враження від цієї подорожі Осип Маковей подав у збірці «Подорож до Києва». У ній вилились його роздуми, емоції та почуття, які переповнювали його на прогулянках по столиці. Ця збірка – це і зустріч, і біль, і розлука, розчарування і надія поета. Автор переживав, щоб його емоційні поезії українця з Австро-Угорщини часом не образили українців з Російської імперії. І коли збірка була вже готова, він звернувся до Михайла Грушевського як до критика і порадника для вирішення майбутньої долі його патріотичних поезій. Це засвідчено в листуванні між О. Маковеем та М. Грушевським. Звертаючись до великого історика в у листі від 6 листопада 1897 р. він писав: «Посилаю Вам «Подорож до Києва». Прочитайте може дещо не до ладу, то що би в коректі змінив. А може прийдесть ся і переробити, не знаю; осудіть самі! Боюсь, щоби чим українці не обідили ся, хоч я того не мав і на гадці» [4, арк. 14]. А в наступному листі зазначено: «Коли годі помістити «Подорож до Києва», то годі, і тут нема що багато сперечати ся. Аргументи Ваші признаю. Але ліпше мені буде видрукувати поему ще у «Буковині» в цілості; вона, як агітаційна, може мати деякий вплив» [4, арк. 27]. Ця збірка стала апогеєм вияву патріотизму у творчості письменника, це

своєрідний гімн українській ідеї, що ґрунтувався на вірі у творчі сили власного народу, у його протистояння асиміляторській політиці, на зверненні до історичної пам'яті українського народу.

Осип Маковей підтримував також тісні взаємовідносини із письменниками Наддніпрянщини. Його епістолярій засвідчив дружбу з митцями літературного слова, зокрема з Борисом Грінченком, Миколою Міхновським, Михайлом Коцюбинським, Павлом Грабовським, Агатангелом Кримським, Лесею Українкою, Оленою Пчілкою. Будучи редактором газети «Буковина» та співредактором «Літературно-наукового вістника», він допомагав друкувати твори товаришам по перу. І не тільки. Українські письменники Наддніпрянщини, перебуваючи на західноукраїнських землях, гостювали в О. Маковея. Декілька раз він бував у гостях в українських письменників на Наддніпрянській Україні і привозив їм літературу із західноукраїнських земель. Це засвідчило донесення жандарма губернського управління про ввезення Осипом Маковеєм нелегальної літератури у Київ, що збереглося у ЦДІАК [1, арк. 4, арк. 9]. Колеги по перу запрошували його до співпраці у видавництвах Наддніпрянської України. «Ми маємо на меті видати літературний збірник (поезії, новелі, повісті, драматичні твори), в якому хотілось би помістити нові, ніде ще не друковані твори переважно з життя сучасної інтелігенції, а також на теми соціальні, психологічні і історичні. .... Сподіваємось, що справи літератури українців не менш дорогі Вам ... запросини не лишаються без доповіді» [207, арк. 2], – писали у листі до О. Маковея у 1903 р. М. Коцюбинський та М. Чернявський. Отже, стосунки між українськими письменниками західноукраїнських земель і Наддніпрянщини були досить тісними і плідними.

Осип Маковей доносив через власні літературні твори до народу національну ідею. З цього приводу Денис Лукіянович писав: «Звісно, Маковеєві не довелось ані віщуном стати, ані бути визначним речником стремлінь, болів, надій своєї доби, він був діагностиком» [698, с. 275]. Уже у своїх ранніх творах О. Маковей висловлював симпатії до знедолених людей. Його ранню творчість охарактеризував Остап Макарушка: «Терпіння суспільности, особливо-ж нашої, вже дуже рано зворушили душу поета і тому то він в перших своїх творах звернув в сей бік свою увагу» [700, с. 237]. Суспільно-політичне становище та соціальні умови не могли не зворушити серця молодого автора. Письменник жив болем і радіщами свого народу, талановито відображаючи у своїх творах гострі соціальні й психологічні проблеми суспільства. Більшість власних творів Осип Маковей написав через призму національної ідеї.

Письменник часто звертався до героїчних сторінок історії України, до волелюбних прагнень наших предків:

*«Вставайте, брати українські, зі сну,
умийтесь і вйо! до роботи!»* [301, с. 154].

Автор вірив у незламну волю українського народу до боротьби. Героями його творів часто виступають козаки, гайдамаки, опришки – люди незвичайної мужності і відваги, доброти і честі, відважні герої національно-визвольного руху українського народу. Він писав про сенс життя гайдамаків:

*«Наша присяга: правда, відвага,
пiмста за кривди, люта i грiзна,
бо ми гайдамаки, месники однакi,
що за народ нам i смерть не страшна!»* [320, с. 157].

Письменник не обминув своєю увагою опришків, яких «оспівували поети цілого світу», для яких не було вищого блага, як воля народу. О. Маковей розумів, що у нащадків таких волелюбних предків не можуть виникати сумніви щодо боротьби проти соціального зла та несправедливості. На прикладі героїв українського народу письменник втілював ідею національного визволення, тому він писав, що «в кого відваги нема до борби, той марно, безслідно пропаде» [449, с. 82].

Осип Маковей вважав, що Перша світова війна стала важливим випробуванням та трагічною сторінкою для українців. Адже українська земля стала міжнародною ареною для вирішення інтересів великих держав, а тисячі українців полягло на цій війні. «На невеликім просторі землі я начислив вісім кладовищ... Один з них, найбільший, має напис: «Pro patria» (За Вітчизну!). Це пам'ятник для оборонців тої спільної австро-угорської «вітчизни», що для одних народів була вітцем, для других вітчимою, а для третіх тяжким ворогом – і тому сама також загинула. Солодко і славно за вітчизну вмирати – але треба її мати...» [315, с. 234 – 235], – писав О. Маковей у творі «Вічна пам'ять», із збірки «Кроваве поле». Безперечно, кожний етап в історії народу, то результат важкої праці, жертв і змагань. Та, навіть, те, що можна вважати застоєм або регресом, також було результатом боротьби і певного зрівноваження сил. – Волелюбними переконаннями заспокоював поет у вірші «Брати»:

*«Кров пролита не пропаде, зродить нива –
Буде, буде Україна ще щаслива!»* [301, с. 238].

Проголошення незалежності Української Народної Республіки було апогеєм радості для нього, і це почуття вилилося у «витесані, гладкі строфи» у вірш «Привіт»:

*«Полетів би я на Україну...
щоб натішитись своїм народом,
щоб поглянути на сю країну,
що так довго у неволі дожидала щастя й долі
і діждалася спасення,
свого воскресіння»* [486, с. 245].

Він розумів, що для остаточного вирішення тогочасних проблем українського народу потрібно у важкій боротьбі «до решти скинути кайдани, прогнати ворогів із дому і зажити по-своєму». А щоб «здобути це добро», потрібно насамперед згуртуватися українцям. Тому не дивно, що він, офіцер австро-угорської армії, особисті переживання з болем і надією відтворив у рядках:

*«Полетіть, мої думки крилаті,
поза гори наші за Карпати!
Розлетіться цвітом за кордоном,
поклоніться всім низьким поклоном,
розкажіть, як ми вмивались кров'ю,*

*як горіли до братів любов'ю,
що їй не спинять ні кордони,
ні прокльони, ні всі заборони,
що їй не можуть побороти
ні окопи, ні колючі дроти,
що їй не вб'ють і всі гармати,
бо нам всім одна лиш рідна мати –*

Україна!» [486, с. 246].

Цей вірш був вітанням поета до всіх українців з нагоди здобуття незалежності української держави. Його сучасник Василь Сімович у 1936 р. писав, що під час читання цього твору серце стискалося, «чи з радощів воно стискалося від того великого народного зриву, чи з болю за втрачене гарне минуле» [772, с. 45].

Отже, проголошення Центральною Радою незалежності Української Народної Республіки стало піком радості для О. Маковея, у зв'язку з чим написав найкращу поезію у своєму житті. Цей вірш виявився останнім, бо подальші події принесли йому розчарування, і письменник перестав віршувати. Пізніше він писав: «Через те я з більшою сердечністю згадую той рік, коли я покинув писати вірші. Це було 1917 року, в селі Солотвині, коло Мармароського Сиготу, коли я, захоплений воскресінням народу, написав довгий і поступовий вірш з самоходом і літаком, котрих я поетично хотів ужити для відвідання Києва і порозуміння зі земляками. Вірш мені дуже вдався; українські міністри, що були в мене 1919 р., ... порівнювали його з Шевченком, але він не причинився ні трохи до тривкого воскресіння народу, я не надрукував його ... і з того часу я вірші не пишу. Отсей рік 1917 (мені було тоді рівно 50 років життя) я вважаю роком моєї зрілості...» [386, с. 2].

Наслідки національно-визвольних змагань, важке становище українського народу у Першій світовій війні залишили відбиток розчарувань у душі Осипа Маковея. Він зневірився у людях, які відігравали провідну роль у політиці, підтримував стосунки лише з тими людьми, які, на його думку, не виявляли розриву між словами і вчинками та працювали на культурні здобутки українського народу. Зміни, що відбувалися з ним в останні роки життя, помічали його друзі. З цього приводу його сучасник Василь Сімович писав, що «часто О. Маковей, у дружній розмові, відповідаючи на запит – чому не друкує своїх речей, які лежали в нього роками – з сарказмом відповідав: «Для кого я їх буду друкувати? Однаково ніхто нічого не читає, нашим людям література не потрібна» [774, с. 369].

У той час Осип Маковей рідко друкував публіцистичні статті на сторінках української періодики. Тоді з-під його пера найбільше у світ вийшло прозових творів. І в останні роки життя він випустив дві збірки оповідань, нарисів, фейлетонів. Твори воєнного часу склали збірку «Кроваве поле» (1921). Пізніше про цю книжку він згадував: «На переломі років 1919/1920 я зладив збірку п. з. «Червоне поле», котру у Львові перехрестили на «Кроваве поле» [8, арк. 174]. Сюжетною канвою творів цієї книжки стали страшні наслідки війни – смерть, руїни, каліцтва, зламанні долі. У більшості з них знайшли відображення

особисті враження автора, на долю якого випало пережити трагедію Першої світової війни.

Прозові твори останньої прижиттєвої збірки «Примруженим оком» (1923) висвітлювали важке життя українського народу в умовах тиску великодержавного російського, польського, угорського, австрійського та румунського шовінізму. В. Стефаник у листі до О. Маковей, від 8 лютого 1924 р., писав про цю збірку: «Те все, що Ви написали в останніх роках в нашій літературі лишень одним оком, бо друге Ви примружили, є так ясне і здорове в цім часі нашого безсилля і песимізму, що я цілком щиро гратулюю Вам найбільшого поведження, яке ви стрінули серед нашого громадянства» [588, с. 248]. Таке влучна характеристика дуже сподобалася авторові збірки. Про цей лист він писав К. Студинському: «От коли се була правда, що сказав такий майстер, як Стефаник, то мені кращої заплати і не треба би. Але же се лиш конвенціональний комплімент доброї людини, котра знає, що я крім доброго слова іншої заплати не дістану» [8, арк. 184].

Твори повоєнного періоду внесли у його літературну спадщину песимістичний настрій, акцентування на моральні цінності людей, висміювання угодників пануючої влади, з якими український письменник боротися не хотів. Для них Осип Маковей готував інший засіб – свій глум, іронію, сатиру. З цього приводу В. Сімович писав: «На своєму віку Маковей бачив багато недочас у нашому національному житті, і з такими не достатками він боровся чи своїми сатиричними віршами й оповіданнями, чи фейлетонами...» [773, с. 400]. Засобами іронії він викривав прислужників шляхетської влади у краю, зокрема, у творах «Мухолап», «Шерлок Голмес» «К.В.Д.». Український письменник писав так, що не до вподоби польській владі, яка панувала у Галичині, де він на той час проживав. У цей час О. Маковей зазначив: «Дуже-б я хотів, щоб та марка «ясного і здорового» лишилася за мною. Я справді не бажав і не бажаю відбирати нашим людям охоту до життя та ще в такі гіркі часи, які переживаємо, і хоч сам не раз сумую, бо є чого, то в моїх писаннях того не показую, не збільшую загального безсилля і песимізму. Але ясний і здоровий настрій, талант і артизм – се не все одно. І тут я, чи хочу чи не хочу, мушу критично відноситися і до себе» [8, арк. 184]. Ці рядки підтвердили, що на душі Осип Маковей панував песимістичний настрій. Він розумів, що душевний стан впливав на творчість. Але зміст творів проходив через його серце і він не міг приховати душевних емоцій. Тому і творчість останніх років життя так вирізнялась.

Отже, українська національна ідея пройшла довгий шлях формування – від думок і переконань окремих людей до масового її сприйняття широким народним загалом. Вона стала прямим шляхом до відродження самостійної і соборної Української держави. О. Маковей усвідомлював важливість національної ідеї для українського народу і її намагався донести до українців через власні літературні та публіцистичні твори. Його праці звертали увагу читачів до проблем консолідації українського народу, національної ідентичності українців західноукраїнських земель та Наддніпрянщини, розвитку української літературної мови, літератури й історії України.

Українська національна ідея була стержнем просвітницької діяльності Осипа Маковея впродовж життя, коли він працював на різних посадах та займався різною діяльністю. Як педагог він виплекав плеяду українських учителів та письменників. Будучи літературознавцем та науковцем, зробив багато для розвитку української філології. Його історичні дослідження належать до праць, які заклали підвалини української концепції історії національного руху на західноукраїнських землях. Немалий внесок зробив він у збереження та популяризацію етнографічних матеріалів. А власною публіцистичною, журналістською та редакторською діяльністю прищеплював національну свідомість українцям. Та й суспільно-політична діяльність О. Маковея завжди була пронизана національними ідеалами.

РОЗДІЛ 4. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

4.1. Історичні та етнографічні дослідження О. Маковея

У зростанні національної свідомості українців вирішальну роль відіграло відтворення національної історії, оскільки без знання свого історичного минулого народ не зможе мати і свого майбутнього. Українська народ упродовж багатьох століть зберігав власну самобутність і творчу силу, будучи повноцінним об'єктом загального людського цивілізаційного розвитку. Пізнання українців як етнокультурної спільноти мало тривалий і складний шлях. Етнографічні студії надавали необхідні знання для глибшого розуміння історії й культури народу на всіх етапах розвитку українського суспільства. Осип Маковей – інтелігент, який у процесі українського національного руху звернув увагу на проблеми, явища та процеси, що були національно значимими. Саме у цей час він розпочав власні етнографічні та історичні дослідження. «Він любив українські звичаї на селі, любив народні пісні, казки, легенди, приповідки, й знав, що це початок і джерело української творчості. Він любив українську народність...» [715, с. 4], – так було сказано про нього на сторінках журналу «Самостійна думка». Його діяльність як науковця, історика, довгий час не була належно оцінена.

Ще з дитинства О. Маковей захопився минулим українського народу. Навчаючись в українській гімназії, він разом з товаришами на засіданнях таємного гуртка «Бог надія» обговорював питання з історії України, української мови, літературного руху, етнографії українського народу. До етнографічних досліджень Осип Маковей захопив свого брата Івана та товаришів, про що засвідчили записи у рукописах. Під час літніх канікул він розпочав досліджувати народні звичаї, обряди та повір'я, що склали велику частину зібраних матеріалів. Скрупульозний гімназист не лише записав народні повір'я, але і упорядкував їх за такими розділами: повір'я традиційних свят (Великоддя, Різдва, Нового року, Йордана), відьми і селянські поради, вовкулаки, місячники

Чималий матеріал про обряди та звичаї святкування релігійних свят у місті Яворові зібрав гімназист. Він записав місцеві звичаї та обряди до свят весняного, літнього, осіннього та зимового циклу. Кожне традиційне свято і

кожний обряд тісно пов'язувався з народними повір'ями та віруваннями. Тому О. Маковей і зазначив до кожного свята місцеві повір'я. Ці матеріали під заголовком «Звичаї, обряди і повір'я святочні в місті Яворові» були опубліковані на сторінках журналу «Правда» (1895). Звичайно, етнографічні матеріали, зібрані допитливим гімназистом у рідному містечку, залишилися цінним джерелом для вивчення не лише етнографії й історії містечка Яворова, але й Галичини.

Осип Маковей збирав традиції, звичаї, обряди та усну народну творчість, пов'язані з писанками. Він писав: «Звичай писання яєць розширений, звісно, по цілій Русі-Україні, та ще у нас не найшов ся ніхто, хто би ті ріжнородні взірці з писанок зібрав разом, посортував і видав» [472, с. 1]. Хоча за його свідченням, у поляків студіями над писанками уже займалися Ж. Вольський та Ф. Крчек. Результатом дослідження О. Маковея стала стаття «Писанки» («Буковина», 1897), де він подав цікавий матеріал про писанки та супроводжуючі звичаї. «Як би списав у кожнім селі пильно звичаї щодо писанок, то вийшла би уже цікава книжка; а як би ще й взірці писанок зібрав, то се був би дуже гарний причинок до рускої народної орнаментики, котрою так справедливо величаємо ся» [472, с. 3]. – зазначив автор публікації.

За його дослідженнями, писанкарство існувало не в усіх регіонах західноукраїнських земель. А там де було, то писанки писали по-різному. Специфічна особливість писанок кожного регіону полягала у використанні різних символів, малюнків та фарб для написання писанок. І саме у цій публікації автор розкрив їх відмінність у різних місцевостях. Він писав: «Замість писанок в станіславському окрузі від Карпат знають тільки галунки однобарвні; аж від товмацького повіта до Буковини, і, навіть, в сторону Бучача вже роблять писанки. Чим ближче до Буковини, тим рисунки на яйцях гарніші і правильніше роблені. На Поділлю ж не знають писанок, тільки краски червоні» [472, с. 1]. Дослідник подав сорок п'ять видів різних малюнків, символів і орнаментів, які використовували на писанках. Досить детально він подав техніку написання пасхальних яєць, використання та виготовлення фарб для них. За традиціями, у кожній місцевості у визначений час писали писанки жінки і дівчата або хлопці і парубки. У різних місцях писанки, навіть, по-різному називалися: краски, крашанки, галунки, галочки, галки, сливки, бички (червоні крашанки), писанки, писки, мальованки і розривки великодні.

О. Маковей дослідив і подав також існуючі легенди з різних регіонів щодо походження писанок, описав звичаї, обряди, в яких вони були атрибутами впродовж поточного року. У кінці публікації він, закликаючи підтримувати традиції писанкарства, писав: «Нехай же ті, що народними звичаями інтересують ся, приглядають ся їм (до писанок – *В.П.*) близько; наші внуки може вже їх не будуть очима бачити, тільки про них в старих книжках читати» [472, с. 3]. Отже, Осип Маковей став одним із перших дослідників писанкарства на західноукраїнських землях.

Крім дослідження звичаїв, традицій, обрядів і повір'їв, пов'язаних з релігійними святами, український етнограф досліджував історію та народну творчість, пов'язану з духовними закладами. На сторінках газети «Народне

багатство» О. Маковей опублікував нариси про релігійне життя, зокрема, «Пустельник з Путни», «Манолі», «Свято в Сучаві».

За його студіями, на період входження Буковини до складу Австрії функціонувало сорок монастирів, з них тридцять шість було закрито ще у 1875 р. під час правління Йосипа II. Ці монастирі після закриття не були зруйновані, вони просто залишились без монахів, і їх можна було оглянути. Дослідник зазначив про місце знаходження «старих» церков і монастирів, бо він вважав їх «гідними того, аби й поїхати до них та подивити ся» На його думку «з книжок не можна за тиждень тільки навчити ся, кільки пізнає ся старих часів, як подивити ся годину на одну таку давну церкву» [417, с. 85]. Осип Маковей детально описав приміщення «старих» церков та монастирів, з'ясував дві основні цілі використання цих споруд у давнину. Першочерговим призначенням монастирів була оборонна ціль. З цього приводу дослідник писав, що «давніші церкви і монастирі були не тільки на то, щоби в них молити ся; в них і ховали ся люди перед ворогом і боронили ся, як фортеці», тому вони «стоять звичайно на неприступних місцях, на горбах, у горах між лісами або в ярах, де ворогові тяжко було зайти та напасти» [417, с. 85]. У більшості випадках монастирі використовували також як культурно-навчальні центри. У зв'язку з цим призначенням, він писав, що «шкіл не було, книжок не було, ніхто не вмів читати – стільки потіхи й мали люди, що послухали слова божого у церкві» [417, с. 85].

Навколо монастирів і старих церков існувало багато легенд, традицій. У нарисі «Манолі» О. Маковей подав один із переказів про будівництво монастиря та про відомого будівельника Манолі, бо «мулярі в ті часи були забобонні». А в нарисі «Свято в Сучаві» він подав цікавий матеріал про мощі мученика Івана Нового. Отже, свої етнографічні студії дослідник опублікував у нарисах, які доповнюють сторінки церковного та духовного життя буковинців.

Значний масив архівних матеріалів Осипа Маковея склали народні казки, оповідання, байки, анекдоти. Він розумів, що усна народна творчість зберегла для нащадків дух і події історичного минулого, а її краса і художня довершеність захоплювала і дивувала, викликала повагу і гордість за український народ, його славетну історію. Саме в казках рельєфно й переконливо у формі яскравих, неповторних образів відображено ідеї добра і зла. У змалюванні художніх характерів, ситуацій та картин побуту, що відображених у байках, оповіданнях, анекдотах, досить яскраво відбився місцевий колорит, типові сторони суспільного буття, звичаї, духовне життя народу. Усвідомлюючи вплив усної народної творчості на національну свідомість українців, дослідник намагався її зберегти для нащадків. Слід зауважити, що часто під час написання прозових творів він звертався до стилю казки, байки, оповідання, притчі, приказки та прислів'я, які й відтворив у власних творах («Казка про невдоволеного русина», «Два ставки», «Чортова скала», «Як я продавав свої новели», «Нещасна пригода», «Як я видав газету», «Як Шевченко шукав роботи», «Думки на часі»). А його фейлетони («Думки і приказки на часі», «Думки послів по виборах»), прозові твори («Три політики», «Казка про невдоволеного русина», «Вдячний виборець») та критичні статті

були насичені гумором. Сарказмом у власних творах він висміював «культурну» верству населення, яка дбала насамперед про свою кар'єру, збагачення, почесні. Таким способом О. Маковей висловлював свій протест псевдоінтелігентам, лжепатріотам, прислужникам-хамелеонам, висміював їх.

Любов до народної пісні зародилась у нього ще у дитинстві. Його учень В. М. Цаланюк (за фахом учитель) згадував про любов свого наставника до музики: «Пам'ятаю, зйдемося, потужимо, а щоб розважитись, наш вчитель брав гітару, і з-під його рук, як птиці на волю, злітали чудові мелодії. Дуже любив грати народні пісні. То безжурно-веселі, то сумні, як все тодішнє наше життя. А особливо любив пісні на слова Т. Шевченка» [663, с. 54]. Саме народні пісні склали значну частину зібраного Осипом Маковеєм фольклорного матеріалу, студії над яким він розпочав ще в гімназійні роки, та більш ґрунтовнішу роботу здійснив в університеті. Будучи «членом семінару для рускої філології», він підготував на науковому рівні етнографічні дослідження «Порівняння, образи і символи в народних піснях» (1889) і «Рускі вояцькі пісні з Австрії. Розбір і пояснення» (1891) [13, арк. 24, арк. 27].

О. Маковей добросовісно збирав, досліджував, паспортизував свої записи, вказуючи до поданих варіантів їх джерела. Його зібрання народних пісень охопило різножанрові пісні: обрядові (веснянки, гаївки), родинно-побутові (пісні про кохання, про родинне життя і жіночу долю), балади, соціально-побутові (козацькі, рекрутські та жовнірські пісні), коломийки. Вони збереглися у відділах рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України та Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського НАН України. Їх упорядкував В. Качкан, який написав вступну статтю, склав примітки та опублікував збірку «Народні пісні в записах Осипа Маковея» (1981). Крім пісень, у цій книзі автор подав у додатках мелодії, які були записані приблизно у той же час і у тих же місцевостях, де збирав пісні О. Маковей. Заголовки до мелодій подано за текстами записів етнографа і розміщено в алфавітному порядку.

Фольклористична праця «Порівняння, образи і символи в народних піснях» мала цікавий задум, що передбачав підготувати розвідку про народні пісні. За свідченням Осипа Маковея в народній поезії – «все живе ... мислить і говорить, тішиться і журиться, любить і ненавидить – взагалі живе життям людським». Серед архівних матеріалів зберігся рукопис цієї праці за 1889 р. І хоча стаття не була завершена і залишилася як підготований матеріал та все-таки засвідчила, що автор спробував розглянути структуру пісень, пояснити різні способи творення заспіву і закінчення, подати детальний опис образів і символів (дерев, трав, тварин, річок), а також висловив власні думки щодо вживання порівнянь і способів їх творення.

У 1901 р. О. Маковей опублікував збірку пісень Івана Велегорського, яку він віднайшов на Буковині. Цей рукопис дослідник вважав дуже цінним, бо був «із тих часів, коли ... оголошено ... дуже мало буковинських рукописів», хоча «вони певно були і на Буковині, як були на цілій Русі» [582, с. 1]. Дослідник писав: «Приглянувшись оттак до збірника пісень І. Велегорського, ми бачимо ті різнородні впливи, яким міг підлягати письменний буковинський русин з

самого початку ХІХ віку» [582, с. 1]. Збірка супроводжувалася його коментарями і передмовою. До праці увійшли ліричні та народні пісні, весільні промови. Пісні у збірнику були записані церковнослов'янською, російською, румунською мовами та одна українською. За свідченням літературознавця Ф. Погребенника, це був один із перших записів на Буковині української пісні з Наддніпрянщини.

До написання праці «Рускі вояцькі пісні з Австрії. Розбір і пояснення» Осипа Маковей надихнула служба у цісарській армії Австро-Угорщини. За період військової служби (1889 – 1890) він зібрав багато рекрутських та жовнірських пісень, бо з пісень можливо «добути вірні свідоцтва про прикмети нашого народу, як він дивився і дивиться на сю громадську справу, якою єсть вояцька служба, і що про ню думає» [500, с. 1]. І вже 1890 р. ним було підготовлено «Збірник пісень вояцьких». До цього зібрання ввійшла велика кількість пісенного матеріалу, які записав О. Маковей в армії та додатково зібрав на території Галичини. До збірника також долучив чимало пісень або ж варіантів зі збірок Я. Головацького, М. Максимовича, О. Потебні, П. Чубинського, О. Колесси, Жеготи Паулі, Вацлава Залеського, М. Драгоманова, О. Колесси, І. Кузіва, М. Гаморака, О. Войцеховського, В. Ленковського, а також із недрукованих зібрань М. Павлика та Є. Ярошинської.

Через рік, у 1891 р., Осип Маковей підготував статтю-передмову «Рускі вояцькі пісні з Австрії» до «Збірника пісень вояцьких». Етнограф намагався розкрити негативний вплив цісарської служби на фізичні і моральні якості солдат. В основу праці лягли перекази сюжетів пісень, що стало загальним недоліком. Цікавим моментом статті становлять деякі спостереження автора над жовнірськими піснями, їх походженням та поширенням. О. Маковей розумів, що передмова-студія вийшла не наукова, тому застерігав: «Взагалі треба уважити мою працю лише вступом до ширшої, в котрій я хочу порівняти вояцькі пісні по можності з всіма слов'янськими» [98, арк. 1]. Безумовно, появі цього рукопису передувала величезна збиральницька робота, хоча повноцінної, наукової статті, на жаль, так і не вийшло. На недоліки передмови звернув увагу й Іван Франко. Крім повідомлення про публікування рекрутських пісень, які зібрав Осип Маковей, він у листі за 25 січня 1895 р. до М. Драгоманова писав: «Розправа ... слаба, головно тим, що не показує докладно того історичного ґрунту, на котрім вирости пісні, а тільки силкується його заступити перефразою самих пісень» [590, с. 18]. Слід зазначити, що стаття «Рускі вояцькі пісні з Австрії» мала антивоєнне спрямування. О. Маковей писав, що «мілітаризм веде до варварства, до всемогучості, ... котрий тепер вже проявляється в браку доброго обходження, чемності, в жовнірським тоні, в нехтуванні гідності людської, в ставленню сили перед правом, в органічуванню свободи чоловіка, нищенню життя і майна людини...» [101, арк. 4].

Народна пісня для О. Маковей була бездонною криницею черпання натхнення для власної творчості. Часто його поетичні твори йшли безпосередньо від фольклору: сюжетна канва, настроєвий лад, образність та символи. Чимало віршів антивоєнної тематики він написав на основі жовнірських та рекрутських пісень. «У віршах Маковей про війну панівними є

розмовні інтонації (звертання, оклики, запитання, відповіді, роздуми), що зробило їх простими, задушевними, дохідливими змістом і формою. Широко застосовував поет розміри, ритміку, строфіку, образні засоби, властиві народним пісням» [663, с. 103], – писав дослідник його творчості Олекса Засенко.

Перебуваючи на військовій службі, Осип Маковей записав багато цікавого матеріалу з солдатського життя в армії Австро-Угорщини. Ще у травні 1890 р. у своєму щоденнику він записав: «Списати нараз враження, які я зібрав за послідніх п'ять місяців – се майже неможливо. Єсть їх така маса, що треба буде конче писати повістки з життя войскового і в них визискати сі враження» [287, арк. 81]. І згодом вийшли праці, які «змалювали життя жовніра при всяких okazіях». Це були твори різного жанру: оповідання з вояцького життя «Оферма» («Народна часопись», 1894), вірш «Рекрут» («Зоря», 1894), вражіння війскового життя «Маневри» («Буковина», 1896), етнографічний нарис «Рекрут» («Буковина», 1895). У нарисі «Рекрут» він писав: «Хоть рекрутчина уже довгі літа існує, хоч тепер войскова служба далеко лекша і коротша, як давнійше, а ще наш народ не привик до неї; плаче, співає жалісні пісні, як давнійше, коли новобранець майже пропадав для родини» [500, с. 1]. Напевно, життя солдата надовго йому запам'яталось і стало сюжетною канвою для багатьох творів.

Замешкавши у буковинському краї, на початку ХХ ст. О. Маковей активно зайнявся історичними дослідженнями. Буковина для нього була не лише регіоном, де він прожив тринадцять років і утвердився як громадський діяч, педагог, політик, науковець, але і краєм, історія якого стала тематикою його багатьох праць. Власні історичні студії дослідник розпочав із зібрання, вивчення і опублікування історичних документів з історії буковинського краю. На сторінках газети «Руслан» він опублікував «Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями» (1907) та «Матеріали до історії буковинської Русі» (1908 – 1909). Цінним зібранням джерел з історії суспільного життя 60 – 90 рр. ХІХ ст. Буковини та Галичини стали «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1910).

До підготовки останньої праці підштовхнула філологічна секція «Наукового товариства імені Шевченка» у Львові. У 1909 р. Осипові Маковееві, дійсному членові товариства, було доручено зібрати і упорядкувати маловідомі матеріали про Юрія Федьковича, які б мали «вартість чи то для життєписів, чи то для історії і оцінки діяльності Федьковича та його часів». Дослідник віднайшов листи, документи, спогади, матеріали з його громадської, педагогічної та астрологічної діяльності, його невідомі твори. І вже наступного, 1910 р., О. Маковей опублікував «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» як четвертий том першого повного і критичного видання «Писань Осипа Юрія Федьковича» [див. дод. К]. Він упорядкував у праці ретельно друковані та рукописні матеріали у три розділи, відповідно їх відредагував та склав примітки.

Уміщений у «Матеріалах до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» епістолярій складався з 252 листів. Це була перша частина праці

«Переписка Федьковича». 73 листи належали буковинському діячеві, з яких більшу частину (38 листів) було опубліковано вперше. Осип Маковей розмістив всі листи у хронологічній послідовності, серед адресатів Ю. Федьковича були А. Кобилянський, Б. Дідицький, Д. Тяничкевич, К. Горбаль, О. Терлецький, О. Партицький, М. Драгоманов, С. Воробкевич, В. Барвінський, Ю. Романчук, Е. Нойбауер та ін. Щоб віднайти всю епістолярну спадщину, Осип Маковей їздив до знайомих Ю. Федьковича та їх родичів, в архіві товариства «Руська бесіда» відшукав 179 листів. У передмові упорядник зазначив, що «у будучині уже мало що більше найде ся з переписки Федьковича, а коли й найде ся, то буде не таке важне, як отсі листи, подані тут у матеріалах» [596, с. 3].

У другій частині «Документи і спомини про Федьковича» О. Маковей подав різноманітні матеріали про Юрія Федьковича і його батька: документи, заповіт, витяги з протоколів товариства «Просвіта» у Львові, спогади про нього Р. Роткеля та І. Повшека. Ці документи допомогли ґрунтовніше показати маловідомі сторінки його життєвого шляху.

Новизною праці «Матеріалах до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» стали матеріали третього розділу. Значну частину склали протоколи Ю. Федьковича та його листи до буковинської влади у справі сервітутового процесу, в якому він захищав гуцулів. Ці протоколи і листи, які зібрав Д. Лукіянович, внесли фахове роз'яснення щодо участі Юрія Федьковича у сервітутовому процесі. Багато цікавих матеріалів подано упорядником за період діяльності Ю. Федьковича на посаді шкільного інспектора, про його педагогічну діяльність. Тут також подано частину невідомого літературного доробку буковинського письменника: поезії, «повісточки» з його читанки, «Руский лірник» – збірник «побожних пісень для руского народа», які зібрав Юрій Федькович. Упорядник помістив також матеріали з астрологічних праць відомого буковинця. Осип Маковей писав, що «при листах старав ся всюди дати вірні копії оригіналів, навіть з похибками, ... а при літературних працях змінив лише правопис, задержавши прикмети Федьковичевої мови» [596, с. 2]. Отже, «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» – це не лише цінний збірник документів, спогадів, свідчень про життя і діяльність Ю. Федьковича, але й зібрання джерел з історії Буковини другої половини ХІХ ст.

«Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями» та «Матеріали до історії буковинської Русі» – це матеріали з архівів родин Барвінських і Воробкевичів. О. Маковей систематично впорядкував їх, доповнив «многоцінними замітками» і опублікував на сторінках газети «Руслан». Напередодні публікації матеріалів у листі 13 грудня 1902 р. до Богдана Барвінського (сина Олександра Барвінського) упорядник згаданих вище матеріалів писав про свій задум: «У Вашого Батька переховують ся певно листи Григорія і Изидора Воробкевичів, а може і ще деяких буковинців. Коли б я міг сі листи дістати на якийсь час і відписати собі, так щоб листи Барвінських і Воробкевичів доповняли себе потому, то се було би дуже добре; можна би на писати якусь розумну справу» [56, арк. 1]. А вже в наступному листі за 21 грудня 1902 р. він писав: «Багато з сеї переписки можна і треба вже небавом

оголосити – нема там нічого, що могло би компрометувати когось – на що відкладати на Бог зна? Коли? Часу минуло і так доволі, 30 літ або й більше. Не одно уже в могилі, інші вже посивіли, – нехай молоде покоління дізнаєть ся, як було і кого із сивих дідусів шанувати, – нехай не гадає собі, що тільки від них почала Русь жити» [56, арк. 4]. Осип Маковей вже тоді усвідомлював цінність цієї епістолярної спадщини і тому писав: «...Се діло не моє, ані Ваше, тільки наше» [56, арк. 4]. А опрацьовуючи листи, він зазначив, що вони «завзяттям дишуть», бо молоде покоління «значно холодніше – спокійніше», на відміну від «наших батьків, що тремтіли з остраху за народ» [78, арк. 4].

О. Маковей у «Матеріалах до історії зносин галичан з буковинцями» подав спогади і листування відомих діячів Галичини і Буковини: Б. Дідицького, братів Воробкевичів, Д. Танякевича, братів Барвінських та ін. Листування розкрило взаємовідносини відомих буковинців та галичан 60 – 70 рр. ХІХ ст. Слід зазначити, що у Галичині суспільні процеси на той час набули значно більшого розвитку, ніж на Буковині. Там уже відчувався поділ української громади на

народовців та москвофілів. Діячі обох течій намагалися привернути на свій бік талановитих буковинців і досить різко відгукувалися про своїх суперників. Безумовно, 60-ті роки ХІХ ст. мали вирішальне значення для зародження українського національного табору на Буковині не лише тому, що в цей час з'явилася нова українська література. Хоч це мало важливе значення. У цей період громадське життя буковинців значно урізноманітнювалося.

Зароджувалися нові суспільні тенденції, робилися спроби реалізувати їх на практиці, що наочно засвідчувало пробудження українців краю. У передмові редакція газети «Руслан» влучно дала характеристику «Матеріалам до історії зносин галичан з буковинцями», про що писала: «Матеріали сі зовсім не менше цікаві, як всякі повсякденні новинки та вісти з цілого світу; вони описують не чуже, тільки наше давнє життя, котре доконче треба пригадувати молодшому поколінню, щоби бачило, як тяжко було нам доробляти ся в самих початках розвитку народного життя та пошанувало те, що вже здобуло ся; а притім може не пошкодить і те сказати, що у світових дневниках те саме водить ся: редакції видобувають з минувшини на верх найменші життєві дрібнички для науки...» [420, с. 1].

Цікавим і цінним матеріалом з історії Буковини другої половини ХІХ ст. стали «Матеріали до історії буковинської Русі». Тут Осип Маковей розкрив детально на основі матеріалів вибраних з листів, щоденників, протоколів «внутрішню історію» перших шістнадцяти років діяльності товариства «Руська бесіда», період «довголітньої блуканини людей, за ким вийшли на певну, народну дорогу». На основі листів Сидора Воробкевича та Олександра Барвінського він описав історію заснування та діяльності першого літературного альманаху «Руська хата», який був справді народним виданням і за змістом, і за мовою. Особливо багато цінних документів, матеріалів подано з життя та діяльності Воробкевичів Сидора та Григорія, що стало у подальшому джерельною базою для написання дослідником праць про братів.

Листи і спогади, що подані у «Матеріалах до історії зносин галичан з буковинцями» та «Матеріалах до історії буковинської Русі», залишилися цінним джерелом для дослідників історії Буковини та Галичини, зокрема, для з'ясування процесів зародження та розвитку національного руху українців. О. Маковей зауважував, що «наша минувшина, і галицька і буковинська, разом зі всіма діячами, що у ній брали участь, гідна того, щоб її не маловажити» і не даремно, «бо сказано: все минеть ся, одна правда зістанеть ся, чи она до смаку кому, чи не до смаку...» [420, с. 1].

Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що Осип Маковей залишив сучасному поколінню дослідників об'ємні зібрання першоджерел з історії Буковини. Він зібрав, упорядкував та опублікував багато історичних джерел, особливо епістолярних. Ці історичні документи розкрили суспільне життя Буковини другої половини ХІХ ст., громадську діяльність та літературний доробок «буковинської трійці»: Юрія Федьковича, Сидора і Григорія Воробкевичів; їх взаємовідносини з тогочасними відомими галицькими діячами. Безперечно, його можна зарахувати до когорти науковців, які стояли біля витоків українського джерелознавства Буковини.

На основі зібраних документів О. Маковей написав і опублікував монографію, серію статей, що розкривають сторінки національного руху українців Буковини у другій половині ХІХ ст. Слід зазначити, що він сам був активним учасником того процесу, а згодом, вже на початку ХХ ст., став ще й дослідником українського національного руху на Буковині. На сторінках газети «Нова Буковина» про нього писали, що він «добре знає буковинські стосунки і є навіть самовидцем швидкого розвитку різних форм національного життя на переломі нового століття» [721, с. 1].

Саме Осип Маковей започаткував гостру дискусію про відлік українського національного відродження на Буковині, яка, як виявилось пізніше, справила чималий вплив на українську історіографію з буковинознавства. У січні 1912 р. на сторінках газети «Руслан» він привітав буковинців з п'ятдесятиріччям зародження національного руху українців у краї. Свою позицію щодо початку відліку національного відродження українців Буковини О. Маковей розкрив у статті «Про Буковину», що була опублікована у газетах «Руслан» і «Нова Буковина» на початку 1912 р. За його свідченням, початком відліку українського національного руху на Буковині став вихід у світ збірки поезій Юрія Федьковича у 1861 р. У цій праці Осип Маковей зробив спробу розкрити суспільне життя українців Буковини за останніх п'ятдесят років. Він писав, що «маленький край з маленькою громадою наших людей, що становить тільки сотню частину всього народу, може багато навчити всіх» [489, с. 1].

У статті «Про Буковину» О. Маковей виділив верстви населення, які були на його думку противниками розвитку української національної ідеї. «Пів сотні літ життя буковинської Русі – сеї розмірно невеликої громади, котра й тепер не має більше душ, як триста тисяч з чимось – се пів сотні літ борби нашої національної ідеї з ворогами своїми і чужими» [489, с. 1], – писав він. Головним ворогом національного відродження українців Буковини автор публікації вважав румунських бояр. Він вважав, що це та «верства, яка довгий час носила

ся з іредентою і тужила за окремою румунською державою, яка дбала о власть на свою користь і, коли не могла захопити адміністрацію краю в свої руки, то захопила хоч православну церкву і заподіяла нам немислимі шкоди на сім полі» [489, с. 2]. За його свідченням, другим ворогом української національної ідеї на Буковині було німецьке правительство, адже «невеличка громада буковинських німців на спілку з жидами довгі літа панувала над волохами і русинами, користаючи з їх незгоди і нацьковуючи одних проти других» [489, с. 2]. Третім ворогом національного руху українців було москвофільство. Саме на ці верстви населення часто Осип Маковей звертав увагу в своєму публіцистичному доробку. Він зазначив, що не був легким шлях національного руху українців краю, але «нема нічого без борби і заходу, без помилок і гірких досвідів». Рефлексія на цю статтю з'явилася вже через місяць на сторінках газети «Нова Буковина». У статті «Питання дня» було зазначено, що «найбільшим здобутком теперішньої народної роботи є те, що створені певні підвалини, вилито форми і показано загальну лінію національного відродження» і «з такими застереженнями можна признати рацію вихідній думці згаданої статті п. О. М» [721, с. 1].

О. Маковей вважав, що потрібно популяризувати життя і діяльність свідомих українців, які старалися «свою лепту докинути та дбати про поступ краю». Тому він присвятив багато праць першим інтелігентам, які стояли біля витоків національного руху українців на Буковині, особливо братам Воробкевичам та Ю. Федькович, якого називав «апостолом національної думки». На думку дослідника Юрій Федькович засвідчив власним життям, «як серед тяжких обставин можна було в обороні доброї і чистої справи, упадати духом, тратити відвагу і силу» [489, с. 1]. Про нього Осип Маковей видав об'ємну монографію «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича», що була присвячена п'ятдесятиріччю національного руху українців на Буковині [див. дод. К]. У десятиох розділах цієї книжки автор детально подав життя діяльність Ю. Федьковича на тлі тогочасного суспільно-політичних процесів Буковини.

У розділі «Федькович у Чернівцях 1859 – 1861 рр.» О. Маковей описав життя і діяльність свідомих інтелігентів, які вплинули на формування молодого буковинця як українського письменника та громадського діяча. У 1859 – 1860 рр. у Чернівцях доля звела цікавих і оригінальних особистостей К. Горбала, А. Кобилянського, Е. Нойбауера, Л. Лукашевича та Ю. Федьковича. Про них дослідник писав, що «неспокійний дух не давав їм зайняти ся тривко якимсь ділом, усе їм здавало ся, що вони не на своїм місці»...» [335, с. 3]. Це були інтелектуали, які мали спільні творчі інтереси і були завжди у пошуках нового, у багатьох питаннях випереджали своїх сучасників на десятиліття. Цікавими були їхні зустрічі, на яких обговорювалися проблеми повсякденного життя українців, стан української мови, правопису. У цьому середовищі зародилося міркування про потребу просвітницької діяльності серед українського народу, піднесення його національної свідомості, а згодом, навіть, згуртування української громади на захист власних інтересів. Буковинські інтелігенти підтримували зв'язки з відомими громадськими діячами Галичини.

Таким чином, характеризуючи середовище становлення молодого Юрія Федьковича як українського письменника та громадського діяча, дослідник подав цікаві матеріали про перших інтелігентів, які вплинули на зародження національного відродження українців на Буковині.

Окремий розділ у монографії присвячений суспільно-політичному життю буковинського краю і називався «Суспільне життя на Буковині в роках 1848 – 1884». На початку розділу Осип Маковей коротко подав історію Буковини до 1774 р. та становище суспільного, церковного та культурного життя українців на момент прилучення краю до Австрії. «Коли ж Австрія заняла край, то довгий час не розбирала, що за народи тут живуть і, розуміючи їх потреби по-своєму, почала заводити порядки, які з національного боку могли буковинським русинам вийти тільки на шкоду. По урядах і школах заведено зразу німецьку мову...» [343, с. 243 – 244], – писав дослідник.

У цьому розділі О. Маковей розкрив також перші прояви національного життя українців у різних сферах за період 1848 – 1884 рр. У той час багато подій відбувалося у церковному житті буковинців, які історик і проаналізував, показавши діяльність церковних діячів, особливо підкресливши значну роль Євгена Гакмана. І хоча до кінця XIX ст. церковне життя не було розв'язане до кінця, але зміни, які відбулися, показували, що за належної організації та цілеспрямованості можна досягти позитивних результатів, використовуючи демократичні засади австрійської конституції. Дослідник прихильно ставився до українців різних релігійних конфесій. «Нам однаково дорогі і православні і уніяти, нехай лиш будуть русинами, а не перевертнями» [302, с. 2], – писав він.

Досить глибоко Осип Маковей розкрив перші прояви національного відродження українців у культурному житті. Він торкнувся видання та зміст перших книг у краї, зокрема, «Збірника пісень Івана Велегорського з 1806 р. Матеріали до історії карпаторуського письменства». Не залишив поза увагою заснування першої української газети краю «Буковинська зоря». Особливо багато уваги історик приділив становищу шкільництва, проаналізував, як вплинула зміна адміністративно-територіального устрою Буковини на діяльність народних шкіл, гімназій.

Слід зазначити, що при написанні праці «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» О. Маковей використав загальнонаукові методи: аналіз і синтез, дедукцію і індукцію, узагальнення, класифікацію, історичний і логічний методи. Отже, можна констатувати, що ця праця була написана на досить високому науковому рівні.

Важливим етапом національного руху українців на Буковині стало заснування першого українського товариства «Руська бесіда». Будучи членом цього товариства, Осип Маковей розкрив роль «Руської бесіди» у житті буковинців у працях «Матеріали до історії буковинської Русі» («Руслан», 1908) та «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911). На сторінках «Буковини» з нагоди 40-річчя від створення товариства він опублікував статті «Перші загальні збори товариства «Руська бесіда» в Чернівцях» та «З нагоди ювілею «Руської бесіди» в Чернівцях», де історик подав важливу інформацію про здобутки товариства у перші двадцять років його діяльності, причому крізь

призму загального національного життя Буковини. О. Маковей навів цікаві факти про перипетії навколо створення цього товариства і перший конфлікт між москвофілами та народовцями. Він детально охарактеризував роботу «Руської бесіди» за період 1869 – 1888 рр., висвітливши ставлення Ю. Федьковича до товариства під керівництвом В. Продана та вказавши на помилки проросійських керівників товариства. Дослідник подав біографічні дані найактивніших, «рідних і добрих синів Буковини», діячів першого українського товариства.

Осип Маковей не лише досліджував історію Буковини, але й популяризував праці істориків краю. Ще будучи редактором газети «Буковина», на сторінках цього часопису у статті «Нові праці про Буковину проф. др. Раймунда Фрідріха Кайндля» він дав аналіз працям відомого буковинського історика за 1896 р., які розкривали історію та етнографію українців. Автор статті висловив «від всіх русинів» подяку відомому «совісному етнографу та історичу» за його сумлінну працю.

Вихід у світ об'ємної праці «Буковинська Русь» Степана Смаль-Стоцького, першого українського історика Буковини, не було залишено поза увагою Осипа Маковея. «Ся книжка вийшла сего року (1900 р. – *В.П.*) з друку і, певно, знаходить ся в багато руках та служить добрим порадином тим, що хочуть пізнати історію буковинської Русі за остатних сто літ. Галицькі русини ще не мають такої історії галицької Русі, українці також не мають своєї» [302, с. 1]. – писав він. Це була перша книга, в якій розкрито історію українців Буковини від часів Галицько-Волинського князівства до середини 90-х років XIX ст. І ця праця стала основою та поштовхом до опублікування статті О. Маковея «Буковинська і галицька Русь» («Буковина», 1900), де історик охарактеризував тогочасні відносини буковинців і галичан. Безумовно, він доброзичливо ставився до своїх колег-істориків, популяризуючи їхні праці. Адже саме завдяки ентузіастам-інтелектуалам зародилась історична наука на Буковині.

У період семестрового навчання у Віденському університеті (1899) Осип Маковей виявив зацікавленість до історії хорватського народу та його літератури. Там він підготував працю «До джерел Гундуличевського «Османа»», яку високо оцінили видатний славіст Ватрослав Ягич та шведський славіст Альфред Єнсен (опубліковано в «*Archiv für slavische Philologie*».) Публікація була про поему «Осман» видатного хорватського поета XVII ст. Івана Гундулича, присвячену перемозі козацького та польського війська над турецько-татарським у Хотинській битві (1621). Під час роботи над цією працею О. Маковей досліджував і працював з цікавими і маловідомими матеріалами про Хотинську битву, які і надихнули його пізніше написати історичну повість «Ярошенко».

Саме у цьому творі він зумів поєднати свій талант науковця і письменника. За основу повісті український письменник взяв Хотинську битву, історичну подію, яка відбулася на території Бессарабії. До написання твору Осип Маковей ретельно готувався: опрацював російську літературу, польські мемуари, літописи та оглянув територію, де відбувалася битва. Серед архівних фондів збереглася карта Хотинського повіту, яку використовував автор під час

написання повісті [див. дод. II]. Пізніше він писав: «Я хотів у «Ярошенку» описати Хотинську війну з 1621. Ся війна описана майже день по дневі в різних пам'ятниках і студіях. Усе те я уважно простудіював а крім того їздив ще і в Бессарабію над Прут та над Дністер і в Кам'янець-Подільський подивити ся на терен війни. Се дало основу повісті і сю основу я міг лише у дрібничках змінити» [490, с. 1].

Цю історичну повість було високо оцінено на конкурсі, організованому товариством «Просвіта». О. Маковей було нагороджено «Михайлівською премією». З присудженням цієї нагороди автора повісті привітали І
. Франко, К. Студинський, О. Барвінський та К. Левицький [17, арк. 1 – 2]. Напередодні конкурсу Кирило Студинський писав Осипові Маковеєві: «Повість посилай на конкурс доконче. ... Знаючи Твоє перо, вірю, що Тебе премія не омине. Опісля прислугує Тобі право друку...» [255, арк. 1].

Не всі розділяли погляди О. Маковей на завдання історичної белетристики. Андрій Чайковський у статті «Якої нам треба лектури?» («Діло», 1907) розкритикував головного героя повісті Микулу Ярошенка, назвавши його «мамалигою» та «змоклою куркою». Автор статті був прихильником побудови історичних творів за принципом прикрашення подій з ефективним перебільшенням. У полеміку з А. Чайковським вступив Осип Маковей з статтею «Про історичні оповідання» («Діло», 1907), де зазначив: «Історична правда часом, звісно, не є мила, але неправда – не просвіта...» [490, с. 2]. Автор статті виступав прихильником принципу послідовного дотримання історичної правди, незалежно «чи вона гірка чи солодка», майстерно збагаченої письменницьким вимислом. Звичайно, український письменник своєю майстерністю прозаїка зумів побудувати у повісті «Ярошенко» струнку композицію, динамічний сюжет і подати правду в такій формі, щоб вона не була «гірка».

Підсумовуючи, можна констатувати, що О. Маковей належав до тієї когорти діячів, які популяризували факт існування українського народу з його мовою та культурними традиціями. У міру своїх можливостей він проводив власні етнографічні дослідження. Наслідком студій стало написання багатьох різножанрових праць. На жаль, частина матеріалів не були опублікованими і збереглися донині у рукописах в архівах. Усе ж його етнографічні матеріали залишилися цінними для дослідників української історії, етнографії, фольклористики західноукраїнських земель.

Вагомий внесок зробив Осип Маковей у дослідження історії зародження і становлення національного руху українців Буковини, бо зібрав і ввів у науковій обіг цілу низку історичних документів, які не втратили наукової цінності до наших днів. Його студії належали до праць, що заклали підвалини української концепції історії національного руху українців Буковини. У них було акцентовано увагу на національно-культурні проблеми й доведено ідентичність українців Буковини, Галичини, Закарпаття та Наддніпрянської України. Отже, з упевненістю можна стверджувати, що О. Маковей належав до тих істориків, які стояли біля витоків розвитку української історичної науки буковинського краю.

4.2 Осип Маковей і становлення української літературної мови на західноукраїнських землях

До національних надбань української громадськості західноукраїнських земель ХІХ ст. належала українська літературна мова. В основу мови українська нація заклала історію народу, багатівіковий досвід, здобутки культури, духовну самобутність. Процес становлення української літературної мови на західноукраїнських землях був досить тернистим. Його активним учасником був О. Маковей, який у кінці ХІХ ст. писав: «Хоч руський народ утратив свою державу, однак мова його не пропала, жиє і буде жити поруч інших слов'янських мов» [534, с. 14]. Він усвідомлював важке становище мови, що «руска мова ще мало звана в Європі», і «мало кому на думку приходило в європейській мові частіше говорити про русинів, то на заході, а навіть і на Буковині просто не мають поняття о тім, що русини перед заснуванням теперішньої російської держави цілі століття грали роль в історії», навіть, буковинські румуни «не хотять вірити, що колись ... на їх молдавським дворі говорило ся по руски, а не по волоски» [296, с. 1]. Слід зазначити, що ХІХ ст. принесло українській літературній мові високі злети і найскладніші випробування. З огляду на центральне значення мови для процесу модернізації нації, українська інтелігенція західноукраїнських земель розгорнула діяльність, спрямовану на те, щоб перетворити народну (тобто розмовну) мову простого люду на головний засіб самовираження всіх українців.

Ще будучи студентом, Осип Маковей пильно придивлявся до мови прочитаних творів, надаючи цьому важливого значення. Мова творів Панаса Мирного, Михайла Старицького, Івана Франка його захоплювала, а мову Тараса Шевченка і Марка Вовчка він вважав за взірець для українських письменників. Прочитавши збірку «Карпатські новели» В. Полянського, студент у щоденнику за 21 серпня 1888 р. зазначив: «Гарні новели, – тільки мова карикатурна – тепер в такій суміші видана. Але новели оригінальні, інтересні. Про сего В.Полянського я не чував дотепер, а радше не звернув уваги . Цікаво пише...» [286, арк. 149]. Протягом усього подальшого життя О. Маковей постійно боровся за чистоту і досконалість української літературної мови, виступав проти москвофільського «язичія» та недбалого ставлення письменників до українського слова.

Осип Маковей зробив вагомий внесок у розвиток літературної мови. Він збагатив українську літературу творами різного жанру. І для широкого загалу донедавна він був відомий передовсім як письменник, залишивши по собі багатий літературний доробок. Хоча про себе як письменника О. Маковей скромно в автобіографії писав: «Я знаю, що не маю права зачислити себе до великих письменників. Але на ім'я українського письменника я таки заслужив і гадаю, що в загальну скарбницю нашого письменства я вложив дещо цінного й оригінального. ... Значить: молодечий ідеал я осягнув – і це мене нагороджує за труд. Серед інших обставин життя може давби більше і красше, – а так добре, що хоч те дав, що міг дати» [695, с. 231].

Поезія Осипа Маковея склала незначну, але важливу частину його літературної спадщини. Ідейно-тематичний спектр поезій письменника не

широкий: повсякденне життя селян та інтелігенції; громадська та інтимна лірика; морально-етичні проблеми (пошуки добра і справедливості, людина і природа); антивоєнні ремінісценції тощо. У жанровому плані його поезія була досить багатогранна: він автор багатьох поезій-пісень, пісень-маршів, веснянок, гаївок, віршів-елегій, віршів-думок, гуморесок, сатиричних та морально-етичних поем. У цих творах О. Маковей вклав голос митця-громадянина, тонкого лірика, дотепного гумориста, скептичного сатирика. Його поетичні твори склали збірки: «Поезії» (1895), «Поезії» (1895 – 1897), «Подорож до Києва» (1897), «Поезії» (1898 – 1917).

Український письменник поповнив скарбницю української літератури і прозовими творами різного жанру: нарисами, оповіданнями, фейлетонами, повістями, новелами. Вони склали вісім книжок – окремо виданих оповідань («Весняні бурі», «Оферма», 1895), повістей («Залісся», 1897 і «Ярошенко», 1905), збірок («Наші знакомі», 1901; «Оповідання», 1904; «Кроваве поле», 1921; «Прижмуреним оком», 1923). Багато творів Осипа Маковея, що не ввійшли до збірок, залишилися розкиданими по періодичних виданнях, чимало неопублікованих збереглося у рукописах. Особливістю його прозових творів стала виразна гумористична забарвленість, сатирична спрямованість (зокрема, соціально-політичні твори новелістичного жанру). Одночасно із нарисами, новелами, оповіданнями він спробував свої сили і в жанрі повісті, розкривши історичне минуле («Ярошенко») та тогочасну дійсність («Залісся»).

О. Маковей був серед тих українських публіцистів, які вважали, що українська мова, культура були надійним фундаментом формування самосвідомості, повноцінного внутрішнього світу людини-громадянина. У кінці ХІХ ст. він писав: «Справа мови – се в життю нашого народу справа одна з перших. Скільки сили у нас іде на оборону її! За неї ж ми і сперечаємося з москвофілами! Мова перша повинна бути спільна між партіями, як один з найліпших способів ширення культури» [352, с. 167 – 168]. Публіцист вважав, що у мові відбився дух народу, його національна ознака, культура. І лише завдяки знанням мови українці відчували б внутрішню суть народу, його характер, душу і були б справжніми українськими патріотами.

Першою спробою Осипа Маковея дати характеристику процесу становлення літературної мови на Галичині стала стаття «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики» («Літературно-науковий вістник», 1898) з нагоди п'ятдесятиріччя виходу «Русалки Дністрової». Автор писав: «Кілько праці і сил змарновано у нас на сю справу, котру вже Маркіян Шашкевич поставив 1837 р. в Галичині так ясно! Як поглянути тепер ... на сю борбу, то аж ум збирає, куди ми подівали свою енергію! Коли інші народи, порішивши свою справу національну так, як її у нас рішили І. Котляревський і М. Шашкевич...» [354, с. 119]. У цій статті дослідник дав характеристику розвитку української літературної мови на Галичині. За його періодизацією, перший період 1848 – 1861 рр. – час, коли була «непевність щодо мови» у Галичині. Адже в «Зорі Галицькій» і «Дневнику руським» находимо матеріали, написані народною мовою українців «і смішною мішаниною, зложеною з народних, церковних, російських і польських слів». На кінець того періоду у публіцистиці вже

заввучала ідея про перевагу на користь російської мови.

1861 – 1873 рр. – це другий період, у якому спостерігалися зміни на користь української мови. У 1861 р. у Петербурзі з'явився журнал «Основа» російською та українською мовами, а в Львові виходила двічі на тиждень газета «Слово». Активну видавничу діяльність розпочали народовці, які заснували видання: «Вечерниці», «Мета», «Нива». Саме у цей час розпочали власну діяльність народовські культурно-освітні товариства «Руська бесіда» (1861), «Просвіта» (1868), які відкривали читальні, бібліотеки, видавали народною мовою українців твори письменників, шкільні підручники, влаштовували театральні вистави. І тоді здавалося, що народна мова «взьме верх».

Третій період 1873 – 1898 рр. – час переходу від культурницького до політичного етапу у розвитку національного руху українців. Народовці говорили про перемогу народної мови і вважали «зросійщення австрійських русинів марною утопією». Москвофіли поступились у справі мови і писали майже «каліченою» російською мовою.

Отже, за свідченням О. Маковея, перші п'ятдесят років процесу становлення української літературної мови та розвитку української публіцистики на Галичині можна «сміло назвати літами пошесті на народну мову». У статті «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики» він першим спробував розробити періодизацію розвитку української публіцистики, а при характеристиці кожного періоду дослідник дав аналіз процесу становлення української літературної мови. Таким чином, можна стверджувати, що його публікація оглядово розкрила становлення літературної мови в Галичині.

Згодом даний процес на західноукраїнських землях у ХІХ ст. Осип Маковей обрав предметом наукових студій. Його праця «Три галицькі граматики», присвячена першій хвилі відродження української мови на Галичині, а саме «діяльності трьох перших граматиків»: Іванові Могильницькому, Йосипові Лозинському, Йосипові Левицькому [див. дод. К]. Цю працю він написав на основі рукописних джерел: неопублікованих рукописів, листів відомого слов'янознавця Вартоломея Копітара, Йосипа Лозинського, Івана Могильницького, Йосипа Левицького, Івана Снігурського, Михайла Малиновського, що подані у додатках до праці.

Як відомо, основу української інтелігенції західноукраїнських земель кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. складало духовенство. Саме воно очолило національне відродження, бо було єдиною освіченою соціальною верствою українців, яка не зденаціоналізувалась.

Перші ознаки зацікавлення культурними аспектами національної проблеми з'явилися на початку ХІХ ст. у старовинному місті Перемишлі – центрі греко-католицької єпархії, де були семінарія, багаті книгозбірні і де проживала частина представників українського духовенства. О. Маковей у своїй праці «Три галицькі граматики» висвітлив «обставини для розвитку народної рускої мови» у Галичині з 1808 р., що «був роком крайнього упадку народного духа між галицькими русинами». За ініціативи Івана Могильницького, у 1816 р. у Перемишлі було засноване перше просвітницьке товариство греко-католицьких священників. Товариство стало активним оборонцем прав української мови,

поборником українізації шкільництва. Після його закриття галицький граматик продовжував переконувати суспільство, що українська мова – «то не наріччє, котрим не пишуть зовсім нічого або дуже мало». Про діяльність

І. Могильницького дослідник писав: «Серед таких неясних поглядів на народну мову, Іванові Могильницькому, самотньому в ті часи галицькому русинові, що брав ся досліджувати історію руської мови, певно не легко було знайти дорогу до правди і висказати сю правду рішучо. Ні в чужих учених, ні тим більше у своїх земляків не находив він широких дослідів про нашу мову...» [534, с. 7 – 8]. Далі автор детально висвітлив переслідування народного шкільництва, вихід «першої в Галичині вченої розправи про руську мову», діяльність Івана Могильницького та його погляди щодо становлення української літературної мови.

Протягом 1822 – 1824 рр. І. Могильницький написав «Граматику языка славно-русского» (1823). Однак його грамика залишалась (до 1910) не опублікованою, крім вступної статті, що вийшла друком 1829 р. у Львові у скороченому варіанті польською мовою і 1838 р. – російською в Петербурзі. У передмові-статті «Відомість о руськім язиці» галицький просвітитель першим серед західноукраїнських мовознавців, аргументовано, на рівні тогочасної науки, обґрунтував самостійність української мови серед інших слов'янських мов. Крізь працю проходила думка про те, що український народ – це відгалуження «слов'янщини», рівне з іншими, лише, на жаль, про українську мову мало знали і по-різному її називали. З гіркою іронією галицький граматик зазначав, що відомі європейські мовознавці забували назвати українську мову рівною з іншими мовами слов'ян. Він підкреслював відмінність української від інших слов'янських мов, особливо від церковнослов'янської, польської та російської. Це дозволило спростувати поширення тогочасного помилкового уявлення про українську мову як про діалект польської чи російської мов. Галицький граматик писав, що за часів польсько-литовського панування українська мова «була не лише мовою народу, але й мовою правительства, уживаною на дворі великих князів литовських і знаменитиших руских родин», а вже пізніше «польський утиск, особливо з кінця XVI і початку XVII віку, довів руску мову до упаду» [534, с. 14]. Цією працею І. Могильницький відбив «нову атаку намісництва проти вживання української мови». Значення для українців «Граматики языка славно-русского», зокрема передмови-статті «Відомість о руськім язиці», глибоко висвітлив О. Маковей у згаданій праці «Три галицькі граматики». Він писав: «Такі гадки про руську мову були у 1829 р. новиною трохи чи не для кожного освіченого галицького русина. У Галичині до того часу ширший загальний руський не чув такої рішучої оборони ні від своїх учених ні від чужих; навпаки міг чути лише зовсім непевні і невірні здогади або бажання чужих учених, котрі самі не могли визначити ся у руській мові» [534, с. 14]. Автор праці підкреслив ставлення І. Могильницького до української літературної мови. Галицький граматик уважав, що писемна, літературна мова повинна відрізнитися від простої народної мови, тобто дотримуватися теорії про два стилі. За свідченням Осипа Маковея, ця проблема стала предметом тривалих дискусій між галицькими вченими впродовж цілого

XIX ст. Він писав, що «в самих початках відродження галицької Русі отсе непорозуміння у справі книжної мови дало широку основу до дальших непорозумінь», хоча «сам І. Могильницький не знівечив її, бо хоч не признавав російської мови за руську, але й не вважав простої селянської мови можливою для книжок» [534, с. 16]. Можливо, якби Іван Могильницький був своєчасно висловився на користь народної мови, то вона значно раніше перейшла б у літературну. Однак він не міг однозначно стати на бік простої народної мови, як не могли того зробити й інші галицькі граматиками.

Помітною працею з проблем української мови стала праця «Грамматика руської або малоруської мови в Галичині» німецькою мовою, видана в 1834 р. у Перемишлі галицьким граматиком Йосипом Левицьким. У праці «Три галицькі граматиками» О. Маковей присвятив також розділ Й. Левицькому та його праці. За свідченням дослідника, «Левицький уважав руский народ самостійним, визначував йому окрему етнографічну територію, ... хвалив його пісні і журився дуже, як русинів звати по-німецьки» [534, с. 24]. Грамматик обґрунтував ідентичність мови українців австрійської та російської України. Хоча сама його граматика була спрямована на вивчення «язичія». «В результаті вийшла граматика, з котрої, може й справді галицькі русини навчилися скорописі, але розумних пояснень для живої народної мови у ній знайти не могли» [534, с. 25], – писав автор студії. Й. Левицький був твердим прихильником старослов'янської мови та етимологічного принципу правопису і дуже різко та непримиренно нападав на прихильників фонетичного правопису.

Однак у Галичині були інтелігенти, які відстоювали народну мову. Серед них особливо виділявся священик Йосип Лозинський. Галицький граматик наголошував, що українська мова була мовою великого народу, який мав природне право на суверенний розвиток і не приречений на підневільне існування. Й. Лозинський один із перших у Галичині порушив питання про використання народної мови в письменстві. Він був автором збірника пісень та весільних обрядів «Руське весілля» (1835), на той час найповніший опис українського весілля з обрядовими піснями; рукописного «Букваря» (1837) української мови зі значними елементами фонетичного правопису; укладеної «Грамматика рускої (малоруської) мови» (1845) польською мовою. «Особливо граматика Лозинського й сполучені з нею спори про азбуку варті великої уваги, бо вони розворушили галицьких русинів» [534, с. 26], – писав Осип Маковей у праці «Три галицькі граматиками». Дослідник вважав, що постать Й. Лозинського була досить значуща у становленні української літературної мови, і тому він у власній згаданій студії присвятив два розділи його діяльності та працям. У 1834 р. граматик виступив зі статтею «Про запровадження польської абетки в руську писемність» і запропонував запровадити в українську писемну практику латинку замість кирилиці, що стало однією з причин започаткування азбучної війни у Галичині. О. Маковей писав, що «реформа Й. Лозинського була занадто радикальна, немила русинам через те, що позичена від поляків» [534, с. 40]. Ця пропозиція Йосипа Лозинського зазнала гострої критики, зокрема в публікації Й. Левицького «Відповідь на погляд про запровадження польської азбуки в руську писемність» (1834, польською мовою) та брошурі «Азбука і abecadło» М

. Шашкевича (1836). Слід зазначити, що Й. Лозинський, зазнавши критики, переглянув власну позицію, відмовився від помилкового погляду на перспективи розвитку української літературної мови в складі польської, згодом перейшов на бік москвофілів.

Два розділи в праці «Три галицькі граматики» Осип Маковей присвятив першій хвилі азбучної війни. Він писав: «Перша війна за азбуку мала вплив і на будучність, на витворення галицького москвофільства й українофільства. Ті, що боронили кирилиці, чинили се з прихильності до церковнослов'янської мови ... дійшли гладко до гадки, що руска і російська мова – одна; а ті, що важили ся поправляти кирилицю або й зовсім її нехтувати, відділювати церковну мову від живої рускої і в дальшій розвитку дали основу партії національній, оборонцям живої народної мови» [534, с. 32]. Дослідник визначив передумови і причини виникнення азбучної війни у Галичині. Дослідник охарактеризував 30-ті роки ХІХ ст. в історії української філології: у головних моментах подав докази, яких «уживали наші перші галицькі вчені на оборону своїх поглядів на азбуку». Він писав, що галичанам була відома «Енеїда» Івана Котляревського. Та, за його твердженням, у Галичині «не було такої сильної історичної традиції, як на Україні, щоб травестія І. Котляревського була зрозуміла спольщеній руській інтелігенції і могла її зігріти» [534, с. 31].

У праці «Три галицькі граматики» дослідник не лише висвітлив діяльність українських граматиків, але об'єднав їх у групи за прихильністю до поглядів Йосефа Добровського та Варфоломея Копітара. Він вважав, що І. Могильницький, М. Лучкай, Й. Левицький були прибічниками чеського просвітителя, одного із засновників слов'янознавства Й. Добровського. Останній дотримувався позиції, що «діалекти добрі як матеріал для словарів, а не для шкіл і для науки» і «інтересні хіба для лінгвіста». А словенський філолог В. Копітар був «одушевленим прихильником діалектів і тишив ся всякою книжкою, що свідчила про життя якогось діалекту» [534, с. 51]. Його прихильниками, за свідченням О. Маковей, були такі українські граматики: Й. Лозинський, М. Шашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич.

Безумовно, праця «Три галицькі граматики» досить ґрунтовно висвітлювала історію національного руху українців Галичини, діяльність перших галицьких граматиків. Автор праці відзначив: «Досі підношено в історіях нашої літератури передовсім етнографічно-історичний бік нашого відродження в Галичині: студії І. Могильницького, Й. Левицького і особливо Й. Лозинського показують нам науковий бік справи. Сі поважні змагання перших трьох галицьких граматиків заслуговують тим більшої уваги, що їх граматики були самостійні й викінчені» [534, с. 26]. Досить влучно у листі до Михайла Грушевського за лютий 1902 р. Осип Маковей охарактеризував свою працю. Він писав: «Ся студія основана головно на рукописах і має метою показати паралельну, наукову течію до течії етнографічно-історичної, якої заступниками були М. Шашкевич, Я. Головацький та І. Вагилевич. Тут у мене мова про граматики і про війну за азбуку. Доказую, що В. Копітар (передовсім) викликав у нас сю війну; показую розвій поглядів на мову; суперечки і заходи цензури стримати народний рух – і доходжу аж до граматики Я. Головацького 1849 р.» [

4, арк. 58].

На думку О. Маковея, важливою постаттю в цій полеміці був Маркіян Шашкевич. Він був активним учасником азбучної війни на Галичині, видавши брошуру «Азбука і abecadło» (1836) проти проекту Й. Лозинського. Ця праця була спрямована проти спроб запровадити в українську мову латинський алфавіт. «На сю брошуру історики літератури звертали досі увагу лише побіжно тимчасом вона, як перша друкована праця Маркіяна Шашкевича і попередниця «Русалки Дністрової», варта більшої уваги. Уже тут зазначив М. Шашкевич своє становище щодо народної мови» [534, с. 37], – писав дослідник. «Азбука і abecadło» була проаналізована Осипом Маковеєм у праці «Три галицькі граматики». Він писав, що там Маркіян Шашкевич паралельно захищав кирилицю, але при цьому змінив її на свій лад, та нерішуче розхвалював «приємніший для ока» гражданський шрифт. У полеміці граматик опирався на те, що в латиській азбуці не було знаків на деякі слов'янські звуки, а тогочасна кирилиця проста і приємна «для ока в заокругленій формі» і мала знаки не тільки на поодинокі звуки, але навіть на цілі склади. «Справа азбуки і абецадла очевидно лишила деякі сумніви у М. Шашкевича, тай не диво, бо до якої азбуки було тоді не чіпитись, усяка мала свої хиби. Сі сумніви мучили ще перед Й. Лозинським і М. Шашкевичем інших слов'янських учених, отже мусіли повстати ... коли зійшла бесіда на азбуку» [534, с. 39]. – писав дослідник у зазначеній вище праці.

Новаторським твором і за формою, і за змістом була «Русалка Дністрова», що вийшла у світ 1837 р. у Будапешті, з-під пера Маркіяна Шашкевича, лідера «Руської трійці» та його друзів. Цю працю теж О. Маковей проаналізував оглядово. Він зазначив, що звеличенням кирилиці «Русалка Дністрова» продовжила азбучну війну на кілька літ. Найважливіша книжка М. Шашкевича була написана живою народною мовою, в якій було запроваджено гражданський шрифт і фонетичний принцип правопису. Все це виділяло збірку з тогочасних літературних книг і робило її близькою і зрозумілою широким верствам населення. У той же час поява «Русалки Дністрової» стала визначною подією в історії української філології, бо знаменувала собою народження нової української літератури на західноукраїнських землях. Альманах підтвердив, що народна пісня, легенда і звичаї залишалися першоджерелом національного пізнання. Діячі «Руської трійці» ввели народну мову галицьких русинів у літературу, довівши, що їхня мова ідентична мові українців підросійської України, не маючи суттєвих відмінностей. А отже, вони один і той самий народ. Слід зазначити, що зміст «Русалки Дністрової» визначали три основні ідеї: визнання єдності українського народу, розділеного кордонами різних держав, та заклик до її поновлення; позитивне ставлення до суспільних рухів та уславлення народних ватажків-борців за соціальне та національне визволення; пропаганда ідей власної державності та політичної незалежності. Альманах став підсумком ідейних шукань та своєрідним піком діяльності «Руської трійці». Хоч наклад був майже весь конфіскований. Та все-таки «Русалка Дністрова» відіграла важливу роль, відстоюючи права українців на існування, на розвиток української мови, літератури, національної культури та довівши,

що мова українського селянства може вживатися як літературна. Осип Маковей простудіював формування української літературної мови також на Буковині та Закарпатті. В аналізованій праці «Три галицькі граматика» він епізодично розкрив діяльність закарпатського граматака Михайла Лучкая, якого зарахував до «найстаршої школи граматичної у прикарпатській Русі». Закарпатський грамастик виступав проти шовіністичної політики угорського уряду, спрямованої на денаціоналізацію українського населення у краї. У 1830 р. Михайло Лучкай видав латинською мовою у Відні «Граматику слов'яно-руську». Це була перша в Закарпатті українська граMATИКА з широким використанням народної розмовної мови та фольклору. Вона містила зіставно-порівняльний опис фонетичної та морфологічної систем церковнослов'янської мови української редакції зі зразками закарпатських говірок. Про цю працю О. Маковей писав: «ГраMATИКА М. Лучкая оперта головно на угорсько-карпатським говорі, а врешті М. Лучкай держить ся граMATИКИ Й. Добровського, бо гадає, що тепер у Карпатах говорять по-старослов'янськи» [534, с. 46]. Слід зауважити, що твором, який уславив ім'я Михайла Лучкая, стала шеститомна «Історія карпатських русинів», написана латинською мовою (на той час лише два томи вийшли друком).

На Буковині, на відміну від інших західноукраїнських земель, формування української літературної мови проходило значно пізніше. У праці «Життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» Осип Маковей показав, як буковинська інтелігенція брала участь в обговоренні непростого на той час мовного питання. Вихід двох брошур А. Кобилянського («Слово на слово до редактора «Слова»», «Голос на голос для Галичини») у Чернівцях активізував обговорення цієї проблеми і змусив українську громадськість краю замислитися над даною проблемою. Ці праці порушували важливі проблеми становлення української літературної мови, що само по собі мало неабияке суспільне значення.

Саме О. Маковей першим зробив спробу визначити початок відліку розвитку української літературної мови на Буковині. Як уже згадано вище, такою подією стало видання збірки творів Ю. Федьковича українською мовою. Ця збірка «Поезії Іосифа Федьковича» вийшла у 1861 р. за сприяння Б. Дідицького. «Ваше ласкаве бажання, – писав Юрій Федькович по-німецьки Б. Дідицькому, – щоб я свої сили злучив із силами інших подвижників руської літератури, зробило мене справді гордим, але я не знаю способу, як би я міг виконати вашу надію на мене, як би я міг моему горячо улюбленому народові прислужити ся піснею і співом...» [343, с. 176]. Виплекані на народній основі, твори Ю. Федьковича набули популярності серед простого народу. Вони відтворювали душевний стан інтелігента-гуцула: його любов, повагу до народу, української історії. Значна частина з них стала народними піснями. Юрій Федькович використав знання тодішньої української мови, гуцульських та буковинських говірок, уміло поєднав елементи літературної мови і діалектизмів. Про це Осип Маковей писав: «Він (Ю. Федькович – *В.П.*) до самої смерті не писав інакше, тільки народною мовою з великою примішкою гуцульського діалекту...» [343, с. 175]. Безумовно, літературний доробок буковинського

письменника мав непересічне історико-літературне значення та справив чималий вплив на формування ідейних орієнтирів українства Буковини.

Слід зауважити, що досить швидко Ю. Федькович відмовився від ідеї, яку популяризував А. Кобилянський, про запровадження для українців латинської абетки. В умовах загострення українсько-польського протистояння у Галичині, стійких тенденцій до онімечення та румунізації на Буковині, подібні нововведення не могли принести користі для українців. До кінця свого життя поет писав твори винятково фонетичним правописом, що завдало відчутного удару прихильникам етимології.

Отже, враховуючи історичну складність зародження та становлення літературної мови українців на західноукраїнських землях, можна стверджувати, що це був складний і тернистий процес. На середину ХІХ ст. ця проблема обговорювалася тільки в невеликих групах української інтелігенції, які самі визначали для себе істотні складові української культурної самобутності. Слід зауважити, що формування української літературної мови проходило не одночасно в усіх регіонах західноукраїнських земель, і часто цей процес викликав суперечності серед самих українців. Також важко було протистояти впливові більш розвинених польських та російській культур. І все-таки, незважаючи на важкі умови, натхненні прикладом західних народів і впевнені у тому, що їхня діяльність відповідала потребам ідеалізованого народу, українські патріоти не здавалися.

Серед них був і Осип Маковей, який намагався через призму історичних подій висвітлити розвиток української літературної мови на західноукраїнських землях. Для цього він залучив багато джерел, щоб правдиво і критично проаналізувати цей процес. Ця тематика була розкрита ґрунтовно або оглядово у багатьох його працях. До таких праць дослідника належали такі: «П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики», «Три галицькі граматики», «Маркіян Шашкевич», «Свято письменника», «Перед 50 роками», «Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича», «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича», «Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями», «Матеріали до історії буковинської Русі». О. Маковей розумів, що створення єдиної літературної мови дозволило б українцям Австро-Угорської монархії та Російської імперії визначитись як єдина нація, бо розпочали б розмовляти спільною мовою, і це б стало вирішальним кроком до їх перетворення в єдину соборну націю.

4.3 Дослідження української культури в творчості О. Маковея

В умовах політичної залежності і денаціоналізації українського народу культура залишалася останнім бастионом у боротьбі за його самозбереження. Допоки українці ще не втратили своєї мови і культури, то залишалася надія на їх національно-державне відродження. Імперські уряди Австро-Угорської та Російської монархій стримували розвиток національної культури, що негативно позначилося на її стані. Однак соціально-економічні та суспільно-політичні зміни, процес модернізації, незалежно від бажання влади, стимулювали культурний поступ. Боротьба національних сил проти імперської політики

визначила зміст розвитку української культури другої половини ХІХ ст., а рушійною силою цього процесу була українська інтелігенція. Осип Маковей, один із представників тогочасної національної еліти західноукраїнських земель у кінці ХІХ ст., писав, що «русский народ може похвалити ся перед Європою старшою власною культурою», але «ще не прийшла черга» [296, с. 1].

Ще в юному віці він розумів, що потрібно збирати і залишити по собі відомості про діячів культурного поступу українців. У своєму щоденнику старанний гімназист записав: «Від кожного стараюсь мати автобіографію, а як ні, то сам довідуюсь про его життя. ... Се може смішно трохи виглядає, але я роблю се для власної цілі; хочу знати в будуче, с ким я молодий вік прожив і що за одні були то люди» [285, арк. 391]. Отже, ще зі шкільного віку він усвідомлював важливість зберегти відомості про друзів-гімназистів, викладачів. Цікавими і цінними залишились його записи для сучасних дослідників про українських діячів, а пізніше О. Маковей написав про них серію публікацій.

Перші описові портрети, занотовані у щоденнику гімназиста Маковея, належать Іванові Франкові та Михайлові Павликові. Саме в їхньому середовищі сформувався літературний смак початківця письменницької ниви. Важливу роль засновники першої української політичної партії на західноукраїнських землях відіграли й у формуванні світогляду та політичних поглядів юнака Осипа. «Най вони (тобто Франко і Павлик – *В.П.*) собі там які хочуть – будуть, а я їх дуже шаную... Вони мені сприяють, але суть ще люди, що взглядом мені дуже гречні, а я для них також» [285, арк. 496], – зробив він запис у щоденнику за червень 1887 р. Отже, Осип Маковей дуже поважав їх, цинив дружбу з відомими суспільно-політичними та культурними діячами. І, можливо, саме це стало поштовхом зафіксувати їх зовнішність та діяльність, створивши перші портрети найавторитетніших для нього людей.

Михайло Павлик був відомим українським письменником, публіцистом, одним із перших редакторів українських періодичних видань, популяризатором наукових знань, художньо-мистецьких цінностей. Він хотів сформувати нову концепцію української літератури, покликану нести просвіту в соціальні низи і виховувати в інтелігенції почуття обов'язку перед власним народом, здатність до самопожертви та безкорисливого служіння загальнолюдським цінностям. Його гімназист Осип Маковей описав так: «Сердечний чоловік той Павлик! ... Павлик – низький ростом, статний лицем і виглядом, борода, вуса чорні, голова лиса, ... в голосі пробивався мовби спокійне сумування через незavidну долю, згода з нею і безнадійність...» [285, арк. 495 – 497]. Довгий час М. Павлик для нього був порадником та товаришем, про що засвідчило їх листування.

Упродовж життя О. Маковей підтримував тісні стосунки з Іваном Франком. «Чоловік з него середнього росту, чоло високе, лице червоне, пропорціональне, волосся темно-каштановате, під бородою рудий заріст – такий і вус; сорочка вишивана, впрочім, звичайна одіж... Се Іван Франко» [285, арк. 491 – 493], – так у щоденнику він описав його зовнішність. Будучи гімназистом, Осип Маковей захоплювався громадсько-політичною та літературною діяльністю І. Франка. Часто їхні розмови торкалися розвитку української мови та літератури, про що він писав: «Мов з своїм рівним він зо мною говорив. ... Єго погляди на

справу і літературу руску знаю не лиш з творів его, а з власних его розмов...» [285, арк. 491 – 493]. Згодом він на сторінках «Зорі» опублікував статтю «Др. Іван Франко», де зробив спробу показати і оцінити багатогранну його культурну, політичну та громадську діяльність.

Найбільше уваги О. Маковей приділив культурній діяльності І. Франка. Всебічно обдарований, енциклопедично освічений і надзвичайно працьовитий, І. Франко виявив себе на багатьох ділянках української культури. Він був прозаїком, драматургом, критиком й істориком літератури, перекладачем і видавцем. У згаданій статті Осип Маковей визначив чинники, які впливали на літературну діяльність І. Франка. За твердженням дослідника, він став «найплодовитішим і найбільше талановитим галицьким літератом», тому що, по-перше, «публіцистикою і своїми творами мусить заробляти на життя», а, по-друге, «фатум дійсного літерата, що бажання творення не покидає его», і в результаті щомісяця нова друкована праця. Тому нерідко його називали титаном праці. У молоді роки зажив І. Франко найбільшої слави як поет, називаючи поетичні твори «вогнем в одежі слова». Його доробку притаманні зображення найтонших відтінків інтимних переживань, скорбота, пафос, сміливість передбачень. Він використовував великий арсенал поетичних форм, засобів, прийомів, збагативши українську літературу світовим поетичним досвідом. У зрілому віці Каменяр звернувся до написання драматургічних творів. О. Маковей писав, що Іван Франко відрізнявся політичними переконаннями від більшості галичан і власною політичною діяльністю здобув собі багато ворогів, які усе ж достойно оцінили його працю на літературнім полі.

І. Франко багато часу проводив у товаристві молоді, для якої він був великим авторитетом. З цього приводу Осип Маковей засвідчував: «Маючи ворогів між політиками, мав рівночасно і має багато прихильників межи молодіжжю, котру вміє до себе приєднати своєю щирістю і зичливістю і котру – можна сказати – вчить. ... Не раз за проводом або радою Франка брала ся молодіж за ріжні праці і видавництва» [336, с. 19]. Молоде покоління українців підтримувало радикальні політичні погляди Івана Франка, він, натомість, підтримував літературні починання молоді, завжди знаходив для молоді необхідні слова підбадьорювання у різних ситуаціях. Як ми вже відзначили, І. Франко на все життя залишився вчителем та порадником для О. Маковея.

Осип Маковей ніколи не забував своїх учителів. І першу власну статтю про життя і діяльність культурного діяча присвятив своєму гімназійному учителеві та директорові Львівської української гімназії Василеві Ільницькому. О. Маковей писав, що директор дуже дорожив «моральною поведінкою молоді і доброю славою повіреної собі гімназії ... і для тих двох цілей посвятив кількадесят літ свого життя» [307, с. 1]. Він належав до передових священиків-народовців, тому його називали «професор у священній одежі». Василь Ільницький був відомим громадським діячем, письменником. Його історичні праці, художні твори друкувалися в тогочасних підручниках, різних журналах і газетах. Він редагував і видавав шкільні підручники. Автор статті усвідомлював, що літературну спадщину В. Ільницького можна «не вважати

дуже визначною і такою, що переживє самого автора», працював на благо тогочасної української громади, та працював і для майбутніх поколінь, «від котрих заслужив собі на добру пам'ять» [307, с. 1]. Отже, Василь Ільницький був досить відомою постаттю на Галичині, якого поважали і пам'ятали. А випускник української гімназії Осип Маковей не забув про свого вчителя та увічнив пам'ять про нього статтею на сторінках газети «Буковина».

Серію публікацій О. Маковей присвятив «учителю українського народу» Маркіянові Шашкевичу, зокрема, «Свято письменника», «Позичене лице», «Маркіян Шашкевич». Остання стаття вийшла з нагоди 100-річчя від дня народження діяча. Дослідник відзначив, що багатотисячний похід шанувальників прямував вулицями Львова до місця поховання вшановуючи «ні великого пана, ні князя», а М. Шашкевича. Хоч він помер молодим, але його діяльність мала велике значення для українського національного відродження. Осип Маковей писав, що будучи бідним священником, Маркіян Шашкевич не залишив по собі великих маєтків, але «лишив добру славу за то, що пам'ятав за народ і перший у Галичині показав, як і що писати для людей» [418, с. 4]. У Дослідник у статтях розкрив тогочасне суспільне становище, в яких громадський діяч жив і діяв. Енергійний, наполегливий, сміливий, готовий на самопожертву та на подвиг, М. Шашкевич шукав однодумців і співробітників у справі відродження української мови. Саме він став натхненником, організатором і лідером «Руської трійці». Автор публікацій досить ґрунтовно висвітлив діяльність цього гуртка, виступи Маркіяна Шашкевича на захист української мови і літератури, проти ополячування населення Галичини. Дбаючи про розвиток народної освіти, лідер «Руської трійці» у 1836 р. склав першу «Читанку» українською мовою, а 1837 р. у Будапешті вийшла друком «Русалка Дністрова». За твердженням Осипа Маковей, М. Шашкевич «писав дуже чутливі поезії та перекладав чужі з різних мов, цікавився нашою історією, особливо козаччиною, уложив читанку для народних шкіл, перекладав Євангелія на народну мову, писав і свої власні псалми (так звані Русланові) і проповіді, – одним словом, видко було живу душу у сего чоловіка, цікавість і любов до народу» [418, с. 9]. О. Маковей був переконаний, що література відстоювала національну окремішність народу і була джерелом його пізнання, поширювала знання та освіту, впливала на морально-патріотичне виховання, виконувала високу громадянську місію і мала безпосередній стосунок до створення української спільноти. Безумовно, за коротке життя Маркіян Шашкевич зробив дуже багато для свого народу. Його ідеї та діяльність, отримавши свого часу значний резонанс як у Галичині, так і поза її межами, стимулювали утвердження національної свідомості багатьох поколінь українців, надихали на самовіддану працю на ниві національного відродження. Дослідник писав, що якби М. Шашкевич «так був прожив довше у здоров'ю і гаразді межі розумнішими людьми, то й праця его була би відразу заважила в життю народу» [418, с. 9].

Будучи співредактором «Літературно-наукового вістника», Осип Маковей на сторінках журналу популяризував молодих українських письменників. Він написав серію публікацій про життєвий і творчий шлях Т. Бордуляка,

С. Ковалева, А. Чайковського. «З поміж галицько-руських письменників, що в кількох остатніх літах вибили ся на верх і стали голосні хоч у своїй вузшій вітчизні, Галичині (бо на Україну їх твори не доходять), заслугове на особливу увагу Андрій Чайковський» [299, с. 152], – саме так розпочав дослідник публікацію «Андрій Чайковський». Це був перший на кін. ХІХ ст. літературно-критичний нарис присвячений письменнику-початківцю. Проаналізувавши ранній період літературної творчості А. Чайковського, він порадив на подальшу літературну діяльність «дбати про аналізу психологічну і соціальну більше, як дбав досі». Згодом О. Маковей про письменника писав так: «...Чайковський має те, чого бракує багатьом сучасним письменникам: хист спостерігача і зацікавлення до людей, яких бачить. Він має неоціненний дар – здоровий розум . Він – оповідач, себто людина, яка знає багато життєвих пригод і оповідає їх так, що загострює нашу увагу» [764, с. 140]. Слід відзначити, що Осип Маковей познайомився з А. Чайківським під час своєї військової служби, на маневрах у Бережанах. Згодом їхні довголітні стосунки були перервані непорозуміннями: конфліктом А. Чайковського з родичами дружини Ольги Маковей з приводу побудови Бережанської церкви та, як уже згадувалося вище, розбіжністю письменників у поглядах на завдання історичної белетристики.

Важливе місце серед літературно-критичних публікацій О. Маковея посіла стаття «Стефан Ковалів» («Літературно-науковий вістник», 1900). Можна припустити, що за посередництва І. Франка, у 1898 р. визнаний критик почав листуватися з С. Ковалевим (частина цих листів збереглася в архіві відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України в архіві Осипа Маковея). Доклавши чималих зусиль, він врешті-решт написав ґрунтовну розвідку, в якій уперше познайомив читачів з життєвим та творчим шляхом письменника, з його вчительською працею, початком його літературної діяльності, з псевдонімами письменника (Дрозд, Дроздищин, Плєскачка, С. П'ятка), щоправда, не розкриваючи їхнього значення. «Подумати тільки: живе у малім місточку, у правдивій Содомі, учитель; у нього і свої клопоти і страшенна праця в школі ... і той чоловік ще находить у собі стільки сили, щоби в оповіданнях ... звернути увагу і інших людей на те, що він побачив і що його заболіло!» [526, с. 91], – писав автор публікації. Створюючи літературний портрет С. Ковалева на основі двох збірок «Дезертир» та «Громадські промисловці», авторитетний критик відзначив, що його позитивною ознакою була належність до школи і традицій критичного реалізму , а його твори добре змалювали життя галицької бідноти, заробітчан, робітників бориславських нафтопромислів, учителів та школярів. Про літературний доробок українського письменника О. Маковей писав: «Праця – справді гідна найвищої похвали, бо хоч вона авторові не принесла ніякої матеріальної користи, за те в читачах збудила не одну благородну думку. У сім і найбільша заслуга таких оповідань» [526, с. 91]. Публікація Осипа Маковея мала велике значення для «творчої заохоти і зростання таланту письменника», тим більше, ще до того часу про життя і літературну діяльність письменника так широко не писалось. Дослідник високо оцінив літературні твори С. Ковалева, зарахувавши його до групи галицьких письменників, до якої належали І.

Франко, В. Стефаник, Т. Бордуляк, Лесь Мартович та Петрушевич.

М.

У важких умовах жив і творив Тимотей Бордуляк (псевдонім Ветлина), який про себе писав так: «Я не літерат з професії, бо маю інші обов'язки; я пишу лише прихапцем, щоб так сказати, для рекреації, для заспокоєння вродженої, чи може тільки виробленої потреби. Ви не думайте собі, що священник на селі спочиває на рожах та розпоряджає часом до вподоби. Праці багато. Ось я маю дві церкви, дві школи, котрих пильную...» [531, с. 82]. Після закінчення богословського факультету Львівського університету він був священником і вчителем у різних селах західноукраїнських земель. У публікації «Тимотей Бордуляк» О. Маковей писав, що на важкі умови життя український письменник не зважав, хоча з таких самих причин багато талановитих майстрів літературного слова покидали перо. «Бордуляк – оптиміст, що і в крайніх селянських злиднях добачує ще деяке щастя, а не саме тільки горе; всі-ж інші – то менші, то більші песимісти» [526, с. 90]. – згодом зазначив дослідник. Творчість Т. Бордуляка, як відзначав критик була сповнена гуманізму та пошани до людей, у ній правдиво показано важкі умови життя сільської бідноти, високі моральні якості простих людей («Дай, боже, здоров'я корові», «Мати», «Дід Макар»), еміграцію галицьких селян до Америки та поневіряння їх за океаном («Бузьки», «Ось куди ми підемо, небого!»). Після виходу у світ літературно-критичного нарису Тимотей Бордуляк 21 березня 1898 р. писав Осипові Маковеєві: «Ваша гадка вивести перед ширшу публіку деяких писателів, до котрих і я маю честь належати, мені вельми подобалась» [128, арк . 1]. Напевно, опублікування літературно-критичного нарису стало приємністю для Т. Бордуляка, додало йому наснаги у письменницькій праці.

Отже, О. Маковей досліджував життя та діяльність своїх земляків з Галичини. Він увіковічнив свою повагу своїм наставникам, учителям, підготувавши про них серію публікацій. І це свідчило, що автор праць був гідним учнем Івана Франка, Василя Ільницького. Разом з тим, він продовжив їх справу і став щирим другом і порадником для молодого покоління галицьких письменників.

У контексті Осипа Маковея як критика слід згадати ще одного українського письменника з Наддніпрянської України, священника за фахом Павла Грабовського. «Павло Граб здавав ся епігоном тих мучеників, котрих насилу забирали з України і веліли їм коротати гірке життя в чужині і в неволі» [462, с. 23], – писав дослідник про нього. У статті «Павло Грабовський» автор намагався висвітлити його життєвий та творчий шлях, бо «про нього мало хто згадував хоч людина талановита й щира». За зв'язки з харківським гуртком народницької організації «Чорний переділ» та за поширення забороненої літератури Павла Грабовського було відраховано з семінарії, але він продовжував займатись революційною діяльністю, за що його заслали в Сибір. Про цей період у його житті О. Маковей писав так: «...Десь там далеко на півночі в Сибірі пропадає щирий і талановитий поет-українець Павло Граб, котрого російські власті за молодечі ідеали ... запроторили в північні болота та ліси на довголітню самоту та муку душі і тіла» [462, с. 23]. Дослідник глибоко

проаналізував літературну діяльність українського письменника, який був автором оригінальних збірок: «Пролісок» (1894), «З півночі» (1896), «Кобза» (1898) та ін. Осип Маковей не тільки надрукував статтю про нього, але й був серед тих, хто намагався підтримати Павла Грабовського у засланні. Він листувався з ним постійно, друкував його прозові та поетичні твори.

Найґрунтовніше дослідження О. Маковей підготував про Пантелеймона Куліша. Саме постать цього визначного діяча з Наддніпрянської України стала предметом його дисертації, яку він захистив у 1901 р. у Чернівецькому університеті і став доктором філософії [див. дод. Д]. Слід зауважити, що літературна діяльність П. Куліша ще у гімназійні роки надихнула молодого Осипа Маковея написати власну першу поезію «Свиридова могила», про що він записав у щоденнику: «У другій клясі почав я вчитовати ся в ріжні поезії і взагалі книжки – тай тогди почав я сам складати стишки. Першим, як нагадую собі, що я уклав стишок «Свиридова могила» за Кулішем з читанки руской» [285, арк. 196]. А згодом, в студентські роки, О. Маковей підготував наукове дослідження «Оцінка етичних творів Куліша» (квітень, 1888).

Монографія «Панько Олелькович Куліш. Огляд його діяльності» була опублікована на сторінках «Літературно-наукового вістника» напередодні захисту дисертації, а згодом видана окремою книжкою у видавництві «Наукового товариства імені Шевченка». Для створення ґрунтовної праці про П. Куліша Осип Маковей залучив великий масив наукового матеріалу: він робив посилання на літературознавчі праці відомих учених О. Пипіна, О. Скабичевського, О. Кониського, М. Петрова; широко використав у дослідженні листування П. Куліша з М. Максимовичем, О. Бодянським, І. Срезневським, Г. Галаганом; зібрав і узагальнив багатий літературний та історичний матеріал, пов'язаний з діяльністю культурного діяча з Наддніпрянської України.

Ця праця складалась з трьох розділів. На початку праці автором було проаналізовано джерела світогляду молодого П. Куліша. Особливий вплив на нього мав М. Максимович, який і привернув талановитого студента до ідеї народності мистецтва і українського патріотизму. О. Маковей стверджував, що дружба П. Куліша з І. Хільчевським, видавнича і збирацька діяльність І. Срезневського та П. Лукашевича, творчість І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, А. Метлинського й, особливо Т. Шевченка, посилення в українській літературі романтичних тенденцій вплинули на його національну свідомість. Саме зазначені обставини підштовхнули П. Куліша на думку писати не тільки російською, а й українською мовою, а найголовніше – вплинули на бажання діяча потурбуватися про історію українського народу, зберегти його національне обличчя і національну духовність. Осип Маковей об'єктивно акцентував увагу на житті П. Куліша в Петербурзі, далеко від українських земель, та також на ідеях, підкинутих йому знайомими поляками, що стали причинами його вагань щодо багатьох фактів історії України. Ці сумніви переслідували українського діяча багато років і стали причиною його вагання, за словами автора праці «то в бік Польщі, то в бік Москви». Важливу роль у формуванні світогляду П. Куліша відіграв зв'язок з кирило-мефодійцями

та особисте знайомство з відомими українцями: Т. Шевченком, М. Костомаровим, В. Білозерським. На жаль, Осип Маковей висвітлив лише погляди П. Куліша, але власних оцінних характеристик не дав. Він стверджував, що погляди діяча з Наддніпрянщини на історію українського народу були викладені не тільки в його наукових працях, але й у художніх творах. Позитивним моментом у дослідженні О. Маковей було те, що він розглядав творчість П. Куліша в контексті розвитку української літератури й суспільної думки середини ХІХ ст.

Осип Маковей вважав, що свідченням пробудження національної свідомості П. Куліша була поема «Україна». Він проаналізував у монографії такі твори: «Чорна рада», «Михайло Чарнишенко», історіографічну працю в трьох томах «Отпадение Малороссии от Польши», «История воссоединения Руси», «Хмельницина», «Петро Сагайдачний» та ін. Слід зауважити, що дослідник був серед перших, хто дав оцінку першому україномовному історичному роману «Чорна рада». Автор всебічно оцінив роман, делікатно вказавши на недоліки, і не хвалив його позитивні сторони. Хоч монографія «Панько Олелькович Куліш. Огляд його діяльності» була написана як літературознавча праця, її автор приділив багато уваги науково-історичним працям цього відомого громадського і культурного діяча.

Незважаючи на мінливість громадянських орієнтирів П. Куліша, О. Маковей був переконаний у його глибокій любові до українців. Безумовно, автор монографії належав до когорти перших дослідників вивчення життя і діяльності П. Куліша. Хоча студія Осипа Маковей мала оглядовий характер, що і власне визнавав сам автор. Він у листі до Ганни Барвінок від 29 вересня 1907 р. писав: «Я сам тепер на свою працю дивлюсь як на спробу зорієнтуватись у писаннях Кулішевих, а не як на оброблену студію» [91, арк. 1]. Потрібно зауважити, що О. Маковей жив на західноукраїнських землях (Австро-Угорська монархія) і не мав доступу до багатьох архівних матеріалів Наддніпрянської України (Російська імперія), пов'язаних з П. Кулішем. Та все-таки він досліджував і популяризував українських письменників, громадсько-культурних діячів з під російської України.

Де б не перебував Осип Маковей – чи на Буковині, чи поза її межами – він досліджував і популяризував життєвий та творчий шлях українських письменників буковинського краю. У листі до Іларія Карбулицького за квітень 1909 р. дослідник писав: «Я завдав ся обробити нашу буковинську літературу і хоч яка вона здаєть ся не велика, проте роботи, як на одного чоловіка, немало. Видаю твори Воробкевича, видаєть ся Федькович з матеріалами, ладжу історію цілого літературного руху на Буковині. І хочу довести єї аж до найновіших часів...» [284, арк. 1]. Та, на жаль, реалізувати задумане до кінця йому не судилося.

Особливо багато праць О. Маковей присвятив «буковинській трійці» – Юрієві Федьковичу та братам Воробкевичам, які «говорили устами українського народу, будили всіх до нового життя». Він не був піонером у дослідженні життя, діяльності та літературного доробку Ю. Федьковича. Та, ще будучи студентом-першокурсником Львівського університету, Осип Маковей у

своєму щоденнику зробив першу датовану за 11 січня 1888 р. письмову згадку з приводу смерті великого поета Буковини. Його першою друкованою працею про буковинського діяча були «Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (серпень 1895 р.). Упродовж 1900 – 1910 рр. О. Маковей опублікував багато найрізноманітніших матеріалів про відомого буковинця на сторінках галицької та буковинської преси. Опублікувавши «Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича», дослідник вирішив написати «Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича», що у 1911 р. вийшла у світ. Він писав, що «зібравши матеріали до життєписі Осипа Федьковича, я побачив, що на основі їх уже можна писати про життя поета повніше і вірніше, як досі писали. Отже і зважив ся я зладити першу повну життєпись Федьковича...» [343, с. 2]. Таким чином, учений надзвичайно скрупульозно дослідив і висвітлив життя та діяльність українського письменника та громадського діяча Буковини. Ця титанічна робота дала змогу усунути багато неточностей і сумнівів у трактуванні різних фактів з життя Юрія Федьковича.

У 1910 р. на сторінках газети «Руслан» з'явилась стаття Осипа Маковей «Др. Антін Кобилянський», ім'я якого тісно пов'язане з Ю. Федьковича. Антін Кобилянський був незвичайним чоловіком, відомим медиком, науковцем, який мав «прикмету неспокоїного шукання правди світами». Досліджуючи життя та діяльність Ю. Федьковича, О. Маковей познайомився з його сучасником. А. Кобилянський був товаришем та «ангелом-поводирем» для Юрія Федьковича, який «завів его до святині слави». Та доля розвела двох непересічних особистостей по різних дорогах. Крім згаданої вище публікації, Осип Маковей висвітлив життя та діяльність А. Кобилянського, його стосунки з Ю. Федьковичем у «Життєписі Осипа Юрія Гординського-Федьковича» (1911). Він писав, що «Кобилянський як рішучий націонал, привернув знімченого Федьковича до нашого народу і перший промостив ему дорогу до слави, видавши малу збірку его поезій друком з відповідною передмовою», бо «одушевляв ся талантом Федьковича нелукаво, величав его і тішив ся» [335, с. 3]. Отже, завдяки досліднику, збереглися дуже цінні матеріали про життєвий та творчий шлях «первоцвіту» українського національного відродження Буковини.

О. Маковей був не лише знайомий з Сидором Воробкевичем, між ними існувала дружба культурних діячів. Про це свідчить лист С. Воробкевича до нього за 11 серпня 1896 р. з Якобену (місто в Румунії): «...Ви втаборились і вкоренились глибоко в моєму серці, о Вас моя щоденна мила думка-гадка. ... Вашим любим поважним словом, Вашою безсторонньою об'єктивністю зділали Ви з мене Вашого щирого прихильника і друга. Тут до нікого руським словом заговорити, то подумав я собі: напиши де щось до любого Пана Маковей і тобі спаде тяжка скала з груді...» [132, арк. 1]. Отже, Осип Маковей розумів внутрішній світ громадського діяча, поета і композитора. Згодом він розпочав дослідження його життєвого та творчого шляху. Дослідник вважав, що «не тільки молодше покоління, але і старе не знає ані того, що Із. Воробкевич писав, ані того, що воно варта; а вже у своїй вітчизні, у Буковині, котру він так дуже

любив і оспівував, він трохи чи не менше знайий зі своїх творів, як у Галичині» [409, с. 1]. Протягом 1909 – 1921 рр. на основі зібраних численних рукописів і першодруків він опублікував літературний доробок «надзвичайно плодovitого письменника» у трьох томах. Тритомник містив поезію, оповідання і драматичні твори. Упорядник написав вступну статтю про життя і діяльність Сидора Воробкевича, а кожен том супроводжувався оригінальними статтями – післямовами про його поетичні, прозові та драматичні твори, примітками. Принцип підбору творів до збірки упорядник прокоментував на сторінках «Буковини»: «Із сих поезій я вибрав коло 250 до збірки, самих цінніших, або характеристичних і, упорядкувавши їх хронологічно, приготував до друку. Невеличке се – як на таку масу – число вибраних поезій треба тим оправдати, що, як се відомо всім редакторам, які мали до діла з поезіями» [409, с. 1]. На сторінках буковинської і галицької преси Осип Маковей опублікував статті «Літературна спадщина по Ізидорі Воробкевичу», «Оповідання Із. Воробкевича», «Ізидор Воробкевич», «З переписки двох поетів (Ю. Федьковича й Із. Воробкевича)». В останній праці автор писав: «Напрацювалися (Ю. Федькович і С. Воробкевич – *В.П.*) багато, нажурилися не менше, бо журба їх обнімала не лише їх хатні та особисті діла, жили вони для громади, для суспільності, а та суспільність мало займалася ними» [385, с. 1]. Отже, О. Маковей відіграв важливу роль у популяризації життя та творчості С. Воробкевича.

Не менш значимий внесок зробив він у популяризації життя та творчості Григорія Воробкевича. Товариство «Руська бесіда», вшановуючи пам'ять активного члена товариства, доручило Осипові Маковееві зібрати та опублікувати матеріали про життя та творчість Г. Воробкевича. На основі віднайдених щоденників, листів, друкованих відомостей та поезій, «на підставі котрих можна зложити собі вірнійший образ його життя і діяльності», дослідник написав статтю «Григорій Воробкевич» та видав у 1904 р. збірку його поезій. Про цю збірку упорядник писав: «І взагалі цілій збірці я признаю передовсім літературно-історичний інтерес з огляду на час, в яким вона була зложена автором, та сподіваю ся, що з того боку буде вона цікава і для загалу і для істориків нашої літератури» [325, с. 2]. Підготовкою та випуском у світ літературної спадщини Сидора та Григорія Воробкевичів, «пташок, що співали у зеленій Буковині» він врятував їх імена від забуття.

О. Маковей популяризував буковинських діячів, які зробили вагомий внесок у формування національної свідомості буковинців. Серед них почесне місце посідають Олександр Попович та його син Омелян. Олександр Попович належить до культурних діячів, які жили «в часах перед Федьковичем та Воробкевичами». Він писав німецькою мовою вірші і оповідання, збирав зразки усної народної творчості. Осип Маковей у статті «Александр Попович» писав, що він був «типовий для свого часу, зі значним – як видно з его писань письменницьким талантом, але німецьким вихованням у душі так відсунений від свого народу, що волів доливати до моря німецької літератури» [298, с. 1]. Автор публікації висвітлив життєвий та творчий шлях буковинського священика, якого загальна германізація у краї, навчання та виховання на

німецькій мові спонукали писати твори по-німецьки, «тою мовою, яку найліпше знав», бо «рідної мови не вчили, або зле вчили». Такі обставини вплинули і на формування інших українських письменників, зокрема, Юрія Федьковича, Сидора та Григорія Воробкевичів, О. Кобилянської, які свої перші твори написали німецькою мовою.

Не було поза увагою О. Маковей залишено ювілею діяльності сина Олександра Поповича – Омеляна, присвятивши статтю «Омелян Попович». Автор у публікації розкрив багатогранність діяльності відомого буковинського суспільно-політичного та культурного діяча, підкреслив значний внесок Омеляна Поповича у розвиток шкільництва Буковини. З цього приводу він писав: «Довести до ладу організацію руских шкіл і дбати, щоби ті школи були не тільки на папери та щоби у них ішла справді робота – се заняття не легке... О. Попович сповняє сю задачу, має з того боку не одну неприємність, бо ще ся такий не вродив, щоби всім догодив, але має і ту велику приємність, що може вже дивити ся на дійсно великі наслідки своєї роботи» [456, с. 2]. Слід зауважити, що впродовж життя Омелян Попович був учителем народних шкіл у Чернівцях, повітовим шкільним інспектором, інспектором усіх «руских» народних шкіл на Буковині, членом шкільної ради, членом комісії із затвердження українських підручників, першим директором української іспитової комісії для народних і виділових шкіл, крайовим інспектором учительської семінарії народних шкіл у Львові, автором літературних творів для дітей, багатьох шкільних підручників та цілої низки статей науково-методичного характеру. Отже, заслуги Омеляна Поповича в розвитку української освіти краю були «неоціненні», за що і був названий «батьком шкільництва» на Буковині.

Доленосну роль відіграв Осип Маковей у житті та творчості Ольги Кобилянської. Будучи молодим критиком, він прочитав її рукопис повісті «Людина» і порадив її надрукувати. У своєму листі до В. Лучика від 22 червня 1894 р. О. Маковей з приводу повісті писав: «...Я прочитав «Людину» Ольги Кобилянської – дуже мені подобалася та повість. Авторка трохи чи не найбільше талановита з всіх наших галицьких і буковинських авторок. Великий дар обсервації, ясна провідна думка на часі, велика рутина (впевненість – *В.П.*) письменська (хоч еше не вміє добре володіти над більшим матеріалом), психологічна правда, живий спосіб оповідання – отеє добрі прикмети повісті» [600, с. 34]. Висока оцінка повісті зворушила молоду письменницю і у своєму листі за 4 серпня 1895 р. О. Кобилянська висловила критикові свою вдячність: «...Не знаючи мене особисто, написали-сьте мені, що єсь-те моїм приятелем, цінячи мій талант. Я вам за се вдячна, у мене нема товаришів в правдивім смислі слова...» [594, с. 279]. Згодом на сторінках «Буковини» та «Літературно-наукового вістника» О. Маковей опублікував її перший літературний портрет. У листі 1897 р. до О. Кобилянської він писав: «...Вірте мені, ніхто Вас не цінить, як я Вас ціню; може, се неясно сказано, так я поправлюся: ніхто або мало хто розуміє ту вашу наскрізь поетичну, глибоку і чесну душу так, як я. Зі становиська літературного критика б'ю поклони перед Вами...» [600, с. 39]. Літературно-критична студія мала важливе значення для подальшої творчої

долі письменниці та стала важливою відправною точкою для наступних дослідників її життя і творчості. Критик вказав у праці на позитивні та негативні сторони творчості Ольги Кобилянської. Пізніше Осип Маковей писав: «Кобилянська видавалась мені завжди екзотичною квіткою, яка вміла жити та розквітати в кімнаті, хоч і температура в цій кімнаті не сприяла її ростові...» [764, с. 154]. Можна стверджувати, що він допоміг вписатися талановитій письменниці у контекст літературознавчої концепції тогочасної епохи.

О. Маковей писав, що у кін. XIX ст. Буковина «разом зі всіма своїми різнородними народами не багато дає більших талантів», бо «буковинські русини ще може чи не найбільше їх мали і мають» і «найбільше складає ся всего із чотирьох осіб: в літературі Федькович, Із. Воробкевич і О.Кобилянська, а в малярстві Микола Івасюк» [382, с. 3]. У 1897 р. на сторінках «Буковини» Осип Маковей уперше (за свідченням О. Павлюк у книзі «Буковина. Визначні постаті») опублікував статтю «Микола Івасюк», а згодом у газеті «Руслан» публікацію «З нагоди вистави образів М. Івасюка». Виходець з Буковини прославився картинами історичного жанру, зокрема, «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ», «Хмельницький під Зборовом», «Битва під Хотинном», «Кубанські козаки у Львові», «Богун під Берестечком». У статті «Микола Івасюк» О. Маковей висвітлив життєвий та творчий шлях художника. «Що мені подобає ся в Івасюкових образах, то природність і краса. ... Нема у нього погоні за крикливими ефектами на спосіб теперішніх малярів-диваків. – писав дослідник. – Благороднішим завданням штуки і літератури є показування людям того, що їх підносило би на дусі, ніж брутальної, дуже часто поганої правди, котру й без того кожний з нас бачить в життю. Погляд такий на завдання штуки я бачу і в Івасюка, і думаю, що такий погляд ніколи не стратить своєї вартості і високо-людяного значення» [422, с. 4]. Напевно, публікація М. Івасюкові сподобалася, і він у листі до Осипа Маковея писав: «...Вичитав згадку Вашу про мене, що мене в моїм незavidнім теперішнім стані трохи на дусі піднесло та потішило. Щире спасибі Вам, що найшли ся і для мене на скільки часу та труду, та нашій читаючій публіці препійнули і я певний, що ваші слова марне не загинули...» [152, арк. 1 – 2].

О. Маковей часто популяризував культурних діячів Буковини – як своїх попередників, так і своїх сучасників. У буковинському журналі «Самостійна думка» про нього писали, що його «заслуга ... на літературному полі ... на Буковині дуже велика: він упорядкував твори буковинських письменників, не тільки справив їх, але совісно працював над їх рукописами, щоб по можності таки все було напечатано» [715, с. 4]. Осипа Маковея завжди пам'ятали і будуть пам'ятати у буковинському краї. Його часто зараховували до когорти буковинських письменників, що засвідчило входження його творів до хрестоматії «Письменники Буковини» (2001).

Отож, О. Маковей дослідив життя та діяльність ряду відомих українських культурних діячів західноукраїнських земель і Наддніпрянської України. Відрадно, що він популяризував відомих українців, незалежно, в якій вони проживали в Російській імперії чи в Австро-Угорській монархії. Звичайно, що

доступ до інформації та матеріалів представників культурного життя західноукраїнських земель був для нього більш доступним, ніж Наддніпрянщини. Напевно, тому дослідник зосереджувався на студіювання життя, діяльність та творчість українських діячів західноукраїнських земель. За нашими підрахунками Осип Маковей дослідив і опублікував праці про життя та діяльність шістнадцяти українських культурних діячів. Тому його, без перебільшення, можна назвати дослідником української культури.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, О. Маковей як науковець проявив себе у різних дисциплінах. Для широкого загалу донедавна було більше відомо про його літературознавчі дослідження, бо лише філологи проводили ґрунтовні та об'ємні студії його спадщини. В українській філології він себе проявив як письменник, дослідник творчості та діяльності українських діячів, критик, публіцист, історик журналістики, дослідник процесу становлення української мови та літератури. Значну роль відіграв в українській біографістиці. Постать Осипа Маковея як історика та етнографа довгий час залишалася в тіні, хоча його вклад у дослідження зародження і розвитку національного руху українців на західноукраїнських землях досить вагомий. Особливо багато на цьому полі він зробив для Буковини. Ще більше забуто його етнографічні студії, оскільки звертали увагу лише на зібраний фольклорний матеріал. Однак О. Маковей власною науковою діяльністю в комплексі популяризував факт існування українського народу з його мовою, історією та культурними традиціями.

ВИСНОВКИ

Доба на зламі XIX – XX століть стала періодом духовного пробудження українців. Саме тоді українська інтелігенція остаточно самовизначилася як окрема соціальна верства і дійшла вищого ступеня політичної організованості, що знайшло свій вияв у формуванні самостійних політичних партій виступила

активною свідомою силою в українському державотворенні. О. Маковей був одним із тих, хто творив той процес. Донедавна для широкого загалу він був відомий передовсім як український письменник. Проаналізувавши широкий діапазон його діяльності, твердимо, що перед нами яскравий приклад творця свого часу, борця за українську національну ідею, патріота-державника, демократичного політика та прогресивного громадського діяча.

У середовище відомих діячів Галичини Осипа Маковея ввів Іван Франко. Він не лише допоміг йому опублікувати перший поетичний переклад, але й вплинув на формування суспільно-політичних уподобань. Між ними з'явилися дружні стосунки між учнем і вчителя, що згодом переросли на довголітні приятельські взаємини громадських діячів. У гімназійні та студентські роки О. Маковей належав до когорти молодого поступової інтелігенції, яка критично оцінювала діяльність москвофілів і народовців, та прагнула надати українському рухові більш радикального характеру. Осипа Маковея запрошено на установчий з'їзд «Русько-української радикальної партії», але на той час він відбував службу в австро-угорській армії і не зміг бути присутнім на зібранні. Офіційно він так і не став членом першої політичної партії українців.

Сприятливим середовищем самоосвіти для О. Маковея стали таємний гурток гімназистів Львівської української гімназії та «Академічне братство». Саме на зборах гімназійного гуртка він прочитав перші власні твори. У тих товариствах збиралася значна частина прогресивної української молоді. Тут юнак познайомився з творами українських та закордонних письменників, мав можливість читати часописи, брати участь у диспутах та в зібраннях на різні теми. Ставши студентом Львівського університету, він увійшов до складу «Просвіти» та «Наукового товариства імені Шевченка». За плідну співпрацю в лютому 1903 р. його було обрано дійсним членом філологічної секції товариства. Згодом Осип Маковей був не тільки активним членом українських культурно-просвітніх товариств, а й навіть їх засновником.

Найактивніша суспільно-політична діяльність О. Маковея пов'язана з Буковиною, що можна поділити умовно на два періоди: перший – редакторство в газеті «Буковина», другий – час його педагогічної діяльності у Чернівецькому університеті та місцевій учительській семінарії. Слід зауважити, що наприкінці ХІХ ст. у буковинському краю проходила ідейна боротьба москвофілів та народовців, а на початку ХХ ст. з'явилися перші українські політичні партії. Перший період (1895 – 1897) мав більше публіцистичне забарвлення. Займаючи посаду редактора народовського часопису, Осип Маковей на сторінках газети висвітлював програмні засади українських політичних партій Галичини, обговорював актуальні суспільні проблеми української громадськості та заохочував буковинців до суспільного життя.

Другий період (1899 – 1910) – це активна політична діяльність О. Маковея. Це був непростий історичний час, тоді створювалися перші українські партії. Осип Маковей належав до тогочасної політичної еліти, яка творила політичне життя Буковини, він увійшов до складу першої української партії краю «Національна Рада русинів на Буковині». Згодом О. Маковей активно брав участь в «Українській радикальній партії Буковини» та в «Українській

поступовій партії».

Водночас Осип Маковей був дієвим членом багатьох українських товариств. Будучи редактором «Буковини», він увійшов до складу культурно-просвітніх товариств: «Союз», «Український народний дім», «Руська бесіда». А вже на початку ХХ ст. О. Маковей став членом наукового та педагогічних товариств: «Українська школа», «Шкільна поміч» та «Історичне товариство». Його енергійна суспільно-політична діяльність на Буковині припинилася у зв'язку зі зміною місця проживання.

Продовжував політичну діяльність Осип Маковей у Галичині. Він увійшов до складу «Християнсько-суспільної партії». Особливо активною була його участь у партії під час проживання у Львові. Згодом, переїхавши до Заліщик, О. Маковей підтримував стосунки з лідерами із цієї політичної сили. Після Першої світової війни він припинив політичну діяльність. Політика для нього стала тільки тематикою його літературних творів.

Осип Маковей проявляв активність у різних сферах суспільно-політичного життя українців. Основою його національно-патріотичних поглядів стала любов до рідної землі та народу. На цьому незмінному тлі окреслювались його думки у різні періоди життя та його діяльність. Ще з молодих років він сповідував засади активної участі українських сил у боротьбі за утвердження української національної ідеї. Саме національна ідея була стержнем його діяльності, на всіх посадах, які він обіймав (журналіста, редактора, педагога) чи під час праці на громадсько-політичному полі. На кінець ХІХ ст. для нього була прийнятною позиція автономії західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини, хоча вже тоді існувала ідея незалежності Української держави. Та вже через декілька років його бачення щодо майбутнього українців змінилося, і він став прихильником ідеї незалежності та соборності Української держави. До таких кардинальних змін у поглядах підштовхнули події, що склалися на початку ХХ ст. в Австро-Угорщині та Росії. З того часу О. Маковей став активним борцем за українську державність, що проявлялось у різній діяльності. У період Першої світової війни він підтримував тісні стосунки з легіоном Українських Січових Стрільців, хоча сам відбував службу в звичайній частині австро-угорської армії.

Перебування на війні перешкодило Осипу Маковею брати участь у подіях Української революції, але він слідкував за її подіями. У цей час він написав просвітницьку працю «На порозі світових подій», що видана культурно-просвітньою комісією Всеукраїнської Ради військових депутатів. У цій брошурі автор проаналізував шестимісячні революційні події та подав власні радикальні роздуми щодо подальших дій українських сил. Проголошення незалежності Української держави стало найбільшою подією в житті Осипа Маковея. Свої почуття висловив у найкращому вірші «Привіт», що став його останнім поетичним твором. Наслідки Української революції внесли песимістичний настрій у його творчість, хоча надія на відродження української держави не покидали до кінця життя.

Журналістською та редакторською діяльністю О. Маковей займався вісім років. Його праця в галицьких виданнях – це час фахового зростання на

журналістській ниві, від початківця-публіциста до історика української журналістики; це перша і також остання сторінка редакторської діяльності у його житті. Редакторська кар'єра досягла злету у видавництві української політичної газети «Буковина». Саме у цей період газета переживала розквіт, а його ім'я було відоме в усіх куточках українських земель.

Осип Маковей гостро відчував найболючіші проблеми і швидко реагував на них своїми публікаціями, які відображали його бачення подій модернізації нації, містили кардинальні питання суспільного життя, мали вагоме значення у вихованні національної свідомості українського загалу. Опубліковані у тогочасних газетах, журналах, календарях критичні статті О. Маковея швидко доходили до широкого кола читачів і мали безпосередній вплив на формування їх свідомості. Усвідомлюючи вагому роль його публікацій у національному житті українців, він упродовж життя активно співпрацював з багатьма українськими часописами не лише західноукраїнських земель, але й Наддніпрянщини.

Тогочасні проблеми життя українського населення були основою прозових творів Осипа Маковея. Разом з тим кожний його твір мав підтекст, який базувався на моральних засадах. Він розумів, що людина з високими моральними цінностями зможе бути справжнім українським патріотом.

Просвітницьку діяльність О. Маковей проводив і тоді, коли працював викладачем Чернівецької учительської семінарії з німецькою мовою навчання та у Львівській жіночій учительській семінарії з польською мовою навчання, директором учительської семінарії у Заліщиках. Він завжди допомагав учням та прищеплював їм любов до рідного слова, деякі з них стали для нього колегами по перу. Осип Маковей надавав також допомогу молодим українським письменникам, будучи редактором різних видавництв. Він не лише допомагав друкувати їм твори, але й давав на них перші рецензії. За його переконанням, українські вчителі та письменники були носіями національної свідомості народу у найвищих її формах і відігравали важливу роль в українському суспільстві.

Постать О. Маковея як науковця довгий час залишалася в тіні. Його історичні дослідження належать до праць, які закладали підвалини української концепції історії національного руху на західноукраїнських землях. Особливо багато на цьому полі він зробив для Буковини. Осип Маковей зібрав і ввів до наукового обігу цілу низку історичних документів, що не втратили наукової вартості до наших днів.

Значний внесок зробив О. Маковей у розвиток етнографічної науки, у справі збереження та популяризації етнографічних матеріалів. Великий пласт склали різножанрові народні пісні, більшість з яких опублікував. Інші етнографічні матеріали зібрані ним, збереглися в рукописах у різних архівних установах України. Як письменник, в своїх поетичних та прозових творах він часто звертався до стилю кращих зразків усної народної творчості.

Осип Маковей усвідомлював, що створення єдиної літературної мови забезпечило б подолання мовних протиріч між народовцями та москвофілами та різниці регіональних діалектів українців. Він досліджував зародження та

становлення української літературної мови і журналістики на західноукраїнських землях. О. Маковей першим визначив початок відліку української літературної мови на Буковині, і опублікував декілька розвідок з розвитку цього процесу. У його працях здійснено також оглядовий аналіз історії української філології на Закарпатті. Особливо багато Осип Маковей зробив для дослідження розвитку української літературної мови та публіцистики в Галичині. Він першим спробував періодизувати українську публіцистику краю. Великого значення він надавав діяльності трьох перших граматиків І. Могильницького, Й. Лозинського, Й. Левицького.

О. Маковей популяризував життя та діяльність відомих українців Австро-Угорської та Російської імперій. Він не лише надрукував статтю про Павла Грабовського, але й підтримував його у засланні. Тематикою докторської дисертації Осипа Маковея стали життя і діяльність П. Куліша. Звичайно, що доступ до інформації та матеріалів представників культурного життя західноукраїнських земель був доступнішим, тому дослідник більше популяризував кращих українських діячів Галичини та Буковини. Він увіковічнив свою повагу до наставників та учителів, надрукувавши публікації про І. Франка та В. Ільницького, багато праць присвятив М. Шашкевичу. Разом з тим, він продовжив справу своїх наставників і став щирим другом і порадником для галицьких українських письменників: Т. Бордуляка, С. Ковалева, А. Чайковського. Він часто популяризував діяльність та творчість яскравих представників культурного життя Буковини: Антіна Кобилянського та Юрія Федьковича, Александра та Омеляна Поповичів, Сидора та Григорія Воробкевичів, Ольги Кобилянської та Миколи Івасюка.

Отже, своєю суспільно-політичною та науковою діяльністю О. Маковей відіграв значну роль у розвитку політичного життя, просвітництва, наукових досліджень на західноукраїнських землях у кінці XIX – на початку XX ст. Його ім'я залишилося навечно в пам'яті українського народу. На його честь названо вулиці в Яворові, Львові, Чернівцях і Заліщиках. У Галичині та на Буковині йому встановлено пам'ятники. У місті Яворові функціонує музей-садиба О. Маковея, а місцева гімназія носить його ім'я. У Заліщиках його теж пам'ятають і шанують: місцева спеціалізована загальноосвітня школа носить його ім'я, а в 2009 р. було засновано місцеву педагогічну премію імені Осипа Маковея.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні документи та матеріали

Центральний державний історичний архів України,
м. Київ

Ф. 274. Фонд Державного жандармського управління.

1. Оп. 1. – Спр. 536. Донесення агента Державного жандармського управління про Маковея, який постачав нелегальну літературу із Львова

у Київ. (1898 р.). – 41 арк.

Ф. 295. Фонд Київського тимчасового комітету по друку.

2. Оп. 1. – Спр. 129. Списки видань на українській мові і висновки цензора по них, поданих комітетом на перегляд у Центральний комітет іноземної літератури. (1907 р.). – 11 арк.
3. Оп. 1. – Спр. 247. Із повідомлення Центрального комітету іноземної літератури від 6 липня 1909 р. про допустимості поширенню історичної повісті О.Маковея «Ярошенко». (1909 р.). – 34 арк.

Ф. 1235. Фонд Грушевські – історики, лінгвісти.

4. Оп. 1. – Спр. 622. Листи відомого письменника співробітника «Літературно-наукового вістника» О. Маковея до М. Грушевського. (1896 – 1906 рр.). – 91 арк.

**Центральний державний історичний архів України,
м. Львів**

Ф. 178. Фонд Крайової шкільної ради, м. Львів.

5. Оп. 2. – Спр. 5871. Справа про оренду приватного приміщення для потреби державної чоловічої учительської семінарії у м. Заліщиках директором якої до 1925 р. був український письменник Осип Маковей. (1918 – 1928 рр.). – 323 арк.

Ф. 309. Фонд «Наукового товариства імені Шевченка».

6. Оп. 1. – Спр. 371. Із книги обліку товариства, член «Наукового товариства імені Шевченка» О. Маковей з 1893 р. – 145 арк.
7. Оп. 2. – Спр. 37. З протоколу засідання президії «Наукового товариства імені Шевченка» від 18 лютого 1903 р. про прийняття дійсним членом товариства О. Маковея. – 126 арк.

Ф. 362. Фонд Кирила Студинського.

8. Оп. 1. – Спр. 349. Листи О. Маковея до К. Студинського. (1900 – 1924 рр.). – 191 арк.
9. Оп. 1. – Спр. 350. Листи Ольги Маковей до К. Студинського. (1918 – 1941 рр.). – 24 арк.

Ф. 385. Фонд Сеня Горука.

10. Оп. 1. – Спр. 35. Листи і поштові картки від В. Лісковицького, М. Лозинського, Ольги та Осипа Маковей та Іллі і Софії Матейків. (1915 – 1916 рр.). – 20 арк.

Ф. 386. Фонд Осипа Маковея.

11. Оп. 1. – Спр. 1. Автобіографія. (1924 р.). – 16 арк.
12. Оп. 1. – Спр. 2. Свідоцтво хрещення, паспорти, посвідчення та інші особисті документи О. Маковея. (1879 – 1925 рр.). – 73 арк.
13. Оп. 1. – Спр. 3. Свідоцтва про освіту О. Маковея (1879 – 1917 рр.). – 53 арк.
14. Оп. 1. Спр. 4. Свідоцтва про майновий стан, подані до університету і рішення деканату філософського факультету про звільнення від оплати за навчання. (1886 – 1892 рр.). – 6 арк.
15. Оп. 1. – Спр. 5. Військовий квиток, посвідчення про нагородження орденом «Залізна корона», довідки та інші документи про проходження військової

- служби. (1890 – 1918 pp.). – 48 арк.
16. Оп. 1. – Спр. 6. Диплом Чернівецького університету про присвоєння О . Маковею наукового ступеня доктора філософських наук. (1901 р.). – 1 арк.
  17. Оп. 1. – Спр. 7. Лист Голови товариства про присудження «Михайлівської премії» за історичну повість «Ярошенко» і привітання К. Студинського, О. Барвінського, К. Левицького з одержанням премії. (1905 р.). – 2 арк.
  18. Оп. 1. – Спр. 10. Запрошення на ювілейні вечори О. Маковея, присвячені І. Котляревському, Т. Шевченку, І. Франку та інші. (1886 – 1913 pp.). – 9 арк.
  19. Оп. 1. – Спр. 11. Листи до О. Маковея Крайової шкільної ради, видавництв і редакцій про прийняття участі у виданні шкільних підручників, публікацій, статей, роботі і виплаті гонорарів. (1893 – 1925 pp.). – 34 арк.
  20. Оп. 1. – Спр. 12. Рішення крайової президії Буковини про затвердження термінів видання газети «Буковина» та щотижневого додатку до неї «Неділя». Звернення О. Маковея до письменників Галичини про співпрацю . (1895 р.). – 7 арк.
  21. Оп. 1. – Спр. 14. Листування О. Маковея з редакціями «Місіонар» у Жовкві і «Поступ» у Львові, Українським педагогічним товариством у Львові, бібліотекою «Наукового товариства імені Шевченка» та інших товариств. (1895 – 1925 pp.). – 75 арк.
  22. Оп. 1. – Спр. 15. Листування О. Маковея з Буковинською шкільною радою у Чернівцях про призначення на посаду викладача учительської семінарії у Чернівцях, надання відпустки та інші питання. (1899 – 1909 pp.). – 12 арк.
  23. Оп. 1. – Спр. 16. Записні книжки О. Маковея про успішність учнів Чернівецької учительської семінарії. (1901 – 1904 pp.). – 124 арк.
  24. Оп. 1. – Спр. 17. Записні книжечки про успішність учнів з 1906 – 1912 pp. (1906 – 1912 pp.). – 138 арк.
  25. Оп. 1. – Спр. 18. Справа про клопотання перед Міністерством віросповідання і освіти про призначення викладачем Чернівецького університету та надання матеріальної допомоги і відпустки. (1902 – 1910 pp.). – 27 арк.
  26. Оп. 1. – Спр. 19. Відповідь на статтю газети «Буковина» і ухвала «Національної ради русинів на Буковині» про результати рішень полюбовного суду у справі спору О. Маковея з С. Смаль-Стоцьким. (1906 р.). – 5 арк.
  27. Оп. 1. – Спр. 20. Листування з Крайовою шкільною радою, Кураторією Львівського шкільного округу про призначення директором учительської семінарії у Заліщиках, викладачем учительської семінарії у Львові та ін. (1907 – 1924 pp.). – 30 арк.
  28. Оп. 1. – Спр. 21. Листи до О. Маковея Повітової шкільної ради у Заліщиках про затвердження кураторією Львівського шкільного округу членів шкільної ради у Заліщиках та прийняття участі в засіданні. (1921 – 1924 pp.). – 3 арк.
  29. Оп. 1. – Спр. 33. Праця «Руські вояцькі пісні з Австрії». – 81 арк.

30. Оп. 1. – Спр. 39. Праця О. Маковея «Материяли до історії зносин галичан з буковинцями» і «Материяли до історії буковинської Русі», опубліковані у газеті «Руслан» (листи буковинських з галицькими діячами, фрагменти рукописів). – 255 арк.
31. Оп. 1. – Спр. 44. Бібліографія публікацій і виписки О. Маковея до історії літератури, фольклору і етнографії XVI – XIX ст. складені у 1900 р. – 155 арк.
32. Оп. 1. – Спр. 45. Каталог художніх творів, статей праць, написаних О . Маковеєм з 1892 – 1921 рр., складені 1922 р. (1922 р.). – 58 арк.
33. Оп. 1. – Спр. 46. Каталог прозових і поетичних творів, перекладів і праць О . Маковея з 1885 – 1925 рр. Перелік документів особистого фонду письменника. (1885 – 1925 рр.). – 52 арк.
34. Оп. 1. – Спр. 49. Листи до О. Маковея від осіб з прізвищами на букви «А» – «Д». (1895 – 1925 рр.). – 87 арк.
35. Оп. 1. – Спр. 50. Листи до О. Маковея від осіб з прізвищами на букви «Є» – «Л». (1895 – 1925 рр.). – 100 арк.
36. Оп. 1. – Спр. 51. Листи до О. Маковея від осіб з прізвищами на букви «М» – «Р». – 53 арк.
37. Оп. 1. – Спр. 52. Листи до О. Маковея від осіб з прізвищами на букви «С» – «Я» і невстановленими. (1888 – 1925 рр.). – 81 арк.
38. Оп. 1. – Спр. 61. Статті невстановлених авторів про вороже ставлення редакції газети «Діло» до релігії і церкви та про конфліктну ситуацію навколо Бережанської церкви, про письменника А. Чайковського. – 23 арк.
39. Оп. 1. – Спр. 65. Особисті документи Ольги Маковей (листи чоловіка, клепсидри, проект надгробного пам'ятника Осипу Маковею, постанова кураторії про надання матеріальної допомоги). (1898 – 1926 рр.). – 32 арк.
40. Оп. 1. – Спр. 66. Листи І. Маковея (брата Осипа Маковея) і родичів про свої сімейні справи. (1901 – 1924 рр.). – 17 арк.
- Ф. 663. Фонд Михайла Павлика.**
41. Оп. 1. – Спр. 221. Листи О. Маковея до М. Павлика. – 193 арк.

Державний архів Львівської області

Ф. 296. Фонд товариства «Академічне братство» у Львові.

42. Оп. 1. – Спр. 7. Книга реєстрації членів товариства «Академічна громада» у Львові. (1896 – 1901 рр.). – 86 арк.
43. Оп. 1. – Спр. 30. Лист бувших членів студентського товариства «Союз» в Чернівцях про вихід із названого товариства і створення у м. Чернівці буковинського філіалу товариства «Академічна громада» під керівництвом письменника Осипа Маковея. (1899 р.). – 2 арк.

Державний архів Чернівецької області

Ф. 1027. Фонд українського академічного товариства «Союз» у Чернівцях.

44. Оп. 1. – Спр. 5. Книга протоколів засідань комітету українсько-руського академічного товариства «Союз» у Чернівцях. (3 грудня 1894 р. – 27 жовтня 1902 р.). – 161 арк.

45. Оп. 1. – Спр. 28. Книга вхідних і вихідних паперів академічного товариства «Союз». (10 лютого 1895 р. – 5 грудня 1902 р.). – 38 арк.

Ф. 1180. Фонд українського товариства по наданню допомоги навчаючим у школах «Шкільна поміч» м. Чернівці.

46. Оп. 1. – Спр. 2. Протоколи засідання членів товариства «Шкільна поміч». (1902 – 1918 рр.). – 68 арк.

**Інститут рукопису Національної бібліотеки України
ім. В.І. Вернадського**

Ф. 3. Колекція листів.

47. Од. зб. 39419. Лист С. Смаль-Стоцького до Б. Грінченка. (Харків, 23 грудня 1893 р.). – 2 арк.

48. Од. зб. 39421. Лист С. Смаль-Стоцького до Б. Грінченка. (2 вересня 1893 р.). – 2 арк.

49. Од. зб. 38660. Лист О. Маковея до Б. Грінченка. (27 березня 1906 р.). – 4 арк.

50. Од. зб. 38663. Листівка О. Маковея до Б. Грінченка. (18 листопада 1900 р.). – 1 арк.

51. Од. зб. 38665. Лист О. Маковея до Б. Грінченка. (Львів, 12 жовтня 1898 р.). – 2 арк.

52. Од. зб. 38670. Лист О. Маковея до Б. Грінченка. (Львів, 14 травня 1898 р.). – 2 арк.

**Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки
ім. В. Стефаника**

Ф. 11. Фонд Барвінські.

53. Од. зб. 1801. Листи О. Маковея до О. Барвінського (1893 – 1907 рр.). – арк. 1 – 66. – 46 арк.

54. Од. зб. 1802. Листи О. Маковея до О. Барвінського. (1908 – 1910 рр.). – арк. 67 – 126. – 58 арк.

55. Од. зб. 1803. Листи О. Маковея до О. Барвінського. (1911 – 1912 рр.). – арк. 128 – 165. – 39 арк.

56. Од. зб. 3641. Листи О. Маковея до Б. Барвінського. (1902 – 1909 рр.). – 10 арк.

57. Од. зб. 4616. Програма «Християнсько-суспільної партії». Начерк О. Маковея, редакційні правки та коментарі зроблені О. Барвінським. (1911 р.). – 4 арк.

58. Од. зб. 5159. «Християнсько-суспільний союз» у Львові. Поазбучний список членів «Християнсько-суспільного союзу» у Львові. (Записна книжка). (1912 р.) – 80 арк.

59. Од. зб. 5153. Відозва із закликом вступати до партії «Християнсько-суспільного союзу» за 1911 р. – 6 арк.

60. Од. зб. 5160. Чорнові записи членів «Християнсько-суспільного союзу» у Львові. – 13 арк.

61. Од. зб. 5161. Касова книга «Християнсько-суспільного союзу» за 1911 – 1914 рр. (1911 – 1914 рр.). – 16 арк.

Ф. 66. Фонд Осипа Маковея.

62. Од. зб. 3. Листи О. Маковея до Ольги Маковей за 1914 р. (1914 р.). – 7 арк.
 63. Од. зб. 4. Листи О.Маковея до Ольги Маковей за 1915 р. (1914 р.). – 26 арк.
 64. Од. зб. 5. Листи О.Маковея до Ольги Маковей за 1915 р. (1915 р.). – 34 арк.
 65. Од. зб. 6. Листи О. Маковея до Ольги Маковей за 1916 р. (1 січня 1916 – 20 квітня 1916 рр.). – 39 арк.
 66. Од. зб. 7. Листи О.Маковея до Ольги Маковей за 1916 р. (1916 р.). – 30 арк.
 67. Од. зб. 8. Листи О. Маковея до Ольги Маковей. (1916 р.). – 40 арк.
 68. Од. зб. 17. Записні книжки Осипа Маковея за 1894 – 1895 рр. і 1918 р. (1894 – 1895, 1918 рр.). – 312 арк.
 69. Од. зб. 26. Лист редакції журналу «Київська старина» до О. Маковея. (Київ, 21 жовтня 1904 р.). – 2 арк.
 70. Од. зб. 27. Лист І. Кобзарєва до О. Маковея. (1893 р.). – 1 арк.
 71. Од. зб. 36. Лист І. Синюка до О. Маковея. (Васловівці, 11 грудня 1901 р.). – 2 арк.
 72. Од. зб. 41. Лист Андрея Шептицького до О. Маковея. (17 вересня 1890 р.). – 1 арк.
 73. Од. зб. 42. Лист І. Шраги до О.Маковея. (1898 р.). – 1 арк.
 74. Од. зб. 47. Візитні картки, запрошення, надісланні О. Маковою різними особами. (1904 р., 1916 р., 1919 р.) – 5 арк.
 75. Од. зб. 52. Лист Т. Бордуляка до Ольги Маковей. (1925 р.). – 2 арк.
 76. Од. зб. 74. Лист Д. Лукіяновича до Ольги Маковей. (24 квітня 1930 р.). – 2 арк.

Ф. 167. Фонд Івана Левицького.

77. Оп. 11. – Од. зб. 2040. Вирізки матеріалів з преси, які стосуються життєвого шляху Осипа Маковея. – 25 арк.

**Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України**

Ф. 2. Фонд Лесі Українки.

78. Од. зб. 953. Лист Лесі Українки до О. Маковея. (28 травня 1893 р.). – 4 арк.
 79. Од. зб. 954. Лист Лесі Українки до О.Маковея. (25 вересня 1893 р.). – 3 арк.
 80. Од. зб. 955. Лист Лесі Українки до О.Маковея. (19 вересня 1893 р.). – 4 арк.
 81. Од. зб. 956. Лист Лесі Українки до О. Маковея. (Київ, 31 вересня 1893 р.). – 4 арк.
 82. Од. зб. 957. Лист Лесі Українки до О. Маковея. (Київ, 12 грудня 1893 р.). – 2 арк.
 83. Од. зб. 958. Лист Лесі Українки до О. Маковея. (Київ, 16 січня 1894 р.). – 2 арк.
 84. Од. зб. 959. Лист Лесі Українки до О.Маковея. (Чернівці, 16 вересня 1893 р.). – 2 арк.

Ф. 3. Фонд Івана Франка.

85. Од. зб. 1603. Лист О. Маковея до І. Франка. (19 листопада 1885 р.). – 8 арк.
 86. Од. зб. 1613. Лист О. Маковея до І. Франка. (Чернівці, 27 жовтня 1896 р.). – 4 арк.
 87. Од. зб. 1624. Лист О. Маковея до І. Франка. (Чернівці, 27 січня 1903 р.). – 1 арк.

88. Од. зб. 1626. Лист О. Маковея до І. Франка. (17 липня 1898 р.). – 4 арк.

Ф. 10. Фонд Павла Грабовського.

89. Од. зб. 74. Лист П. Грабовського до редакції газети «Буковина». (6 вересня 1895 р.). – 1 арк.

90. Од. зб. 79. Лист П. Грабовського до редактора газети «Буковина». (6 травня 1895 р.). – 1 арк.

Ф. 19. Фонд Ганни Барвінок.

91. Од. зб. 1433. Лист О. Маковея до Г. Барвінок. (29 квітня 1907 р.). – 2 арк.

Ф. 59. Фонд Осипа Маковея.

92. Од. зб. 10. Автобіографія. (1923 р.). – 17 арк.

93. Од. зб. 59. Матеріали до повісті «Ярошенко». Карта Хотинського повіту. (1902 р.). – 3 арк.

94. Од. зб. 62. Записна книжка з заголовком «Повестки, описи, задачи, повір'я» . (1884 р.). – 34 арк.

95. Од. зб. 63. Записна книжка з анекдотами. (1885 р.). – 16 арк.

96. Од. зб. 85. Збірник пісень вояцьких. (1890 р.). – 335 арк.

97. Од. зб. 86. Збірник пісень вояцьких окремі сторінки. – 8 арк.

98. Од. зб. 87. Матеріали до збірника пісень вояцьких. (1890 р.). – 15 арк.

99. Од. зб. 88. Матеріали до збірника пісень вояцьких. (1890 – 1891 рр.). – 18 арк.

100. Од. зб. 89. Порівняння, образи і символи в народних піснях. (1889 р.). – 23 арк.

101. Од. зб. 90. «Руські вояцькі пісні з Австрії». Стаття до збірника пісень вояцьких. (16 січня – 9 липня 1891 р.). – 73 арк.

102. Од. зб. 99. Вояцькі пісня. (1893 р.). – 22 арк.

103. Од. зб. 100. Вояцькі пісні. – 14 арк.

104. Од. зб. 101. Жовнярські пісні. – 8 арк.

105. Од. зб. 103. Народні пісні. – 10 арк.

106. Од. зб. 105. Народні пісні. – 30 арк.

107. Од. зб. 109. Народні пісні. – 10 арк.

108. Од. зб. 110. Народні пісні. – 18 арк.

109. Од. зб. 111. Народні пісні. – 6 арк.

110. Од. зб. 113. Байки. – 25 арк.

111. Од. зб. 114. Байки. – 4 арк.

112. Од. зб. 126. Звичаї, обряди і повір'я святочні в Яворові. (1885 – 1886 рр.). – 38 арк.

113. Од. зб. 127. Повір'я. – 2 арк.

114. Од. зб. 128. Народні повір'я. II. Відьми і селянські поради. – 2 арк.

115. Од. зб. 129. Народні повір'я. III. Вовкулаки. IV. Місячники. – 2 арк.

116. Од. зб. 130. Повір'я народні. (1890 р.). – 1 арк.

117. Од. зб. 381. Лист О. Маковея до О. Поповича. (Бережани, 10 січня 1909 р.). – 5 арк.

118. Од. зб. 382. Лист О. Маковея до О. Поповича. (3 грудня 1911 р.). – 2 арк.

119. Од. зб. 500. Лист О. Барвінського до О. Маковея. (Львів, 24 травня 1913 р.). – 2 арк.

120. Од. зб. 501. Лист О. Барвінського до О. Маковея. (Львів, 26 липня 1913 р.). – 2 арк.
121. Од. зб. 502. Лист О. Барвінського до О.Маковея. (Микуличин, 22 серпня 1913 р.). – 2 арк.
122. Од. зб. 503. Лист О. Барвінського до О. Маковея. (Львів, 9 грудня 1921 р.). – 2 арк.
123. Од. зб. 504. Лист О. Барвінського до О.Маковея. (Львів, 10 квітня 1922 р.). – 1 арк.
124. Од. зб. 505. Лист О.Барвінського до О. Маковея. (Львів, 16 травня 1922 р.). – 2 арк.
125. Од. зб. 508. Листівка О.Барвінського до О. Маковея. – 1 арк.
126. Од. зб. 510. Лист Ю. Бачинського до О. Маковея. (Париж, 25 вересня 1901 р.). – 4 арк.
127. Од. зб. 577. Лист Т. Бордуляка до О. Маковея. (Городище, 10 березня 1898 р.). – 2 арк.
128. Од. зб. 578. Лист Т. Бордуляка до О. Маковея. (21 березня 1903 р.). – 4 арк.
129. Од. зб. 580. Лист Т. Бордуляка до О. Маковея. (Городище, 9 червня 1898 р.). – 2 арк.
130. Од. зб. 582. Листівка Т. Бордуляка до О. Маковея. (Городище, 2 серпня 1898 р.). – 1 арк.
131. Од. зб. 664. Лист С. Воробкевича до О. Маковея. (Чернівці, 1 квітня 1902 р.). – 2 арк.
132. Од. зб. 665. Лист С. Воробкевича до О. Маковея. (11 серпня 1896 р.). – 2 арк.
133. Од. зб. 666. Лист С. Воробкевича до О. Маковея. (10 квітня 1897 р.). – 1 арк.
134. Од. зб. 667. Візитова листівка з запискою С. Воробкевича до О. Маковея. (10 травня 1897 р.). – 1 арк.
135. Од. зб. 753. Лист В. Гнатюка до О. Маковея. (28 червня 1896 р.). – 1 арк.
136. Од. зб. 754. Листівка В. Гнатюка до О. Маковея. (Львів, 2 липня 1896 р.). – 1 арк.
137. Од. зб. 755. Лист В. Гнатюка до О. Маковея. (7 серпня 1896 р.). – 2 арк.
138. Од. зб. 756. Лист В. Гнатюка до О. Маковея. (Львів, 18 лютого 1897 р.). – 2 арк.
139. Од. зб. 814. Листівка В. Гнатюка до О. Маковея. (22 листопада 1909 р.). – 1 арк.
140. Од. зб. 818. Записка В. Гнатюка до О. Маковея. (14 червня 1923 р.). – 1 арк.
141. Од. зб. 822. Лист В. Гнатюка до О. Маковея. – 1 арк.
142. Од. зб. 844. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (7 травня 1898 р.). – 5 арк.
143. Од. зб. 845. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (15 червня 1898 р.). – 3 арк.
144. Од. зб. 846. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (Чернігів, 20 липня 1898 р.) – 2 арк.
145. Од. зб. 847. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (Чернігів, 26 серпня 1898 р.) – 2 арк.

146. Од. зб. 850. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (Чернігів, 30 жовтня 1898 р.). – 2 арк.
147. Од. зб. 851. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (Чернігів, 28 травня 1901 р.). – 2 арк.
148. Од. зб. 852. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. (Київ, 10 квітня 1897 р.). – 1 арк.
149. Од. зб. 853. Лист Б. Грінченка до О. Маковея. – 1 арк.
150. Од. зб. 1087. Лист М. Івасюка до О. Маковея. (23 червня 1895 р.). – 4 арк.
151. Од. зб. 1088. Лист-картка М. Івасюка до О. Маковея. (15 липня 1895 р.). – 1 арк.
152. Од. зб. 1089. Лист М. Івасюка до О. Маковея. (22 січня 1897 р.). – 2 арк.
153. Од. зб. 1090. Листівка М. Івасюка до О. Маковея. (28 січня 1897 р.). – 1 арк.
154. Од. зб. 1091. Лист М. Івасюка до О. Маковея. (22 червня 1897 р.). – 2 арк.
155. Од. зб. 1092. Картка М. Івасюка до О. Маковея. (серпень 1897 р.) – 1 арк.
156. Од. зб. 1093. Листівка М. Івасюка до О. Маковея. (Чернівці, 9 грудня 1897 р.). – 1 арк.
157. Од. зб. 1094. Лист М. Івасюка до О. Маковея. (Чернівці, 25 грудня 1897 р.). – 2 арк.
158. Од. зб. 1095. Лист М. Івасюка до О. Маковея. – 2 арк.
159. Од. зб. 1128. Лист С. Канюка до О. Маковея. (Старі Мамаївці, 18 квітня 1902 р.). – 2 арк.
160. Од. зб. 1130. Лист С. Канюка до О. Маковея. (29 червня 1902 р.). – 2 арк.
161. Од. зб. 1132. Лист С. Канюка до О. Маковея. (Вашківці, 28 березня 1914 р.). – 1 арк.
162. Од. зб. 1135. Лист С. Канюка до О. Маковея. – 2 арк.
163. Од. зб. 1136. Лист С. Канюка до О. Маковея. – 2 арк.
164. Од. зб. 1265. Лист О. Кониського до О. Маковея. (20 березня 1895 р.). – 2 арк.
165. Од. зб. 1266. Лист О. Кониського до О. Маковея. (18 вересня 1895 р.). – 2 арк.
166. Од. зб. 1267. Листівка О. Кониського до О. Маковея. (13 жовтня 1895 р.). – 1 арк.
167. Од. зб. 1268. Лист О. Кониського до О. Маковея. (18 листопада 1895 р.). – 2 арк.
168. Од. зб. 1269. Лист О. Кониського до О. Маковея. (23 листопада 1895 р.). – 2 арк.
169. Од. зб. 1270. Лист О. Кониського до О. Маковея. (Ялта, 22 грудня 1895 р.). – 1 арк.
170. Од. зб. 1271. Лист О. Кониського до О. Маковея. (25 січня 1896 р.). – 2 арк.
171. Од. зб. 1272. Лист О. Кониського до О. Маковея. (Алушта, 28 березня 1896 р.). – 2 арк.
172. Од. зб. 1273. Лист О. Кониського до О. Маковея. (Київ, 22 жовтня 1896 р.). – 2 арк.
173. Од. зб. 1274. Лист О. Кониського до О. Маковея. (29 листопада 1896 р.). – 2 арк.

174. Од. зб. 1275. Лист О. Кониського до О. Маковея. (26 січня 1897 р.). – 2 арк.
175. Од. зб. 1276. Лист О. Кониського до О. Маковея. (Київ, 1 березня 1897 р.). – 1 арк.
176. Од. зб. 1277. Лист О. Кониського до О. Маковея. (21 березня 1897 р.). – 1 арк.
177. Од. зб. 1278. Лист О. Кониського до О.Маковея. (24 квітня 1897 р.). – 1 арк.
178. Од. зб. 1279. Лист О. Кониського до О. Маковея. (23 жовтня 1897 р.). – 1 арк.
179. Од. зб. 1280. Листівка О. Кониського до О. Маковея. (26 травня 1898 р.). – 1 арк.
180. Од. зб. 1281. Лист О. Кониського до О. Маковея. (Алушта, 27 жовтня 1898 р.). – 2 арк.
181. Од. зб. 1282. Лист О. Кониського до О. Маковея. (12 лютого 1899 р.). – 2 арк.
182. Од. зб. 1283. Лист О. Кониського до О. Маковея. – 2 арк.
183. Од. зб. 1284. Лист О. Кониського до О. Маковея. – 1 арк.
184. Од. зб. 1285. Лист О. Кониського до О. Маковея. – 2 арк.
185. Од. зб. 1286. Лист О. Кониського до О. Маковея. – 1 арк.
186. Од. зб. 1287. Лист О. Кониського до О. Маковея. – 3 арк.
187. Од. зб. 1303. Лист М. Кордуби до О. Маковея. (Відень, 7 листопада 1895 р.). – 2 арк.
188. Од. зб. 1309. Лист М. Кордуби до О. Маковея. (6 липня 1896 р.). – 2 арк.
189. Од. зб. 1314. Лист М. Кордуби до О. Маковея. (Відень, 6 грудня 1897 р.). – 2 арк.
190. Од. зб. 1315. Лист М. Кордуби до О. Маковея. (10 червня 1905 р.). – 2 арк.
191. Од. зб. 1318. Лист М. Кордуби до О. Маковея. (Відень, 30 червня 1917 р.). – 2 арк.
192. Од. зб. 1321. Лист М. Карниловича до О. Маковея. – 1 арк.
193. Од. зб. 1324. Лист І. Костецького до О. Маковея. (Чернівці, 17 червня 1895 р.). – 2 арк.
194. Од. зб. 1325. Лист К. Костецького до О. Маковея. (Чернівці, 31 травня 1897 р.). – 2 арк.
195. Од. зб. 1326. Лист Ю. Костюка до О. Маковея. – 2 арк.
196. Од. зб. 1327. Листівка І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 12 серпня 1884 р.). – 1 арк.
197. Од. зб. 1328. Лист І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 12 липня 1885 р.). – 2 арк.
198. Од. зб. 1329. Листівка І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 18 липня 1886 р.). – 1 арк.
199. Од. зб. 1330. Листівка І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 28 червня 1887 р.). – 1 арк.
200. Од. зб. 1331. Лист І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 2 липня 1887 р.). – 2 арк.
201. Од. зб. 1332. Листівка І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 25 липня 1887 р.). – 1 арк.

202. Од. зб. 1333. Листівка І. Кохановського до О. Маковея. (Львів, 28 серпня 1887 р.). – 1 арк.
203. Од. зб. 1334. Лист І. Кохановського до О. Маковея. (7 лютого 1889 р.). – 1 арк.
204. Од. зб. 1335. Лист В. Коцовського до О. Маковея. (Львів, 14 квітня 1897 р.). – 2 арк.
205. Од. зб. 1338. Лист М. Коцюбинського до О. Маковея. (Алушта, 10 серпня 1896 р.). – 1 арк.
206. Од. зб. 1339. Лист М. Коцюбинського до О. Маковея. (Алушта, 2 вересня 1896 р.). – 1 арк.
207. Од. зб. 1340. Лист М. Коцюбинського, М. Чернявського до О. Маковея. (Чернігів, 3 лютого 1903 р.). – 2 арк.
208. Од. зб. 1378. Лист А. Кримського до О. Маковея. (Звенигородка, 12 жовтня 1896 р.). – 2 арк.
209. Од. зб. 1379. Лист А. Кримського до О. Маковея. (Бейрут, 12 грудня 1896 р.). – 1 арк.
210. Од. зб. 1380. Лист А. Кримського до О. Маковея. (Бейрут, 31 грудня 1896 р.). – 2 арк.
211. Од. зб. 1381. Лист А. Кримського до О. Маковея. (27 березня 1897 р.). – 1 арк.
212. Од. зб. 1557. Лист М. Лисенка до О. Маковея. (Київ, 16 грудня 1898 р.). – 2 арк.
213. Од. зб. 1558. Лист М. Лисенка до О. Маковея. (Київ, 16 лютого 1906 р.). – 2 арк.
214. Од. зб. 1560. Листівка М. Лисенка до О. Маковея. (Київ, 2 травня 1910 р.). – 1 арк.
215. Од. зб. 1580. Лист В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 8 грудня 1892 р.). – 2 арк.
216. Од. зб. 1582. Листівка В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 24 січня 1893 р.). – 1 арк.
217. Од. зб. 1583. Листівка В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 22 лютого 1893 р.). – 1 арк.
218. Од. зб. 1584. Лист В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 3 березня 1893 р.). – 1 арк.
219. Од. зб. 1585. Листівка В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 5 травня 1893 р.). – 1 арк.
220. Од. зб. 1586. Листівка В. Лукича до О. Маковея. (23 травня 1893 р.). – 1 арк.
221. Од. зб. 1587. Лист В. Лукича до О. Маковея. (Станіслав, 14 червня 1893р.). – 2 арк.
222. Од. зб. 1588. Листівка В. Лукича до О. Маковея. (15 червня 1893 р.). – 2 арк.
223. Од. зб. 1633. Лист Д. Лукіяновича до О. Маковея. (28 жовтня 1894 р.). – 1 арк.
224. Од. зб. 1634. Лист Д. Лукіяновича до О. Маковея. (Миколаїв, 15 лютого 1896 р.). – 1 арк.

225. Од. зб. 1654. Лист Д.Лукіяновича до О.Маковея. (14 квітня 1924 р.). – 2 арк.
226. Од. зб. 1655. Лист Д. Лукіяновича до О. Маковея. (14 листопада 1924 р.). – 2 арк.
227. Од. зб. 1793. Лист М. Міхновського до О. Маковея. (15 грудня 1897 р.). – 2 арк.
228. Од. зб. 1794. Лист М. Міхновського до О. Маковея. – 2 арк.
229. Од. зб. 1795. Лист М. Міхновського до О. Маковея. – 2 арк.
230. Од. зб. 1837. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Коломия, 7 березня 1893 р.). – 2 арк.
231. Од. зб. 1838. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 27 січня 1896 р.). – 2 арк.
232. Од. зб. 1839. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 12 лютого, 1896 р.). – 4 арк.
233. Од. зб. 1840. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 12 січня 1897 р.). – 4 арк.
234. Од. зб. 1841. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 9 лютого 1897 р.). – 4 арк.
235. Од. зб. 1843. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 27 грудня 1903 р.). – 2 арк.
236. Од. зб. 1844. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 19 січня 1904 р.). – 2 арк.
237. Од. зб. 1845. Лист М. Павлика до О. Маковея. (27 січня 1908 р.). – 2 арк.
238. Од. зб. 1846. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 1 березня 1908 р.). – 2 арк.
239. Од. зб. 1847. Лист М. Павлика до О. Маковея. (Львів, 6 грудня 1912 р.). – 2 арк.
240. Од. зб. 1850. Лист Є. Пазюкової (Синенької) до О.Маковея. (Чернівці, 9 лютого 1913 р.). – 2 арк.
241. Од. зб. 1852. Лист Є. Пазюкової (Синенької) до О. Маковея. (Чернівці, 23 квітня 1924 р.). – 2 арк.
242. Од. зб. 1883. Лист Є. Пігуляка до О. Маковея. (Чернівці, 12 лютого 1897 р.). – 2 арк.
243. Од. зб. 1884. Лист Є. Пігуляка до О. Маковея. (Відень, 9 вересня 1901 р.). – 2 арк.
244. Од. зб. 1885. Лист Є. Пігуляка до О. Маковея. (Відень, 14 грудня 1901 р.). – 2 арк.
245. Од. зб. 1888. Лист Є. Пігуляка до О. Маковея. (Відень, 5 лютого 1905 р.). – 2 арк.
246. Од. зб. 1889. Лист Є. Пігуляка до О. Маковея. (14 лютого 1905 р.). – 2 арк.
247. Од. зб. 1950. Лист О. Пчілки до О. Маковея. (2 листопада 1893 р.). – 2 арк.
248. Од. зб. 1951. Лист О. Пчілки до О. Маковея. (24 травня 1894 р.). – 2 арк.
249. Од. зб. 1952. Лист О. Пчілки до О. Маковея. (1902 р.). – 1 арк.

250. Од. зб. 2019. Лист М. Рудницького до О. Маковея. (Львів, 6 січня 1923 р.). – 1 арк.
251. Од. зб. 2020. Лист М. Рудницького до О. Маковея. (Львів, 16 квітня 1923 р.). – 2 арк.
252. Од. зб. 2021. Лист М. Рудницького до О. Маковея. (Львів, 12 травня 1923 р.). – 2 арк.
253. Од. зб. 2022. Лист М. Рудницького до О. Маковея. (Львів, 23 грудня 1923 р.). – 1 арк.
254. Од. зб. 2023. Лист М. Рудницького до О. Маковея. (26 листопада 1924 р.). – 1 арк.
255. Од. зб. 2168. Листівка К. Студинського до О. Маковея. (3 жовтня 1903 р.). – 1 арк.
256. Од. зб. 2169. Листівка К. Студинського до О. Маковея. (15 жовтня 1903 р.). – 1 арк.
257. Од. зб. 2300. Колективна листівка учениць Львівської семінарії до О. Маковея. (23 травня 1913 р.). – 1 арк.
258. Од. зб. 2383. Лист М. Черемшини до О. Маковея. (Коломия, 26 грудня 1895 р.). – 1 арк.
259. Од. зб. 2385. Лист М. Черемшини до О. Маковея. (Коломия, 1 квітня 1896 р.). – 2 арк.
260. Од. зб. 2571. Портрет О. Маковея. – 1 арк.
261. Од. зб. 2572. Портрет О. Маковея (за письмовим столом). – 1 арк.
262. Од. зб. 2573. Фотографія О. Маковея з дружиною. – 1 арк.
263. Од. зб. 2574. Фотографія похорон О. Маковея. (1925 р.). – 1 арк.
264. Од. зб. 2575. Фотографія похорон О. Маковея. (1925 р.). – 3 арк.
265. Од. зб. 2576. Фотографія. Над могилою О. Маковея. (1925 р.). – 1 арк.
266. Од. зб. 2580. О. Барвінський, Р. Ковшевич Звернення до членів «Християнсько-суспільного союзу». (8 грудня 1911 р.). – 2 арк.
267. Од. зб. 2629. Лист Ф. Волховського до редакції «Буковина». (Лондон, 22 квітня 1895 р.). – 2 арк.
268. Од. зб. 2632. Лист Б. Грінченка до редакції «Літературно-наукового вістника». (18 листопада 1898 р.). – 4 арк.
269. Од. зб. 2697. Листівка Марка Черемшини до редакції «Буковини». (Відень, 24 червня 1897 р.). – 1 арк.
270. Од. зб. 2723. Проспект українського декламатора «Розвага». (1905 р.). – 1 арк.
271. Од. зб. 2726. Автобіографія і покажчик творів Осипа Маковея. (27 березня 1924 р.). – 20 арк.
272. Од. зб. 2730. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (10 квітня 1897 р.). – 4 арк.
273. Од. зб. 2733. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (Чернівці, 3 січня 1910 р.). – 2 арк.
274. Од. зб. 2734. Листівка О. Маковея до Д. Лукіяновича. – 1 арк.
275. Од. зб. 2735. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (5 листопада 1910 р.). – 2 арк.

276. Од. зб. 2736. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (Львів, 6 червня 1911 р.). – 2 арк.
277. Од. зб. 2738. Листівка О. Маковея до Д. Лукіяновича. (21 червня 1911 р.). – 1 арк.
278. Од. зб. 2739. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (13 січня 1924 р.). – 2 арк.
279. Од. зб. 2740. Лист О. Маковея до Д. Лукіяновича. (17 листопада 1924 р.). – 2 арк.
280. Од. зб. 2747. Лист О. Маковея до І. Карбулицького. (8 квітня 1909 р.). – 4 арк.
281. Од. зб. 2748. Лист О. Маковея до І. Карбулицького. (Бережани, 16 квітня 1909 р.). – 2 арк.
282. Од. зб. 2749. Лист О. Маковея до І. Карбулицького. (28 серпня 1909 р.). – 6 арк.
283. Од. зб. 2750. Лист О. Маковея до І. Карбулицького. (2 вересня 1909 р.). – 1 арк.
284. Од. зб. 2751. Лист О. Маковея до І. Карбулицького. (1 квітня 1909 р.). – 2 арк.
285. Од. зб. 2753. 1. Пам'ятник. Збірка поетичних (оригінальних і перекладів) і прозових творів. (1884 – 1885 рр.). 2. Дневник. Ч. І. (1886 – 23.08.1887 рр.). – 580 арк.
286. Од. зб. 2754. Дневник Ч. ІІ. (23.08.1887 – 1888 рр.). – 153 арк.
287. Од. зб. 2755. Дневник. Ч. ІІІ. (21.08.1888 – 23.08.1893 рр.). – 105 арк.
288. Од. зб. 2758. Біографія О. Маковея. – 2 арк.
289. Од. зб. 2759. Лист О. Маковея до М. Лозинського. (25 квітня 1898 р.). – 2 арк.
290. Од. зб. 2760. Лист О. Маковея до М. Лозинського. (16 лютого 1899 р.). – 1 арк.

**Чернівецький літературно-меморіальний
музей Ольги Кобилянської**

291. Папка № 2-в. Листи Ольги Кобилянської до Осипа Маковея. (1901 – 1903 рр.) – 65 арк.

**2. Публіцистичні та наукові праці, художні твори
Осипа Маковея**

292. Маковей О. «Пертракції спадкові» / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 11 (23), 14 (26) серпня. – С. 2 – 3.
293. Маковей О. 1861 – 1911. (Пятьдесят літ нашого життя) / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 3 – 5 січня. – С. 1 – 2.
294. Маковей О. 60 років політики / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 4 травня. – С. 1 – 2.
295. Маковей О. 60 років політики. (Лист до товариша-учителя на Буковині) / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 30, 31 березня. – С. 1 – 2.
296. Маковей О. Res ruthenicae / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 16 (28) – 19 (31) жовтня, 21 жовтня (2 листопада). – С. 1 – 3.

297. Маковей О. Академічна громада / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 12 (24) січня. – С. 1 – 3.
298. Маковей О. Александр Попович. (Причинок до історії 1850-их років на Буковині) / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 16, 17 січня. – С. 1.
299. Маковей О. Андрій Чайковський. (Літературно-критична студія) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 3. – С. 152 – 173.
300. Маковей О. Бібліотека політична. I. Поділ Галичини. Реферат Юліана Бачинського, виголошений на VI з'їзді «Русько-української радикальної партії» у Львові дня 19 вересня 1897. [Рецензія] / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 138.
301. Маковей О. Брати. / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 238.
302. Маковей О. Буковинська і галицька Русь / Осип Маковей // Буковина. – 1900. – 16 (29), 18 (1), 21 (4), 23 (6) червня (липня). – С. 1 – 2.
303. Маковей О. Буковинські суперечки. (Дещо з сучасного життя і з бувальщини) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 24 грудня (5 січня 1897). – С. 3 – 5.
304. Маковей О. В дорозі / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 153 – 155.
305. Маковей О. В справі товариства письменників і журналістів / Осип Маковей // Діло. – 1925. – 28 жовтня. – С. 2 – 3.
306. Маковей О. В Чернівцях на перевозі / Осип Маковей // Народне багатство. – 1908. – № 6. – С. 69 – 71.
307. Маковей О. Василь Ільницький / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 13 (25) квітня. – С. 1 – 2.
308. Маковей О. Вдячний виборець / Осип Маковей // Про вибори в колишній Галичині / Упоряд. і передмова В. Дмитрука. – Вид-во «Вільна Україна», 1947. – С. 74 – 76.
309. Маковей О. Великий клопіт / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 29 грудня. – С. 1 – 2.
310. Маковей О. Вибране: для ст. шк. віку / Передм. О. Кавуненка. – Київ: Школа, 2008. – 192 с.
311. Маковей О. Високоповажний Добродію! [Лист до всіх галицьких і буковинських письменників, а також любителів літератури, про плани зробити газету «Буковина» органом письменників] / Осип Маковей. – Чернівці: друкарня «Руської ради», 1896. – 4 с.
312. Маковей О. Від Вислока аж по Дон-Русин всюди автохтон / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 14 (26) травня. – С. 1 – 2.
313. Маковей О. Відповідь моїм приятелям / Осип Маковей. – Чернівці. – 1906, 20 квітня. – 4 с. [Літографія].
314. Маковей О. Вік наших письменників / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 5 (17) вересня. – С. 1 – 3.

315. Маковей О. Вічна пам'ять / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 234 – 235.
316. Маковей О. Воєнні вірші і пісні / Осип Маковей // Буковина. – 1916. – 7 січня. – С. 2.
317. Маковей О. Вражія з Київа / Осип Маковей // Буковина. – 1904. – 30 грудня (12 січня 1905). – С. 1 – 2.
318. Маковей О. Всілякі гадки / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 24 липня (5 серпня). – С. 2.
- 319.** Маковей О. Гадки о суспільній діяльності. (Ідеальні жадання від суспільного діяча і доконче потрібні услівя для суспільної діяльності) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 13 (24) – 16 (28) вересня. – С. 1 – 2.
320. Маковей О. Гайдамацька пісня. Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф. П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 156 – 158.
321. Маковей О. Галицкий Меран / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 15 липня. – С. 1.
322. Маковей О. Говори до гори! / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 2 (14) квітня. – С. 1 – 2.
323. Маковей О. Голоси праси / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 20 травня (2 червня). – С. 1 – 2.
324. Маковей О. Гра в карти у русинів / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 8 (20) лютого. – С. 2.
325. Маковей О. Григорій Воробкевич / Осип Маковей // Буковина. – 1904. – 27 жовтня (9 листопада), 29 жовтня (11 листопада). – С. 1 – 3.
326. Маковей О. Два ставки / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 4 – 8.
327. Маковей О. Децо з історії 55-ого полку піхоти / Осип Маковей // Народна часопись. – 1893. – 8 (20) – 15 (27) грудня. – С. 1 – 2.
- 328.** Маковей О. Діяльність народного учителя. (3 кругів учительських) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 5 (17) липня. – С. 2.
329. Маковей О. Для женщин. (Жіноче питанє в австрійській раді державній) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 21 лютого (4 березня), 22 лютого (5 березня). – С. 1 – 2.
330. Маковей О. До книжки! / Осип Маковей // Каменярі. – 1909. – № 3. – С. 1 – 2.
331. Маковей О. До мети / Осип Маковей // Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на рік звичайний 1889. – Львів. – 1888. – С. 49.
332. Маковей О. Домашні справи / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 15 (27) листопада. – С. 1 – 2.
333. Маковей О. Допись з Буркута за Жабаєм. (Польська хвальба а руська кривда) / Осип Маковей // Руслан. – 1910. – 13 серпня. – С. 2.
334. Маковей О. Допись. З Бережан / Осип Маковей // Руслан. – 1904. – 18 (31) січня. – С. 2 – 3.

335. Маковей О. Др. Антін Кобилянський. (Посмертна згадка) / Осип Маковей // Руслан. – 1910. – 25 лютого. – С. 3 – 4.
336. Маковей О. Др. Іван Франко / Осип Маковей // Зоря. – 1896. – № 1. – С. 18 – 19.
337. Маковей О. Думка / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 155 – 156.
338. Маковей О. Думки і приказки на часі / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 31 жовтня. – С. 3.
339. Маковей О. Думки на часі / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 9 (21) листопада. – С. 3.
340. Маковей О. Думки послів по виборах / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 9 (21) березня. – С. 3.
341. Маковей О. Еманципация муштин / Осип Маковей // Руслан. – 1901. – 1 (14) – 13 (26) лютого. – С. 1 – 2.
342. Маковей О. Жарти життя / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 26 березня. – С. 1 – 2.
343. Маковей О. Життєпись Осипа Юрія Гординського-Федьковича / Осип Маковей. – Львів, 1911. – 597 с.
344. Маковей О. Жіноче товариство / Осип Маковей // Буковина. – 1900. – 22 жовтня (4 листопада). – С. 1.
345. Маковей О. Журба поета / Осип Маковей // Руслан. – 1907. – 25 грудня (7 січня 1908). – С. 1 – 2.
346. Маковей О. З гір / Осип Маковей // Руслан. – 1909. – 5 (18), 6 (19) серпня. – С. 1 – 2.
347. Маковей О. З життя і письменства. (Наріканя і поради критиків «Літературно-наукового вісника». – Гадки давніших критиків в справі положення нашої літератури. – Деякі висновки) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 2. – Кн. 6. – С. 181 – 191.
348. Маковей О. З життя і письменства. (Дещо з кореспонденції Лебединцева до історії галицької суспільности 60-их років) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 3. – Кн. 7. – С. 28 – 46.
349. Маковей О. З життя і письменства. (Дещо про мясниці і остатну сесию галицького союму. Симпатичні і несимпатичні русинки. Клопіт поляків з руською азбукою. Міжнародні відносини в Галичині і на Буковині. Тернопільська гімназія і голоси російських часописей. Справозданє з розвою «Наукового товариства імені Шевченка» і «Просвіти». Чия правда?) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 3. – С. 181 – 189.
350. Маковей О. З життя і письменства. (Наш поспіх у зрілості кількості. Яка користь може бути з того? В чім ми не спішимося? Угорсько-руські просвітителі. Еманципация нашого жіноцтва. Руський театр у Львові) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 2. – С. 98 – 106.

351. Маковей О. З життя і письменства. (Про фейлетони українсько-руських політичних часописей у р. 1898) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 6. – Кн. 4. – С. 38 – 53.
352. Маковей О. З життя і письменства. (Слово і діло галицьких москвофілів) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 5. – Кн. 3. – С. 162 – 175.
353. Маковей О. З життя і письменства. (Хрестини «Літературно-наукового вістника». Романтичні заголовки. Зітхання до зірок або патріотична астрономія . Мій клопіт з руським житєм. Розмова читачами. Співацька і гімнастична політика. Література а політика. Рік 1898. Жид заведе нам рух видавничий. Моя нещаслива бібліотека. Нешановане книжки. Добра рада. Яку нагороду мають наші письменники? Аргументи читачів а мої) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 36 – 48.
354. Маковей О. З життя і письменства. П'ятдесятлітній ювілей руської публіцистики / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 2. – Кн. 5. – С. 111 – 126.
355. Маковей О. З життя. («Стріла» і нещасливий Шальвір, себ-то дурисвіт. Символічний заголовок «Стріли». Всілякі учителі народу. Мужик в циліндрі, учений політик. Тиходум і єго наука православним християнам) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 9 (21) квітня. – С. 1 – 2.
356. Маковей О. З життя. (*Vox populi, vox dei. Odi profanum vulgus. Громада великий чоловік. Senatoris boni viri, senatus autem mala bestia. Що голова то розум. Громада – то череда баранів*) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 28 травня (9 червня). – С. 1 – 3.
357. Маковей О. З життя. (Весняні думки) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 23 квітня (5 травня). – С. 1 – 2.
358. Маковей О. З життя. (Вплив слоти на літературу. – Моя подяка Богу. – Говори до него, коли він німець. – Довгоязики гордії. – Польський міст і німецький піст. – Невільниче свято. – Проект для москвофілів) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 19 травня (1 червня). – С. 2 – 3.
359. Маковей О. З життя. (З нагоди отворення руської друкарні в Чернівцях дня 17 н. ст. лютого 1896) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 6 (18) лютого. – С. 1 – 2.
360. Маковей О. З життя. (Лист вперед 35 літ. А тепер як? Що би то було без москвофілів? Чому Русин так дорожить своїми думками? Руські фарби опінії публічної і клопоти редакторські) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 1 (13) березня. – С. 1 – 3.
361. Маковей О. З життя. (Михайло Петрушевич. – Питанє до читачів «Буковини» на котре відповісти годить ся. – Як то стало ся?) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 7 (19) вересня. – С. 1 – 2.
362. Маковей О. З життя. (Моя гостина в Чернівцях в році 1934) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 10 (22) вересня – С. 1 – 4.
363. Маковей О. З життя. (На бігуні і на Марсі. Кілька дуже цікавих листів з різних сторін) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 15 (27) лютого. – С. 1 – 3.

364. Маковей О. З життя. (На що русини радо складають гроші, а на що ні. Мій проект для опозиціоністів. Руска гімназія – холера. Смуток гр. Ігнатєва. Протест против виборів. Політика розпуки. Примиреніє в Америці і мої ради) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 19 (31) грудня. – С. 1 – 3.
365. Маковей О. З життя. (Оріхи до криження на здорові зуби) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 3 (15) листопада. – С. 1 – 2.
366. Маковей О. З життя. (Письмо до мого, молодшого віком, товариша, слухача прав, Николи П.) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 29 жовтня (10 листопада). – С. 1 – 3.
367. Маковей О. З життя. (Полька на турецькім престолі. – Польська самохвальба. – Памфлет про русинів. – Наступательно-оборонительний союз. – Ліцитація на руські лозунги. – Богу свічка і чортови огарок. – Приємне житє в Галичині) / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 6 листопада. – С. 1 – 2.
368. Маковей О. З життя. (Поучаючі переписки газетні) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 21 травня (2 червня). – С. 1 – 3.
369. Маковей О. З життя. (Радість: коаліція упала! Міністерська пісня: *Beatus ille homo!* «Паралелька розбила коаліцію. Личні цілі. Мої пророцтва. Моя згода з «Галичанином» і ріжні уваги до того) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 18 (30) червня. – С. 1 – 3.
370. Маковей О. З життя. (Рік 1896. Важне свято. Незвичайна ознака народна. Ми не вмієм згідно жити. Суперечка о тім. Мир вам братя! Вірш Мазепи. Горі імієм сердца. Минувший рік – перелом. *Ceterum senso*) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 14 (2) січня. – С. 1 – 3.
371. Маковей О. З життя. (Розширене «Буковини». Два голуби воду колотили. Лихі дотепи «Діла». «Курилка журналіст», стих Пушкіна. Люта програма нашої газети. Паперові довбеньки. Рід процесовичів. Армата на голуба і пукавка на медведя...) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 17 (29) березня. – С. 1 – 3.
372. Маковей О. З життя. (Скучне місто. *Mein Herz das ist ein Bienenhaus*. Чернівецькі фальшовані і правдиві німці. Наші клопоти з ними і з волохами. *Kazdy z nas musi mieć swego rusina*. Хто з того має користь? Невесела розривка) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 21 вересня (3 жовтня). – С. 1 – 3.
373. Маковей О. З життя. (Смуток німого Йора. Нові послы в Галичині. Даньці а русини) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 5 (17) жовтня. – С. 1 – 3.
374. Маковей О. З життя. (Стара пісня про весну. Всякоє древо цвіти пускаєт. Жаби польські і рускі. Надходить май! Замітки з проходів. Многомовна Буковина. Німеччина горою! Уступчиві русини. Чужому научайтесь, свого не цурайтесь!) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 17 (29) квітня. – С. 1 – 3.
375. Маковей О. З життя. (Черновецке болото в світлі електричнім. Німецька господарка. Думки по мясницях. Патріотична апострофа. Тяжкі часи на поезію. Аванс учителя в Галичині. Картярство на Русі. Господи, мав ти коли гости? Сплетні станіславівські. Дальше буде) / Осип Маковей //

- Буковина. – 1896. – 25 лютого (8 березня). – С. 1 – 3.
376. Маковей О. З житя. (Шляхта картофляна. Як минає слава світа. Патріотизм не на своїм місці. Дбаймо самі про себе. Волоске товариство жіноче, а наші жіночі товариства. Чи таїти чи виявляти наші недостатки? З якого становища судити свої справи) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 16 (28) квітня. – С. 1 – 2.
377. Маковей О. З житя. (Що мене зворушило і чому я мовчав. Французький песимізм, а руский – ріжниця між ними. Руский песимізм має рацію бити. Жовто-пахуче місто. «Наша доля». Де би я рад бачити як найбільшу консолідацію. Щасливі питомці. Чого вони і інші їздили до Праги?) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 5 (17) серпня. – С. 1 – 3.
378. Маковей О. З житя. Виклад для селян про крамниці. (Після стенографічних записок) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 18 (30) листопада. – С. 1 – 3
379. Маковей О. З Заліщик пишуть нам... / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 18 травня. – С. 2.
380. Маковей О. З карнавалу. («Русско-французький» альянс. Вечерниці «смотряків». «Смотряки» на балю і мій дарунок. Карнавал «істинно-руських» послів. Бурсак на галерії. На що цвітуть гарні личка? Світ на виворіт) / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 11 лютого (29 січня). – С. 1 – 2.
381. Маковей О. З міста. (Ще де-що про «Руске питанє на Буковині») / Осип Маковей // Буковина. – 1892. – 27 листопада (9 грудня). – С. 1 – 3.
382. Маковей О. З нагоди вистави образів М.Івасюка / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 8 вересня. – С. 1 – 2.
383. Маковей О. З нагоди ювілею «Рускої бесіди» в Чернівцях. (Роки 1869 – 1884 в історії сего товариства) / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 14, 17 лютого. – С. 1 – 2.
384. Маковей О. З одного жерела / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 12 квітня. – С. 1 – 2.
385. Маковей О. З переписки двох поетів. (Ю. Федьковича й Із. Воробкевича) / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 3, 4 березня. – С. 1 – 2.
386. Маковей О. З приводу ювілею. Лист до п. Михайла Рудницького / Осип Маковей // Діло. – 1924. – 26 листопада. – С. 2.
387. Маковей О. З'їзд письменників / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 16 (28) липня. – С. 1.
388. Маковей О. Загальні замітки про поезії Із. Воробкевича / Осип Маковей // Каменярі. – 1910. – № 9. – С. 6 – 8.
389. Маковей О. Заказані яблука / Осип Маковей // Зоря. – 1886. – № 21. – С. 354.
390. Маковей О. Замітки / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 15 (27) липня. – С. 1 – 2.
391. Маковей О. Замки на леді / Осип Маковей // Промінь. – 1922. – № 2. – С. 45 – 48.

392. Маковей О. Заробок на свята / Осип Маковей // Народна часопись. – 1891. – 25 грудня (6 січня 1892). – С. 1 – 3.
393. Маковей О. Зрозуміла мова / Осип Маковей // Діло. – 1924. – 27, 28 листопада. – С. 2 – 3.
394. Маковей О. Із зеленої Буковини / Осип Маковей // Громадський голос. – 1909. – 30 квітня. – С. 5 – 6.
395. Маковей О. Ізидор Воробкевич / Осип Маковей // Читальня. – 1911. – № 1. – С. 3 – 13.
396. Маковей О. Ізидор Воробкевич. (3 нагоди видання його поезій) / Осип Маковей // Руслан. – 1910. – 14 січня. – С. 1 – 2.
397. Маковей О. Історія будови церкви в Бережанах / Осип Маковей. – 1909. – 16 с.
398. Маковей О. Історія одної студентської громади / Осип Маковей. – Львів, 1912. – 29 с.
399. Маковей О. Казка про невдоволеного русина / Осип Маковей // Народне багатство. – 1908. – № 25. – С. 238 – 240.
400. Маковей О. Католицький руско-народний союз / Осип Маковей // Буковина . – 1896. – 6 (18) жовтня. – С. 2 – 3.
401. Маковей О. Кілька документів з Гуцульщини з другої половини XVIII-ого століття / Осип Маковей // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1909. – Т. 87. – Кн. 1. – С. 64 – 69.
402. Маковей О. Кілько є правд? / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 20 серпня (1 вересня). – С. 1 – 2.
403. Маковей О. Конкурс на провідника Руси / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 14 (26) березня. – С. 1.
404. Маковей О. Критичні думки / Осип Маковей // Самостійна думка. – 1931. – № 2. – С. 4 – 5.
405. Маковей О. Лисенкове свято в Чернівцях / Осип Маковей // Діло. – 1904. – 24 квітня (7 травня), 27 квітня (10 травня). – С. 2.
406. Маковей О. Листи до читателів. (Ріжні клопоти руского редактора) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 21 січня (2 лютого). – С. 1 – 2.
407. Маковей О. Листи з Буковини [Сучасне політичне положення] / Осип Маковей // Громадська думка. – 1906. – 7 лютого. – С. 2.
408. Маковей О. Листи з Буковини [Українське питання] / Осип Маковей // Громадська думка. – 1906. – 24 лютого. – С. 2.
409. Маковей О. Літературна спадщина по Ізидорі Воробкевичу / Осип Маковей // Буковина. – 1908. – 31 серпня (13 вересня). – С. 1 – 3.
410. Маковей О. Любителям письменства на розвагу / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 30 листопада (12 грудня). – С. 1 – 2.
411. Маковей О. Любить чи не любить / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 3 (15), 4 (16) травня. – С. 1 – 3.
412. Маковей О. Любов і політика. (Історія, зложена з листів і карток, написаних всіма галицько-руськими язиками і правописами) / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 9 лютого. – С. 1 – 2.

413. Маковей О. Любов Федьковича / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 6 – 8 жовтня. – С. 1 – 2.
414. Маковей О. Львів. (Замітки чоловіка з провінції) / Осип Маковей // Руслан. – 1907. – 22 квітня (5 травня). – С. 2 – 3.
415. Маковей О. Мала часопись. [Справа університету. – Виборча реформа. – Війна. – Допись з Голопят. – Новинки] / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 19 січня. – С. 1 – 2.
416. Маковей О. Маневри. (Вражіння з військового життя) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 13 (25) серпня. – С. 1 – 2.
417. Маковей О. Манолі / Осип Маковей // Народне багатство. – 1908. – № 7. – С. 85 – 87.
418. Маковей О. Маркіян Шашкевич / Осип Маковей // Читальня. – 1911. – № 9. – С. 3 – 9.
419. Маковей О. Материяли до історії буковинської Русі / Осип Маковей // Руслан. – 1908. – 14 (27) – 18 (31) грудня, 19 (1) – 24 (6) грудня (січня 1909); 1909, 1 (14) січня – 28 (10) січня (лютого). – С. 1 – 2.
420. Маковей О. Материяли до історії зносин галичан з буковинцями / Осип Маковей // Руслан. – 1907. – 1 (14) березня (квітня) – 23 (5) грудня (січня 1908). – С. 3 – 4.
421. Маковей О. Ми жадаємо! / Осип Маковей // Діло. – 1925. – 22 січня. – С. 2 – 3.
422. Маковей О. Микола Івасюк / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 8 (20) січня. – С. 1 – 2.
423. Маковей О. Мирні батьки воєнних дітей / Осип Маковей // Діло. – 1925. – 19 квітня. – С. 2 – 3.
424. Маковей О. Мішана подружа / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 8 серпня. – С. 1 – 2.
425. Маковей О. Могила Федьковича / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 11 квітня. – С. 3.
426. Маковей О. На боєвищу думок / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 18 березня. – С. 1 – 2.
427. Маковей О. На Буковині. (Од нашого кореспондента) / Осип Маковей // Громадська думка. – 1906. – 5 березня. – С. 3.
428. Маковей О. На громадській службі / Осип Маковей // О обороні правди і честі. – Львів. – 1911. – С. 89 – 99.
429. Маковей О. На крилах пісень. Твори Лесі Українки / Осип Маковей // Зоря. – 1893. – № 12. – С. 238 – 240.
430. Маковей О. На Лисячій горі / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 160 – 162.
431. Маковей О. На милування нема силування / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 23 вересня (5 жовтня). – С. 1 – 2.
432. Маковей О. На порозі світових подій: культурно-просвітня комісія Всеукраїнської Ради військових депутатів / Осип Маковей. – Київ, 1917. –

116 с.

433. Маковей О. На своїм смітю / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 27 липня. – С. 1 – 2.
434. Маковей О. На сторожі / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 26 травня (8 червня). – С. 1 – 2.
435. Маковей О. Народна забава / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 27 серпня. – С. 1.
436. Маковей О. Народний дім / Осип Маковей // Руслан. – 1901. – 26 січня (8 лютого), 27 січня (9 лютого). – С. 1 – 3.
437. Маковей О. Наша мета / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 24 грудня (5 січня). – С. 1 – 3.
438. Маковей О. Наші рускі індіяни / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 3 (15) вересня. – С. 1 – 2.
439. Маковей О. Наші соколики і панни. (Відповідь на всі сторони) / Осип Маковей // Діло. – 1902. – 3 (16) січня. – 1 – 2.
440. Маковей О. Нашол літератора / Осип Маковей // Руслан. – 1901. – 30 січня (12 лютого). – С. 1 – 3.
441. Маковей О. Не догодишь! (3 житя руского редактора) / Осип Маковей // Перший русько-американський календар. – Mt Carmel Pa. – 1897. – С. 94 – 101.
442. Маковей О. Невідгадані загадки. (Для характеристики нашої суспільності) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 20 листопада (2 грудня). – С. 1 – 2.
443. Маковей О. Неділя в полі / Осип Маковей // Зоря. – 1886. – № 24. – С. 407.
444. Маковей О. Нема гроший! [Письменики, що пишуть gratis – Передплатники, що не платить. – Наріканя і відозви до кишень передплатників – Котрий читач ліпший, інтелігентний, чи неінтелігентний? – «Невидимі» зарібки з книжок. – Автор і друкарня. – Література брошур. – Причини і наслідки. – Дезерція авторів. – Проект з-їзду. – Радьте!] / Осип Маковей // Зоря. – 1892. – № 23. – С. 457 – 460.
445. Маковей О. Непевні надії / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 19 вересня (1 жовтня). – С. 1 – 2.
446. Маковей О. Непопулярний кардинал / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 18 – 20 червня. – С. 1 – 2.
447. Маковей О. Нещасна пригода / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 8 – 11.
448. Маковей О. Нічна думка / Осип Маковей // Зоря. – 1887. – № 9. – С. 150.
449. Маковей О. Новик / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф. П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 78 – 116.
450. Маковей О. Нові праці про Буковину проф. др. Раймунда Фрідріха Кайндля / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 12 (24) грудня. – С. 3.
451. Маковей О. О крилах квочки Росії / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 7 (19) жовтня. – С. 1 – 2.

452. Маковей О. Огляд часописей за 1897 рік: Часописи українсько-руські / Осип Маковей // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – 1898. – Т. 21. – Кн. 1. – С. 1 – 10.
453. Маковей О. Огляд часописий. (Проф. Осип Маковей про буковинські відносини і змагання радикалів на Буковині) / Осип Маковей // Руслан. – 1909. – 25 (8), 26 квітня (9 травня). – С. 2.
454. Маковей О. Окружні громади йдуть! / Осип Маковей // Діло. – 1904. – 11 (24) червня. – С. 1.
455. Маковей О. Ольга Кобилянська / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 7 (19) травня. – С. 1 – 3.
456. Маковей О. Омелян Попович / Осип Маковей // Буковина. – 1900. – 5 (17) листопада. – С. 2.
457. Маковей О. Они і ви. (Письмо кандидата на руского патріота) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 16 (4) січня. – С. 1 – 2.
458. Маковей О. Оповідання Із. Воробкевича / Осип Маковей // Нова Буковина. – 1912. – 13, 16 січня. – С. 1 – 2.
459. Маковей О. Опришки / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О. В. Мишанич. – С. 324 – 332.
460. Маковей О. Осінна матура / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 1 жовтня. – С. 1 – 2.
461. Маковей О. Оферма / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О. В. Мишанич. – С. 359 – 379.
462. Маковей О. Павло Грабовський (Дещо про його жите і діяльність) / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1899. – Т. 6. – Кн. 4. – С. 22 – 37.
463. Маковей О. Пам'ятний рік // Православний календар на звичайний рік 1911 . – Чернівці. – 1911. – С. 57 – 61.
464. Маковей О. Пам'ятник Шевченкові / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 5 листопада (23 жовтня). – С. 1.
465. Маковей О. Панько Олелькович Куліш. Огляд його діяльності / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1900. – Т. 9 – Кн. 3. – С. 161 – 183; Т. 10 – Кн. 4. – С. 1 – 28; Т. 11. – Кн. 9 – С. 145 – 161; Т. 12. – Кн. 10. – С. 30 – 43; Т. 12. – Кн. 11. – С. 92 – 114; Т. 12. – Кн. 12. – С. 150 – 169.
466. Маковей О. Патріотичні обов'язки. (Образок з Галичини) / Осип Маковей // Буковина. – 1899. – 5 (17) листопада. – С. 1 – 2.
467. Маковей О. Перегляд українсько-руських часописей за р. 1898. / Осип Маковей // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1899. – Т. 27. – Кн. 1. – С. 1 – 12.
468. Маковей О. Перед 50 роками. (Замітки про Маркіяна Шашкевича. – Козацькі шапки 1861 року. – Смерть виборця від жандармського багнета. – Дивні дотепи) / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 11 червня. – С. 1 – 2.
469. Маковей О. Перед жнивими / Осип Маковей // Зоря. – 1888. – № 7. – С. 116.

470. Маковей О. Перші загальні збори товариства «Руска бесіда» в Чернівцях дня 26 січня 1869 року / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 17 квітня. – С. 1 – 2.
471. Маковей О. Печери в Кривчу / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 28 липня. – С. 1 – 2.
472. Маковей О. Писанки / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 2 (14) квітня. – С. 1 – 3.
473. Маковей О. Письма з краю [З Борщова пишуть нам...] / Осип Маковей // Діло. – 1901. – 5 (18) травня. – С. 3.
474. Маковей О. Під новий рік / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 14 січня. – С. 1 – 2.
475. Маковей О. Під свята / Осип Маковей // 1896. – 24 грудня (5 січня 1897). – С. 6 – 7.
476. Маковей О. Післанець. (Із Генріха Гейне) / Осип Маковей // Зоря. – 1885. – № 22. – С. 261.
477. Маковей О. По дорозі в рідне село Федьковича / Осип Маковей // Руслан. – 1910. – 3 грудня (20 листопада). – С. 1 – 2.
478. Маковей О. Подорож до Київa / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 11 (23) – 16 (28) листопада. – С. 1 – 2.
479. Маковей О. Подорож з Підваля на Сикстуску вулицю / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 27, 29 вересня. – С. 1 – 2.
480. Маковей О. Поезія і проза / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 4 серпня. – С. 2 – 3.
481. Маковей О. Поза правом / Осип Маковей // Руслан. – 1908. – 1 (14) січня. – С. 3.
482. Маковей О. Позичене лице / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 17 листопада. – С. 1 – 2.
483. Маковей О. Поляки а ми / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 23 серпня (4 вересня). – С. 1 – 2.
484. Маковей О. Польська дорога / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 23, 24 липня. – С. 1.
485. Маковей О. Пречиста діво, мати руського краю... / Осип Маковей // Життя і знання. – 1935. – № 7 – 8. – С. 195.
486. Маковей О. Привіт / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 245 – 247.
487. Маковей О. Привіт Україні / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 150 – 151.
488. Маковей О. Причинок до історії народного шкільництва на Буковині. (З паперів о. Александра Поповича) / Осип Маковей // Буковина. – 1909. – 23 січня. – С. 1 – 2.
489. Маковей О. Про Буковину / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 12, 13 січня. – С. 1 – 2.

490. Маковей О. Про історичні оповідання / Осип Маковей // Діло. – 1907. – 18, 19 червня. – С. 1 – 2.
491. Маковей О. Про політичне положенє. Реферат / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 28 грудня. – С. 2 – 3.
492. Маковей О. Про руські переклади поезий Г. Гайного / Осип Маковей // Зоря. – № 20. – С. 395 – 397.
493. Маковей О. Про своїх людей. (Допись з Тернопільщини) / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 30 квітня (12 травня), 4 (16) травня. – С. 1 – 3.
494. Маковей О. Про Федьковича. І. Шкільні свідоцтва Федьковича. II . Перерібка «Побратима». [Тут опублікований переклад нарису Ю. Федьковича «Ein Don Juan» з передмовою Ю. Федьковича] / Осип Маковей // Буковина. – 1901. – 9 (22), 11 (24) листопада. – С. 1 – 2.
495. Маковей О. Пророк тверезости. Образок з народного житя на Буковині. [Післямова до статті Раймунда Фрідріха Кайндля] / Осип Маковей // Неділя. – 1895. – 3 листопада. – С. 217 – 219.
496. Маковей О. Протекция. Образок з житя / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 9, 10 липня. – С. 1 – 2.
497. Маковей О. Пустельник з Путни / Осип Маковей // Народне багатство. – 1908. – № 6. – С. 75 – 78.
498. Маковей О. Ревізія думок / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 30 липня (11 серпня). – С. 1 – 2.
499. Маковей О. Рекрут / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 23. – С. 493.
500. Маковей О. Рекрут / Осип Маковей // Буковина. – 1895. – 10, 12, 13, 15 жовтня. – С. 1.
501. Маковей О. Реформа учительського семінара в Чернівцях / Осип Маковей // Наша школа. – 1910. – Кн. 1. – С. 20 – 23.
502. Маковей О. Рідні сторони Федьковича / Осип Маковей // Ілюстрована Україна. – 1913. – № 5. – С. 6 – 8.
503. Маковей О. Розлука / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 243 – 245.
504. Маковей О. Роки 1895 – 1897 в історії «Буковини» / Осип Маковей // Спомини колишніх редакторів «Буковини» // Буковина. – 1909. – 7 січня. – С. 2 – 3.
505. Маковей О. Русалкова вода або поезія / Осип Маковей // Назустріч. – 1935. – № 16. – С. 2 – 3.
506. Маковей О. Руска публіцистика / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 16 (28) липня. – С. 2 – 3.
507. Маковей О. Руска улича. З «Буковини» / Осип Маковей // Руслан. – 1898. – 16 (28) квітня. – С. 1 – 3.
508. Маковей О. Руска читаюча громада. (Причинки до пізнання русинів) / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 15 (27), 16 (28) червня. – С. 1 – 2.
509. Маковей О. Рускі соціяльні демократи / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 22 липня (3 серпня). – С. 1 – 3.

510. Маковей О. Сам один / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 13 (25) лютого. – С. 1.
511. Маковей О. Світла й тіні [Про національну свідомість русинок і народні строї] / Осип Маковей // Зоря. – 1895. – № 2. – С. 38 – 40.
512. Маковей О. Світла й тіні. [В році 1695 і 1895. – Стипендія ім. Т. Шевченка. – Організація складок. – Наш песимізм] / Осип Маковей // Зоря. – 1895. – № 4. – С. 79 – 80.
513. Маковей О. Світла й тіні. [До 34-х роковин з дня смерті Т.Г. Шевченка] / Осип Маковей // Зоря. – 1895. – № 5. – С. 92 – 93.
514. Маковей О. Свято письменника / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 7 листопада. – С. 2 – 3.
515. Маковей О. Свято в Сучаві / Осип Маковей // Народне багатство. – 1908. – № 5. – С. 54 – 56.
516. Маковей О. Се пісня не нова! Всім байдужа у сні... / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 213 – 214.
517. Маковей О. Сердакові патріоти / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 22 лютого (6 березня). – С. 1.
518. Маковей О. Славний чоловік / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 2 січня. – С. 1 – 2.
519. Маковей О. Слово правди / Осип Маковей // Народна справа. – 1908. – 15 (28) січня. – С. 3 – 4.
520. Маковей О. Сон / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 180 – 181.
521. Маковей О. Сон вдівця / Осип Маковей // Зоря. – 1887. – № 19. – С. 314.
522. Маковей О. Спомини / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 19 серпня. – С. 1 – 2.
523. Маковей О. Стара пісня. (Про Народний дім) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 7 (19) березня. – С. 3.
524. Маковей О. Стара церква / Осип Маковей // Народна часопис. – 1892. – 11 (23), 12 (24) лютого. – С. 1 – 2.
525. Маковей О. Старий і новий шлях / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 21 (8), 22 (9) липня. – С. 1 – 2.
526. Маковей О. Стефан Ковалів / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1900. – Т. 11. – Кн. 8. – С. 81 – 91.
527. Маковей О. Столітні роковини відродження українсько-руського письменства / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 4. – Кн. 11. – С. 101 – 114.
528. Маковей О. Танці / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 13 (25) січня. – С. 1 – 3.
529. Маковей О. Твори: В 2 томах / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – 719 с.

530. Маковей О. Твори: В 2 томах / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – 537 с.
531. Маковей О. Тимотей Бордуляк / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 3. – Кн. 8 – 9. – С. 59 – 82.
532. Маковей О. Товариші по перу / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 7 вересня. – С. 1 – 2.
533. Маковей О. Торбан / Осип Маковей // Руслан. – 1912. – 13 березня (29 лютого). – С. 1 – 2.
534. Маковей О. Три галицькі граматика (Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський) / Осип Маковей. – Львів: Накладом «Наукового товариства імені Шевченка». – 1903. – 58 с.
535. Маковей О. Три політики / Осип Маковей // Про вибори в колишній Галичині / Упоряд. і передмова В.Дмитрука. – Вид-во «Вільна Україна», 1947. – С. 67 – 73.
536. Маковей О. Туга за краєм дармоїдів. (Причинок до психології рускої суспільности) / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 24 січня (5 лютого). – С. 1 – 2.
537. Маковей О. У 50-літні роковини смерти Тараса Шевченка / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 10 березня. – С. 1 – 2.
538. Маковей О. Українським мученикам / Осип Маковей // Письмо з Просвіти. – 1907. – № 2. – С. 1.
539. Маковей О. Утраквістична мова / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 1 січня. – С. 2.
540. Маковей О. Фальшиве пророцтво / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 9 (21) березня. – С. 3.
541. Маковей О. Фейлетон. [Два ювілеї, або мадяри і ми. Сто тисяч золотих і сто тисяч слів подяки. Мужчини – вороги жінок. Жіноче питання, а радикали, народовці, і москвофіли. Всі разом великі боягузи. Не такий чорт страшний, як намальований. Добрі вигляди на будуче] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 2. – С. 45 – 46.
542. Маковей О. Фейлетон. [Живем, живем своїм житєм! Про пам'ятник Т. Шевченкові і будову руського театру. Чого б чоловікови пристращати ся до чого небудь? ...Селяни в деяких українських драмах. Заслуга драматургів. Нориви публіки] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 18. – С. 406 – 407.
543. Маковей О. Фейлетон. [З приводу реагувань критики на фейлетон «Нема гроший»] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 5. – С. 117 – 119.
544. Маковей О. Фейлетон. [Злий дух з рилом і фонетика. «Зданіє без основанія». Галицькі тверді люди. Малі Тарасики і великий Ю. Яворський. Добра рада для політичних вояків. Ювілей «Просвіти» і дещо з її справоздань] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 3. – С. 70 – 72.
545. Маковей О. Фейлетон. [Король Гумберт і я. Наше денникарство. Літерати з нелюдськими псевдонімами. галичани-політики. Кілько в Галичині людей письменних, а кілько читаючих? Галицькі літерати] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 1. – С. 22 – 23.

546. Маковей О. Фейлетон. [Політики з роду. Торговельно-промислові, фінансові і духовні наріччя. Що про нас сусіди можуть знати? Братерство, згода...] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 6. – С. 142 – 143.
547. Маковей О. Фейлетон. [Поляк в кунтуші і русинка в жупані. Вистава краєва 1894. Оригінальне «руське» місто... Спочинок у битві і празник польський. Павільон руських товариств. Хто з наших приїде на виставу? Новітний меценат і мої жарти з него. Літерати багаті – в псевдоніми. Ріжні роди псевдонімів. Ціль їх, користь з них і шкода] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 10. – С. 237 – 239.
548. Маковей О. Фейлетон. [Про видавництва для дітей] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 24. – С. 526 – 527.
549. Маковей О. Фейлетон. [Страшна трагедія родинна. Хто винен? Гріх на совісти народній. Оригінальна зичливість. Навчаюча новинка. Жебрацтво наше. Брат братом, а бриндзя за гроші!] / Осип Маковей // Зоря. – № 7. – С. 167 – 168.
550. Маковей О. Фейлетон. [Зів'яле листє. Чого ми сподівали ся, а що вийшло? Відозва комітету будови руского театру, чи має бути народний театр, чи дім руських товариств? Рефлексії...] / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 20. – С. 446 – 447.
551. Маковей О. Фейлетон. Кілька вісток з китайської країни. Про вченого Бамба-лама і часопись Ді-лень-ко. Товариство «Райська птиця». Туга за деспотизмом і проба консолідації молодіжи / Осип Маковей // Зоря. – 1894. – № 23. – С. 506 – 507.
552. Маковей О. Хрест / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 176 – 177.
553. Маковей О. Цікава суперечка / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 11 (23) січня. – С. 1 – 2.
554. Маковей О. Чи можливе? (Голос з краю) / Осип Маковей // Промінь. – 1905. – № 5. – С. 57 – 59.
555. Маковей О. Чорна рада / Осип Маковей // Руслан. – 1898. – 4 (16) серпня. – С. 1 – 2.
556. Маковей О. Чортова скала / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті. / Авт. передмови Ф.П. Погребенник; упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 60 – 71.
557. Маковей О. Штири крики, один гвайт! / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 17 (29) березня. – С. 1 – 2.
558. Маковей О. Що з нами буде / Осип Маковей // Буковина. – 1897. – 24 вересня (6 жовтня). – С. 1 – 2.
559. Маковей О. Що з того лишиться? Маркса Нордова / Осип Маковей // Буковина. – 1896. – 2 (14) березня. – С. 1 – 3.
560. Маковей О. Ювілей українсько-руської літератури / Осип Маковей // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1898. – Т. 25. – Кн. 5. – С. 44.

561. Маковей О. Ювілей 25-літньої літературної діяльності Івана Франка / Осип Маковей // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 4. – Кн. 11. – С. 115 – 133.
562. Маковей О. Юрій Федькович. (3 нагоди 25-ої річниці его смерти) / Осип Маковей // Руслан. – 1913. – 11 січня. – С. 1 – 2.
563. Маковей О. Як святкували пам'ять Т. Шевченка в Чернівцях 1864 р. / Осип Маковей // Руслан. – 1911. – 10 березня. – С. 1 – 2.
564. Маковей О. Як собі люде помагають? (Допис з Буковини) / Осип Маковей // Громадська думка. – 1906. – 21 березня. – С. 1 – 2.
565. Маковей О. Як Шевченко шукав роботи / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 257 – 261.
566. Маковей О. Як я видавав газету / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 15 – 20.
567. Маковей О. Як я продавав свої новели / Осип Маковей // Твори: В 2 т. / Осип Маковей. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2: Художня проза / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 27 – 33.
568. Маковей О. Як я став політиком? (Автобіографія) / Осип Маковей // Руслан. – 1898. – 26 лютого (10 березня) – 1 (13) березня. – С. 1 – 2.
569. Маковей О. Ярошенко: Історична повість, нариси / Осип Маковей. – Львів: Каменяр. – 1989. – 262 с.
570. Makowej J. Beiträge zu den Quellen des Gundulić-schen Osman Archiv für slavische Philologie / Osyp Makowej // Archiv für slavische Philologie. – Bd . 26. – 1904. – S. 301.

3. Опубліковані документи та матеріали

571. Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І.Франка, Наук. бібл.; Нац. академія наук України, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича; Наук. фундація А. Чайковського / Упоряд. Б.З. Якимовича (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3 . – 576 с.
572. Відозва до всіх українців на Буковині [Про створення «Української поступової партії»] // Буковина. – 1908. – 14 (27) березня. – С. 1 – 2.
573. Гарас М. Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернівцях 1887 – 1937: пропам'ятна книжечка, видана з нагоди 50-х роковин існування цього товариства / Микола Гарас. – Чернівці, 1937. – 147 с.
574. Діяльність товариства імені Шевченка за 1895 рік // Буковина. – 1896. – 1 (13) червня. – С. 1 – 2.
575. До виділу хв. тов. учителів вислих шкіл ім. Сковороди в Чернівцях // Буковина. – 1909. – 23 травня. – С. 2.
576. Довірочні збори членів «Християнсько-суспільного союзу» у Львові // Руслан. – 1911. – 28 (15) грудня. – С. 1 – 2.
577. З неопублікованої спадщини Осипа Маковея [Листи до М. Лозинського] / Публ. і передм. О.Мороза // Жовтень. – 1959. – № 11. – С. 132 – 133.

578. З товариства учителів висших шкіл ім. Сковороди в Чернівцях // Діло. – 1909. – 5 травня. – С. 2.
579. Загальні збори «Наукового товариства імені Шевченка» // Діло. – 1893. – 1 (13) травня. – С. 2.
580. Загальні збори товариства «Руска школа» // Буковина. – 1904. – 28 (10), 30 (12) травня (червня). – С. 1 – 2.
581. Запрошення О.Маковея на установчий з'їзд «Русько-української радикальної партії» // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи. Т. 49. (1886 – 1894) / Упоряд. та коментарі Грицюти М.С., Мишанина О.В., Погребенника Ф.П. – Київ: Наукова думка, 1986. – С. 535.
582. Збірник пісень Івана Велегорського з 1806 р. Материяли до історії карпаторуського письменства. Видав др. Осип Маковей // Буковина. – 1901 . – 30 вересня (13 жовтня), 3 (16) жовтня. – С. 1 – 3.
583. Звичаї, обряди і повір'я святочні в місті Яворові. (Зібрані в роках 1885 і 1886). Зібрав Осип Маковей // Правда. – 1895. – Вип. 72. – С. 50 – 55; Вип. 77. – С. 209 – 215; Вип. 78. – С. 250 – 253; Вип. 79. – С. 286 – 289.
584. Із щоденника Маковея. [Матеріали до біографії І.Франка. Вступна замітка Й.Кріля] // Жовнень. – 1967. – № 2. – С. 99 – 109.
585. Ілюстрована хроніка товариства «Український народний дім» у Чернівцях 1884 – 1934. Пропам'ятна книжечка видана з нагоди 50-их роковин існування цього товариства. – Чернівці, 1934. – 68 с.
586. Кобилянська О. Слова зворушеного серця / Упоряд., передм. Ф.П. Погребенника. – Київ: Дніпро. – 1982. – 359 с.
587. Крицевий О. Свідки живих почуттів [Про листування О.Кобилянської з О. Маковеем] / Олександр Крицевий // Жовтень. – 1963. – № 11. – С. 149 – 150.
588. Лист В. Стефаніка до О. Маковея від 8 лютого 1924 р. // Василь Стефаник Повне зібрання творів в трьох томах. Т. 3. Листи / Академія наук УРСР, Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка. – Київ: вид-во Академії наук УРСР, 1954. – С. 247 – 248.
589. Лист В. Стефаніка до О. Маковея від 3 березня 1899 р. // Василь Стефаник Повне зібрання творів в трьох томах. Т. 3. Листи / Академія наук УРСР, Ін-т літ. ім. Т.Г. Шевченка. – Київ: вид-во Академії наук УРСР, 1954. – С. 175.
590. Лист І.Я. Франка до М.П. Драгоманова від 25 січня 1895 р. // Іван Франко Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи. Т. 50. (1895 – 1916) / Упоряд. та коментарі Грицюти М.С., Мишанина О.В., Погребенника Ф.П. – Київ: Наукова думка, 1986. – С. 14 – 18.
591. Лист Л.Українки до О. Кобилянської від 12 червня 1906 р. // Леся Українка. Зібрання творів у дванадцяти томах. Т. 12. Листи (1903 – 1913). – Київ: Наукова думка, 1979. – С. 164 – 166.
592. Лист Лесі Українки до О.С. Маковея від 9 червня 1893 р. // Леся Українка Твори в чотирьох томах. Т. 4.: Оповідання. Статті. Листи / Упоряд. Н. Вишневська. – Київ: Дніпро, 1982. – С. 256 – 258.
593. Лист М. Коцюбинського до О. Маковея від 22 серпня 1896 р. // Михайло Коцюбинський Твори в трьох томах. Т. 3. – Київ: Дніпро, 1965. –

- С. 168 – 169.
594. Лист О. Кобилянської до О. Маковея від 4 серпня 1895 р. // Кобилянська О. Твори в п'ятьох томах. Т. 5. – Київ: Держ. вид-во худ. літ., 1963. – Т. 5. – С. 279.
595. Листи Т. Бордуляка до І. Франка та О. Маковея / Подав П.М. Довгалюк // Радянське літературознавство. – 1958. – № 1. – С. 130 – 137.
596. Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича / З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив О. Маковей. – Львів, 1910. – 668 с.
597. Народні пісні в записах Осипа Маковея / Упоряд., вступна стаття і приміт. В.А. Качкана. – Київ: Музична Україна. – 1981. – 103 с.
598. Наукове товариство імені Шевченка у Львові // Ілюстрований календар товариства «Просвіта» на рік переступний 1908. – Львів: З друкарні «Наукового товариства ім. Шевченка» під зарядом Беннарського. Річ 36. – 1907. – С. 84 – 89.
599. Наші замітки для вияснення положення // Руслан. – 1911. – 23 (10) липня. – С. 1.
600. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах // Упоряд. та приміт. Ф. П. Погребенника, Е.М. Панчука та ін. – Київ: Держлітвидав України, 1963. – 560 с.
601. Організація робітників пера. Перші загальні збори товариства // Діло. – 1925. – 28 жовтня. – С. 2.
602. Осип Маковей: бібліографічний покажчик / Уклав Куц О.П. – Львів, 1958. – 152 с.
603. Павлишин М. «Мені не соромно отворити уст про мої чувства». Неопубліковані листи Ольги Кобилянської до Осипа Маковея / Марко Павлишин // Сучасність. – 2003. – № 3. – С. 127 – 143.
604. Перші загальні збори «Християнсько-суспільного союзу» // Руслан. – 1911. – 2 липня (19 червня). – С. 1 – 3.
605. Перші збори «Національної Ради русинів на Буковині» // Руска рада. – 1905. – 11 (24) листопада. – С.1 – 2.
606. Погребеник Ф. Листи Осипа Маковея до Івана Франка / Федір Погребеник // Радянське літературознавство. – 1958. – № 2. – С. 120 – 127.
607. Про з'їзд наших літералів і любителів літератури // Народна часопись. – 1894. – 9 (21) березня. – С. 3.
608. Програма циклю популярно-наукових викладів, устроєних заходом укр. акад. товариства «Союз» // Буковина. – 1909. – 18 грудня. – С. 3.
609. Русини! [Відозва Головного руского комітету виборчого до крайового Сойму] // Народна часопись. – 1895. – 14 (26) лютого. – С. 1.
610. Сімович В. Листування Лесі Українки з Й. Маковеем / Василь Сімович // Праці у двох томах. Т. 2.: Літературознавство. Культура / Упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука; передм. Ф. Погребенника. – Чернівці: Книги-XXI, 2005. – С. 415 – 430.
611. Смаль-Стоцький С. Заява / Степан Смаль-Стоцький // Буковина. – 1906. – 7 (20) травня. – С. 3.

612. Sprawozdanie pro діяльність і розвиток «Наукового товариства імени Т. Шевченка» // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів. – 1893. – Т. 2. – С. 173 – 189.
613. Суд д-ра Івана Франка про «Буковину» // Буковина. – 1896. – 11 (23) вересня. – С. 2 – 3.
614. У півстолітніх змаганнях: Вибранні листи до Кирила Студинського (1891 – 1941) / Упоряд. О. Гайова, У. Єдлінська, Г. Сварник. Автор передм. У. Єдлінська. – Київ: Наукова думка, 1993. – 768 с.
615. Франко І. Документи і матеріали 1856 – 1965 / Іван Франко. – Київ: Наукова думка, 1966. – 543 с.
616. Хроніка і бібліографія. [... Осип Маковей одержав з міністерства освіти літературну стипендію і виїхав на довший час до Відня для наукових студій...] // Літературно-науковий вісник. – 1899. – Т. 6. – Кн. 4. – С. 61.
617. *Semper magister et semper tiro*: Іван Франко та Осип Маковей / Упоряд., передм., коментарі та пояснення слів Н. Тихолаз; від. та літ. ред. Є. Нахлік. – Львів, 2007. – 172 с.

4. Газети

618. Буковина. Чернівці. 1892 – 1910.
619. Громадська думка. Львів. 1906.
620. Громадський голос. Львів. 1909.
621. Громадянин. Чернівці. Орган «Української радикальної партії Буковини». 1909 – 1911.
622. Діло. Львів. 1892 – 1925.
623. Каменярі. Мамаївці. Орган «Вільної організації українського учительства на Буковині». 1909 – 1914.
624. Народ. Орган «Русько-Української радикальної партії». 1895.
625. Народна справа. Чернівці. Орган «Української радикальної партії Буковини». 1907 – 1908.
626. Народне багатство. Орган союзу хліборобських спілок «Селянська каса». 1908.
627. Неділя. Чернівці. Ілюстрований додаток до газети «Буковина». 1895.
628. Промінь. Вашківці. Суспільно-науковий орган українського учительства. 1904 – 1907.
629. Руслан. Львів. Орган «Католицького русько-народного союзу» та «Суспільно-християнської партії». 1901 – 1914.

5. Монографії, брошури, статті

630. Бердяєв С. С. Бердяєв contra О. Маковей / Сергій Бердяєв // Буковина. – 1899. – 9 (21) квітня. – С. 3.
631. Ботушанський В.М. Утвердження національної самосвідомості буковинських українців (II пол. XIX – поч. XX ст.) / Василь Ботушанський // Матеріали III Міжнар. іст.-краєз. конф., присвяч. 120-річчю заснування Чернівецького університету. – Чернівці: Рута, 1995. – С. 11 – 16.
632. В справі «Християнсько-суспільного союзу» // Руслан. – 1911. – 9 серпня (27 липня). – С. 1.

633. Василенко П. «Прямую шляхом, ви показали мені його...»
Взаємовідносини Осипа Маковця і Сергія Канюка / Петро Василенко // Радянська Буковина. – 1971. – 13 – 15 січня. – С. 3.
634. Василенко П. Слово полум'яного борця. [Про С.І. Канюка] / Петро Василенко. – Ужгород: Карпати, 1977. – 135 с.
635. Вдячний бувший ученик. Проф. др. Осип Маковей // Каменярі. – 1910. – № 21. – С. 4 – 6.
636. Верниволя В. «Буковина». (У п'ятдесятиліття засновин першого українського часопису на Буковині) / В. Верниволя // Життя і знання. – 1935. – № 2. – С. 33 – 34.
637. Верниволя В. 10-ліття смерті двох визначних сатириків [В. Самійленка і О. Маковця] / В. Верниволя // Життя і знання. – 1935. – № 7 – 8. – С. 194 – 195.
638. Веткіна Т. В міських бібліотеках / Т. Веткіна // Вільне життя. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
639. Вознюк В. «Цвіт папороті з землі» [О. Кобилянська і О. Маковей] / Володимир Вознюк // Буковинський журнал. – 1996. – № 1 – 2. – С. 79 – 82.
640. Галіп Т. Поезії Осипа Маковця / Теодот Галіп // Зоря. – 1895. – № 13. – С. 258.
641. Генеза москвофілів // Буковина. – 1898. – 6 (18) вересня. – С. 3.
642. Германський І. Осип Маковей у народній пам'яті / І. Германський // Україна. – 1959. – № 16. – С. 31.
643. Гнеп М. Маковей і Буковина / Микола Гнеп // Нова буковинська газета. – 1997. – 29 серпня. – С. 7.
644. Гнідан О. Марко Черемшина / О. Гнідан. – Київ, 1985. – 219 с.
645. Гонюк О. Вплив народної творчості на формування сатиричної прози О. Маковця / Олександра Гонюк // Матеріали наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження Осипа Маковця. – Івано-Франківськ: Вид-во Івано-Франківського ін-ту нафти і газу, 1992. – С. 67 – 68.
646. Гонюк О. Концепція дійсності О. Маковця в контексті його світоглядних позицій / Олександра Гонюк // Актуальні проблеми літературознавства: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1996. – С. 12 – 19.
647. Гонюк О. Поетика малої прози Осипа Маковця: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 10.01.01. / Олександра Гонюк. – Дніпропетровський державний університет. – Дніпропетровськ, 1997. – 17 с.
648. Гонюк О. Ритмічна організація малої прози О. Маковця / Олександра Гонюк // Актуальні проблеми літературознавства: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Навчальна книга, 1996. – С. 20 – 33.
649. Григораш Д. Осип Маковей. [До 90-річчя з дня народження] / Д. Григораш // Радянська Буковина. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
650. Григорічук В. Осип Маковей – бібліограф і продовжувач традицій Юрія Федьковича / В. Григорічук // Музейний щорічник. – Чернівці: Золоті литаври, 2003. – С. 105 – 111.
651. Грушевський М. Осип Маковей. Подорож до Києва / Михайло Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1898. – Т. 1. – Кн. 2. –

- С. 135 – 138.
652. Грушевський О. Сучасне українське письменство в його типових представниках. Осип Маковей / Олександр Грушевський // Літературно-науковий вістник. – 1908. – Т. 42. – Кн. 5. – С. 216 – 219.
653. Дальші відозви часописей про «Християнсько-суспільний союз» // Руслан. – 1911. – 14 (1) липня. – С. 1 – 2.
654. Дві втрати. [В. Самійленко і О. Маковей] // Новий час. – 1925. – 30 серпня. – С. 3.
655. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. / Олександр Добржанський. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.
656. Добржанський О. О. Маковей – історик / О. Добржанський, Н. Краснюк // Матеріали наук. конф. викладачів, співробітників та студентів, присвяч. 120-річчю заснування Чернівецького університету (4 – 6 травня 1995 р.). Т. 1. Гуманітарні науки. Кн.1. – Чернівці: Рута, 1995. – С. 22.
657. Довгалюк П. Талановитий сатирик. До 30-річчя з дня смерті О. Маковея / П. Довгалюк // Літературна газета. – 1955. – 1 вересня. – С. 3.
- 658.** Допись з Поділля (Ще кілька заміток про збори «Християнсько-суспільного союзу») // Руслан. – 1911. – 19 (6) липня. – С. 1 – 2.
659. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західноукраїнської соціал-демократії . Політичні біографії / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський. – Київ: Основні цінності, 2004. – 283 с.
660. З розправи над малоруським питанєм // Буковина. – 1898. – 17 (29) червня. – С. 3.
661. З'їзд руских письменників // Буковина. – 1897. – 5 (17) серпня. – С. 1 – 2.
662. Зайцева З. Товариство імені Шевченка у Львові: перетворення з Літературного на Наукове / Зінаїда Зайцева // Матеріали V конгресу Міжнар. асоціації українців. Історія: зб. наук. статей. Ч. 2. (Чернівці, 26 – 29 серпня 2002 р.) – Чернівці: Рута, 2004. – С. 188 – 192.
663. Засенко О. Осип Маковей: Життя і творчість / Олекса Засенко. – Київ: Дніпро, 1968. – 217 с.
664. Із зеленої Буковини. [Критика статті О.Маковея «60 років політики»] // Громадський голос. – 1909. – 7 квітня. – С. 5 – 6.
665. Історик І. Осип Маковей. Ярошенко. (Вступ, характеристика осіб, історичний підклад, зміст) / І. Історик. – Львів: накл. укр. книгарні й антикварні. – 35 с.
666. Карачко С. Національно-патріотичні ідеї Осипа Маковея / С. Карачко // Буковина. – 2004. – 8 грудня. – С. 3.
667. Кирчів Р. Талановитий реаліст і сатирик. До 30-річчя з дня смерті Осипа Маковея / Р. Кирчів // Радянське слово. – 1955. – 23 серпня. – С. 3.
668. Коковський Ф. На вчительському хлібі. (Матеріали до біографії С.Коваліва) / Франц Коковський // Назустріч. – 1937. – № 15. – С. 2; № 16. – С. 2 – 3.
669. Коковський Ф. Наталія Кобринська й Осип Маковей / Франц Коковський // Жінка. – 1937. – № 21 – 22. – С. 4 – 5.

670. Кордуба М. Наші дезидерати на полі буковинської історіографії. (Відчит на зборах «Історичного товариства») / Мирон Кордуба // Буковина. – 1904. – 6 (19) лютого. – С. 1 – 2.
671. Коренець Д. Недуга, смерть і похорони Осипа Маковей. (Оповідання очевидця) / Д.Коренець // Діло. – 1925. – 3 вересня. – С. 2 – 3.
672. Коцовський В. Ми і наша публіка. (Хто винен?) / Володимир Коцовський // Буковина. – 1896. – 3 (15), 4 (16) серпня – С. 1 – 2.
673. Коцовський В. Наші рутенські радикали / Володимир Коцовський // Буковина. – 1896. – 14 (26) вересня. – С. 3.
674. Кравченко Є. О.Маковей – прогресивний письменник з Галичини / Є. Кравченко // Прикарпатська правда. – 1957. – 23 серпня. – С. 2.
675. Кравчук П. Серед канадських українців / Петро Кравчук // Літературна газета. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
676. Кравчук С. В обороні правди / Семен Кравчук // Буковина. – 1899. – 16 (28) квітня. – С. 3.
677. Кріль Й. «Думка» Осипа Маковей / Йосип Кріль // Вільне життя. – 1957. – 14 серпня. – С. 3.
678. Кріль Й. Осип Маковей – борець за народну освіту / Йосип Кріль // Радянська школа. – 1957. – № 9. – С. 63 – 65.
679. Кріль Й. Осип Маковей – видатний український письменник (До 90-річчя з дня народження) / Йосип Кріль // Вільне життя. – 1957. – 31 липня. – С. 3 – 4.
680. Кріль Й. Осип Маковей – визначний український письменник / Йосип Кріль // Українське життя. – 1957. – 24 серпня. – С. 3.
681. Кріль Й. Осип Маковей (До сторіччя з дня народження) / Йосип Кріль. – Київ: Знання. – 1966. – 43 с.
682. Кріль Й. Осип Маковей / Йосип Кріль // Наше слово. – 1957. – 18 серпня. – С. 3.
683. Кріль Й. Пам'ятник О.Маковейу в Яворові / Йосип Кріль // Літературна газета. – 1958. – 20 травня. – С. 3.
684. Кріль Й. Проза Осипа Маковей / Йосип Кріль // Вільна Україна. – 1957. – 5 січня. – С. 3.
685. Кріль Й. Сатира Осипа Маковей / Йосип Кріль // Вільне життя. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
686. Кріль Й. Увічнити пам'ять письменника / Йосип Кріль // Літературна газета . – 1957. – 5 лютого. – С. 2.
687. Крушельницький А. Осип Маковей. Наші знакомі / Антін Крушельницький // Буковина. – 1901. – 5 (18) серпня. – С. 3.
688. Кулінич В. Видатний майстер сатири / Володимир Кулінич // Прикарпатська правда. – 1957. – 23 серпня. – С. 2.
689. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1914: На підставі споминів. Ч. I. / Кость Левицький. – Львів: З друкарні о . Василян у Жовкві, 1926. – 432 с.
690. Лепкий Б. Осип Маковей / Богдан Лепкий // Народний ілюстрований календар товариства «Просвіта» на звичайний рік 1926. – Львів, 1925. – С

- . 265 – 267.
691. Лепкий Б. Українська література в 1905 р. / Богдан Лепкий // Буковина. – 1906. – 2 (15), 9 (22) липня. – С. 1.
692. Лесин В. Марко Черемшина / В. Лесин. – Київ, 1974. – 124 с.
693. Літературно-науковий вісник // Буковина. – 1897. – 30 жовтня (11 листопада). – С. 1 – 2.
694. Лозинський М. Сорок літ діяльності «Просвіти» (В 40-літній ювілей товариства) / Михайло Лозинський. – Львів: Друкарня Наукового товариства ім. Шевченка, 1908. – 92 с.
695. Лукіянович Д. Автобіографія О.Маковея / Денис Лукіянович // Літературно-науковий вісник. – 1925. – Т. 88. – Кн. 11. – С. 230 – 240.
696. Лукіянович Д. Осип Маковей (23.08.1867 – 21.08.1925). (Посмертна згадка) / Денис Лукіянович // Українська школа. – 1925. – № 7 – 9. – С. 40 – 43.
697. Лукіянович Д. Осип Маковей. (З нагоди його 40-літньої літературної праці) / Денис Лукіянович // Діло. – 1924. – 15, 16 листопада. – С. 2 – 3.
698. Лукіянович Д. Осип Маковей. (Огляд 40-літньої літературної і громадської праці) / Денис Лукіянович // Літературно-науковий вісник. – 1925. – Т. 87. – Кн. 7 – 8. – С. 267 – 275.
699. Макаровський І. Українська національна ідея в спадщині Осипа Маковея / Іван Макаровський <http://newright.il.if.ua/makarovsky.htm> – С. 1 – 4.
700. Макарушка О. Поезії Осипа Маковея / Остап Макарушка // Зоря. – 1895. – № 12. – С. 237 – 239.
701. Мельничук Б. Паломництво до Осипа Маковея: [Про відзначення 140-річчя від дня народження видатного письменника колишнього редактора газети «Буковина»] / Богдан Мельничук // Буковина. – 2007. – 28 серпня. – С. 1.
702. Мельничук Б. Чи вийде роман про Маковея? (Видатний письменник у світі художньої літератури) / Богдан Мельничук // Буковина. – 1993. – 9 лютого. – С. 3.
703. Мельничук Ю. Осип Маковей / Слово про письменників (Статті та критико-біографічні нариси) / Юрій Мельничук. – Львів: Книжково-журнальне видавництво. – 1958. – С. 45 – 106.
704. Мельничук Ю. Осип Маковей / Ю. Мельничук // Жовтень. – 1956. – № 2. – С. 78 – 96.
705. Микола Івасюк // Буковина. Визначні постаті: 1774 – 1918 (Біографічний довідник) / Авт.-упоряд. О.М. Павлюк. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 171 – 173.
706. Навкруги золотого теляти // Буковина. – 1906. – 15 (28) березня. – С. 3.
707. Начало конца // Галичанин. – 1897. – 29 жовтня (10 листопада). – С. 1.
708. Наше слово // Громадянин. – 1909. – 10 (23) квітня. – С. 2.
709. Наші християнські суспільники // Діло. – 1911. – 14 вересня. – С. 2.
710. Нащо ми розширяєм Буковину // Буковина. – 1895. – 17 (29) березня. – С. 1 – 3.
711. Огарок К. Уваги ділетанта / К. Огарок // Діло. – 1901. – 21 березня (3 квітня). – С. 1 – 2.

712. Огляд часописий. (Голос проф. Ос. Маковея про буковинські відносини) // Руслан. – 1909. – 11 (24) квітня. – С. 1 – 2.
713. Осип Маковей – український письменник-сатирик. (До 90-річчя з дня народження) // Вільне життя. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
714. Осип Маковей // Світ. – 1925. – № 11. – С. 3.
715. Осип Маковей і Буковина // Самостійна думка. – 1931. – № 2. – С. 3 – 4.
716. Осип Маковей. 1867 – 1925 // Культура. – 1925. – № 8 – 9. – С. 107.
717. Осип Маковей. Життя і літературна діяльність // Діло. – 1925. – 26 серпня. – С. 2.
718. Пам'ятник Осипу Маковею // Львівська правда. – 1958. – 13 травня. – С. 4.
719. Пеленський Є.Ю. З дослідів над творчістю Осипа Маковея / Євген-Юлій Пеленський // Літературно-науковий вістник. – 1928. – Т. 96. – Кн. 6. – С. 142 – 147.
720. Пеленський Є.Ю. Осип Маковей. Спроба літературної оцінки. (В п'яту річницю смерті) / Євген-Юлій Пеленський // Діло. – 1930. – 31 липня, 1 – 8, 19 серпня. – С. 1 – 2.
721. Питання дня // Нова Буковина. – 1912. – 4 лютого. – С. 1 – 2.
722. По любові // Буковина. – 1899. – 28 травня (9 червня). – С. 1 – 2.
723. По народній раді // Буковина. – 1896. – 16 (28) травня. – С. 1 – 2.
724. Погребенник Ф. «Ми гайдамаки!...» [З історії створення пісні українським письменником О.Маковеєм] / Федір Погребенник // Дзвін. – 1990. – № 9. – С. 141 – 144.
725. Погребенник Ф. Естетичні погляди письменника / Федір Погребенник // Літературна газета. – 1957. – 23 серпня. – С. 3.
726. Погребенник Ф. Неопублікований лист Осипа Маковея // Жовтень. – 1957. – № 8. – С. 114 – 115.
727. Погребенник Ф. Осип Маковей – редактор. До 90-річчя з дня народження / Федір Погребенник // Радянська культура. – 1957. – 22 серпня. – С. 3.
728. Погребенник Ф. Осип Маковей і народна творчість / Федір Погребенник // Народна творчість та етнографія. – 1958. – № 4. – С. 46 – 54.
729. Погребенник Ф. Осип Маковей. (До 90-річчя з дня народження) / Федір Погребенник // Радянська освіта. – 1957. – 24 серпня. – С. 3.
730. Погребенник Ф. Осип Маковей. Критико-біографічний нарис / Федір Погребенник. – Київ: Держлітвидав України, 1960. – 134 с.
731. Погребенник Ф. Передмова / Федір Погребенник // Маковей О. Твори: В 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 1: Поетичні твори. Повісті / Упоряд. та авт. приміт. О.В. Мишанич. – С. 5 – 24.
732. Погребенник Ф. Письменник, педагог, громадський діяч (До 90-річчя з дня народження Осипа Маковея) / Федір Погребенник // Радянська школа. – 1957. – № 9. – С. 59 – 63.
733. Погребенник Ф. Талановитий письменник-сатирик (До 30-річчя з дня смерті Осипа Маковея) / Федір Погребенник // Закарпатська правда. – 1955. – 24 серпня. – С. 3.
734. Попович О. Брати Воробкевичі в оцінці О. Маковея / Олександр Попович // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 9. Слов'янська

- філологія. – Чернівці, 1996. – С. 3 – 14.
735. Попович О. З історії творчих взаємин В. Стефаніка і О. Маковея / Олександр Попович // Василь Стефанік і українська культура (Тези). – Івано-Франківськ, 1991. – Ч. 1. – С. 142 – 144.
736. Попович О. І. Франко і О. Маковей / Олександр Попович // Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами: тези доп. обл. наук. конф., присвяч. 130-річчю від дня народження Великого Каменяра. – Івано-Франківськ, 1986. – С. 47 – 48.
737. Попович О. О. Кобилянська в дослідженнях О. Маковея / Олександр Попович // Творчість Ольги Кобилянської у контексті української та світової літератури (до 125-річчя з дня народження письменниці): тези доп. і повід. Республіканської наук. конф. (24 – 26 листопада 1988 р.). – Ч. I. Літературознавство. – Чернівці, 1988. – С. 100 – 101.
738. Попович О. О. Маковей – дослідник та популяризатор творчості Т. Шевченка / Олександр Попович // Т.Г. Шевченко і Поділля: тези доп. наук.-прак. конф., присвяч. 175-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Ч. 2. – С. 29 – 31.
739. Попович О. Осип Маковей – критик та історик літератури: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук.: 10.01.01 / Олександр Попович. – Прикарпатський державний університет ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 1997. – 17 с.
740. Попович О. Осип Маковей – редактор газети «Буковина» / Олександр Попович // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 34. Слов'янська філологія. – Чернівці: ЧДУ, 1998. – С. 3 – 8.
741. Попович О. Осип Маковей / Олександр Попович // Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття: хрестоматія. Ч. 1. / Упоряд. Б.І. Мельничук, М.І. Юрійчук. – Чернівці: Прут, 2001. – С. 263 – 307.
742. Попович О. Осип Маковей – критик та історик літератури / Олександр Попович. – Чернівці: Рута, 2001. – 145 с.
743. Попович О. Роль Осипа Маковея як редактора газети «Буковина» у популяризації слов'янських і європейських літератур / Олександр Попович // X Всеукр. славіст. конф. «Духовне відродження слов'ян у контексті європейської та світової культури»: тези допов. – Чернівці, 1992. – Т. 1. – С. 95.
744. Попович О. Слідами невиданого зібрання творів Осипа Маковея у трьох томах / Олександр Попович // Щасливий у праці: зб. праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника (3 нагоди 70-річчя від дня його народження). – Київ, 2000. – С. 248 – 253.
745. Попович О. Становлення О.Маковея як критика та історика літератури: конспект лекції / Олександр Попович. – Чернівці: Рута, 2000. – 28 с.
746. Попович О. Український театр та його корифеї в оцінці Осипа Маковей / Олександр Попович // Тези доповідей ІІІ-х Карпенківських читань. – Кіровоград, 1987. – С. 18 – 20.

747. Поучаюча полеміка. [Дискусія з нагоди проектованого з'їзду українських письменників між редакторами «Буковини» О. Маковеєм та «Зорі» А. Борковським] // Народна часопись. – 1897. – 25 (7) – 28 (10), 30 (12) вересня (жовтня) – 5 (17), 7 (19) – 10 (22) жовтня. – С. 2.
748. Проскурняк В. О. Маковей про національну ідентичність та національне єднання українців / Васирина Проскурняк // Питання історії України: зб. наук. статей. – Чернівці: Технодрук, 2010. – Т. 13. – С. 137 – 143.
749. Проскурняк В. Осип Маковей – «ювелір» творчості Ольги Кобилянської / Васирина Проскурняк // Видатні науковці Чернівецького університету. Р.Ф. Кайндль: матеріали V Міжн. наук. конф. «Кайндлівські читання». Чернівці, 16 – 17 травня 2008 р. Частина 2. – Чернівці: Прут, 2008. – С. 152 – 155.
750. Проскурняк В. Осип Маковей – дослідник національного руху українців Буковини другої половини XIX ст. / Васирина Проскурняк // Наука і освіта: крок у майбутнє. Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Кайндлівські читання», присвяченої 145-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля. Чернівці, 29 квітня 2011 р. – Чернівці – Вижниця: Черемош, 2011. – С. 445 – 452.
751. Проскурняк В. Осип Маковей – історик Буковини / Васирина Проскурняк // Роль та місце музеїв у підвищенні туристичної привабливості регіонів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 15 грудня 2011 р. – Чернівці: Букрек, 2012. – С. 89 – 100.
752. Проскурняк В. Осип Маковей – дослідник історії української журналістики / Васирина Проскурняк // Дні науки історичного факультету: матеріали IV Міжнародної наукової конференції молодих учених, присвяченої 20-річчю незалежності України. – Вип. IV: у 6-ти частинах. – Ч. 1. – Київ, 2011. – С. 45 – 46.
753. Проскурняк В. Осип Маковей і Буковина / Васирина Проскурняк // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 376 – 377. – С. 71 – 75.
754. Проскурняк В. Осип Маковей і процес формування української інтелігенції на західноукраїнських землях у кінці XIX – на початку XX ст. / Васирина Проскурняк // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – Київ: ВІР УАН, 2011. – Вип. 43. – С. 5 – 14.
755. Проскурняк В. Осип Маковей та ідея українського державотворення кін. XIX – поч. XX ст. / Васирина Проскурняк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; [редкол.: Постолювський Р.М. (голов. ред.) та ін.]. – Рівне: РДГУ. – Вип. 21. – 2011. – С. 51 – 63.
756. Проскурняк В. Участь Осипа Маковея в культурно-просвітніх товариствах Галичини та Буковини кінець XIX – поч. XX ст. / Васирина Проскурняк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І.С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 1. –

С. 37 – 44.

757. Проскурняк В. Участь Осипа Маковея в суспільно-політичному житті західноукраїнських земель в кінці ХІХ – ХХ ст. / Васирина Проскурняк // Науковий вісник Одеського держ. економ. ун-ту: зб. наук. статей. Науки: економіка, політологія, історія. – 2011. – № 11 (136). – С. 132 – 205.
758. Проскурняк В. Участь Осипа Маковея в українських політичних партіях Буковини / Васирина Проскурняк // Матеріали ІІІ Волинської Міжнар. іст.-краєз. конф. (Житомир, 12 – 13 листопада 2010 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 84 – 87.
759. Редакція «Руслан». Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями // Руслан. – 1907. – 1 (14) березня. – С. 3.
760. Романець О. Маковей і Буковина / О. Романець // Радянська Буковина. – 1967. – 23 серпня. – С. 3.
761. Романюк Р. Громадсько-політична публіцистика Осипа Маковея у газеті «Буковина» / Роксолана Романюк // Зб. праць НДЦ. – Львів, 2007. – Вип. 15. – С. 444 – 450.
762. Романюк Р. Осип Маковей – редактор, публіцист і дослідник української преси: трактування діяльності / Роксолана Романюк // Зб. праць НДЦ. – Львів, 2006. – Вип. 14. – С. 459 – 466.
763. Романюк Р. Публіцистична та редакторська діяльність Осипа Маковея: джерелознавчий аспект / Роксолана Романюк // Зб. праць НДЦ періодики. – Львів, 2008. – Вип. 1 (16). – С. 445 – 454.
764. Рудницький М. Осип Маковей / Михайло Рудницький // Письменники зблизка. (Спогади). – Львів: Кн.-журн. видавництво. – 1958. – С. 137 – 156.
765. Рудницький М. Осип Маковей. Спроба характеристики / Михайло Рудницький // Діло. – 1925. – 26 серпня. – С. 2.
766. Рудницький М. Тіням двох письменників. [В. Самійленко та О. Маковей] / Михайло Рудницький // Світ. – 1925. – № 11. – С. 2 – 3.
767. Руска читаюча громада. (Причинки до пізнання русинів) // Буковина. – 1896. – 15 (27), 16 (28) червня. – С. 1 – 2.
768. Сатир О. Історичне товариство в Чернівцях / Олег Сатир // Буковина. – 1904. – 6 (19) лютого. – С. 2 – 3.
769. Свято Івана Нечуя-Левицького // Руслан. – 1904. – 23 грудня (5 січня 1905). – С. 1 – 3.
770. Севернюк Т. «У споминах ще оживем не раз...» [Осип Маковей – поет, прозаїк, публіцист, гуморист-сатирик] / Тамара Севернюк // Буковина. – 1997. – 23 серпня. – С. 2.
771. Сімович В. І. Франко й українська молодь Галичини й Буковини 90 рр. ХІХ ст. / Василь Сімович // Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура / Упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука; передмова Ф. Погребенника. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. – С. 198 – 201.
772. Сімович В. Із поетичної спадщини О. Маковея [До історії вірша «Полетів би я на Україну...»] / Василь Сімович // Ілюстрований календар «Українського голосу» на переступний рік 1936. – Вінніпег, Ман. – 1935. –

- С. 44 – 46.
773. Сімович В. Йосип Маковей (10-ліття смерти двох визначних сатириків) / Василь Сімович // Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура / Упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука; передм. Ф. Погребенника. – Чернівці: Книги-XXI. – 2005. – С. 400 – 401.
774. Сімович В. Йосип Маковей / Василь Сімович // Праці у двох томах. Т. 2: Літературознавство. Культура / Упоряд. Л. Ткач, О. Івасюк за участю Р. Пилипчука; передмова Ф. Погребенника. – Чернівці: Книги-XXI, 2005. – С. 366 – 373.
775. Сімович В. Йосип Маковей / Василь Сімович // Студентський вісник. – 1925. – № 11. – С. 8 – 15.
776. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь / Степан Смаль-Стоцький. – Чернівці: Руська рада, 1897. – 289 с.
777. Смаль-Стоцький С. Політика реальна / Степан Смаль-Стоцький // Буковина . – 1896. – 7 (19) – 19 (31) березня; 21 березня (2 квітня) – 17 (20) квітня; 21 квітня (3 травня). – С. 1 – 3.
778. Спадщина Осипа Маковея в контексті української ідеї // Матеріали наук. конф. присвяч. 125-річчю від дня народження Осипа Маковея. – Івано-Франківськ, 1992. – 100 с.
779. Стражнікова І. Спомини Іванни Петрів про Осипа Маковея // І. Стражнікова // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2007. – Вип. 327: Педагогіка та психологія. – С. 152 – 158.
780. Студинський К. Літературно-науковий вісник. Рік перший. Кн. 1. / Кирило Студинський // Руслан. – 1898. – 14 (26) січня. – С. 1 – 2.
781. Тарновецька Л. Осип Маковей про писанки / Людмила Тарновецька // Буковинське віче. – 1999. – 10 квітня. – С. 1.
782. Тенянюк П. Академія в пам'ять Володимира Самійленка та Осипа Маковея в Празі / П. Тенянюк // Діло. – 1925. – 28 жовтня. – С. 2.
783. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Частина 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку / Людмила Ткач. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 704 с.
784. Товариство «Молода Україна» в Чернівцях // Молода Україна. – 1901. – № 7. – С. 264 – 266.
785. Томашівський С. Огляд часописей за р. 1899: Часописи українсько-руські / С. Томашівський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1900. – Т. 34. – Кн. 2. – С. 1 – 8.
786. Торг о нашу душу // Руслан. – 1898. – 28 липня (9 серпня). – С. 1.
787. У 10-ліття смерті О. Маковея // Назустріч. – 1935. – № 16. – С. 2.
788. Українка Леся «Безпардонний» патріотизм / Леся Українка // Народ. – 1895 . – 1 травня. – С. 131 – 132.
789. Українка Леся Пророчий сон патріота / Леся Українка // Народ. – 1895. – 1 травня. – С. 135 – 136.
790. Українсько-руська література та її будучина // Руслан. – 1898. – 28 травня (9 червня) – 2 (14) червня. – С. 1 – 2.

791. Франко І. В справі Бердяєв contra Маковей / Іван Франко // Буковина. – 1899. – 23 квітня (5 травня). – С. 2.
792. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко // Буковина. – 1901. – 23 (6), 26 (9) вересня (жовтня). – С. 2.
793. Франко І. Наше літературне життя в 1892 році / Іван Франко // Зоря. – 1893. – № 2. – С. 36 – 37.
794. Франко І. Реалісти чи кар'єристи? / Іван Франко // Життя і слово – 1896. – Т. 5. – Кн. 1. – С. 73 – 92.
795. Франко І. Українсько-руська література і наука в 1899 році / Іван Франко // Діло. – 1900. – 3 (15) січня. – С. 1 – 2.
796. Харамбура Д. Осип Маковей: (Автор оповідань з міщанського побуту) / Данило Харамбура. – Яворів: наклад. вид. кооп. «Гарт». – 1938. – 32 с.
- 797.** Християнсько-суспільному союзові під розвагу (Письмо з народу) // Руслан . – 1911. – 25 (11) серпня. – С. 2.
798. Чайковський А. Якої нам потреба лектури? / Андрій Чайковський // Діло. – 1907. – 5 квітня. – С. 1.
799. Шаповал Ю.Г. «Літературно-науковий вістник» (1898 – 1932 рр.): Творення державницької ідеології українства / Ю. Шаповал. – Львів, 2000. – 352 с.
800. Шот М. Вся сила моя і вся слабкість моя – сталеве перо і чорнило: [Про встановлення пам'ятника О. Маковою у Заліщиках] / М. Шот // Урядовий кур'єр. – 2008. – 25 січня. – С. 9.
801. Ще дещо про з'їзд руских письменників // Буковина. – 1897. – 14 (26) серпня. – С. 1 – 3.
- 802.** Ювілей Омеляна Поповича // Буковина. – 1900. – 29 жовтня (11 листопада). – С. 1.
803. Якимович Б. Іван Франко – видавець: книгознавчі та джерелознавчі аспекти / Богдан Якимович / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 691 с.
- 804.** Якимович Б. Театр «Руської бесіди» та Андрій Чайковський: (сторінки історії українського театру в Галичині) // Вісник Львів. ун-ту. Серія мистецтвознавство. – 2001. – Вип. 1. – С. 26 – 36.
805. Bugiel W. Josef Makowej / W. Bugiel // Ateneum. – 1896. – Bd. 3. – S. 366 – 378.
806. Die Wiedergeburt der galizischen Ruthenen. Die ersten Schritte // Ruthenische Revue. – 1904. – N. 12. – S. 277 – 281.
807. Die Wiedergeburt der kleinrussischen Litteratur. Don Ossip Makowej // Die Gesellschaft. – 1898. – N. 20. – S. 103 – 113.

Humboldt

Maikhe

Осип
Маковей з
дружиною
Ольгою в
останні роки
життя. [
Відділ
рукописних
фондів і
текстології
ІЛ НАН
України. –
Ф. 59. – Од.
зб. 2573. –
арк. 1]

О. Маковей за
робочим столом. [
Відділ рукописних
фондів і текстології
ІЛ НАН України. –
Ф. 59. – Од. зб.
2572. – арк. 1]

Осип Маковей у
студентські роки. [
Відділ рукописних
фондів і текстології ІЛ
НАН України. – Ф. 59.
– Од. зб. 2571. – арк. 1]

Додаток А
Осип
Маковей у
різні
періоди
Додаток Д
життя
Додаток Е